L. JVLII FLORI
rerum à
ROMANIS
GESTARVM
LIBRI IV.

A JOHANNE STADIO *emendati.*
Editio nova singulis neotericis purgatior & emendatior.

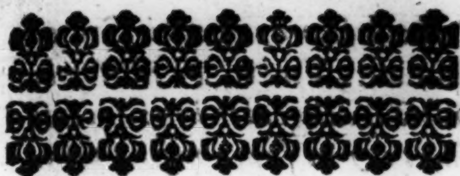
SEORSUM EXCUSUS
IN EOS COMMENTARIUS
JOHAN; STADII, Historiæ & Matheseos Lovanii Professoris primi, elaboratissimus.

Cui accesserunt Chronologicæ Doctiss: CL. SALMASII excerptiones:

Unà cum variis lectionibus ex notis *Gruteri, Salmasii, & Vineti,* & editionibus, collectis; & cum hac nostra collatis.

Sub calce prodit L. Ampelii *Liber Memorialis ex* Clariss. Salmasii *bibliotheca petitus.*
Cum Indice Rerum & Verborum uberrimo.

OXONIÆ,
Excudebat HENRICUS HALL,
Impensis GEO: WEST.
M. DC. LXIX.

TYPOGRAPHUS LECTORI.

Ellitißimum elegantiarum nodum, Lector benevole, L. Florum *exhibemus* : *Romanæ nempe Historiæ florem & medullam, non formâ muliebri, sed dignitate virili præpollentem; non* casuris, si leviter excutiantur, flosculis *renidentem; sed acuminibus victuris, & judicio castigatis undique ferientem, undique impellentem. Tenebras Authori Typographorum antehac injuriâ aut inscitiâ offusas, quantum in nobis fuit, & licuit,* (improbè enim facit, qui in alieno libro ingeniosus est,) *summâ curâ detersimus.*

Quintil. Instit.

Martialis lib. 1. *epist. ad Lect.*

¶ 2 *Varias*

Varias lectiones ex notis Gruteri, Salmasii, Vineti, *& editionibus collectas diligenter inter se contulimus: & ne famæ nostræ tuo tædio malignè consultum iri videremur, lectionibus quæ nostram hanc confirmant suppreßis, discrepantes, ut sua cuiq; stet sententia, attexuimus.* Stadii *Commentarium, Chronologicas excerptiones, &* Ampelium, *eximii usûs omnes consultò præterimus. Operam nostram & impendium æqui boni consule, fruere, & Vale.*

L. CAR.

L. CARRIONIS IN FLORUM A JOHAN. STADIO Commentario *illustratum Epigramma.*

AUſpiciis nova ROMA novis feliciter orta
Creſcit beatioribus (necati
ROMULUS imperium ſolus de ſtirpe
Fratris ſuperſtes occupat. REGES,
Hinc reliqui BIS TRES toto ſunt ordine
Quorum SUPERBUS ultimus.
Finibus ejectus, patriáq; extorris, habenas
Regni relinquit integri
CONSULIBUS; quorum inſani DE PLEBE TRIBUNI
Partem laborum vendicant.
Mox tamen & SOCERI & GENERI reſpublica bellis
Dum diſputatur mutuis; (rentum
Ipſa velut gravida imperio, atq; effœta pa-
TOTAM dedit ſe CÆSARI.
Ille venit, videt, ac vincit, latúmq; per orbē
Cæſar triumphans cernitur. (molis,
Excipit AUGUSTUS Romanæ pondera
Recepto in aſtra Julio. (Senatus
Quem populus veneratur, amat; ſanctúſque
Patrem ſalutat Patriæ.
Horum progeniem, res geſtas, fortia bella,
Compendioſe tradit, (Florus
Quiſquis is eſt, qui Trajano ſub Principe
Florebat auctor elegans.
Cujus ſcripta ſuo rurſum donata nitori
(Nam maculæ erant hic plurimæ)
Correxit, luce ingenii illuſtravit, & auxit,
Atque aucta profert STADIUS;
STADIUS ille profeſſorum flos, En age tantum
Ne Muſa deſeras virum.

M. M.

M. M. JOHANNIS STADII
MATHEMATICI
Excellentissimi.

Dum numeris cœlum metitur, & ignea cœli
Sydera, perque suas jam docet ire vias:
Et quid ab antiquo deflexerit ordine cursum,
Quâ cieat varians quisque planeta, notat:
Ecce tibi subitò lucis malè cautus obortæ,
Pulvere in hoc Stadius percitus igne jacet.
Imo animus cœlo nota regione secutus,
Jam sua metitur sydera. Lector, Ave.

PHILIPPUS AVENELLIUS
mœrens Amico suavissimo.

OBIIT XV. KAL. QUINT. DE MEDIA NOCTE LUTETIÆ PARISIORUM, AN. DOM. M. D. LXXIX. IN SUBURBIO HONORATIANO DOMI MARESCHALLI RETZII, SUMMO OMNIUM BONORUM DOCTORUMQUE DOLORE, NATUS ANNOS LII, MENSES DUOS DUOBUS DIEBUS MINUS.

L. FLOR

L. FLORI HISTORIARUM, LIBER PRIMUS.

PROLOGUS.

Opulus (1) Romanus à Rege Romulo usq; Cæsarem Augustum (2) septingentos per annos tantum operum pace bellóq; gessit, ut si quis magnitudinem Imperii cum annis conferat, (3) ætatem ultra putet. Ita latè per orbem terrarum arma circumtulit, ut qui res ejus legunt, non unius populi, sed generis humani facta discant. Nam tot laboribus periculísque jactatus est, ut ad constituendum ejus imperium contendisse virtus & (4) fortuna viderentur. Quare cum præcipuè hoc quoque, * sicut cætera, operæ pretium sit cognoscere; tamen quia ipsa sibi obstat magnitudo, rerúmque diversitas aciem intentionis obrumpit, faciam, quod solent, qui terrarum situs pingunt, in brevi quasi tabellâ totam ejus imaginem amplectar; nonnihil, ut spero, in admirationem principis populi collaturus, si pariter atque in semet, universam magnitudinem ejus ostendero. Si quis ergo pop. Rom. quasi hominem consideret, totámque ejus ætatem percenseat, ut cœperit, atque adoleverit, ut

* *Abundat (sicut cætera.)*

quasi ad quendam juventæ florem pervenerit, ut posteà velut consenuerit, quatuor gradus progressusque ejus inveniet.

Prima ætas sub regibus fuit, (5) prope 250 per annos, quibus circum ipsam matrem suam cum finitimis luctatus est. Hoc erit ejus infantia. Sequens (6) à Bruto Collatinoque consulibus, in Appium Claudium,* (7) Quinctumque Fulvium Consules, 250 annos * habet, quibus Italiam subegit. Hoc fuit tempus (8) viris armisq; * exercitatissimum: ideo quis adolescentiam dixerit. Dehinc ad Cæsarem Augustum (9) 250 anni, quibus totum orbem pacavit. Hìc jam ipsa juventa imperii, & quasi quædam robusta maturitas. A Cæsare Augusto in seculum nostrum sunt non multò minùs (10) anni 200, quibus inertiâ Cœsarum quasi consenuit atque (11) decoxit, nisi quod sub Trajano Principe * movet lacertos, &, præter spem omnium, senectus imperii quasi reddita juventute revirescit.

* *Marcum.*
* *patet.*
* *incitatissimum.*
* *movit.*

De Romulo, primo Romanorum Rege. CAP. I.

(1) Primus ille & urbis & imperii conditor (2) Romulus fuit, à Marte genitus, & Rhea Silvia. Hoc de se * Vestæ sacerdos gravida confessa est: nec mox fama dubitavit, cum Amulii imperio abjectus in profluentem cum Remo fratre, non potuit extingui. Siquidem & Tyberinus amnem repressit, & relictis catulis lupa vagitum secuta, ubera admovit infantibus, matremque se gessit. Sic repertos apud (3) arborem Faustulus regis pastor tulit in casam, atque educavit. (4) Alba tunc erat Latio caput, Juli opus: nam Lavinium patris Æneæ contempserat. Ab his Amulius (5) jam bis septima

* *Abundat (Vestæ.)*

tima

tima ſobole regnabat, fratre pulſo Numitore, cujus ex filia Romulus. Igitur prima juventæ face patruum Amulium ab arce deturbat, avum reponit: ipſe fluminis amator & montium, apud quos erat educatus, mœnia novæ urbis agitabat. (6) Gemini erant: uter auſpicaretur & regeret, (7) adhibere placuit Deos. Remus montem (8) Aventinum, hic (9) Palatinum occupavit. Prior ille ſex (10) vultures, hic poſteà, ſed XII vidit. Sic victor augurio, (11) urbem excitat, plenus ſpei Bellatricem fore: ita illi aſſuetæ ſanguini & prædæ aves (12) pollicebantur. Ad tutelam novæ urbis ſufficere vallum videbatur: cujus dum irridet anguſtias Remus, idq; increpat ſaltu, (13) dubiũ an juſſu fratris, occiſus eſt. Prima certè victima fuit, munitionemque urbis novæ ſanguine ſuo conſecravit. Imaginem urbis magis quàm urbem fecerat. Incolæ deerant. Erat in proximo lucus: hunc (14) aſylum facit. & ſtatim mira vis hominum, Latini, * Tuſcique paſtores, quidam & tranſmarini, Phryges, qui ſub (15) Ænea, Arcades, qui ſub Evandro duce influxerant. Ita ex variis quaſi elementis congregavit corpus unum, populumque Romanum ipſe fecit. Res erat unius ætatis, populus virorum. Itaque matrimonia à finitimis petita; quia non impetrabantur, manu capta ſunt. (16) Simulatis quippe ludis equeſtribus, virgines, quæ ad ſpectaculum venerant, præda fuere: & hæc ſtatim cauſa bellorum. Pulſi fugatique Veientes. Cæninenſium captum ac dirutum eſt oppidum. Spolia inſuper (17) opima de rege, Feretrio Jovi manibus ſuis rex reportavit. Sabinis proditæ portæ per (18) virginem; nec dolo: ſed puella

* *Tuſcorumq;.*

 precium

pretium rei quam gerebant in finistris petierat: dubium clypeos, an armillas. Illi, ut & fidem solverent & ulciscerentur, clypeis obruêre. Ita admissis ad mœnia hostibus, atrox in ipso aditu pugna, adeò ut Romulus Jovem oraret, ut fœdam suorum fugam sisteret. Hinc Templum, & Stator (19) Jupiter. Tandem sævientibus intervenêre raptæ laceris comis. Sic pax factâ cum Tatio (20) fœdusque percussum: secutaq; res mira dictu, ut relictis sedibus suis novam in urbem hostes (21) demigrarent, & cum generis suis avitas opes pro dote sociarent. Auctis brevi viribus, hunc Rex sapientissimus statum Reip. imposuit, ut juventus * divisa per (22) tribus, in equis & armis ad subita * bella excubaret: consilium Reip. penes senes (23) esset, qui ex auctoritate Patres, ab ætate Senatus vocabantur. His ita ordinatis, repentè cùm concionem haberet ante urbē apud (24) Capreæ paludem, è conspectu ablatus est. Discerptum aliqui à senatu putant ob asperius (25) ingenium: sed oborta tempestas (26) Solisq; defectio consecrationis speciē præbuere: cui mox Julius Proculus fidem fecit, visum à se Romulum affirmans augustiore formâ quàm fuisset: mandare præterea, ut se pro numine acciperent: Quirinum in Cœlo vocari placitum diis: ita gentium * Imperio Roma potiretur.

* dispersa.
* belli.
* redundat imperio.

Dicitur Quirinus ab hasta, quam Sabini Curim vocant.

De Numa Pompilio. CAP. II.

Succedit Romulo Numa Pompilius: quem Curibus Sabinis agentem ultro petivere, ob inclytam viri religionem. Ille sacra & ceremonias, omnémque cultum deorum

immortalium

immortalium docuit. Ille (1) Pontifices, (2) Augures, (3) Salios, cæteróſque per (4) Sacerdotia: annum quoque in 12 (5) menſes, faſtos dies nefaſtóſque deſcripſit. Ille Ancilia atque Palladium, ſecreta quædam imperii (6) pignora, (7) Janûmque geminum, fidem pacis ac belli: imprimis focum Veſtæ virginibus colendum dedit, ut ad ſimilitudinem cæleſtium ſyderum, cuſtos imperii (8) flamma vigilaret. Hæc omnia quaſi monitu deæ Egeriæ, quo magis barbari acciperent. Eo deniq; ferocem populum redegit, ut quod vi & injuriâ occupaverat imperium, religione atque juſtitiâ gubernaret.

De Tullo Hoſtilio. Cap. III.

Excipit Pompilium Numam Tullus Hoſtilius, cui in honorem virtutis regnum ultrò datum. Hic omnem militarem diſciplinam artémque bellandi condidit. Itaque mirum in modum exercitatâ juventute, provocare auſus Albanos, gravem & diu (1) principem populum. Sed quum pari robore, frequentibus præliis utrique comminuerentur, miſſo in compendium bello, (2) Horatiis Curatiiſque tergeminis hinc atque inde fratribus, utriuſque populi fata commiſſa ſunt. Anceps & pulchra contentio, exitúque ipſo mirabilis. Tribus quippe illinc vulneratis, hinc duobus occiſis, qui ſupererat Horatius, addito ad virtutem dolo, ut diſtraheret hoſtem, ſimulat fugam, ſingulóſque, prout ſequi poterant, adortus exſuperat. Sic (rarum aliàs decus) unius manu parta victoria eſt: quam ille mox parricidio fœdavit. Flentem ſpolia circa ſe ſponſi quidem, ſed hoſtis, ſororem

rorem viderat: hunc tam immaturum virginis amorem ultus est ferro. (3) Citavere leges nefas: sed abstulit virtus parricidam; & facinus infra gloriam fuit. Nec diu in fide mansit Albanus. (4) Nam Fidenate bello missi in auxilium ex fœdere, medii inter duos expectavére fortunam. Sed rex callidus ubi inclinare socios ad hostem videt, (5) tollit animos quasi ipse mandâsset; spes inde nostris, metus hostibus. Sic fraus proditorum irrita fuit. Itaque hoste victo ruptorem fœderis Metium Fufetium religatum inter duos currus pernicibus equis distrahit: Albamque ipsam, quamvis parentem, æmulam tamen diruit, cum prius omnes opes urbis, ipsumq; populum Romam transtulisset; prorsus ut consanguinea civitas non periisse, sed in suum corpus rediisse rursus videretur.

De Anco Martio Cap. IV.

113 Ancus deinde Martius, nepos ex filia Pompilii, (1) pari ingenio. Hic igitur (2) & mœnia muro amplexus est, & interfluentem urbi Tiberim (3) ponte commisit: Ostiamque in ipso maris fluminísque confinio, coloniam posuit. jam tũ videlicet præsagiens animo futurũ, ut totius mundi opes & commeatus illo veluti maritimo Urbis hospitio reciperentur.

De Tarquinio Prisco Cap. V.

138 Tarquinius postea (1) Priscus, quamvis transmarinæ originis, regnũ ultrò petens, accipit, ob industriam atque elegantiam: quippe qui oriundus Corintho, Græcum ingenium Italicis artibus miscuisset. Hic & (2) senatus

majestatem

majeſtatem (2) numero ampliavit, & centuriis tribus (3) auxit: quamvis Actius Nævius numerum augeri prohiberet, ſummus augurio, quem rex in experimentum rogavit, *fierine poſſet, quod ipſe mente conceperat*. Ille rem expertus augurio, *Poſſe* reſpondit. Atque hoc inquit, agitabam, *an cotem illam ſecare novaculâ poſſem*. Augur, *Potes* ergo, inquit. & ſecuit. Inde Romanis ſacer auguratus. Neque pace *T*arquinius quam bello promptior; XII namque Tuſciæ populos frequentibus annis ſubegit: & inde (4) Faſces, Trabeæ, Curules, (5) Annuli, Phaleræ, Paludamenta, Prætexta: inde, quod aureo curru quatuor equis (6) triumphatur. Togæ Pictæ, tunicæq; palmatæ; omnia denique decora & inſignia quibus imperii dignitas eminet.

De Servio Tullio. CAP. VI.

Servius Tullius deinceps gubernacula urbis
invadit: nec obſcuritas inhibuit, quamvis ma- 172
tre ſervâ creatum. Nam ob eximiam indolem uxor Tarquinii Tanaquil liberaliter educaverat: & clarum fore, (1) viſa circa caput flamma promiſerat. Ergo inter Tarquinii mortem, adnitente regina, ſubſtitutus in locum regis quaſi ad tempus, regnum dolo partum ſic egit induſtriè, ut jure adeptus videretur. Ab hoc populus Romanus relatus in cenſum, digeſtus in claſſes, curiis atque collegiis diſtributus. (2) Summâque regis ſolertiâ, ita eſt ordinata Reſpublica, ut omnia patrimonii, dignitatis, ætatis, artium, officiorumq; diſcrimina in tabulas referrentur, ac ſi maxima civitas minimæ domus diligentia contineretur.

De

De Tarquinio Superbo. Cap. VII.

Postremus omnium fuit Regum Tarquinius, cui cognomen *Superbo* ex moribus datum. Hic regnum (1) avitum, quod à Servio tenebatur, rapere maluit quàm expectare: immissisque in eum percussoribus, scelere partam potestatem non meliùs egit, quàm acquisierat. Nec abhorrebat moribus uxor Tullia, quæ ut virum Regem salutaret, supra cruentum patrem, vecta carpento consternatos equos egit. Sed ipse in Senatum cædibus, in omnes superbiâ (quæ crudelitate gravior est bonis) grassatus, cùm sævitiam jam domi fatigâsset, tandem in hostes conversus est: sic valida oppida in Latio capta sunt, (2) Ardea, (3) Ocriculum, (4) Gabii, (5) Suessa Pometia. Tum quoque cruentus in suos. Neque enim filium verberare dubitavit, ut simulanti transfugam apud hostes, hinc fides esset: cui Gabiis ut voluerat recepto, atq; per nuncios consulenti *quid fieri vellet*, eminentia fortè papaverum capita virgulâ decussit, quum per hoc interficiendos esse principes intelligi vellet, (quæ superbia!)

218.

240. sic respondit. Tamen de manubiis captarum urbium templum erexit: quod cum inauguraretur, cedentibus cæteris deis (mira res dictu) restitere Juventas & Terminus. Placuit vatibus contumacia numinum: siquidem firma omnia & æterna policebantur. Sed illud horrendum, quod molientibus ædem, in fundamentis humanum repertum est (6) caput: nec dubitavêre cuncti, monstrum pulcherrimum, imperii sedem, caputq; terrarum promittere. Tam diu superbiam Regis populus

Romanus perpessus est: (7) donec aberat libido: hanc ex liberis ejus importunitatem tolerare non potuit: quorum cum alter ornatissimæ fœminæ Lucretiæ stuprũ intulisset, matrona dedecus ferro expiavit: imperium tum Regibus abrogatum.

(i: e:) Sextus Tarquinius

Anacephalaeosis de septem Regibus. CAP. VIII.

Hæc est prima ætas Po. Romani, & quasi infantia, quam habuit sub regibus septem, quadam fatorum industriâ, tam variis ingenio, ut Reipub. ratio & utilitas postulabat, Nam quid Romulo ardentius? tali opus fuit, ut invaderet regnum. Quid Numâ religiosius? talem res poposcit, ut ferox populus deorum metu mitigaretur. Quid ille militiæ artifex Tullus? bellatoribus viris quàm necessarius, ut acueret ratione virtutem. Quid ædificator Ancus? ut urbem colonia extenderet, ponte jungeret, muro tueretur. Jam verò Tarquinii ornamenta & insignia quantam principi populo addiderunt ex ipso habitu dignitatem? Actus à Servio census quid effecit, nisi ut ipsa se nosceret respublica? Postremò Superbi illius importuna dominatio nonnihil, imo vel plurimùm profuit. Sic enim effectum est, ut agitatus injuriis populus, cupiditate libertatis incenderetur.

De mutatione Reip. CAP. IX.

(1) Igitur Bruto (2) Collatinoque ducibus & auctoribus, quibus ultionem sui moriens matrona mandaverat, populus Romanus ad

vindican-

vindicandum libertatis ac pudicitiæ decus quodã quasi instinctu deorum concitatus, regem repente destituit, bona diripit, (3) agrum Marti suo consecrat, imperium in eosdem libertatis suæ vindices transfert, mutato tamen & jure, & nomine. Quippe ex perpetuo annuum placuit, ex singulari duplex, ne potestas solitudine vel mora corrumperetur; *Consules*que appellavit pro regibus, ut consulere se civibus suis debere meminissent. Tantumque libertatis novæ gaudium incesserat, ut vix mutati status fidem caperent, alterúmque ex consulibus, tantùm ob nomen & genus regium; (5) fascibus abrogatis urbe dimitterent. Itaque substitutus Valerius (6) Publicola, summo studio annixus est ad augendum liberi populi majestatem. Nam & (7) fasces ei pro * libera concione submisit, & (8) jus provocationis adversus ipsos dedit. Et ne species (9) arcis offenderet, æminentes ædes suas in planas submisit. Brutus vero favori civium, etiam domus suæ clade & parricidio (10) velificatus est. Quippe cum studere revocandis in urbem regibus liberos suos comperisset, protraxit in forum, & concione media virgis cæcidit & securi percussit: ut planè publicus parens in locum liberorum adoptâsse sibi populum Roman. videretur. Liber jam hinc populus Rom. prima adversus exteros arma pro libertate corripuit, mox pro finibus, deinde pro sociis, tum gloria & imperio, lacessentibus assiduè usquequaque finitimis. Quippe cum patrii soli gleba nulla esset, sed statim hostile (11) pomœrium, mediusque inter (12) Latium & Tuscos quasi in quodam bivio collocatus, omnibus portis in hostem incurreret, donec quasi contagione quadam per singulos

*Redundat

gulos

gulos itum est, & proximis quibusve correptis totam Italiam sub se redigeret.

(1) *Bellum Etruscum cum rege Porsena.* CAP. X.

Pulsis ex urbe regibus, prima pro liberta- 146
te arma corripuit. Nam Porsena rex Etruscorum ingentibus copiis aderat, & Tarquinios manu reducebat. Hunc tamen, quamvis & armis & fame urgeret, occupatóque Janiculo ipsis urbis faucibus incubaret, sustinuit, repulit: novissimè etiam tanta admiratione perculit, ut superior ultrò cum penè victis amicitiæ fœdera feriret. Tunc illa Romana prodigia atque miracula, Horatius, Mucius, Clœlia: quæ nisi in annalibus forent, hodie fabulæ viderentur. Quippe Horatius Cocles, postquam hostes undique instantes, solus submovere non poterat, (2) ponte reciso transnatat Tiberim, nec arma dimittit. Mucius Scævola regem per insidias in Castris ejus aggreditur: sed ubi * frustratum circa purpuratum ejus * ictum tenetur, ardentibus focis injicit manum, terrorémque geminat dolo. *Ut scias*, inquit, *quem virum effugeris; idem trecenti juravimus*: cum interim (immane dictu) hic interritus, ille trepidaret tanquam manus regis arderet. Sic quidem viri. Sed ne quis sexus à laude cessaret, ecce & virginum virtus. Una ex obsidibus regi data, elapsa custodiam, (3) Clœlia per patrium flumen equitabat. Et 247
rex quidē tot tantísq; virtutum territus monstris, *valere, liberosque esse* jussit. Tarquinii tamdiu dimicaverunt, donec (4) Aruntem filiū regis manu sua Brutus occidit, superq; ipsum mutuo

* *Frustratò * ictu tenetur.*

mutuo vulnere expiravit, planè quasi adulterum ad inferos usque sequeretur.

Bellum Latinum. Cap. XI.

Latini quoque Tarquinios asserebant æmulatione & invidiâ: ut populus, qui foris dominabatur, saltem domi serviret. Igitur omne Latium Mamilio Tusculano duce, quasi in regis ultionem tollit animos. Apud Regilli lacum dimicatur, diu Marte vario, donec Posthumius ipse (1) dictator signum in hostes jaculatus est (novum & insigne commentum) uti peteretur cursu. (2) Cossus equitum magister exuere frœnos imperavit, (& hoc novum) quo acrius incurrerent. Ea demum atrocitas fuit prælii, ut interfuisse spectaculo Deos fama tradiderit, duos in candidis equis, Castorem & Pollucem, nemo dubitârit. Itaque & Imperator veneratus est, pactusque victoriam, templa promisit, & reddidit planè quasi commilitonibus deis stipendium. Hactenus pro libertate. Mox de
238. finibus cum iisdem Latinis assiduè & sine intermissione pugnatum est. (3) Sora (quis credat?) & (4) Algidum terrori fuerunt. (5) Satricum, atque (9) Corniculum provinciæ. De
* Verulis. (7) * Veiis & Bovillis pudet, sed triumphavimus. (8) Tibur nunc suburbanum, & æstivæ (9) Præneste delitiæ, nuncupatis in Capitolio votis petebantur. Idem tunc (10) Fæsulæ, quod (11) Taphræ nuper, idem nemus (12) Aricinum, quod (13) Hercynius saltus: (14) Fregellæ; quod (15) Gessoriacum: Tiberis, quod (16) Euphrates. (17) Coriolos quoque (pro pudor) victos adeò gloriæ fuisse, ut captum oppidum C. Marcius Coriolanus, quasi Numanti-

Numantiam aut Africam nomini induerit. Extant & parta de (18) Antio ſpolia, quæ C. Mænius in ſuggeſtu fori, capta hoſtium claſſe ſuffixit; ſi tamen illa claſſis: nam ſex fuere roſtratæ. Sed hic numerus illis initiis navale bellum fuit.(19)Pervicaciſſimi tamen
Latinorum (20) Æqui & (21) Volſci fuere, 245
& quotidiani, ut ſic dixerim, hoſtes. Sed hos præcipuè L. Quinctius domuit, ille Dictator ab aratro, qui obſeſſa ac pene jam capta L. Minucii conſulis caſtra, egregiâ virtute ſervavit. Medium erat fortè tempus ſementis, quum patricium virum innixum aratro ſuo, lictor in ipſo opere deprehendit. Inde in aciem profectus, ne quid à ruſtici operis imitatione ceſſaret, victos more pecudum ſub (22) jugum miſit. Sic expeditione finitâ, rediit ad boves rurſus triumphalis agricola. Fides numinum! qua velocitate? intra 15 dies cœptum peractumque prorſus eſt bellum: ut feſtinâſſe dictator ad relictum opus videretur.

Bellum cum Etruſcis, Faliſcis, & Fidenatibus. CAP. XII.

Aſſidui verò & anniverſarii hoſtes ab Etruria fuêre Veientes, adeò ut extraordinariam manum adverſus eos promiſerit, privatumque geſſerit bellum gens una Fabiorum. Satis ſuperque idonea clades. (1) Cæſi
apud Cremeram trecenti & ſex, patricius ex- 274
ercitus: & *ſcelerato* ſignatur nomine, quæ 276
proficiſcentes in prælium porta dimiſit. Sed ea clades ingentibus expiata victoriis, poſtquam per alios atque alios duces robuſtiſſima capta ſunt oppida, vario quidem eventu. Faliſci ſe ſponte dediderunt. Cremati ſuo

igne

igne Fidenates. Rapti funditus deletique Ve-
ientes. Faliscis, quum obsiderentur, mira vi-
sa est fides imperatoris, nec immeritò, quòd
ludimagistrum urbis proditorem, cum his
359 quos adduxerat pueris, vinctum sibi ultrò re-
misisset. Eam namque Furius Camillus, vir
sanctus & sapiens, sciebat veram esse victo-
riam, quæ salvâ fide & integrâ dignitate pa-
raretur. Fidenæ, quia pares non erant ferro,
ad terrorem movendum facibus armatæ, &
discoloribus serpentum in modum vittis,
* *Furiali.* * ferali more processerant: sed habitus ille
327 feralis eversionis omen fuit. Veientium
quanta res fuerit, indicat, decennis obsi-
dio. Tunc primum hyematum sub pelli-
bus, (2) taxata stipendio hyberna, adae-
ctus miles sua sponte jurejurando, *nisi ca-
pta urbe non remeare.* (3) Spolia de Larte
Tolumnio rege ad Feretrium reportata. De-
nique non scalis, nec irruptione, sed cuni-
347 culo & subterraneis dolis peractum urbis ex-
325 cidium. Ea denique visa est prædæ magni-
354 tudo, ut ejus decimæ Apollini Pythio mitte-
rentur, universusque populus Rom. ad di-
reptionem urbis vocaretur. Hoc tunc Veien-
tes fuêre, nunc fuisse quis meminit? quæ re-
liquiæ? quodve vestigium? Laborat anna-
lium fides, ut Veios fuisse credamus.

Bellum Gallicum. Cap. XIII.

Hinc sive invidia Deûm, sive fato, rapi-
dissimus procurrentis imperii cursus, parum-
per Gallorum Senonum incursione supprimi-
tur. Quod tempus populo Romano nescio u-
trum clade funestius fuerit, an virtutum ex-
perimentis speciosius. Ea certè fuit vis cala-
mitatis

mitatis, ut in experimentum illatam putem divinitus, ſcire volentibus immortalibus diis, an Romana virtus imperium orbis mereretur. Galli Senones gens natura ferox, moribus incondita, ad hoc ipſa corporũ mole, perinde ac armis ingentibus, adeo omni genere terribilis fuit, ut planè nata ad hominum interitum, urbium ſtragem videretur. Hi quondam ab ultimis terrarum oris, cum cingerentur omnia Oceano, ingenti agmine profecti, cum jam media vaſtâſſent, poſitis inter Alpes & Padum ſedibus, ne his quidem contenti per Italiam vagabantur. Tum 362
Cluſium oppidum obſidebant. Pro ſociis ac fœderatis populus Romanus intervenit. Miſſi ex more (1) legati. Sed quod jus apud Barbaros? Ferociùs agunt. Movent exinde certamen. Converſis igitur à Cluſio, Romamque venientibus, ad (2) Alliam flumen cũ exercitu Fabius Conſul ocurrit. Non (3) Cremeræ fœdior clades, Itaque hunc diem faſtis Roma damnavit. Fuſo exercitu jam mœnibus urbis appropinquabant. Erant nulla præſidia. Tum igitur, aut nunquam aliàs, apparuit vera illa Romana virtus. Jam primùm majores natu, ampliſſimis uſi honoribus, in forum coeunt, ibi devovente Pontifice, diis ſe manibus conſecrant: ſtatimque in ſuas quiſque ædes regreſſi, ſicut in trabeis erant, & ampliſſimo cultu, in curulibus ſellis ſeſe poſuerunt, ut cum veniſſet hoſtis, in ſua dignitate morerentur. Pontifices & Flamines, quicquid religioſiſſimi in templis erat, partim in doliis defoſſa terra recondunt, partim impoſita plauſtris ſecum auferunt. Virgines ſimul ex ſacerdotio Veſtæ, nudo pede fugientia ſacra comitantur: tum excepiſſe

pisse fugientes unus è plebe fertur L. Albinius, qui depositis uxore & filiis, virgines in plaustrum recepit. Adeò tum quoque in ultimis, religio publica privatis affectibus antecellebat. Juventus verò quam satis constat vix mille hominum fuisse, duce Manlio arcem Capitolini montis insedit, obtestata ipsum quasi præsentem Jovem, ut quemadmodum ipsi ad defendendum templum ejus concurrissent, ita ille virtutem eorum numine suo tueretur. Aderant interim Galli, apertamque urbem, primo trepidi nè quis subesset dolus, mox ubi solitudinem vident, pari clamore & impetu invadunt. Patentes passim domos adeunt; ubi sedentes in curulibus sellis prætextatos senes velut Deos Geniosque venerati, mox eosdem, postquam esse homines liquebat, alioqui nihil respondere (4) dignantes, pari vecordia mactant, facesque tectis injiciunt, & totam urbem igne, ferro, manibus solo exæquant: (5) Septem mensibus barbari (quis crederet?) circa montem unum pependerunt, nec diebus modò, sed noctibus omnia experti, quos tandem Manlius nocte subeuntes, clangore anseris excitatus, à summa rupe dejecit: & ut spem hostibus demeret, quanquam in summa fame, tamen ad spem fiduciæ panes ob arce jaculatus est. Et stato quodam die per medias hostium custodias Fabium Pontificem ab arce demisit, qui solenne sacrum in Quirinali monte conficeret. Atque ille per media hostium tela incolumis religionis auxilio rediit, propitiosque Deos renuntiavit. Novissimè, cum jam obsidio suo barbaros fatigasset, mille pondo auri recessum suum venditantes, idque ipsum per insolentiam, cùm ad iniqua pondera addito

dito adhuc gladio, (6) superbè, væ victis increparent, subitò aggressus à tergo (7) Camillus adeò cæcîdit, ut omnia incendiorũ vestigia, Gallici sanguinis inundatione deleret. Agere gratias diis immortalibus ipso tantæ cladis nomine libet. Pastorum casas ignis ille, & flamma, paupertatem Romuli, abscondit. Incendium illud quid egit aliud, nisi ut destinata hominum ac deorum domicilio civitas, non deleta, non obruta, sed expiata potiùs, & lustrata videatur? Igitur post assertam à Manlio, restitutam à Camillo urbem, acriùs etiam vehementiúsque in finitimos resurrexit. *A*c primum omnium illam ipsam Gallicam gentem non con- 306
tentus mœnibus expulisse, cùm per Italiam naufragia sua latius traheret, sic persequutus est duce (8) Camillo, ut hodiè nulla Senonum vestigia supersint. Semel apud Anienem trucidati, quum singulari certamine (9) Man- 312
lius aureum torquem Barbaro inter spolia detraxit. Inde Torquati. Iterum in Pontino agro, cum simili pugna M. (10) Valerius insequente Gallo, sacra alite adjutus retulit spolia; & inde * Corvini. Nec non tamen * *Corvi.*
post aliquot annos omnes reliquias eorum in 404
Etruria ad lacum (11) Vadimonis Dolabella (12) delevit, ne quis extaret in ea gente, qui incensam à se Romam urbem 409
gloriaretur.

Bellum Latinum. CAP. XIV.

Conversus à Gallis in Latinos, Manlio Torquato, Decio Mure consulibus, semper quidem æmulatione imperii & magistratuum in- 413
festos, tum verò contemptu urbis incensæ,

cùm

cum (1) jus civitatis, partem imperii ac magistratuum poscerent pari imperio, atque jam amplius quàm congredi auderent: quo tempore quis cessisse hostem mirabitur? cum (2) alter Consulum filium suum, quia contra imperium pugnaverat, quamvis victorē occiderit, quasi plus in imperio esset, quàm in victoria: Alter quasi monitu deorum capite velato primam ante aciē diis Manibus se devoverit, ut in confertissima se hostiū tela jaculatus, novum ad victoriam iter, sanguinis sui semitâ aperiret.

Bellum Sabinum. Cap. XV.

403 A Latinis aggressus est gentem Sabinorum, qui immemores factæ sub Tito Tatio affinitatis, quodam contagio belli se Latinis adjunxerant. Sed Curio (1) Dentato Consule omnem eum tractum, quà (2) Nar ambit, fontésque Velini, Adriatico tenus mari, igne ferróque vastavit: qua victoria tantum hominum, tantum agrorum redactum in potestatem, ut in utro plus esset, nec ipse posset æstimare, qui vicerat.

Bellum Samniticum. Cap. XVI.

410 Precibus deinde (1) Campaniæ motus, non pro se, sed quod est speciosius, pro sociis, Samnitas invadit. Erat fœdus cum utrisque percussum: Sed hoc Campani sanctius & prius, omnium suorum deditione fecerunt. Sic ergo Romanus bellum Samniticum tanquam, sibi gessit. Omnium non modo Italiâ, sed toto orbe terrarum pulcherrima (2) Campaniæ plaga est. Nil mollius cœlo: denique

nique bis floribus vernat. Nihil uberius solo: ideo Liberi Cererisque certamen dicitur. Nihil hospitalius mari. Hîc illi nobiles portus (3) Cajeta, (4) Misenus, & tepentes fontib. (5) Baiæ (6) Lucrinus, & (7) Avernus, quædam maris * otia. Hîc amicti vitibus montes, (8) Gaurus (9) Falernus, (10) Massicus, & pulcherrimus omnium (11) Vesuvius, Ætnæi ignis imitator. Urbes ad mare, Formiæ, Cumæ, (12) Puteoli, Neapolis: (13) Herculaneum (14) Pompeii, & ipsa caput urbium (15) Capua, quondam inter tres maximas, Romam, Carthaginemque numerata. Pro hac urbe, iis regionibus populus Romanus Samnitas invasit, gentem, si opulentiam quæras, aureis & argenteis armis, (16) discolori veste usque ad ambitum armatam. Si * insidiarum fallaciam, (17) saltibus ferè & montium fraude grassantem. Si rabiem aut furorem * sacratis (18) legibus humanisque hostiis in exitium urbis agitatam. Si pertinaciam, sexies rupto fœdere, cladibúsque ipsis animosiorem. Hos tamen (19) quinquaginta annis per Fabios & Papirios patres, eorúmque liberos, ita subegit ac domuit, ita ruinas ipsas urbium diruit, ut hodiè (20) Samnium in ipso Samnio requiratur, nec facilè appareat materia quatuor & viginti triumphorum. Maximè tamen nota & illustris ex hac gente clades apud (21) Caudinas furcas Veturio Postumióque Consulibus accepta est. 432 Clauso enim per insidias intra eum saltum exercitu, unde non posset evadere, stupens occasione tanta dux hostium Pontius, Herennium patrem consuluit; & ille, *mitteret omnes, vel occideret*, sapienter, ut senior suaserat. Hic armis exutos mittere sub jugum maluit,

* *Ostia.*

* *Insidiarum abundat.*

* *Sacris.*

ut nec amici forent beneficio, & post flagiti-
um hostes magis. Itaque & Consules magni-
ficè voluntariâ deditione turpitudinem (22)
fœderis diriunt; & ultionem flagitans mi-
les (23) Papirio duce(horribile dictu)subje-
ctis ensibus per ipsam viam ante pugnam fu-
rit, & in congressu arsisse omnium oculos,
hostis auctor fuit: (24)nec prius finis cædi-
bus datus, quàm jugum & hostibus & duci
capto reposuerunt.

Bellum Etruscum, Samniticum, & bellum Gallicum. Cap. XVII.

Hactenus populus Romanus bellum cum
singulis gentium, mox acervatim, tamen sic
quoque par omnibus. Etruscorum XII po-
puli in id tempus incitati, antiquissimus I-
taliæ populus Samnitium, & reliqui in ex-
cidium Romani nominis repentè conjurant.
Erat terror ingens tot simul tantorúmque po-
* *Late per Etruriam.* pulorum. * A latere (1) Etruriâ infestâ, (2)
quatuor agminum signa volitabant. (3) Ci-
minius interim saltus in medio, ante invi-
us planè quasi (4) Caledonius, vel (5) Her-
442 cynius, adeò tunc terrori erat, ut senatus
Consuli denunciaret, ne tantum periculi
ingredi (5) auderet. Sed nihil horum terruit
ducem, quin (6) fratre præmisso exploraret
accessus: Ille per noctem pastorio habitu
speculatus omnia, refert. Tum sic Fabius
Maximus periculosissimum bellum, pericu-
lo explicavit. Nam subitò inconditos atque
palantes aggressus est, captísque superioribus
jugis, in subjectos suo more detonuit. Ea
namque species fuit illius belli, quasi in (7)
Terrigenas è cœlo ac nubibus tela mitteretur:
nec

nec incruenta tamen illa victoria, (8) nam op- 458
pressus in sinu vallis alter Consulum (9) Deci-
us, (10) more patrio devotum diis Manibus
obtulit caput, solennemq; familiæ suæ conse-
crationem in victoriæ pretium redegit.

Bellum Tarentinum, & cum Pyrrho Rege. CAP. XVIII.

Sequitur bellum Tarentinum, unum qui- 472
dem titulo & nomine, sed victoriâ multi-
plex. Hoc enim Campanos, Apulos, atque
Lucanos, & caput belli Tarentinos, idem
totam Italiam, & cum istis omnibus (1) Pyr-
rhum clarissimum Græciæ Regem unâ velu-
ti ruinâ pariter involvit, ut eodem tempore &
Italiam consummaret, & transmarinos tri-
umphos auspicaretur. (2) Tarentus etiam
Lacedæmoniorum opus, Calabriæ quondam
& Apuliæ totiúsque Lucaniæ caput, tum
magnitudine & muris portuque nobilis, tum
mirabilis situ: quippe in ipsis Adriatici ma-
ris faucibus posita, in oras nostras, Istriam,
(3) Illyricum, Epirum, Achaiam, Africam,
Siciliam vela dimittit. Imminet portui ad
prospectum maris positum urbis theatrū, quod
quidem causa miseræ civitati fuit omnium
suarum calamitatum. Ludos forte celebra-
bant, quum remigantes littori Romanas
classes inde vident: atque hostem rati, emi-
cant, sine discrimine insultant: qui autem,
aut unde Romani, nec satis norant. Aderat
sine morâ querelam ferens legatio: hanc quo-
que fœdius per obscænam (4) turpémque di-
ctu contumeliam violant. Ex hinc bellum:
sed apparatus horribilis, cum tot simul populi
pro Tarentinis consurgerent: omnibusque

vehementior Pyrrhus, qui semigræcam ex Lacedæmoniis conditoribus civitatem vindicaturus, cum totius viribus Epiri, Thessaliæ, Macedoniæ, incognitisque in id tempus (5) elephantis, mari, terra, viris, equis, armis, addito insuper ferarum terrore, veniebat: Apud Heracleam, & Campaniæ fluvium (6) Sirim, Levino Consule, prima pugna:
473 quæ tam atrox fuit, (7) ut Ferentanæ turmæ præfectus Obsidius, invectus in regem, turbaverit, coëgeritque projectis insignibus prælio excedere. Actum erat, nisi elephanti conversi in spectaculum belli procurrissent, quorum tum magnitudine, tum deformitate, & novo * colore simul ac stridore consternati equi, cum incognitas sibi belluas ampliùs quàm erant suspicarentur, fugam
474 stragéq; latè dederunt. In Apulia deinde apud Asculum meliùs dimicatum est, (8) Fabricio Æmilioque Coss. Jam quippe belluarum terror exoleverat, & C. Minucius quartæ legionis hastatus, unius proboscide abscissa, mori posse belluas ostenderat. Itaq; & in ipsas pila congesta sunt, & in turres vibratæ faces tota
475 hostium agmina ardentibus ruinis operuerunt, nec ante cladi finis fuit, quàm nox dirimeret, postremúsque fugientium ipse à satellitibus humero saucius, in armis suis refer-
477 retur. In (9) Lucania suprema pugna sub Aurusinis, quos vocant, campis, ducibus iisdem qui superiùs. Et tunc toti victoriæ exitum,
478. quem datura virtus fuit, casus dedit. Nam productis in primam aciem rursus elephantis, unum ex his pullum adacti in caput teli gravis ictus avertit: qui cum per stragem suorum percurrens stridore quereretur, mater agnovit, & quasi vindicatura exiluit: tum

* Odore.

tum omnia circa quasi hostilia gravi timore permiscuit: ac sic eædem feræ, quæ primam victoriam abstulerant, secundam parem fecerant, tertiam (10) sine controversia tradidêre. Nec verò tantùm armis, & in campis, sed consiliis quoque & domi intra urbem cum Rege Pyrrho dimicatum est. Quippe post primam victoriam Rex callidus intellecta virtute Romana, statim desperavit armis, seque ad dolos contulit. Nam interemptos cremavit, captivósque indulgenter habuit, & sine pretio restituit. Missisq; deinde legatis in urbem, omni modo adnixus est, ut in amicitiam reciperetur. Sed bello & pace, foris & domi, omnem in partem Romana virtus tum se probavit: nec alia magis quam Tarentina victoria ostendit populi Romani fortitudinem, Senatûs sapientiam, Ducum magnanimitatem. Quinam illi fuerunt viri, quos ab elephantis primo prælio obrutos accepimus? Omnium vulnera in pectore, quidam hostibus suis immortui, omnium in manibus enses, & relictæ in vultibus minæ, & in ipsa morte ira vivebat. Quod adeò Pyrrhus miratus est, ut diceret; *O quam facilè erat orbis imperium occupare, aut mihi Romanis militibus, aut me rege Romanis!* Quæ autem eorum qui superfuerunt, in reparando exercitu festinatio? Cum Pyrrhus, Video me, inquit, planè Herculis sydere procreatum, cui quasi ab angue Lernæo tot cæsa hostium capita de sanguine suo renascuntur. Qui autem ille senatus fuit? Cum (11) perorante Appio Cæco, pulsi cũ muneribus suis ab urbe (12) legati, interroganti regi suo, quid de hostium sede sentirent? *urbem templum sibi visam,* (13) *senatum*

natum regum esse consessum, confiterentur. Quales porrò ipsi duces vel in castris? cum medicum venale regis Pyrrhi caput afferentem Curius (14) remisit, Fabricius oblatam sibi à rege imperii partem repudiavit. Vel in pace? cum (15) Curius fictilia sua Samnitico præferret auro: (16) Fabricius decem pondo argenti facti circa Rufinum consularem virum, quasi luxuriam censoriâ gravitate damnaret. Quis ergo miretur his moribus, virtute, militiâ, victorem pop. Romanum fuisse? unoq; bello Tarentino intra (17) quadriennium maximam partem Italiæ, fortissimas gentes, opulentissimas urbes, uberrimásque regiones in deditionem redegisse? Aut quid adeò fidem superet, quâm si principia belli cum exitu conferantur? Victor primo prælio Pyrrhus, totam trementem Italiam, Companiam, Lyrim, Fregellasq; populatus, prope captam urbem à Prænestina arce prospexit, & à (18) vigesimo lapide oculos trepidæ civitatis fumo ac pulvere implevit. Eodem postea bis exuto castris, bis saucio, & in Græciam suam trans mare ac terras fugato, pax & quies, & tanta adeò de opulentissimis tot gentibus spolia, ut victoriā suam Roma non caperet. Nec enim ullus pulchrior in urbem, aut speciosior triumphus intravit, cum ante hunc diem nihil nisi pecora Volscorum, greges Sabinorum, carpenta Gallorum, fracta Samnitum arma vidisset. Tum si captivos aspiceres: Molossi, Thessali, Macedones, (20) Bruttius, Apulus, atque Lucanus. Si pompas: aurum, purpura, signa, tabulæ, Tarentinæque delitiæ. Sed nihil libentiùs Pop. Rom. aspexit, quā illas quas timuerat cum turribus suis belluas, quæ non

sine

sine sensu captivitatis submissis cervicibus victores equos sequebantur.

Bellum Picenum. Cap. XIX.

Omnis mox Italia pacem habuit. Qui enim post Tarentum auderent? nisi quod ultro persequi socios hostium placuit. Domiti hinc (1) Picentes, & caput gentis (2) Asculum, P. Sempronio Duce, qui tremente inter prælium campo, Tellurem deam promissâ æde placavit.

Bellum Sallentinum. Cap. XX.

(3) Sallentini Picentibus additi, capútq; regionis (4) Brundusium inclyto portu, M. Attillio duce. Et in hoc certamine, victoriæ pretium, templum sibi pastoria Pales ultro poposcit

Bellum Vulsiniense. Cap. XXI.

Postremi Italicorum in fide mansere Vulsinii opulentissimi Etruscorum, implorantes opem adversus servos quondam suos, qui libertatem à dominis datam, in ipsos erexerant, translatáque in se Rep. dominabantur. Sed hi quoque duce (5) Fabio Gurgite, pœnas dederunt.

De Seditionibus. Cap. XXII.

Hæc est secunda ætas Pop. Romani, & quasi Adolescentia, qua maximè viruit, & quodam flore virtutis exarsit, ac ferbuit. Itaque inerat quædam adhuc ex pastoribus feritas,

quiddam ſpirabat indomitum. Inde eſt, quod exercitus Poſthumium temperatorem, inficiantem quas promiſerat prædas, facta in caſtris ſeditione, lapidavit: Quod ſub Appio Claudio noluit vincere hoſtem, cum poſſet: Quòd duce Valerone, detrectantibus pleriſque militiam, fracti conſulis faſces. Inde, quod clariſſimos Principes, quum adverſarentur voluntati ſuæ, exulatione mulctavit: ut Coriolanum colere agros jubentem: Nec minùs ille ferociter injuriam armis vindicaſſet, niſi quod jam inferentem ſigna filium, mater Veturia lachrymis ſuis exarmavit. Ut ipſum Camillum, quod inique inter plebem & exercitum diviſiſſe Veientem prædam videretur. Sed hic melior obſeſſis in capta urbe conſuluit: & mox ſupplices de hoſte Gallo vindicavit. Cum ſenatu quoque de æquo bonóque certatum eſt: adeò ut relictis ſedibus ſolitudinem & interitum patriæ ſuæ minaretur.

Prima Urbis diſcordia CAP. XXIII.

258 Prima diſcordia ob impotentiam fœneratorum, quibus in terga quoque ſerviliter ſævientibus, in ſacrum montem plebs armata ſeceſſit, ægréque, nec niſi Tribunos plebis impetrâſſet, Menenii Agrippæ facundi & ſapientis viri auctoritate revocata eſt. Extat orationis antiquæ ſatis efficax ad concordiam fabula, qua *diſſenſiſſe inter ſe quondam humanos artus* dicitur, *quod omnibus opere fungentibus, ſolus venter immunis ageret*: deinde moribundos à ſejunctione rediiſſe in gratiam, quando ſenſiſſent, quod ejus opera redactis in ſanguinem cibis irrigarentur.

Secunda

Secunda Urbis discordia. Cap. XXIV.

Secundam in urbe media Decemviratus libido conflavit. Allatas à Græcia leges, decem principes lecti, jubente populo conscripserant: ordinataque erat in duodecim tabulis tota justitia, cum tamen traditos fasces regio quodam furore retinebant. Ante cæteros Appius Claudius eò insolentiæ elatus est, ut ingenuam virginem stupro destinaret, oblitus Lucretiæ, & regum, & juris, quod ipse composuerat. Itaque cum oppressam judicio filiam, trahi in servitutem videret Virginius pater, nihil cunctatus, in medio foro manu 304
sua interfecit, admotisque signis commilitonum, totam eam dominationem obsessam armis, in carcerem & catenas ab Aventino monte detraxit.

Tertia Urbis discordia. Cap. XXV.

Tertiam seditionem excitavit matrimoniorum dignitas, ut plebei cũ patriciis jungerentur, 308
qui tumultus in monte (1) Janiculo, duce Canuleio Tribuno plebis, exarsit.

Quarta Urbis discordia. Cap. XXVI.

Quartam honorum cupido, ut plebeii quoque magistratus crearentur. Fabius Ambustus duarum pater, alteram Sulpitio patricii san- 385
guinis dederat, alteram plebeio Stoloni. Qui, quod uxor ejus ad lictoreæ virgæ sonum ignotum penatibus suis expaverat, & à sorore satis insolenter irrisa esset, injuriam non tulit, Itaque nactus tribunatum

honorum & magistratuum consortium quamvis invito senatui extorsit. Verùm in his ipsis seditionibus principem populum non immeritò suspexeris: siquidem nunc libertatem, nunc pudicitiam, tum natalium dignitatem, honorum decora & insignia vindicavit. Interque omnia hæc nullius acrior custos, quàm libertatis fuit: nullâque in pretium ejus potuit largitione corrumpi, cum *ut
* jam 268 in magno, & indies majore populo, interim pernitiosi cives existerent, Sp. (2) Cassium Agraria lege, (3) Mælium largitione suspectum regiæ dominationis, præsenti morte multavit. Ac de Spurio quidem supplicium
314 pater ipsius sumpsit: hunc Quinctii Dictato-
260 ris imperio in medio foro Magister equitum Servilius Ahala confodit. (4) Manlium verò Capitolii vindicem, quia plerosque debitorum liberaverat, altiùs & inciviliùs efferentem, ab illa quam defenderat arce dejecit. Talis domi ac foris, talis pace belloque pop. Romanus fretum illud adolescentiæ, id est, secundam imperii ætatem habuit, in qua totam inter Alpes fretumque Italiam armis subegit.

L. FLORI HISTORIARUM LIBER *SECUNDUS.*

CAP. I.

DOmita subactaque Italia, populus Romanus propè (2) quingentesimum annum agens, cum bona fide adolevisset, si quod

est

est robur, si qua juventus, tum ille verè robustus & juvenis, & par orbi terrarum esse cœpit. Itaque (mirum & incredibile dictu) qui propè quingentis annis domi luctatus est (adeò difficile fuerat dare Italiæ caput) his 200 annis qui sequuntur, Africam, Europam, Asiam, totum denique orbem terrarum bellis victoriisque peragravit.

Primum bellum Punicum. CAP. II.

Igitur victor Italiæ populus, cum à terra 489
fretum usque venisset, more ignis, qui obvias populatus incendio sylvas, interveniente flumine abrumpitur, paulisper substitit. Mox cum videret opulentissimam in proximo prædam quodammodo Italiæ suæ abscissam, & quasi repulsam; adeò cupiditate ejus exarsit, ut quatenus nec mare jungi, nec pontibus posset, armis belloque jungenda, & ad continentem suam revocanda bello videretur. Sed ecce, ultro ipsis viam pandentibus fatis, nec occasio defuit, cum de Pœnorum impotentia fœderata Siciliæ civitas Messana quereretur. Affectabat enim ut Romanus, ita Pœnus (2) Siciliam; & eodem tempore paribus uterque votis ac viribus, imperium orbis agitabat. Igitur specie quidem socios juvandi, re autem solicitante præda (quanquam territaret novitas rei, tanta tamen in virtute fiducia est) ille rudis, ille pastoribus populus veréque terrestris, ostendit nihil interesse virtutis, equis an navibus, terrâ an mari dimicaretur. Appio Claudio Consule primùm fretum ingressus est, (3) fabulosis infame monstris, æstuque violentum; sed, adeo 489
non est exterritus, quin ipsam illam ruentis

æstus

æſtus violentia pro munere amplecteretur: ſtatímque ac ſine mora Hieronem Syracuſanum regem tanta celeritate vicit, ut ipſe ille ſe priùs victum, quam hoſtem videret, fateretur. (4) Duilio Cornelioque Conſulibus, eti-
493 am mari congredi auſus eſt. Tum quidem ipſa velocitas claſſis comparatæ victoriæ auſpicium fuit. Intra enim ſexageſimum diem quam cæſa ſylva fuerat, 160 navium claſſis in anchoris ſtetit: ut non arte factæ, ſed quodam munere deorum converſæ naves atque mutatæ arbores viderentur. Prælii verò fama mirabilis, cum illas celeres volucreſque hoſtium naves, h.e. graves tardæque comprehenderent. Longè illis plus nauticæ artis, detorquere remos, & ludificari fugâ roſtra. Injectæ enim (5) ferreæ manus, machinæq; aliæ, ante certamen multùm ab hoſte deriſæ: coactiq; hoſtes quaſi in ſolido decernere. Victor ergo ad (6) Liparas, merſa & fugata hoſtium claſſe, primum illum maritimum egit triumphum. Cujus quod gaudium fuit? Cum Duilius Imperator non contentus unius diei triumpho, per vitam omnem, ubi à cœna rediret, prælucere funalia, & præcinere ſibi tibias juſſit, quaſi quotidiè triumpharet. Pro tanta victoria leve hujus prælii damnum fuit: Alter Conſulum interceptus (7) Cn. Cornelius Aſina, qui ſimulato colloquio
494 evocatus, atque oppreſſus fuit, perfidiæ Punicæ documentum. (8) Calatino Dictatore, ferè omnia præſidia Pœnorum (9) Agrigento, (10) Drepano (11) Panormo, (12) Eryce, (13) Lalybæo detraxit. Trepidatum eſt ſemel circa (14) Camarinenſium ſaltum, ſed eximia virtute Calpurnii Flammæ tribuni militum evaſimus, qui lectâ 300. manu, infeſtum & inſeſ-

ſum

ſum ab hoſtibus tumulum occupavit, adeoque moratus hoſtes, dum exercitus omnis evaderet: ac ſic pulcherrimo exitu, (15) Thermopylarum & Leonidæ famam adæquavit. Hoc illuſtrior noſter, quod expeditioni tantæ ſuperfuit & ſupervixit, licèt nihil (16) ſcripſerit ſanguine. L. (17) Conelio Scipione cum jam Sicilia ſuburbana eſſet populi Romani Provincia, ſerpente latius bello, in Sardiniam, annexámque ei Corſicam tranſit, ubi & ſic Catalæ urbis excidio incolas terruit, adeóque omneis terrâ mariq; Pœnos expugnavit, ut jam victoriæ nihil niſi Africa ipſa reſtaret. M. Atilio (18) Regulo duce jam in Africam navigabat bellum. Nec deerant, qui ipſo Punici maris nomine ac terrore deficerēt, augente inſuper Tribuno Mannio metum: in quem, niſi paruiſſet, ſecuri diſtrictâ Imperator, metu mortis navigandi fecit audaciam: mox ventis remiſque properatum eſt: tantuſque terror hoſtici adventus Pœnis fuit, ut apertis pæne portis Carthago caperetur. Belli primum præmium fuit civitas Glypea. Prima enim à Punico littore quaſi arx & ſpecula procurrit; & hæc, & 300 ampliùs caſtella vaſtata ſunt. Nec cum hominibus modò, ſed cum monſtris quoque dimicatum eſt, cum quaſi in vindictam Africæ nata miræ magnitudinis ſerpens, poſita apud (19) Bagradam caſtra vexaret. Sed omnium victor Regulus cum terrorem nominis ſui latè circumtuliſſet, cumque magnam vim juventutis, duceſque ipſos aut cecidiſſet, aut haberet in vinculis, claſſemque ingenti præda onuſtam, & triumpho gravem in urbem præmiſiſſet, etiam ipſum caput belli Carthaginem urgebat obſidione, ipſiſque portis inhærebat

496

497

inherebat. Hic paulùm circumacta fortunæ est, tantùm ut plura essent Romanæ urbis insignia, cujus ferè magnitudo calamitatibus approbatur. Nam conversis ad externa auxilia hostibus, cum (20) Xantippum illis ducem Lacedæmon misisset, à viro militiæ peritissi-
498 mo vincimur, cum fœda clade, Romanisque usu incognita, vivus in manus hostium venit fortissimus Imperator. Sed ille quidem par tantæ calamitati fuit. Nam nec Punico carcere fractus est, nec legatione suscepta, Quippe diversa, quam hostes (21) mandaverant censuit, ne pax fieret, nec commutatio captivorum reciperetur. Sed nec illo voluntario ad hostes suos reditu, nec ultimo sive carceris seu crucis (22) supplicio deformata majestas: imò his omnibus admirabilior, Quid aliud quàm victus de victoribus, quia Carthago non cesserat, de fortunâ triumphavit? Populus autem Romanus multò acrior infestiorque pro ultione Reguli, quàm pro victoria
502 fuit. Metello igitur Consule (23) spirantibus altiùs Pœnis, & reverso in Siciliam bello, apud Panormum sic hostes cæcidit, ut ne ampliùs ea in insula concitarentur. Argumentum ingentis victoriæ, centum circiter elephantorum captivitas: sic quoque magna præda, si gregem illum non bello, sed venatione cepisset. P. (24) Claudio Consule, non ab ho-
504 stibus, sed à diis ipsis superatus est, quorum auspicia contempserat, ibi statim classe demersa, ubi ille (25) præcipitari pullos jusserat, quòd pugnare ab his vetaretur. M. Fabio (26) Buteone Consule, classem hostium in Africo mari apud Aegymurum jam in Italiam ultrò navigantem cæcidit: quantus ô tum (27) triumphus tempestate intercidit,

cum

cum opulentâ prædâ classis adversis acta ventis, naufragio suo Africam & (28) Syrtes, omnium imperia gentium, insularum littora implevit. Magna clades, sed non sine aliqua principis populi dignitate, interceptâ tempestate victoriâ, & triumphum periisse naufragio. Et tamen cum Punicæ prædæ omnibus promontoriis insulisque illisæ fluitarent, populus Rom. triumphavit. (29) Lutatio Catulo consule, tandem bello finis impositus apud insulas, quibus nomen (30) Aegates: nec major alia in mari pugna, quippe commeatibus, exercitu, propugnaculis, armis, gravis hostium classis, & in eis quasi tota Carthago, quod ipsum exitio fuit: Romana classis prompta, levis, expedita, & quodam genere castrensis, ad similitudinem pugnæ equestris, sic remis, quasi habenis agebatur, & in hos vel in illos ictus mobilia rostra speciem viventium præferebant. Itaque momento temporis laceratæ hostium rates, totum inter Siciliam Sardiniamque pelagus naufragio operuerunt. Tanta denique fuit illa victoria, ut de excidendis hostium mœnibus non quæreretur. Supervacuum visum est in arcem murosque sævire, cum jam in mari esset deleta Carthago. 512

Bellum Ligustinum. Cap. III.

Peracto Punico bello, secuta est brevis sane & quasi ad recipiendum spiritum requies: argumentumque pacis, & bona fide cessantium armorum, tunc primùm post Numam clausa fuit porta Jani: sed statim ac sine mora patuit. Quippe jam Ligures, jam Insubres Galli, nec non & Illyrici lacessebant, 526

sic de sub Alpibus, id est, de sub ipsis Italiæ faucibus, gentes Deo quodam assiduè incitante, ne rubiginem ac situm arma sentirent; denique ita quotidiani & quasi domestici hostes tyrocinia militum imbuebant, nec aliter utraque gente, quàm quasi cote quadam populus Romanus ferrum suæ virtutis acuebat. Ligures imis Alpium jugis adhærentes inter (1) Varum & Macram flumen, implicitos dumis silvestribus, major aliquanto labor erat invenire, quàm vincere. Tutum locis & fugâ, durum atque velox genus, ex occasione magis latrocinia quàm bella faciebat. Itaque cùm diu multúmque eluderent saltu, viis, latebris, (2) Deceates, (3) Oxibii, (4) Euburiates, Ingauni, tandem (5) Fulvius latebras eorum ignibus sepsit, (6) Bœbius in plana deduxit, (7) Postumius ita exarmavit, ut vix reliquerit ferrum quo terra coleretur.

Bellum Gallicum. Cap. IV.

528 Gallis (1) Insubribus, & his accolis Alpium, animi ferarum, corpora plus quàm humana erant. Sed experimento deprehensum est, quòd sicut primus impetus eis major quàm virorum est, ita sequens minor quàm fœminarum. Alpina corpora humenti cœlo educata, habent quiddam simile cum nivibus suis, quæ mox ut caluere pugnâ, statim in sudorem eunt, & levi motu, quasi sole laxantur. Hi sæpe & aliàs, sed Britomaro duce, non priùs soluturos se balthea, quàm Capitolium ascendissent, juraverant. Factum est,
530 Victos enim (2) Æmilius in Capitolio discinxit. Mox * Astrionico duce vovere de nostrorum

* *Ariobistone.*

nostrorum militum præda Marti suo torquem. Intercepit Jupiter votum, nam de torquibus eorum aureum trophæum Jovi (3) Flaminius erexit. Viridomaro rege Romana arma Vulcano promiserant : aliorsum vota ceciderunt. Occiso enim rege Marcellus tertia post Romulum patrem Feretrio Jovi * opima suspendit. 531 * *Arma.*

Bellum Illyricum. CAP. V.

534 Illyrii seu Liburni, sub extremis Alpium radicibus agunt inter Arsiam Titiúmque flumen, longissimè per totum * Adriatici maris littus effusi. Hi regnante (1) Teuta muliere populationibus non contenti, licentiæ scelus addiderunt. (2) Legatos quippe nostros, ob ea quæ deliquerant, jure agentes, nec gladio quidem, sed ut victimas, securi percutiunt, præfectos navium igne comburunt; idque, quo indignius foret, mulier imperabat. (3) Itaque Cn. Fulvio Centumalo duce late domantur. Strictæ in principum colla secures, Legatorum manibus litavêre. * *Adriani.*

Bellum Punicum secundum. CAP. VI.

535 Post primum Punicum bellum (1) vix quadriennii requies : Ecce alterum bellum, minus quidem (2) spatio (nec enim amplius quàm octo et decem annos habet) sed adeò cladium atrocitate terribilius, ut si quis conferat damna utriusque populi, similior victo sit populus qui vicerat. (4) Pudebat nobilem populum, ablato mari, raptis insulis, dare

536 dare tributa quæ jubere consueverat. Hinc ultionem puer Annibal ad aram patri juraverat: nec remorabatur. Igitur in causam belli (5) Saguntus deleta est, vetus Hispaniæ civitas & opulenta, fideique erga Romanos magnum quidem, sed triste monumentum; quam in libertate communi fœdere exceptam, Annibal causas novorum motuum quærens, & suis, & ipsorum manibus evertit, ut Italiam sibi rupto fœdere aperiret. Summa fœderum Romanis religio est. Itaque ad auditum sociæ civitatis obsidium, memores icti cum Pœnis quoque fœderis, non statim ad arma procurrunt, dùm prius more legitimo queri malunt. Interim jam (6) novem mensibus fessi fame, machinis, ferro, & igne, versâ denique in rabiem fide, immanem in foro excitant rogum, tum desuper se suosque cum omnibus opibus suis ferro, & igne corrumpunt. Hujus tantæ cladis auctor Annibal poscitur. Tergiversantibus Pœnis, dux legationis Romanorum, Quæ, inquit, mora est? Fabius; In hoc ego sinu bellum affero & pacem: utrum eligitis? utrum placet sumite. Cumq; succlamatum esset, utrum vellet daret. Bellum igitur, inquit, accipite, & excusso in media curia togæ gremio, non sine horrore, quasi planè sinu bellum ferret, effudit. Similis exitus belli initio fuit. Nam quasi has inferias sibi Saguntinorum ultimæ diræ in illo publico parricidio incendióque mandassent, ita manibus eorum, vastatione Italiæ, captivate Africæ, ducum & regum qui id gessere bellum exitio parentatum est. Igitur ubi semel se in Hispania movit illa gravis & luctuosa Punici belli vis atque tempestas, destinatúmque * Romanis jam diu fulmen Saguntino igne conflavit,

* *Romanis abundat.*

onflavit, ftatim (7) quodam impetu rapta, medias perfregit Alpes, & in Italiam ab illis fabulofæ altitudinis nivibus, velut cœlo miffa defcendit. Ac primi quidem impetûs turbo in Padum, & Ticinum, valido ftatim fragore detonuit. Tunc Scipione duce fufus exercitus: faucius & ipfe veniffet in hoftium manus Imperator, nifi protectum patrem (8) prætextatus admodum filius ab ipfa morte repuiffet. Et hic erit Scipio qui in exitium Africæ crefcit, cognomen ex malis ejus habiturus. Ticino Trebia fuccedit. Hic fecunda belli Punici procella defævit Sempronio confule. Tunc callidiffimi hoftes frigidum & nivalem nacti diem, cum fe ignibus priùs oleóque foviffent, (horribile dictu) homines à meridie & fole venientes, noftra nos hyeme vicerunt. Thrafymenus lacus tertium fulmen Annibalis, Imperatore Flaminio. Ibi quoque ars nova Punicæ fraudis. Quippe nebula lacus, paluftribufque virgultis tectus eques, terga fubitò pugnantium invafit. Nec de diis poffumus queri. Imminentem temerario duci cladem prædixerant infidentia fignis examina, & (9) aquilæ prodire nolentes, & commiffam aciem fecutus ingens terræ tremor: nifi illum horrorem foli, equitum virúmque difcurfus, & mota vehementiùs arma fecerunt. Quartum, id eft, penè ultimum vulnus imperii, Cannæ, ignobilis Apuliæ vicus, fed magnitudine cladis emerfit, & 40 millium cæde parta nobilitas. Ibi in exitium infelicis exercitus, dux, terra, cœlum, dies, tota denique rerum natura confenfit. Siquidem non contentus fimulatis transfugis Annibal, qui mox terga pugnantium cæciderant, infuper

insuper callidissimus Imperator, patentibus in campis observato loci ingenio, quod et sol ibi acerrimus, et plurimus pulvis, et Eurus ab oriente semper quasi ad constitutum flaret, ita instruxit aciem, ut Romanis adversus hæc omnia obversis, secundum cœlum tenens, vento, pulvere, sole pugnaret. Itaque duo maximi exercitus cæsi ad hostium satietatem, donec Annibal diceret militi suo, parce ferro. Ducum effugit alter: alter occisus est: dubium uter majore animo. Paulum puduit, Varro non desperavit. Documenta cladis, cruentus aliquamdiu Aufidus: Pons de cadaveribus jussu ducis factus in torrente (10) Gello, Modii (11) duo annulorum Carthaginem missi, dignitasque equestris taxata mensura. Dubium deinde non erat, quin ultimum illum diem habitura fuerit Roma, quintumque intra diem epulari Annibal in Capitolio potuerit, si (quod Pœnum illum dixisse * (12) Maharbalem Bomilcaris ferunt) Annibal quemadmodum sciret vincere, sic uti victoria scisset. Tum quidem illum (ut dici vulgo solet) aut fatum urbis imperaturæ, aut ipsius mens mala, et aversi à Carthagine dii, in diversum abstulerunt; cùm victoriâ posset uti, frui maluit, relictaq; Roma Campaniam Tarentumque peragrare, ubi mox et ipse et exercitus ardore elanguit, adeò ut verum dictum sit, Capuam Annibali Cannas fuisse. Siquidem invictum Alpibus, indomitum armis, Campaniæ (quis crederet?) soles, et tepentes fontibus Baiæ, subegerunt. Interim respirare Romanus, et quasi ab inferis emergere. Arma non erant, detracta sunt templis. Deerat juventus, in sacramentum militiæ liberata (13) servitia. Egebant (14) ærario, opes

* Adherbalem.

opes suas libens Senatus in medium protulit; nec præter quod in bullis, cingulis, atque annulis erat, quicquam sibi auri reliquêre. Eques secutus exemplum, imitatæque equitem tribus: denique vix suffecêre tabulæ, vix scribarum manus, Levino Marcelloque Consulibus, cùm privatæ opes in publicum deferrentur. 543 Quid autem in eligendis magistratibus? Quæ (15) centuriarum sapientia? cùm Juniores à senioribus consilium de creandis Consulibus petivêre. 545 Quippe adversùs hostem toties victorem, tam callidum, non virtute tantùm, sed suis etiam pugnare consiliis oportebat. Prima redeuntis, et ut sic dixerim, reviviscentis imperii spes (16) Fabius fuit, qui novam de Annibale victoriam commentus est, non (a) velle pugnare. Hinc illi cognomen novū, & Reip. salutare, Cunctator. Hinc illud ex populo, ut imperii scutum vocaretur. Itaque per Samnium totum, per Falernos Gauranosq; saltus sic maceravit Annibalem, ut qui frangi virtute non poterat, morâ comminueretur. Inde (17) Claudio Marcello duce etiam congredi ausus est: comminùs venit, & pepulit è Campania sua, et ab obsidione Nolæ urbis excussit. 538 Ausus & (18) Sempronio Graccho duce per Lucaniam sequi, et premere terga cedentis: quamvis tunc (ô pudor) manu servili pugnaret. 540 Nam hucusque tot mala compulerant; sed libertate donati, fecerant de servitute Romanos. O horribilem in tot adversis fiduciam, O singularem animum ac spiritum pop. Roman. tam arctis afflictisq; rebus, cùm de Italia sua dubitaret, ausus est tamen in diversa respicere: cúmque hostes in jugulo per Campaniam Apuliámque volitarent, mediámque jam de Italia Africam facerent

(a) *Velle abundat.*

facerent, eodem tempore & hunc sustineba
& in Siciliam, Sardiniam, Hispaniam, di-
versa per terrarum orbem arma mittebat. (19
Sicilia mandata Marcello, nec diu restiti
Tota enim insula in una urbe superata est
Grande illud, & ante id tempus invictum
caput Syracusæ, quamvis Archimedis inge-
nio defenderentur, aliquando cessarunt
Longè illi triplex murus, totidemque arce
portus ille marmoreus, & fons celebratu
Arethusæ, quid hactenus profuêre, nisi u
476 pulchritudini victæ urbis parceretur? Sardi
niam (20) Gracchus arripuit: nihil illi gen
tium feritas, Insanorumque (nam sic vocan-
tur) immanitas montium profuere. Sævitum
in urbes, urbémque urbium Caralim, u
gens contumax, vilísque mortis, saltem de-
siderio patrii soli domaretur. In (21) Hispa-
536 niam missi Cneus, & Publius Scipiones, pen
totam Pœnis eripuerant, sed insidiis Punic
fraudis oppressi, rursus amiserunt, magni
quidem illi præliis, cùm Punicas opes ceci-
dissent: sed Punicæ insidiæ alterum ferro ca-
strametantem, alterum cum evasisset in
542 turrim, cinctum facibus oppresserunt. Igitu
in ultionem patris ac patrui missus cum ex-
ercitu Scipio, cui tam grande de Africa cog-
nomen fata decreverant, bellatricem illam
viris armísque nobilem Hispaniam, illam
seminarium hostilis exercitus, illam Anni-
balis eruditricem (incredibile dictu) totam
547. à (22) Pirenæis montibus in Herculis colum-
nas, & Oceanum recuperavit, nescias citius,
an faciliùs: quàm velociter, quatuor anni
fatentur; quàm facilè, vel una civitas pro-
bat, eodem quippe quo obsessa est die capta
est; oménque Africæ victoriæ fuit, quod
tam

tam facile capta est Hispanica Carthago. Cer-
tum est tamen ad profligandam provinciam
maximè profecisse singularem ducis sancti-
tatem: quippe qui captivos pueros, puellásq;
præcipuæ pulchritudinis barbaris restitue-
rit, ne in conspectum quidem suum passus
adduci, ne quid de virginitatis integritate
delibâsse saltem vel oculis videretur. Hæc
inter diversa terrarum, populus Romanus,
nec ideò tamen Italiæ visceribus inhæren-
tem summovere poterat Annibalem, pleriq;
ad hostem defecerant, & dux acerrimus con-
tra Romanos, Italicis quoque viribus ute-
batur. Jam tamen eum plerisque oppidis & 544
regionibus excusseramus. Tarentus ad nos
redierat. Jam (23) Capua, sedes & domus,
& patria altera Annibalis tenebatur, cujus
amissio tantum Pœno duci dolorem dedit,
ut inde totis viribus in Romam convertere-
tur. O populum dignum orbis imperio, dig-
num omnium favore & admiratione ho-
minum ac deorum! Compulsus ad ultimos
metus, ab incepto non destitit, & de sua
urbe sollicitus, Capuam tamen non omisit,
sed parte exercitûs sub Appio Consule reli-
cta, parte Flaccum in urbem secuta, absens
simul præsensque pugnabat. Quid ergo mi-
ramur? Moventi castra à tertio lapide Anni-
bali, iterum ipsos deos, deos inquam (nec
fateri pudebit) restitisse, tanta enim ad sin-
gulos illius motus vis imbrium effusa est,
tanta ventorum violentia coorta, ut divini-
tus hostem submoveri, non à cælo, sed ab
urbis ipsius mœnibus & Capitolio videre-
tur. Itaque fugit, cessit, & in ultimum se
Italiæ recepit sinum, cùm urbem tantùm
non adortam reliquisset. Parva res dictu,
sed

ſed ad magnanimitatem populi Romani pro-
bandam ſatis efficax: quòd illis ipſis quibus
obſidebatur diebus, ager quem Annibal ca-
ſtris inſiderat, venalis Romæ fuit, haſtæque
ſubjectus invenit emptorem. Voluit Anni-
bal contrà fiduciam imitari, ſubjecitque ar-
gentarias urbis tabernas, nec emptor inven-
tus eſt: ut ſcias etiam præſagia ſatis fuiſſe.
Nihil actum erat tanta virtute, tanto favore
deorum. Siquidem ab Hiſpania Aſdrubal
546 frater Annibalis cum exercitu novo, novis
viribus, nova belli mole veniebat. Actum
erat proculdubio, ſi vir ille ſe cum fratre
junxiſſet: ſed hunc quoque caſtrametantem
(23) Claudius Nero cum (24) Livio Salina-
tore debellat. Nero in ultimo Italiæ angulo
ſummovebat Annibalem. Livius in diverſiſſi-
mam partem, id eſt, in ipſas naſcentis Italiæ
fauces ſigna converterat, tanto, id eſt omni
qua longiſſima Italia, ſolo interjacente.
Quo conſilio, qua celeritate conſules caſtra
conjunxerint, inopinanterque hoſtem col-
latis ſignis compreſſerint, neque id fieri An-
nibal ſenſerit, difficile dictu eſt: certè An-
nibal re cognitâ, cum projectum fratris ca-
put ad ſua caſtra vidiſſet; Agnoſco, inquit,
infelicitatem Carthaginis. Hæc fuit illius
viri, non ſine præſagio quodam fati immi-
nentis, prima confeſſio. Jam certum erat
Annibalem etiam ipſius confeſſione poſſe
vinci. Sed tot rerum proſperarum fiducia
plenus populus Romanus, magni æſtima-
bat aſperrimum hoſtem in ſua Africa debel-
549 lare. Duce igitur Scipione in ipſam Africam
totâ mole converſus, imitari cœpit Anniba-
550 lem, & Italiæ ſuæ clades in Africa vindica-
re. Quas ille (dii boni) Aſdrubalis copias,
quos

quos (25) Syphacis exercitus fudit? Quæ, quantaque utriusq; castra facibus illatis unâ nocte delevit? Denique jam non à tertio lapide, sed ipsas Carthaginis portas obsidione quatiebat: sic factum est, ut inhærentem atque incubantē Italiæ extorqueret Annibalem. Non fuit major sub imperio Romano dies, quam ille, quum duo omnium & antea &
postea ducum maximi, ille Italiæ, hic Hi- 551
spaniæ victor, collatis cominùs signis direxēre aciem. Sed & colloquium fuit inter ipsos de legibus pacis. Steterunt diu mutuâ admiratione defixi: ubi de pace non convenit, signa cecinêre. Constat utriusque confessione, *nec meliùs instrui aciem, nec acriùs potuisse pugnari*. Hoc Scipio de Annibalis,
Annibal de Scipionis exercitu prædicaverunt. 552
Sed tamen Annibal cessit, præmiumque victoriæ Africa fuit, & secutus Africam terrarum orbis.

Bellum Macedonicum primum, sive Philippicum. Cap. VII.

Post Carthaginem, vinci neminem puduit. Sequutæ sunt statim Africam gentes, Macedonia, Græcia, Syria, cæteráque omnia, quodam quasi æstu & torrente fortunæ. Sed primi omnium Macedones, affectator quondam imperii populus. Itaque quamvis tunc Philippus regno præsideret, Romani tamen dimicare sibi cum rege Alexandro videbantur. Macedonicum bellum nomine ampliùs quàm expectatione gentis fuit. Causa cœ-
pit à fœdere Philippi, quo Rex jampridem 558
dominantem in Italia Annibalem sibi sociaverat; postea crevit, implorantibus Athenis

auxilium contra regis injurias, cùm ille ultra
jus victoriæ, in templa, aras, & sepulchra
ipsa sæviret. Placuit senatui opem tantis
ferre supplicibus. Quippe jam gentium re-
552 ges, duces, populi, nationes, præsidia sibi
547 ab hac urbe petebant. Primò igitur (2)
Lævino Consule Populus Romanus Jonium
mare ingressus, tota Græciæ littora veluti
triumphanti classe peragravit. Spolia quippe
Siciliæ, Sardiniæ, Africæ præferebat. Et ma-
nifestam victoriam nota in prætoria puppe
laurus pollicebatur. Aderat sponte in auxili-
555 um Attalus Rex Pergamorum. Aderant Rhodii,
nauticus populus: qui navibus à mari, Consul
à terris, omnia equis virísque quatiebat. Bis
victus rex, bis fugatus, bis exutus castris
cùm tamen nihil terribilius Macedonibus:
fuit ipso vulnerum aspectu, quæ non spiculis,
neque sagittis, nec ullo Græculo ferro, sed
ingentibus (3) pilis, nec minoribus adacta
gladiis, ultra mortem patebant. Enimverò
Flaminio duce invios antea (4) Chaonum
montes, Pindúmque amnem per abrupta va-
dentem, & ipsa Macedonia claustra penetra-
556 vimus. *Intraiße*, victoria fuit. Nam posteà
nunquam ausus congredi rex, ad tumulos
quos (5) *Cynocephalas* vocant, uno ac ne hoc
quidem justo prælio opprimitur, & illi qui-
dem Consul pacem dedit, regnúmque conces-
sit. Mox, ne quid esset hostile, Thebas, & (6)
Eubœam, & grassantem sub (7) Nabide suo
Lacedæmona compescuit. Græciæ verò ve-
557 terem statum reddidit, ut legibus viveret suis,
& avita libertate frueretur. Quæ gaudia,
quæ vociferationes fuerunt, cùm hoc fortè
(8) Nemeæ in theatro, quinquennalibus
ludis à præcone caneretur? quo certavêre
plausu?

plauſu? quid florum in Conſulem profuderunt? Et iterum iterûmq; præconem repetere illam vocem jubebant, qua libertas Achaiæ pronunciabatur: nec aliter illa Conſulari ſententiâ, quàm modulatiſſimo aliquo tibiarum aut fidium cantu fruebantur.

Bellum Syriacum Regis Antiochi.
Cap. VIII.

Macedoniam ſtatim & Regem Philippum Antiochus excepit quodam caſu, quaſi induſtria ſic adgubernante fortunâ, ut quemadmodum ab Africa in Europam, ſic ab Europa in Aſiam, ultro ſe ſuggerentibus cauſis, imperium procederet, & cum terrarum orbis ſitu ipſe ordo victoriarum navigaret. Non aliud formidoloſius famâ bellum fuit. Quippe cum Perſas & Orientem, (1) Xerxem atque (2) Darium cogitarent, quando perfoſſi invii montes, quando velis opertum mare nuntiaretur. Ad hoc celeſtes minæ territabant, cùm humore continuo Cumanus Apollo ſudaret. Sed hic faventis Aſiæ ſuæ numinis timor erat. Nec ſanè viris, opibus, armiſque quicquam copioſius Syriâ: ſed in manus tam ignavi Regis inciderat, ut nihil fuerit in Antiocho ſpecioſius, quàm quod à Romanis victus eſt. Impulere regem in id bellum, illic Thoas Ætoliæ princeps, inhonoratam apud Romanos quærens adverſùs Macedones militiæ ſuæ ſocietatem; Hinc (3) Annibal, qui in Africa victus, profugus, & pacis impatiens, hoſtem pop. Romano toto orbe quærebat. Et quod illud fuiſſet periculum, ſi ſe conſiliis ejus Rex tradidiſſet? Si Aſiæ viribus uſus fuiſſet, miſer Annibal? Sed

C 2 Rex

Rex ſuis opibus & nomine *regio* fretus, ſatis habuit bellum movere. Europa jam dubio procul jure ad Romanos pertinebat. Hîc (4) Lyſimachiam urbem in littore Thracio poſitam à majoribus ſuis, Antiochus, ut hæreditario jure repetebat. Hoc velut ſidere, Aſiatici belli mota tempeſtas, & maximus Regum conventus, fortiter indicto bello, cum ingenti ſtrepitu ac tumultu moviſſet ex Aſia, occupatis ſtatim inſulis, Græciſque littoribus, otia & luxus tanquam victor agitabat. Eubœam inſulam continenti adhærentem tenui freto, reciprocantibus aquis Euripus abſcidit. Hîc ille poſitis aureis ſericíſque tentoriis, ſub ipſo freti murmure, cùm inter fluenta tibiis fidibuſque concineret, collatis undique, quamvis per hyemem, roſis, ne non aliquo ducem genere agere videretur, virgi-
562 num puerorúmque delectus habebat. Talem ergo Regem jam ſua luxuria debellatum, populus Rom. M. Acilio Glabrione Conſule in inſula aggreſſus, ipſo ſtatim adventus ſui nuncio coegit ab inſula fugere. Tam præcipitem apud Thermopylas aſſequutus locum, 300. Laconum ſpecioſa cæde memorandum, ne ibi quidem fiducia loci reſiſtentem, mari ac terra cedere coegit. Statim & è veſtigio itur in Aſiam. Claſſis regia Polyxeni Annibaliq; commiſſa: nam Rex prælium nec ſpectare potuerat. Igitur duce Æmilio Regillo à remigantibus Rhodiis tota laceratur. Ne ſibi placeant Athenæ, in Antiocho vicimus Xerxem, in Æmilio * Themiſtoclem æquavimus, Epheſiis Salamina penſavimus. Tum
564 Conſule Scipione, cui frater ille modò victor Carthaginis Africanus, voluntariâ legatione aderat, debellari regem placet: & jam toto ceſſerat

* al. Alcibiadem.

cesserat mari: sed nos imus ulterius. (5) Mæandrum ad amnem, montémque Sipylum castra ponuntur. Hîc Rex (incredibile dictu) quibus auxiliis, quibus copiis consederat. Trecenta millia peditum, equitum faleatorumq; curruum non minor numerus. Elephantis ad hoc immensæ magnitudinis, auro, purpura, argento, & suo ebore fulgentibus, aciem utrinque vallaverat. Sed hæc omnia præpedita magnitudine sua; ad hoc imbre, qui subitò superfusus, mirâ fœlicitate Persicos arcus corruperat. Primùm trepidatio, mox fuga, dehinc triumphus fuerunt: victo & supplici (6) pacem atque partem regni dari placuit, eò libentiùs, quòd tam facilè cessisset.

Bellum Ætolicum. Cap. IX.

Syriaco bello successit, ut debebat, Ætolicum. Victo quippe Antiocho, Romanus faces Asiatici belli persequebatur. Ergo Ful- 604
vio Nobiliori mandata ultio est. Hic protinus caput gentis Ambraciam, regiam Pyrrhi machinis quatit Sequuta est deditio. Aderant Ætolorum precibus Attici, Rhodii: & memineramus auxilii: sic placuit ignoscere. Serpsit tamen latiùs in proximos bellum, omnémque latè (1) Cephaleniam, (2) Zacynthon: & quicquid insularum in eo mari inter Ceraunios montes, jugumq; Maleum, Ætolici belli accessio fuerunt.

Bellum Istricum. Cap. X.

Istri sequuntur Ætolos. Quippe bellantes 573
eos nuper adjuverant: & initia pugnæ prospera hosti fuerunt, eadémque exitii causa.

 Nam

Nam cùm C. Manlii castra cepissent, opimæque prædæ incubarent, epulantes ac ludibundos plerosque, ac ubi essent præ poculis nescientes, C. Claudius Pulcher invadit, sic cum sanguine & spiritu malè partam revomuêre victoriam. Ipse rex Apulo equo impositus cum subinde crapula & capitis errore lapsaret, captum sese vix & egrè postquam experrectus est, didicit.

576

Bellum Gallo-Græcum. Cap. XI.

Gallogræciam quoq; Syriaci belli ruina convolvit. Fuerant inter auxilia regis Antiochi, an fuisset cupidus triumphi Manlius, an eos invisos simulaverit, dubium: certè negatus est victori triumphus, quia causam belli non approbavit senatus. Cæterùm gens Gallogræcorũ, sicut ipsum nomen indicio est, mixta et adulterata est: reliquiæ Gallorum, qui Brenno duce vastaverant Græciam: mox, Orientem sequuti in media Asiæ parte jam sedêre. Itaque ut frugum semina mutato solo degenerant, sic illa genuina feritas eorum Asiaticâ amœnitate mollita est. Duobus itaq; præliis fusi fugatiq; sunt: quamvis sub adventu hostis relictis sedibus, in altissimos se montes recipissent, quos Tolistobogii Tectosagæq; jam insederant. Utrinq; fundis sagittisq; acti, in perpetuam se pacem dediderunt. Sed alligati miraculo quodam fuêre, cùm catenas morsibus & ore tentâssent, cùm offocandas invicem fauces præbuissent. Nam (1) Orgiagontis regis uxor à Centurione stuprum passa memorabili exemplo custodiam evasit, revulsúmque militis caput ad maritum suum retulit.

Bellum

Bellum Macedonicum secundum sive Persicum CAP. XII.

Cùm aliæ aliæque gentes Syriaci belli sequuntur ruinam, Macedonia se rursus erexit. 582
Fortissimum populum memoria & recordatio suæ nobilitatis agitabat: & successerat Phillippo filius Perses, qui semel in perpetuum victam esse Macedoniam, non putabat ex gentis dignitate. Multò vehementiùs sub hoc Macedones, quàm sub patre consurgunt. Quippe Thraces in vires suas traxerant. Atque ita industria Macedonum, viribus Thracum, disciplinam Macedonicam temperavere. Accessit his consilium ducis, qui situm regionum suarum de summo speculatus (1) Æmo, positis per abrupta castris ita Macedoniam suam armis ferróque vallaverat, ut non reliquisse aditum, nisi à cœlo, venturis hostibus videretur. Nam Q. Martio Philippo Consule eam provinciam ingressus populus 584
Romanus, exploratis diligenter accessibus, per * Astrudem paludem, per acerbos dubiosq; tumulos, & illa, quæ volucribus quoque videbantur invia, accessit: regémq; securum, & nihil tale metuentem, subitâ belli irruptione terruit: cujus tanta trepidatio fuit, ut pecuniam omnem in mare jusserit mergi, ne periret; classem cremari, ne incenderetur. (2) Paulo Consule cùm majora & crebiora 586
essent imposita præsidia, per alias vias Macedonia depressa est, summa quidem arte & industria ducis, cû aliam minatus, alia irrepsisset: Cujus adven us ipse adeò terribilis regi fuit, ut interesse non auderet, sed gerenda ducibus bella mandaverit. Absens ergo victus fugit in

* Ascuridem.

in maria, insulámque (z) Samothracen, fretus celebri religione, quasi templa & aræ possent defendere, quem nec montes sui, nec arma potuissent. Nemo regum diutius amissæ fortunæ conscientiam retinuit. Supplex cùm scriberet ad Imperatorem, ab illo quo confugerat templo, noménque Epistolæ notaret suum, *regem* addidit. Sed nec reverentior captæ majestatis alius Paulo fuit. Cùm in conspectum venisset hostis, in templum recepit, & conviviis adhibuit, liberósque admonuit suos, ut fortunam, cui tantum liceret, revererentur. Inter pulcherrimos hunc quoque pop. Rom. de Macedonia duxit atque vidit triumphum: quippe cujus spectaculo triduum impleverit. Primus dies signa tabulasque, sequens arma pecuniasque transvexit, tertius captivos, ipsúmque regem attonitum adhuc, tanquam subito malo stupentem. Sed multò prius gaudium victoriæ populus Romanus, quàm epistolis victoris perceperat. Quippe eodem die quo victus est Perses in Macedonia, Romæ cognitum est: Duo juvenes candidis equis apud Juturnæ lacum pulverem & cruorem abluebant. Hi nunciavêre. Castorem & Pollucem fuisse creditum vulgò quòd gemini fuissent: interfuisse bello, quòd sanguine maderent: à Macedonia venire, quòd adhuc anhelarent.

Bellum Illyricum. Cap. XIII.

586 Macedonici belli contagio traxit Illyrios. Ipsi quidem ut Romanum à tergo distringerent, à Perse rege conducti pecunia, militavêre. Sine mora ab Anicio proprætore subiguntur.

guntur. † Scordam caput gentis delêsse suffecit. Statim sequuta deditio est. Denique hoc bellum antè finitum est, quàm geri Romæ nunciaretur.

† *Livio, Scardonam.*

Bellum Macedonicum tertium cum Andrisco. Cap. XIV.

Quodam fato, quasi ita convenisset inter Pœnos & Macedonas, ut tertiò quoque vincerentur, eodem tempore utrique arma movere. Sed prior jugum excutit Macedo, aliquanto quàm antè gravior, dum contemnitur. Causa belli propè erubescenda: quippe regnum pariter & bellum vir ultimæ sortis Andriscus invaserat, dubium liber an servus, mercenarius certè. Sed quia vulgò Philippus, ex similitudine oris, *Pseudo-Philippus* vocabatur, regiam formam, regium nomen, animo quoque regio implevit. Igitur dum hæc ipsa contemnit populus Romanus, Juventio Prætore contentus, virum non Macedonicis modò, sed Thraciæ quoque auxiliis ingentibus validum temerè tentavit: invitúsque non à veris regibus, sed ab illo imaginario & scenico rege superatur: sed Prætore Metello amissum cum legione Prætorem, plenissimè ultus est. Nam & Macedoniam servitute multavit, & ducem belli deditum, ab eo ad quem confugerat, Thraciæ Regulo in urbem in catenis reduxit, hoc quoque illi in malis suis indulgente fortunâ; ut de eo populus Rom. quasi de vero rege triumpharet. 605.

Bellum Punicum tertium. CAP. XV.

[694 Tertium cum Africa bellum, & tempore exiguum fuit, (nam quadriennio patratum est) & in comparatione priorum, minimum
489 labore: Non enim tam cum viris, quam cum
535 ipsa urbe pugnatum est: sed planè a maximo
604 eventu: quippe eo tandem Carthago finita est. Atque si quis trium temporum momenta consideret, primo commissum est bellum, profligatum secundo, tertio verò confectum est. Sed hujus causa belli, quòd contra fœderis legem adversus Numidas quidem semel parâsset classem & exercitum, frequens autem Masinissæ fines territaret. Sed huic bono socióque regi favebatur. Cum bellum sederet, de belli fine tractatum est. Cato inexpiabili odio delendam esse Carthaginem, cùm de alio consuleretur, pronunciabat. (1) Scipio Nasica servandam, ne metu ablato æmulæ urbis luxuriari felicitas urbis inciperet. Medium senatus elegit, ut urbs tantum loco moveretur. Nihil enim speciosius videbatur, quàm *esse Carthaginem quæ non timeretur*. Igitur Manilio Censorinóque Consulibus, populus Romanus aggressus Carthaginem, spe pacis injecta, traditam à volentibus classem sub ipso ore urbis incendit. Tum evocatis principibus, *si salvi esse vellent, ut migrarent finibus*, imperatum. Quod pro rei atrocitate adeo movit iras, ut extrema mallent. Comploratum igitur publicè statim, & pari voce clamatum est, *ad arma*: seditq; sententia, quoquo modo rebellandum: non quia spes ulla jam superesset, sed quia patriam suam mallent hostium,

quàm

quàm suis manibus everti. Qui rebellantium fuerit furor, vel hinc intelligi potest, quòd in usum novæ classis tecta, domúsque resciderunt, & in armorum officinis aurum & argentum pro ære ferróque conflatum est, in tormentorum vincula matronæ crines suos contulerunt: Mancino deinde *(2)Consule, terra maríque fervebat obsidio. Operis portus nudatus, & primus, & sequens jam murus, cùm tantum (3) Byrsa, quod nomen arci fuit, quasi altera civitas resistebat. Quamvis profligato urbis excidio, tamen fatale Africæ nomen *Scipionum* videbatur. Igitur in alium Scipionem conversa Resp. finem belli reposcebat. (4) Hunc Paulo Macedonico procreatum, Africani illius magni filius, in decus gentis assumpserat; hoc scilicet fato, ut quam urbem concusserat avus, nepos everteret. Sed ut quàm maximè mortiferi esse morsus solent morientium bestiarum, sic plus negotii fuit cum semiruta Carthagine, quàm integra. Compulsis in unam arcem hostibus, portum quoque maris Romanus obsederat. Illi alterum ibi portum ab alia urbis parte foderunt; nec ut fugerent, sed quia nemo illos nec evadere posse credebat, inde quasi enata subitò classis erupit. Tum interim jam diebus, jam noctibus, nova aliqua moles, nova machina, nova perditorum hominum manus, quasi ex obruto incendio subita de cineribus flamma prodibat. Deploratis novissimè rebus, quadraginta se millia virorum dediderunt, quod minùs credas, duce Asdrubale. Quantò fortiùs fœmina & uxor ducis? quæ comprehensis duobus liberis, à culmine se domus in medium misit incendium, imitata (5) reginam, quæ Carthaginem condidit. Quanta urbs

* Legato.

606

deleta

deleta fit, ut de cœteris taceam, vel igniũ morâ probari potest: quippe per continuos decẽ & septem dies vix potuit incendiũ extingui, quod domibus ac templis suis sponte hostes immiserant: ut quatenus urbs eripi Romanis non poterat triumphis, arderet.

Bellum Achaicum. Cap. XVI.

606 Quasi sæculum illud * eversionibus urbium curreret, ita Carthaginis ruinam statim Corinthus excepit, Achaiæ caput, Græciæ decus, inter duo maria Jonium & Ægæum quasi spectaculo exposita. Hæc (facinus indignum!) antè oppressa est, quàm in numerum certorum hostium referretur. Critolaus causa belli: qui libertate à Romanis datâ, adversus ipsos usus est: Legatósque Romanos dubium an & manu, certe oratione violavit. Igitur Metello, ordinanti tum maximè Macedoniam, mandata est ultio: & hinc Achaicum bellum, ac primum Critolai manum Metellus (1) Consul per patentes Elidis campos toto occîdit Alpheo. Et uno prælio peractum

607 erat bellum. jam & urbem ipsam terrebat obsidio: sed fato rerum, cùm Metellus dimicasset, ad victoriam Mummius venit. Hic alterius ducis * dignitate exercitum sub ipsis Isthmi faucibus fudit, (2) geminósque portus sanguine infecit. Tandem ab incolis deserta civitas, direpta primùm, deinde tuba præcinente deleta est. Quid signorum, quid vestium, quidve tabularum raptum, incensum, atque projectum est? quantas opes & abstulerit & cremaverit, hinc scias, quòd quicquid *Corinthii æris* toto orbe laudatur, incendio superfuisse comperimus. Nam æris notam

* eversionis.

* Diæi late.

pretiosiorem

pretioſiorem ipſa opulentiſſimæ urbis fecit injuria; quia incendio peruſtis plurimis ſtatuis atque ſimulachris, æris, auri, argentique (3) venæ in commune fluxêre.

Res in Hiſpania geſtæ. Cap. XVII.

Ut Carthaginem Corinthus, ita Corinthum Numantia ſequuta eſt. Nec inde toto orbe quidquam intactum armis fuit. Poſt illa duo clariſſima urbium incendia, latè atque paſſim, nec per vices, ſed ſimul pariter quaſi unum undique bellum fuit; prorſus ut illæ urbes, quaſi agitantibus ventis diffudiſſe quædam belli incendia, toto orbe viderentur. Hiſpaniæ nunquam animus fuit adverſus nos univerſæ conſurgere, nunquam conferre vires ſuas libuit, neque aut imperium experiri, aut libertatem tueri ſuam publicè, alioquin ita undique mari, Pyrenæoque vallata eſt, ut ingenio ſitûs ne adiri quidem potuerit. Sed ante à Romanis obſeſſa eſt, quàm ſe ipſa cognoſceret: & ſola omnium provinciarum vires ſuas, poſtquam victa eſt, intellexit. In hac (1) propè ducentos per annos dimicatum eſt, à primis Scipionibus in Cæſarem Auguſtum, non continuè, nec cohærenter, ſed prout cauſæ laceſſierant. Nec cum Hiſpanis ini- 535
tio, ſed cum Pœnis in Hiſpania. Inde conta- 536
gio, & ſeries, cauſaque bellorum. Prima per Pyrenæum jugum ſigna Romana P. & Cn. Scipiones intulerunt: præliiſque ingentibus Annonem & Aſdrubalem fratrem Annibalis ceciderunt, raptaque erat impetu Hiſpania, niſi fortiſſimi viri in ipſa ſua victoria oppreſſi
Punica fraude cecidiſſent, terra mariquе 550
victores.

victores. Igitur quasi novam integrámque provinciam, ultor patris, & patrui Scipio ille mox Africanus, invasit. Isque statim capta Carthagine, & aliis urbibus, non contentus Pœnos expulisse, stipendiariam nobis provinciam fecit, omnem citra ultraque Iberum subjecit imperio; primúsque Romanorum ducum victor ad Gades & Oceani ora pervenit. Plus est, *provinciam retinere*, quàm *facere*. Itaque per partes jam huc, jam illuc missi duces, qui ferocissimas, & ad id temporis liberas gentes, ideo impatientes jugi, multo labore, nec incruentis certaminibus servire docuerunt. Cato ille Censorius Celtiberos, id est, robur Hispaniæ, aliquot præliis fregit. Gracchus, pater ille Gracchorum, eosdem
559 150. urbium eversione multavit. Me-
575 tellus ille, cui ex Macedonia cognomen, me-
590 ruerat Celtibericus fieri, cum & * Contrebi-
* Trebiam. am memorabili cepisset exemplo, & * Vertu-
611 brigis majore gloria pepercit. Lucullus (2)
* Nertobrigis. Turdulos, atque Vaccæos, de quibus Scipio ille posterior, singulari certamine cum à rege
602 fuisset provocatus, opima retulerat. (3) Deci-
614 mus Brutus aliquanto latius Celticos atque omnis Galleciæ populos, formidatúmq; militibus flumen oblivionis, peragratóque victor Oceani littore, non priùs signa convertit, quàm cadentem in maria solem, obrutúmq; aquis ignem, non sine quodam sacrilegii metu & horrore deprehendit. Sed tota certami-
621 num moles cum Lusitanis fuit & Numantinis; nec immeritò quippe solis gentium duces contigerunt. Fuisset & cum omnibus Celtiberis, nisi dux illius motus initio belli op-
* Salondicus. pressus esset, summus vir astutia & audacia, si successisset, * Solundicus; qui hastam argen-
team

team quatiens, velut cœlo missam, vaticinanti similis, omnium in se mentes converterat. Sed cum pari temeritate sub nocte castra Consulis adiisset, juxta tentorium ipsum pilo vigilis exceptus est. Cæterùm Lusitanos
(4) Viriathus erexit, vir calliditatis acerrimæ, qui ex venatore latro, ex latrone subitò dux atque imperator, & si fortuna cessisset, Hispaniæ Romulus, non contentus libertatem suorum defendere, per quatuordecim annos omnia citra ultraque Iberum & Tagum igni ferróque populatus, castra enim Prætorum & 607
* Præsidum aggressus, Claudium Unimanum pœnè ad internecionem exercitus cecidisset, & insignia trabeis & fascibus nostris quæ ceperat in montibus suis trophæa fixisset. Tandem eum Fabius Maximus Consul oppresserat; sed a successore Servilio Cœpione violata victoria est, quippe qui conficiendæ rei cupidus, fractum ducem, & extrema 608
deditionis agitantem, per fraudem & insidias 613
& domesticos percussores aggressus, hanc hosti gloriam dedit, ut videretur aliter vinci non potuisse.

604

* *Præsidium.*

Bellum Numantinum. Cap. XVIII.

Numantia, quantum Carthaginis, Capuæ, Corinthi opibus inferior, ita virtutis nomine & honore par omnibus, summúmque si viros æstimes, Hispaniæ decus, quippe quæ sine muro, sine turribus, modicè edito in tumulo apud flumen Durium sita, quatuor millibus Celtiberorum, 40 millium exercitum per annos 14 sola sustinuit, nec sustinuit modo, sed sævius aliquanto perculit, pudendísque fœderibus affecit. Novissimè cum 612

invictam eſſe conſtaret, opus quoque eo fuit
qui Carthaginem everterat. Non temere, ſi
fateri licet, ullius cauſa belli injuſtior. Segi-
denſes ſocios & conſanguineos, Romanorum
manibus elapſos exceperant; habita pro eis
deprecatio nihil valuit; cùm ſe ab omni bel-
lorum contagione removerent, in legitimi
fœderis pretium juſſi *arma deponere*. Hoc
ſic à barbaris acceptum, quaſi manus abſcin-
derentur. Itaque ſtatim, Megara viro for-
631 tiſſimo duce, ad arma converſi, (1) Pompei-
619 um prœlio aggreſſi, fœdus tamen maluerunt,
cùm debellare potuiſſent. (2) Hoſtilium dein-
de Mancinum aggreſſi ſunt: hunc quoque aſ-
ſiduis cædibus ita ſubegerunt, ut ne oculos
quidem aut vocem Numantini viri quiſ-
quam ſuſtineret: tamen cum hoc quoque
fœdus maluere, contenti armorum manu-
biis, cum ad internecionem ſævire potuiſ-
ſent. Sed non minùs Numantini quam Cau-
dini illius fœderis, flagrans ignominiâ ac
pudore populus Romanus, dedecus quidem
præſentis flagitii, deditione Mancini expi-
620 avit: cæterum duce Scipione Carthaginis
incendiis ad excidia urbium imbuto, tan-
dem etiam in ultionem excanduit. Sed
tunc acriùs in caſtris quam in campo, no-
ſtro cum milite, quàm cum Numantino
præliandum fuit. Quippe aſſiduis & injuſtis
& ſervilibus maximè operibus attriti, ferre
plenius vallum, qui arma neſcirent: luto in-
quinari, qui ſanguine nollent, jubebantur.
Ad hoc ſcorta, calones, ſarcinæ niſi ad
uſum neceſſariæ, amputantur. Tanti eſſe
exercitum, quanti *imperatorem*, verè prodi-
tum eſt. Sic redacto in diſciplinam milite
commiſſa acies; quodque nemo viſurum ſe un-

quam speraverat, factum est, ut fugientes Numantinos quisque videret. Dedere etiam sese volebant, si toleranda viris imperarentur. Sed cum Scipio veram vellet & sine exceptione victoriam, eò necessitatum compulsi primùm, ut destinata morte in prælium ruerent, cum sese prius epulis, quasi inferiis implevissent, carnis semicrudæ, & *Celiæ*, sic vocant (a) indigenæ ex frumento potionem. Intellectum ab imperatore consilium: itaq; non est permissa pugna morituris, cum fossâ atque loricâ, quatuorq; castris circumdatos, fames premeret, à duce orantes prælium, ut tanquam viros occideret. Sed ubi non impetrabant, placuit eruptio, sic conferta manu plurimi occisi, & cum urgeret fames aliquantisper inde vixêre. Novissimè consilium fugæ sedit, sed hac quoq; ruptis equorum cingulis uxores ademêre, summo scelere per amorem. Itaque etiam exitu deplorato, in ultimam rabiem furoremque conversi, postremò mori hoc genere destinarunt. Duces suos, seque, patriamque ferro & veneno, subjectoque undique igne peremerunt. Macte esse fortissimam, & meo judicio beatissimam in ipsis malis civitatem asseruit, cum fide socios populum orbis terrarum viribus fultum, suâ manu, ætate tam longâ sustinuit. Novissimè maximo duce oppressa civitas, nullum de se gaudium hosti (3.) reliquit. Unus enim vir Numantinus nõ fuit, qui in catenis duceretur: præda ut de pauperibus nulla: arma cremaverant. Triumphus fuit tantum de nomine.

(a) *Indigenam.*

Ana-

Anacephalaeosis. CAP. XIX.

Hactenus populus Rom. pulcher, egregi-
621 us, pius, sanctus, atque magnificus. Reliqua
sæcula, ut grandia æquè, ita vel magis turbida
& fœda, crescentibus cum ipsâ magnitudine
imperii vitiis, adeò ut si quis hanc tertiam
ejus ætatem transmarinam, quam ducento-
rum annorum fecimus, dividat, centum hos
priores, quibus, Africam, Macedoniam, Si-
ciliam Hispaniam domuit, *aureos* (sicut Poë-
tæ canunt) jure meritóq; fateatur: centum
sequentes *ferreos* planè & cruentos, & si
quid immanius, quippe qui Jugurthinis,
Cimbricis, Mithridaticis, Parthicis bellis,
Gallicis, atque Germanicis, quibus Cœlum
630 ipsum gloria ascendit, Gracchanas, Drusinas-
632 que cædes, ad hæc *servilia* bella miscuerunt;
642 & ne quid turpitudini desit, *gladiatoria*. De-
nique, in se conversus, Marianis atque Syl-
lanis, novissimè Pompeii & Cæsaris mani-
bus quasi per rabiem, & furorem, & nefas,
semet ipse laceravit. Quæ etsi involuta inter
se sunt omnia atque confusa, tamen quo me-
lius appareant, simul & ne scelera virtuti-
bus obstrepant, separatim proferentur. Priusq;,
ut cœpimus, justa illa memorabimus, & pia
cum exteris gentibus bella, ut magnitudo
crescentis indies imperii appareat. Tum ad
illa civium scelera, turpesque & impias pugnas
revertemur.

Bellum Asiaticum, cum Aristonico. CAP. XX.

Victâ ad occasum Hispaniâ, populus Rom.
ad

ad orientem pacem agebat, nec pacem modo, sed inusitatâ & incognitâ quâdam felicitate, relictæ regiis hæreditatibus opes, & tota insimul regna veniebant. Attalus Rex Pergamenorum, Regis Eumenis filius, socii 630
quondam commilitonísque nostri, testamentum reliquit, *Populus Rom. bonorum meorum hæres esto.* In bonis regis hæc fuerunt. Addita igitur hæreditate, provinciam populus Rom. non quidem bello, nec armis, sed (quod est æquius) testamenti jure retinebat. Sed hanc difficile dictu est, utrum faciliùs amiserit pop. Rom. an recuperaverit. Aristonicus regii sanguinis ferox juvenis, urbes regibus parere consuetas, partim facilè sollicitat; paucas resistentes, Mindum, Samon, Colophonem vi recepit. 623
Crassi quoque Proconsulis cecidit exercitum, ipsúmque cepit. Sed ille memor & familiæ & *Romani nominis*, custodem sui barbarum virgula excœcat; in exitium sui quod volebat, ita concitat. (1) Mox à Perperna domitus & captus, & per deditionem in vinculis habitus. M. 624
Aquius Asiatici belli reliquias confecit, mixtis, nefas! veneno fontibus, ad deditionem quarundam urbium. Quæ res ut maturam, ita infamem fecit victoriam: quippe cùm contra fas Deum, moresque majorum, medicaminibus impuris in id tempus sacrosancta Romana arma violâsset,

L. FLOR.

L. FLORI HISTORIARUM LIBER III.

Bellum Jugurthinum.

CAP. I.

HÆc ad Orientem. Sed non ad Meridionalem plagam eadem quies. Quis speraret post Carthaginē aliquod in Africa bellum? Atqui non leviter se (a) Numidia concussit, & fuit in Jugurtha, quod post Annibalem timeretur. Quippe Rex callidissimus pop. Rom. armis inclytum, & invictum opibus, aggressus est, & citra spem omnium fortuna cessit, ut Rex fraude præcipuus, fraude caperetur. Hic avo Masinissâ, & Micipsâ patre per adoptionem, cùm interficere fratres statuisset, agitatus, regni cupiditate, nec illos magis, quàm senatum populúmque Romanum, quorum in fide & clientela regnum erat, metueret: primum scelus mandat insidiis: potitúsque Hiempsalis capite, cùm se in Adherbalem convertisset, isque Romam profugisset, missa per legatos pecunia traxit in sententiam suam senatum. Et hæc fuit de nobis ejus prima victoria. Missos deinde qui regnum inter illum Adherbalémque dividerent, similiter aggressus, cùm in Scauro ipsos Romani imperii mores expugnasset, inchoatum nefas perfecit audacius. Sed diu non latent

(a) Numidia.

latent scelera. Corruptæ nefas legationis
erupit, placuitque bello persequi parricidam.
Primus in Numidiam Calpurnius Bestia
Consul immittitur. Sed Rex(*a*)præmonitus (a) *Peritus*,
fortius adversus Romanos *aurum* esse, quàm
ferrum, pacem emit. Cujus flagitii reus, cùm
interveniente publica fide à Senatu accerse-
retur, pari audacia & venit, & competito-
rem Imperii Masinissæ nepotem Massivam
immisso percussore confecit. Hæc altera
contra regem fuit causa bellandi. Igitur se- 643
quens ultio mandatur Albino. Sed huius
quoque (prô dedecus!) ita corrupit exerci-
tum, ut voluntaria nostrorum fuga vinceret
Numida, castrísque potiretur: addito etiam
turpi fœdere in pretium salutis, quod pri- 644
us emerat, dimisit exercitum. Eodem tem-
pore in ultionem non tam imperii Romani,
quàm pudoris, Metellus assurgit: qui calli-
dissimè hostem nunc precibus, nunc minis
jam simulata quasi vera fuga eludentem, ar-
tibus suis aggressus est. Agrorum atque vi-
corum populatione non contentus, in ipsa
Numidiæ capita impetum fecit, & Zamam
quidem frustra diu voluit. Cæterùm Tha-
lam, gravem armis thesauróq; regis, diripuit.
Tunc urbibus exutum Regem, etiam finium
suorum regníq; fugitivum per Mauros atque 646
Gætuliam sequebatur. Postremò Marius
auctis admodum copiis, cum pro obscuritate
generis sui (1) capite censos sacramento ade-
gisset, jam fusum & saucium Regem ador-
tus, non facilius tamen vicit, quam si inte-
grum & recentem. Hic & urbem Herculi
conditam Capsam in media Africa sitam,
anguibus arenísque vallatam, mira quadam
fœlicitate superavit, & saxeo inditam monti

Mulucham urbem per Ligurem, aditu arduo inaccessoque penetravit; mox non ipsum modò, sed Bocchum Mauritaniæ regem jure sanguinis Numidam vindicantem, apud oppidum Cirtam graviter cecidit. Qui ubi diffisus rebus suis, alienæ cladis accessio fieri, timet, pretium fœderis atque amicitiæ regem facit. Sic fraudulentissimus Regum, fraude (2) soceri sui in insidias deductus est, & Syllæ in manum traditus. Tandémque o-
649 pertum catenis (3) Jugurtham in triumpho populus Romanus aspexit; sed ille quoque quamvis victus & vinctus vidit urbem, quam *venalem*, & quandoque perituram, si habuisset emptorem, frustra cecinerat. * Tamen ut
* Jam. venalis fuisset, habuit emptorem, & cum ille non evâserit, certum erit eam non esse perituram.

Bellum Allobrogicum, CAP. II.

Sic ad Meridiem populus Romanus, multo atrociùs, & multipliciter magis à Septentrione sævitum, nihil hac plaga infestiùs; atrox cœlum, pervicaci ingenio. Omni igitur tractu violentus hostis à dextris atque lævis, & medio Septentrionis erupit. Prima
(a) Salvii. 629 trans Alpes arma nostra sensêre (*a*) Salyi, cum de incursionibus eorum fidissima atque amicissima civitas Massilia quereretur. (1) Allobroges deinde, & Averni, cùm adversus eos similes Æduorum querelæ, opem & auxilium nostrum flagitarent. Varus victo-
(b) Amnes. riæ testis Isaráque, & Vindelicus (*b*) amnis, & impiger fluminum Rhodanus. Maximus barbaris terror elephanti fuêre; immanitati gentium pares. Nil tam conspicuum in triumpho

triumpho, quàm Rex ipse * Bituitus discoloribus in armis, argenteoque carpento, qualis pugnaverat. Utriusque victoriæ quod quamtumque gaudium fuerit, vel hinc existimari potest, quòd & Domitius (a) Ænobarbus, & Fabius Maximus ipsis quibus dimicaverant locis saxeas erexêre turres, & disuper exornata armis hostilibus (2) trophæa fixêre: cùm hic mos inusitatus fuerit nostris, Numquam enim populus Romanus hostibus domitis suam victoriam exprobravit.

* *Vel Betuitus, vel bis visus.*

631

(a) *Abenobarbus.*

632

Bellum Cimbricum, Teutonicum, ac Tigurinum. CAP. III.

640 Cimbri, Teutones, atque Tigurini, ab extremis Germaniæ profugi, cùm terras eorum inundasset Oceanus, novas sedes toto orbe quærebant; exclusique Gallia & Hispania, cùm in Italiam remigrarent, miserunt legatos in castra Silani, inde ad Senatum, petentes, ut (c) Martius populus aliquid sibi terræ daret quasi stipendium: cæterum, ut vellet, manibus suis atque armis uteretur. Sed quas daret terras populus Romanus Agrariis legibus inter se dimicaturus? Repulsi igitur, quod nequiverant precibus, armis petere constituunt. Sed nec primum impetum barbarorum Silanus, nec secundùm Manlius, nec tertium Cæpio sustinere potuerunt. Omnes fugati, exuti castris. Actum erat, nisi Marius illi sæculo contigisset. Ille quoque non ausus congredi statim, militem tenuit in castris, donec invicta illa rabies, & impetus, quem pro virtute barbari habent, consenesceret. Recessêre igitur increpantes, & (tanta erat capiendæ urbis fiducia) consulentes

(c) *Populus Rom.*

644

648

651

tes: *si quid ad uxores suas mandarent.* Nec segnius, quàm minati fuerant, tripartito agmine per Alpes, id est, claustra Italiæ ferebantur. Marius mira statim velocitate occupatis compendiis prævenit hostem, prióresque Theutonas sub ipsis Alpium radicibus assequutus, in loco quem aquas Sextias vocant, quo, fides Numinum! prælio oppressit. Vallem fluviúmque hostes tenebant, nostris aquarum nulla copia. Consultóne id egerit Imperator, an errorem in consilium verterit, dubium. Certè necessitate aucta virtus causa victoriæ fuit. Nam flagitante aquam exercitu, *Viri*, inquit, *estis, en illic habetis.* Itaque tanto ardore pugnatum est, eaque (1) cædes hostium fuit, ut victor Romanus de cruento flumine non plus aquæ biberit, quàm sanguinis barbarorum. Certè Rex ipse Theutobocchus quaternos senósque equos transilire solitus, vix unum, cum fugeret, ascendit: proximóq; in saltu compresus, insigne spectaculum fuit quippe vir proceritatis eximiæ super trophæa ipsa eminebat. Sublatis funditus Theutonis, in Cimbros convertitur. Hi jam (quis crederet?) per
652 hyemem, quæ altius Alpes levat, (2) Tridentinis jugis in Italiam provoluti ruinâ descenderant. Athesim flumen non ponte, nec navibus, sed quadam stoliditate barbarica, primum corporibus agressi, postquam retinere amnem manibus & clypeis frustra tentaverant, ingestâ obrutum sylvâ transiluere: & si statim infesto agmine urbem petiissent, grande discrimen esset: sed in (4) Venetia quo ferè tractu Italia mollissima est, ipsa soli cœlique clementia robur elanguit. Ad hoc panis usu, carnisq; coctæ, & dulcedine vini mitigatos

mitigatos Marius in tempore aggressus est. Jam diem pugnæ à Mario Imperatore petierunt, & sic proximum dedit. In patentissimo, quem Claudium vocant, campo concurrêre: millia inde 140 ceciderunt, hinc tertio minus: per totum diem conciditur barbarus. Isti quoque Imperator addiderat virtuti dolum, sequutus Annibalem, artémque Cannarum. Primum nebulosum nactus diem, ut hosti inopinatus occurreret: tum ventosum quoque, ut pulvis in oculos, & ora ferretur: tum acie conversâ in Orientem; ut, quod ex captivis mox cognitum est, ex splendore galearum, ac repercussu, quasi ardere cœlum videretur. Nec minor cum uxoribus eorum pugna, quàm cum ipsis fuit: cum objectis undique plaustris atq; carpentis, alte desuper quasi è turribus lanceis contisque pugnarent. Perinde speciosa mors earum fuit, quam pugna. Nam cùm, missâ ad Marium legatione, libertatem ac sacerdotium non impetrâssent, (nec fas erat) suffocatis elisísque passim infantibus suis, aut mutuis concidêre vulneribus, aut, vinculo è crinibus suis facto, ab arboribus jugísque plaustrorum pependerunt. Beleus Rex in acie dimicans, impigrè nec inultus occubuit. Tertia Tigurinorum manus, quæ quasi in subsidio Noricos insederet Alpium tumulos, in diversa lapsi fuga ignobili & latrociniis evanuit. Hunc tam lætum, tàmque fœlicem libertatis Italiæ, assertíque imperii nuncium, non per homines, ut solebat, populus accepit, sed per ipsos (si credere fas est) deos. Quippe eodem die quo gesta res est, visi pro æde Castoris & Pollucis juvenes laureati Prætori literas dare, frequensque in spectaculo rumor victoriæ Cimbricæ

fœliciter dixit. Quo quid admirabilius, quidque insignius fieri potest? Quippe velut elata montibus suis Roma, spectaculo belli interesset, quod in gladiatorio munere fieri solet, uno eodémque momento cum in acie Cimbri occumberent, populus in urbe plaudebat.

Bellum Thracium. CAP. IV.

Post Macedonas (si diis placet) Thraces
rebellabant, ipsi quondam tributarii Ma-
cedonum: nec in proximas modò provincias
contenti incurrere, Thessaliam atque Dal-
matiam, in Adriaticum mare usque venerunt,
eoque fine contenti, quasi interveniente na-
tura, contorta in ipsas aquas tela miserunt.
Nihil interim per id omne tempus residuum
crudelitatis fuit in captivos sævientibus. Li-
tare diis sanguinem humanum, bibere in ossi-
bus capitum, & hujúscemodi ludibrio fœdare
mortem tam igni, quàm fumo: partus quoque
gravidarum extorquere tormentis. Sævissi-
618 mi omnium Thracum (1) Scordisci fuêre: sed
calliditas quoque ad robur accesserat. Sylva-
rum & montium situs cum ingenio consen-
tiebat. Itaque non fusus modò ab his, aut
fugatus, sed (simile prodigio) omnino totus
641 interceptus exercitus quem duxerat (2) Cato,
642 Didius vagos, & libera populatione diffusos,
643 intra suam repulit Thraciam: (3) Drusus
ulteriùs egit, & vetuit transire Danubium:
(4) Minucius toto vastavit Æbro, multis qui-
dem amissis dum per perfidum glacie flumen
681 equitatur. Piso (5) Rhodopen Caucasúmque pe-
682 netravit (6) Curio Daciâ tenus venit, sed te-
nebras saltuum expavit (7) Appius in Sarma-

tas

tas usque pervenit (8) Lucullus ad terminum 68[illegible]
gentium Tanaim, lacúmque Mæotim. Nec
aliter cruentissimi hostium, quàm suis moribus
domiti; quippe in captivos igne ferróq;
sævitum est. Sed nihil barbaris atrocius visum
est, quàm quòd abscissis manibus relicti,
vivere superstites pœnæ suæ videbantur.

Bellum Mithridaticum CAP. V.

Ponticæ gentes ad Septentrionem in mare (1)
sinistrum jacent, à *Pontico* cognomi- 65[illegible]
natæ mari. Harum gentium atque regionum
Rex antiquissimus Atheas, post Artabazes, à
(3) septem Persis oriundus. Inde Mithridates
omnium longè maximus, quippe cum
quatuor Pyrrho, septemdecim anni Annibali
suffecerint, ille per quadraginta annos
restitit donec tribus ingentibus bellis subactus,
felicitate Syllæ, virtute Luculli, magnitudine
Pompeii consumeretur. Causam
quidem illius belli prætenderat apud (3) Cassium
legatum, *attrectari terminos suos à
Nicomede Bithynico*. Cæterùm elatus animis
ingentibus, Asiæ totius, & si posset,
Europæ cupiditate flagrabat. Spem ac fiduciam
dabant nostra vitia. Quippe cum ci- 662
vilibus bellis disjungeremur, invitabat occasio,
nudúmq; imperii latus ostendebant (4) 664
procul Marius, Sylla, Sertorius. Inter hæc 665
Reipubl. vulnera & hos tumultus, repentè
quasi captato tempore, in lassos simul atque
districtos subitus turbo Pontici belli ab
ultima veluti speculâ Septentrionis erupit.
Primus statim impetus belli Bithyniam rapuit.
Asia deindè pari terrore correpta est.

664 Nec cunctanter ad regem ab urbibus noſtris
666 populiſque deſcitum eſt. Aderat, inſtabat, ſæ-
vitia quaſi virtute utebatur. Nam quid atro-
cius uno ejus edicto, cùm omnes qui in Aſia
forent Romanæ civitatis (5) homines interfici
juſſit? Tum quidem domus, templa, & aræ,
humana omnia atq; divina jura violata ſunt.
Sed hic terror Aſiæ, Europam quoque regi
aperiebat. Itaque miſſis Archelao Neopto-
lomóque præfectis, excepta Rhodo, quæ
pro nobis firmiùs ſtetit cæteris, Cyclades,
Delos, Eubœa, & ipſum Græciæ decus A-
667 thenæ tenebantur. Italiam jam, ipſámq;
urbem Romam regius terror afflabat. Itaque
L. Sylla feſtinat, vir armis optimus, parique
violentia ruentem ulteriùs hoſtem, manu
quadam quaſi ipſius, repulit. Primùmque
Athenas urbem (quis crederet?) frugum pa-
rentem, obſidione ac fame ad humanos ci-
bos compulit: mox ſubruto (7) Pyræi portu,
ſex quoque & amplius muris poſtquam do-
muerat *ingratiſſimos hominum*, ut ipſe dixit,
in honorem tamen mortuorum ſacris ſuis
famæque donavit. Mox cùm Eubœa atque
Bœotia præſidia regis diſpuliſſet omneis co-
pias, uno apud (8) Chæronæam, apud (9) Or-
chomenon altero bello diſſipavit: ſtatimque
668 in Aſiam tranſgreſſus, ipſum opprimit: &
debellatum etiam foret, niſi de (10) Mithri-
date triumphare *citò*, quàm *verè*, maluiſſet.
Ac tum quidem hunc Aſiæ ſtatum Sylla de-
669 derat. Ictum cum Ponticis fœdus. Recepit Bi-
thyniam à Rege Nicomede, ab Ariobarzane
Cappadociam: ac ſic erat Aſia rurſus noſtra,
ut cœperat: Mithridates tantùm repulſus.
Itaque non fregit ea res Ponticos, ſed incendit.
Quippe rex Aſiâ & Europâ quodammodo
ineſcatus

inescatus, non jam quasi alienam, sed quia
amiserat, quasi captam belli jure repetebat.
Igitur, ut extincta parum fideliter incendia,
majore flamma reviviscunt, ita ille(11)de in-
tegro auctis majorem in modum copiis, tota
denique regni sui mole in Asiam rursus mari, 679
terra fluminibúsque veniebat. (12) Cyzi-
cum nobilis civitas, arce, mœnibus, portu,
turribusque marmoreis, Asiaticæ plagæ
littora illustrat. Hanc ille quasi alterám
Romam toto invaserat bello. Sed fiduciam
oppidanis resistendi nuncius fecit, docens
adventare Lucullum, qui, horribile dictu,
per medias hostium naves, utre suspensus, &
pedibus iter adgubernans, videntibus pro-
cul quasi marina pistrix evaserat. Mox
clade conversa, cum ex mora obsidentem
Regem fames, & ex fame pestilentia urgeret, 680
recedentē Lucullus assequitur, adeòq; cecîdit,
ut Granius, & Æsapus amnes cruenti red-
derentur(13)Rex callidus, Romanæque ava-
ritiæ peritus, spargi à fugientibus sarcinas
& pecuniam jussit, qua sequentes moraretur.
Nec felicior in mari quàm in terra fuga.
Quippe centum amplius naviū classem, appa-
ratúmq; belli gravem, in Pontico mari aggres-
sa tempestas, tam fœda strage laceravit, ut na-
valis belli instar, efficeret: planè quasi Lucul-
lus quodam cum fluctibus procellísque com-
mercio, debellandum tradidisse regem ventis
videretur. Attritæ jam omnes validissimi
regni vires erant, sed animus malis augeba-
tur. Itaque conversus ad proximas gentes,
totum penè Orientem ac Septentrionem ru-
ina sua involvit. Iberi, Caspii, Albani, &
utræque solicitabantur Armeniæ, perque om-
nia & decus & nomen & titulos Pompeio sua

 fortuna,

fortuna quærebat. Qui ubi novis motibus ardere Aſiam videt, alióſque ex aliis prodire reges, nihil cunctandum ratus, priuſquam inter ſe gentium robora coirent, ſtatim ponte navibus facto, omnium ante ſe primus tranſit Euphratem, regémque fugientem media nactus Armenia (quanta felicitas viri!) uno prælio confecit. Nocturna ea dimicatio fuit: & (14) luna in partibus, quippe quaſi commilitans, cùm à tergo hoſtibus, à facie Romanis ſe præbuiſſet, Pontici per errorem longiùs cadentes umbras ſuas, quaſi hoſtium corpora petebant, Et Mithridates quidem nocte illa debellatus eſt. Nihil enim poſtea valuit, quanquam omnia expertus, more anguium, qui obtrito capite poſtremùm cauda minantur. Quippe cùm effugiſſet hoſtem, Colchos, Ciliciæ quoque littora, & Campaniam noſtram ſubito adventu terrere voluit, mox ſubruto Pyræi portu, Colchis tenus jungere Boſphoron, inde per Thraciam, Macedoniam, & Græciam tranſilire, ſic Italiam nec opinatò invadere tantum cogitavit. Nam per defectionem civium, Pharnaciſque
690 filii ſcelere præventus, malè tentatum (15) veneno ſpiritum ferro expolit. Cn. interim magnus rebelles Aſiæ reliquias ſequens, per diverſa gentium terrarúmque volitabat Nam ſub Orientem ſequutus Armenios, captis ipſo capite gentis Artaxatis, ſupplicem juſſit regnare Tigranem. At in Septentrionem Scythicum iter tanquā in mari ſtellas ſequutus Colchos cecîdit, ignovit Iberiæ; pepercit Albanis, regem Colchorum Orodem, poſitis ſub ipſo Caucaſo caſtris, juſſit in plana deſcendere: Artocen, qui Iberis Imperabat, & obſides liberos dare: Orodem etiam remu-

neratus,

nerâtus eſt, ultro ab Albania ſua lectulum aureum,& alia dona mittentem. Nec non & in meridiem verſo agmine, Libanum Syriæ, Damaſcumque tranſgreſſus, per nemora illa odorata, per thuris & balſami ſylvas Romana ſigna circumtulit. Arabes,ſi quid imperaret, præſto fuêre.Hieroſolymam defendere tentavêre Judæi: hanc quoque & intravit, & vidit illud grande impiæ gentis arcanum patens ſub aureo vitem cœlo. Diſſidentibus de regno fratribus, arbiter factus, regnare juſſit Hircanum. Ariſtobulo, quia renuebat eam rem catenas dedit. Sic Pompeio duce pop.
Romanus totam(qua latiſſima eſt) Aſiam per- 592
vagatus, quam *extremam* imperii habebat provinciam, *mediam* fecit. Exceptis quippe Parthis, qui fœdus maluerunt, & Indis qui adhuc nos non noverant, omnis Aſia inter Rubrum,&Caſpium,&Oceanum,Pompeianis domita vel oppreſſa ſignis tenebatur.

Bellum Piraticum. CAP. VI.

Interim dum populus Romanus per diverſa terrarum diſtractus eſt. Cilices invaſerant maria, ſublatiſque commerciis, rupto fœdere generis humani, ſic maria bello quaſi tempeſtate præcluſerant. Audaciam perditis furioſiſque latronibus dabat inquieta Mithridaticis prœliis Aſia, dum ſub alieni belli tumultu,exteriſque regis invidia impunè graſſantur: ac primùm duce Iſidoro contenti proximo mari, Cretam inter atque Cyrenas
* Pyrœum & Achaiam, ſinumque Maleum, *Piraeum
* quem à ſpoliis *aureum* ipſi vocavêre, la- ſupereſt.
trocinabantur. Miſſuſque in eos P. Servilius *Quod.
quamvis leves & fugaces (2) Myoparonas, 674

 gravi

gravi & Martia classe turbaret, non incruenta victoria superat. Sed nec mari submovisse contentus, validissimas urbes eorum, & diutina præda abundantes, (3) Phaselim & Olympon evertit, Isauronque ipsam arcem Ciliciæ, unde conscius sibi magni laboris, *Isaurici* cognomen adaptavit. Non ideo tamen tot cladibus domiti terra se continere potuerunt: sed ut quædam animalia quibus aquam terrámque incolendi gemina natura est, sub ipso hostis recessu impatientes soli, in aquas suas resiluerunt, & aliquanto latiùs quàm priùs. Sic ille quoque antè felix, dignus nunc victoriâ Pompeius visus est, & Mithridaticæ provinciæ facta accessio. Ille dispersam toto mari pestem semel & in perpetuum volens extinguere, divino quodam apparatu aggressus est. Quippe (4) cùm classibus suis & socialibus Rhodiorum abundaret, pluribus legatis atque præfectis utraque Ponti & Oceani ora complexus est. Gellius Tusco mari impositus, Plotius Siculo. Gratillius Ligustinum sinum, M. Pomponius Gallicum obsedit, Torquatus Balearicum, Tiberius Nero Gaditanum fretum, quà primùm maris nostri limen aperitur: Lentulus Libycum, Morcellinus Ægyptum, Pompeii juvenes Adriaticum, Varro Terrentius Ægæum & Ponticum, & Pamphylium Metellus, Asiaticum Cæpio, ipsas Propontidis fauces Porcius Cato sic obditis navibus, quasi portam observavit. Sic per omnes æquoris portus, sinus, latebras, recessus, promontoria, freta, peninsulas, quicquid piratarum fuit, quadam indagine inclusum & oppressum est. Ipse Pompeius in originem fontemque belli Ciliciam versus est. Nec hostes detrectavêre certa-

certamen; non ex fiducia, sed quia oppressi erant, ausi videbantur: sed nihil tamen amplius, quàm ut ad primum ictum concurrerent. Mox ubi circumfusa undique rostra viderunt, abjectis statim velis, remisque, plausu undique pari, quod supplicantibus signum fuit, vitam petiverunt. Non alia tam incruenta victoria usi unquam sumus, sed nec fidelior in posterum reperta gens ulla est. Idque prospectum singulari consilio ducis, qui maritimum genus à conspectu longè removit maris, & mediterraneis agris quasi obligavit. Eodemque tempore & usum maris navibus recuperavit, & terræ homines suos reddidit. Quid priùs in hac mirere victoria? velocitatem quòd quadragesimo die parta est? an fœlicitatem, quòd ne una quidem navis amissa est? an verò perpetuitatem, quòd amplius piratæ non fuerunt?

Bellum Creticum. Cap. VII.

Creticum Bellum, si vera volumus noscere, nos fecimus sola vincendi nobilem insulam cupiditate. Favisse Mithridati videbatur. Hoc placuit armis vindicare. Primus invasit insulam M. Antonius, cum ingenti quidem victoriæ spe atque fiducia, adeò ut plures catenas in navibus quàm arma portaret. Dedit itaque pœnas vecordiæ, nam pleràsque naves intercepêre hostes, captiváque corpora religata velis ac funibus pependêre, ac si velificantes triumphantium in modum Cretes portibus suis adremigaverunt. Metellus deinde totam insulam igni ferroque populatus, intra castella & urbes redegit, & * Gnoson, & * Erythræam, & (ut 685

* Gnossum.
* Eleutheram.

Græci dicere solent) *urbium matrem Cydoneam:* adeoque sævè in captivos consulebatur, ut veneno se plerique conficerent, alii deditionem suam ad Pompeium absentem mitterent. Et cùm ille res in Asia gerens, eò quoque præfectum misisset Octavium, in aliena provincia irrisus fuit, eòque infestiùs Metellus in hostes jus victoris exercuit, victisque Lasthone & Panare Cydonæ ducibus, victor rediit, nec quidquam amplius tamen de
686 tam famosa victoria, quàm cognomen *Creti-*
691 *cum* reportavit.

Bellum Balearicum. Cap. VIII.

630 Quatenus Metelli Macedonici domus bellicis nominibus assueverat, altero ex liberis ejus Cretico facto, mora non fuit quin alter quoque *Balearicus* vocaretur. (1) Baleares per idem tempus insulæ piraticâ rabie corruperant maria. Homines feros atque silvestres mireris ausos à scopulis suis saltem maria prospicere. Ascendere etiam inconditas rates, & prænavigantes subinde inopinato impetu terruêre. Sed cum venientem ab alto Romanam classem prospexissent, prædam putantes, ausi etiam occurrere, & primo impetu ingenti lapidum saxorúmque nimbo classem operuêre. Tribus quisque fundis præliatur. Certos esse quis miretur ictus, cum hæc sola genti arma sint, id unum ab infantia studium. Cibum puer à matre non accipit, nisi quem ipsâ monstrante percussit. Sed non diu lapidatione Romanos terruêre. Postquam cominùs ventum est, expertíque rostra, & pila venientia, pecudum in morem clamore sublato petierunt fuga littora; delap-

sique in proximos tumulos, quærendi fuerunt ut vincerentur.

Expeditio in Cypron. Cap. IX.

Aderat fatum insularum. Igitur & (1) Cyprus recepta sine bello, Insulam veteribus divitiis abundantem, & ob hoc Veneri sacram, Ptolomæus regebat: & divitiarum tanta erat fama, nec falso, ut victor gentium populus, & donare regna consuetus, P. Clodio Tribuno plebis duce, socii vivique regis confiscationem mandaverit. Et ille quidem ad rei famam veneno fata (2) præcepit. Cæterùm Porcius Cato Cyprias opes Liburnis per Tiberinum ostium invexit: quæ res satius ærarium populi Romani quàm ullus triumphus implevit. 697

Bellum Gallicum. Cap. X.

Asiâ Pompeii manibus subactâ, reliqua quæ restabant in Europa fortuna in Cæsarem transtulit. Restabant autem immanissimi gentium (1) Galli, atque Germani: & quamvis toto orbe divisa, tamen qui vinceret, habuit Britannia. Primus Galliæ motus ab (2) Helvetiis cœpit, quæ Rhodanum inter & Rhenum siti, non sufficientibus terris, venere sedes petitum, incensis mœnibus suis. Hoc sacramentum fuit, ne redirent. Sed petito tempore ad deliberandum, cum inter moras Cæsar (3) Rhodani ponte rescisso abstulisset fugam, statim bellicosissimam gentem sic in sedes suas, quasi greges in stabula pastor, deduxit. (4) Sequens longè cruentior pugna Belgarum, quippe pro libertate pugnantium. Hic 695 696

cum

cum multa Romanorum militum insignia, tum illud egregium ipsius ducis, quòd nutante in fugam exercitu, rapto fugientis è manu scuto, in primam volitans aciem, manu prælium restituit, (5) Inde cum Venetis etiam
697 navale bellum: sed major cum Oceano, quàm cum ipsis navibus rixa. Quippe illæ rudes & informes, & statim naufragæ quum nostra sensissent. Sed hærebat in vadis pugna, cum æstibus solitis; cum ipso certamine subductus Oceanus intercedere bello videretur. Illæ quoque accessêre diversitates pro gentium locorúmque natura. Aquitani, callidum genus, in speluncas se recipiebant: jussit includi. Morini dilabebantur in silvas: jussit incendi. Nemo tantùm feroces dixerit Gallos, fraudibus agunt. Induciomarus Treviros, (6) Ambiorix convocavit Eburones: utrique absente Cæsare conjuratione facta invenêre legatos. Sed ille fortiter à Dolabella summotus est, religatúmque regis caput: Hic insidiis in valle dispositus, dolo perculit, itaque & ca-
699 stra direpta sunt, & aurum ablatum. Cottam cum Titurio Rabino legato ibi amisimus. Nec ulla de rege mox ultio: quippe perpetua trans Rhenum fuga latuit. Nec Rhenus ergo immunis: nec enim fas erat ut liber esset receptator hostium atque defensor: sed prima contra Germanos illius pugna justissimis quidem ex causis. Sequani enim de incursio-
668 nibus eorum querebantur. Quæ (7) Ariovisti regis superbia? Cum legati dicerent, *Veni ad Cæsarem: Quis autem est Cæsar? &, si vult, veniat*, inquit. *Et quid ad illum, quid agat nostra Germania? num ego me interpono Romanis?* Itaque tantus gentis novæ terror in castris, ut testamenta passim in (8) principiis

scriberent

scriberentur. Sed illa immania corpora quo erant majora, eò magis gladiis ferroque patuerunt. Qui calor in prœliando militum fuerit, nullo magis exprimi potest, quam quòd elatis super caput scutis, cùm se veluti (9) testudine barbarus tegeret, supra ipsa Romani scuta salierunt, & inde in jugulos gladiis descendebant. Iterum ubi de (10) Germanis Menapii querebantur, hic vero jam Cæsar ultra Mosam navali ponte transgreditur: ipsúmque Rhenum, & Hercyniis hostem quærit in sylvis. Sed in saltus & paludes genus omne diffugerat, tantum pavoris incussit intra ripam subitò Romana vis; nec semel Rhenus, sed iterumquoque, & quidem ponte facto, penetratus est, Sed major aliquanto trepidatio: quippe cum Rhenum suum sic ponte, quasi jugo, captum viderent, fuga rursus in sylvas & paludes: & quod acerbissimum Cœsari fuit, non fuère qui vincerentur. Omnibus terrâ maríque captis, respexit Oceanum: & quasi hic Romanis orbis non sufficeret, alterum cogitavit. Classe igitur comparata, Britaniam petit. In Britanniam transit mira celeritate: quippe cum tertia vigilia Morino solvisset à portu, minus quàm medio die insulam ingressus est. Plena erant tumultu hostico littora, & trepidantia ad conspectum rei novæ carpenta volitabant. Itaque trepidatio pro victoria fuit. Arma & obsides accepit à trepidis: & ulterius esset nisi improbam classem naufragio castigasset Oceanus. Reversus igitur in Galliam, classe majore, auctisque copiis, in eundem rursus Oceanum, eosdémque rursus Britannos Calidonias sequutus in sylvas, unum quoque è regibus *Cavelianũ in vincula dedit. Contentus his (non enim

* Cavelianis.

provinciis,

provinciis, sed nomini studebatur) cum majore quàm prius præda revectus est, ipso quoque Oceano tranquillo magis & propitio quasi imparem se fateretur. Sed maxima omnium eadémque novissima conjuratio fuit (12) Galliarum: cum omnes pariter Arvernos atque Biturigas, Carnutas simul, Sequanósque contraxit. Ille corpore, armis, spiritúque terribilis, & nomine etiam quasi terrori composito, *Vercingentorrix*: ille fastis diebus & comitialibus, cum frequentissimos in lucis haberet, ferocibus dictis ad jus pristinum libertatis erexit. Aberat tunc Cæsar Ravennæ delectum agens: & hyeme creverant Alpes: sic interclusum putabant iter. Sed ille, qualis erat ad nuntium rei fœlicissimæ temeritatis? per (13) invios ad id tempus montium tumulos, per intactas vias & nives expedita manu emersus, occupat Galliam: ex distantibus hybernis castra contraxit; & antè in *media* Gallia fuit, quàm ab *ultima* timeretur. Tum ipsa capita belli aggressus, urbes, (14) Avaricum cum quadraginta millibus propugnantium sustulit, (15) Alexiam ducentorum quinquaginta millium juventute subnixam flammis adæquavit. Circa (16) Gergoviam tota belli moles fuit: quippe quam cum octoginta millia muro & arce & abruptis defenderent, maximam civitatem vallo, sudibus, & fossa, inductóque fossæ flumine, ad hoc octodecim castellis, ingentíque quasi lorica circumdatam, primùm fame domuit: mox audentem eruptiones, in vallo gladiis sudibúsque concîdit: novissimè in deditionem redegit. Ipse ille rex, maximum victoriæ decus, supplex cum in castra venisset, tum & phaleras, & sua arma ante Cæsaris genua proje-

projecit. *Habes*, inquit, *fortem virum, vir fortissime, vicisti.*

Bellum Parthicum. Cap. XI.

Dum Gallos per Cæsarem in Septentrione 698
debellat, interim ad Orientem grave vulnus à Parthis populus Romanus accepit. Nec de fortuna queri possumus, caret solatio clades. Adversa & diis & hominibus cupiditas Consulis Crassi, dum Parthico inhiat auro, (1) strage undecim legionum, & ipsius capite mulctata est, quod tribunus plebis (2) Metellus exeuntem ducem hostilibus diris devoverat: &, cum (3) Zeugma transisset exercitus, rapta subitis signa turbinibus hausit Euphrates: & cum apud Nicephorum castra posuisset, missi ab Orode rege legati denunciavêre, *percussorum cum Pompeio fœderum, cum Syllaque meminisset*. Regiis inhians ille thesauris, nihil, ne imaginario quidem jure, sed *Seleuciæ se responsurum esse* respondit. Itaque Dii fœderum ultores, nec insidiis, nec virtuti hostium defuêrunt. Jam primum qui solus & subvehere commeatus, & munire poterat, à tergo relictus Euphates, tum simulato transfugæ cuidam (4) Mazaræ Cyro creditur, cum in mediam camporum vastitatem eodem duce ductus exercitus, undique hosti exponeretur. Itaque vix dum venerat (5) Carras, cum undique præfecti regis Syllaces & 700
Surenas ostendere signa auro sericeisque vexillis vibrantia. Tum sine mora circumfusi undiq; equitatus, in modum grandinis atq; nimborum densa tela pariter fuderunt. Sic miserabili strage deletus exercitus: ipse in colloquium sollicitatus, signo dato vivus in hostium

manus

manus incidisset, nisi , Tribunis reluctantibus, fugam ducis barbari ferro occupasset. Sic quoque relatum caput ludibrio hosti fuit. Filium ducis penè in conspectu patris iisdem telis operuêre. Reliquiæ infœlicis exercitus, quo quemque rapuit fuga, in Armeniam, Ciliciam, Syriamq; distractæ, vix nuntium cladis retulerunt. Caput ejus recisum dum dextra manu, ad regem reportatum, ludibrio fuit, neque indigno. Aurum enim liquidum in rictum oris infusum est, ut cujus animus arserat auri cupiditate, ejus etiam mortuum & exangue corpus auro ureretur.

Anacephalæosis. Cap. XII.

Hæc est illa tertia ætas populi Romani transmarina, qua Italia progredi ausus, orbe toto arma circumtulit. Cujus ætatis superiores centum anni, sancti, pii, & (ut diximus) *aurei* sine flagitio, sine scelere, dum sincera adhuc & innoxia pastoriæ illius sectæ integritas, dumq; Pœnorum hostium imminens metus disciplinam veterem continebat. Postremi centum, quos à Carthaginis, Corinthi, Numantiæque excidiis, & Attali regis, Asiatica hæreditate deduximus in Cæsarem & Pompeium, sequutumque hos de quo dicemus, Augustum, ut claritate rerum bellicarum magnifici, ita domesticis cladibus miseri & erubescendi. Quippe sicut Galliam, Thraciam, Ciliciam, uberrimas validissimásque provincias, Armenios etiam, & Britannos, ut non in usum, ita ad imperii speciem magna nomina acquisiisse pulchrum atq; decorum: ita eodem tempore dimicâsse domi cum civibus, sociis, mancipiis, gladiatoribus,

totoque

totoque inter se senatu, turpe atque miserandum. Ac nescio an latius fuerit populo Romano, Siciliâ & Africâ contentum fuisse, aut his etiam ipsis carere, dominanti in Italia sua, quàm eò magnitudinis crescere, ut viribus suis conficeretur. Quæ enim res alia furores civiles peperit, quàm nimia fœlicitas? Syria prima nos victa corrupit, mox Asiatica Pergameni regis hæreditas. Illæ opes atq; divitiæ afflixêre sæculi mores, mersamq; vitiis suis quasi sentinâ Rempublicam pessundedêre. Unde enim populus Romanus agros & cibaria flagitaret, nisi per famem, quam luxus fecerat? Hinc ergo Gracchana & prima & secunda, & illa tertia Apuleiana seditio. Unde ut regnaret de judiciariis legibus divisus à senatu eques, nisi ex avaritia, ut vectigalia reipub. atq; ipsa judicia in quæstu haberentur? Hinc rursus & promissa civitas Latio, & per hoc arma sociorū. Quid autem bella servilia? unde nobis, nisi ex abundantia familiarum? Undè gladiatorii adversus dominos suos exercitus, nisi ad conciliandum plebis favorem effusa largitio? Cum spectaculis indulget, supplicia quondam hostium artem facit. Jam ut speciosiora vitia tangamus, nonne ambitus honorum ab iisdem divitiis incitatus? Atqui inde Mariana, inde Syllana tempestas. Aut magnificus apparatus conviviorum, & sumptuosa largitio, nonne ab opulentia pariturâ mox egestatem? Hæc Catilinam hostem patriæ suæ impegit. Deniq; illa ipsa principatûs & dominandi cupido, unde nisi ex nimiis opibus venit? Atqui hæc Cæsarē atq; Pompeium furialibus in exitium Reipublicæ facibus armavit. Hos igitur pop. Rom. omnes domesticos motus separatos ab externis justisque bellis

bellis ex ordine proſequemur.

Seditio Tribuniciæ poteſtatis.
CAP. XIII.

Seditionum omnium cauſas tribunitia poteſtas excitavit; quæ ſpecie quidem plebis tuendæ, cujus in auxilium comparata eſt, re autem dominationem ſibi acquirens, ſtudium populi ac favorem (1) agrariis, (2) frumentariis, (3) judiciariis legibus aucupabatur. Inerat omnibus ſpecies æquitatis. Quid enim tam juſtum, quàm recipere plebem jus ſuum à patribus? ne populus gentium victor, orbíſque poſſeſſor, extorris aris ac focis ageret? Quid tam æquum, quàm inopem populum vivere ex ærario ſuo? Quid ad jus libertatis æquandæ magis efficax, quàm ut ſenatu regente provincias, ordinis equeſtris auctoritas ſaltē judiciorum regno niteretur? Sed hæc ipſa in perniciem redibant, & miſera Reſpublica in exitium ſuum merces erat. Nam & à ſenatu in equitem tranſlata judiciorum poteſtas, (4) vectigalia, id eſt, imperii patrimonium, ſupprimebat: & emptio frumenti ipſos Reipublicæ nervos exhauriebat (5) ærarium. Reduci plebs in agros unde poterat, ſine poſſidentium everſione, qui ipſi pars populi erant? & tamen relictas ſibi à majoribus ſedes (6) ætate quaſi jure hæreditario poſſidebant.

Seditio Tiberii Gracchi.
CAP. XIV.

620 Primam certaminum facem Tiberius Gracchus accendit, (1) genere, forma, eloquen-

eloquentia facilè princeps. Sed hic, sive Mancinianæ deditionis, quia sponsor fœderis fuerat, contagium timens, & inde popularis; sive æquo & bono ductus, quia depulsam(2)agris suis plebem miseratus est, ne populus Romanus gentium victor, orbísque possessor, laribus ac focis suis exularet: aut quacunque mente rem ausus ingentem, postquam rogationis dies aderat, ingenti stipatus agmine (3)Rostra conscendit, nec deerat obvia manu tota inde nobilitas, & tribuni in partibus. Sed ubi intercedentem legibus suis (4)M. Octavium videt Gracchus, contra fas collegii, jus potestatis, injectâ manu depulit Rostris, adeóque præsenti metu mortis exterruit, ut abdicare se magistratu cogeretur. Sic Triumvir creatus dividendis agris, cùm ad perpetranda cœpta, die comitiorum prorogari sibi vellet imperium, obviâ nobilium manu, eorúmque quos agris moverat, cædes à foro cœpit. Inde cùm in Capitolium profugisset, plebêmque ad defensionem salutis suæ manu caput tangens hortaretur, præbuit speciem regnum sibi & diadema poscentis: atque ita (6) duce Scipione Nasica concitato in arma populo quasi jure oppressus est.

Seditio Caii Gracchi. Cap. XV.

Statim, & mortis & legum fratris sui vindex, non minore impetu incaluit C. Gracchus: qui cùm pari tumultu atque terrore plebem in avitos agros arcesseret, & recentem Attali hæreditatem in alimenta populo polliceretur; jamque nimius, & potens altero tribunatu, secunda plebe volitaret: abrogare auso legibus suis Minucio Tribuno, 632

fretus

fretus comitum manu, fatale familiæ ſuæ Capitolium invaſit. Unde proximorum cæde pulſus, cùm ſe in Aventinum recepiſſet, inde quoque obvia ſenatus manu, ab Opimio Conſule oppreſſus eſt. Inſultatum quoque mortis reliquiis, & illud ſacroſanctum caput Tribuni plebis percuſſoribus auro penſatum eſt.

Seditio Appuleiana. Cap. XVI.

653 Nihilominus Appuleius Saturnius Gracchanas aſſerere leges non deſtitit. Tantum animorum viro Marius dabat, qui nobilitati ſemper inimicus, Conſulatu ſuo præterea confiſus, occiſo palam in comitiis A. Nonio competitore Tribunatûs, ſubrogare conatus eſt in ejus (1) locum C. Gracchum, hominem ſine tribu, ſine nomine: ſed ſubdito titulo, in familiā ipſe ſe adoptabat. Cùm tot tantiſque ludibriis exultaret impunè, rogandis (2) Gracchorum legibus ita vehementer incubuit, ut ſenatum quoque cogeret in verba ſua jurare, cum abnuentibus (3) *aqua & igni interdicturum ſe minaretur*. Unus tamen extitit, qui mallet exilium. Igitur poſt Metelli fugam omni nobilitate percuſſa, cum jam tertium dominaretur, eo veſaniæ progreſſus eſt, ut Conſularia quoque comitia nova cæde turbaret. Quippe ut (4) ſatellitem furoris ſui Glauciam, Conſulem faceret, C. Memmium competitorem interfici juſſit: & in eo tumultu *regem* ex ſatellitibus ſe appellatum lætus accepit. Tum vero jam conſpiratione ſenatûs, ipſo quoque jam Mario Conſule, quia tueri non poterat, adverſo; directæ in foro acies: repulſus inde Capi-

Capitolium invasit. Sed cum abruptis fistulis obsideretur, senatuique per legatos pœnitentiæ fidem faceret, ab arce digressus cum ducibus factionis receptus in curiam est. Ibi eum, facta irruptione, populus fustibus saxisque coopertum, in ipsa quoque morte laceravit.

Drusiana seditio. Cap. XVII.

Postremò, Livius Drusus non tribunatûs modò viribus, sed ipsius etiam senatûs auctoritate, totiúsque Italiæ consensu easdem leges asserere conatus, dum aliud captat ex alio, tantum conflavit incendium, ut nec prima illius flamma posset sustineri, & subita morte correptus, hæreditarium in posteros suos bellum prorogaret. (1) Judiciaria lege C. Gracchus diviserat pop. Romanum, & bicipitem ex una fecerat civitatem. Equites Romani tanta potestate subnixi, ut qui fata fortunasque patrum, vitasque principum haberent in manu, interceptis vestigalibus, peculabantur suo jure Rempublicam. Senatus exilio Metelli, damnatione (2) Rutilii debilitatus, omne decus majestatis amiserat. In hoc statu rerum pares opibus, animis, dignitate, (unde & nata Livio Druso æmulatio accesserat) equitem Servilius (3) Cœpio, senatum Livius Drusus asserere. Signa, & aquilæ, & vexilla aderant. Cæterum sic urbe in una, quasi in binis castris, dissidebatur. Prior Cœpio, in senatum impetu facto, reos (4) ambitus (5) Scaurum & (6) Philippum principes nobilitatis elegit. His motibus ut resisteret Drusus, plebem ad se Gracchanis legibus, iisdem socios ad plebem 646

bem

bem spe civitatis erexit. Extat vox ipsius, *Nihil se ad largitionem ulli reliquisse, nisi si quis aut cœnum dividere vellet, aut cœlum.* Aderat promulgandi dies, cùm subitò tanta vis hominum undique apparuit, ut hostium adventu obsessa civitas videretur. Ausus tamen (7) abrogare de (8) legibus Consul Philippus. Sed (9) apprehensum faucibus viator non ante demisit, quàm sanguis & in ora, & in oculos redundaret. Sic per vim latæ jussæque leges. Sed pretium rogationis statim socii flagitavêre, cum interim imparé Drusum, ægrúmq; rerum temerè motarum, matura, ut in tali discrimine, mors abstulit: nec ideò minùs socii promissa Drusi à populo Romano reposcere armis desierunt.

Bellum Sociale. Cap. XVIII.

663 Bellum quod adversus socios gestum est, *Sociale bellum* vocetur licet, ut extenuemus invidiam: si verum tamen volumus, illud *civile bellum* fuit. Quippe cùm populus Romanus Etruscos, Latinos, Sabinósque miscuerit, & unum ex omnibus sanguinem ducat, corpus fecit ex membris, & ex omnibus unus est. Nec minore flagitio socii intra Italiam, quàm intra urbem cives, rebellabant. Itaque cùm jus civitatis, quam viribus auxerant socii, justissimè postularent, ad quam spem eos cupidine dominationis Drusus erexerat: postquam ille domestico scelere oppressus est, eadem fax quæ illum cremavit, socios in arma & in expugnationem urbis accendit. Quid hac clade tristius? quid calamitosius? cum omne Latium atque Picenum, Etruria omnis atque Campania, postremò

tremò Italia contra matrem ac parentem suam Urbem consurgerent ? cùm omne robur fortissimorum fidelissimorúmque sociorum sub suis quisque signis haberent (1) municipalia illa prodigia ? Popedius Marsos & Latinos, Afranius Umbros, * totus Senatus & Consules Samnium, Lucaniam Telesinus: cùm regum & gentium arbiter populus, ipsum se regere non posset, ut victrix Asiæ Europæque à Confinio Roma peteretur. Primum fuit belli in Albano monte consilium, ut festo die (2) Latinarum Sext. Julius Cæsar, & Marcius Philippus Consules, inter sacra & aras immolarentur. Postquam id nefas proditione discussum est, (3) Asculo furor omnis erupit, in ipsa quidem ludorum frequentia trucidatis, qui tum aderant ab urbe legatis. Hoc fuit impii belli sacramentum. Inde jam passim ab omni parte Italiæ, duce & auctore belli discursante (4) Popedio, diversa per populos & urbes signa cecinêre. Nec Annibalis, nec Pyrrhi fuit tanta vastatio. Ecce Ocriculum, ecce (5) Grumentum, ecce Fæsulæ, Carseoli, * reseratæ Nuseriæ, & Picentes, cædibus, ferro & igne vastantur. Fusæ (6) Rutilii copia, fusæ Cæpionis. Nam ipse Julius Cæsar exercitu amisso, cum in urbem cruentus referretur, miserabili funere mediam etiam urbem perviam fecit. Sed magna populi Romani fortuna, & semper in malis major, totis denuò viribus insurrexit: aggressique singuli populos; (8) Cato discutit Etruscos: (9) Gabinius Marsos: Cardo Lucanos, (10) Sylla Samnites. Strabo verò (11) Pompeius omnia flammis ferróque populatus, non priùs finem cædium fecit, quàm Asculi eversione, Manibus tot exercituum 664

* *Vettius Cato, Samnium.*

* *Res erat à Nucerta & Picentia.*

cituum consularium, direptarumque urbium Diis litaretur.

Bellum Servile. Cap. XIX.

697 Utcunque, etsi cum sociis (nefas!) cum libertis tamen & ingenuis dimicatum est. Quis æquo animo ferat in principe gentium populo bella servorum? Primum *servile bellum* inter initia urbis Herdonio Sabino duce in ipsa urbe tentatum est: cum occupata Tribunitiis seditionibus civitate Capitolium obsessum est, & à Consule captum. Sed hic (1) *tumultus* magis fuit, quàm *bellum*. Mox imperio per diversa terrarum occupato, quis crederet Siciliam multo cruentius *servili*, quàm *Punico* bello, esse vastatam? Terra frugum ferax, & quodammodo suburbana provincia, * latifundiis civium Latinorum tenebatur. Hîc ad cultum agri frequentia ergastula, catenatíque cultores, materiam bello præbuêre. Syrus quidam nomine Eunus (magnitudo cladium facit ut meminerimus) fanatico furore simulato, dum Syriæ deæ * ceremonias jactat, ad libertatem & arma servos quasi numinum imperio concitavit. Idque ut divinitùs fieri probaret, in ore abdita nuce, quam sulphure & igne stipaverat, leviter inspirans, flammam inter verba fundebat. Hoc miraculo primùm duo millia ex obviis, mox jure belli refractis ergastulis * quadraginta amplius millium fecit exercitum. Regiisque, ne quid malis deesset, decoratus insignibus, Castella, oppida, vicos miserabili direptione vastavit. Illud quoque in ultimum belli dedecus, capta sunt castra Prætorum; nec nominare ipsos pudet, castra Mani;

* late fundis.

218

* comas.

* sexaginta.

Manilii, Lentuli, Pisonis, Hypsæi. Itaque qui 621
per fugitivarios retrahi debuissent, Prætorios
duces, profugos prælio ipsi sequebantur. (2)
Tandem P. Rupilio Imperatore supplicium
de eis sumptum est. Hic enim victos, & apud
Ennam novissimè obsessos, cum fame quasi
pestilentiâ consumsisset, reliquias latronum
compedibus catenísque religavit, crucibúsque punivit. Fuítque de servis (3) *ovatione* 653
contentus, ne dignitatem *triumphi* servili
inscriptione violaret. Vix dum respiraverat
insula, cùm statim à servis & Syrto reditur ad Cilicem. Athenio pastor, interfecto
domino, familiam ergastulo liberatam sub
signis ordinat. Ipse veste purpurea, argentéoque baculo, & regium in morem fronte
redimitâ, non minorem quàm ille fanaticus
prior constat exercitum; acriúsque multo,
quasi & illum vindicaret, vicos, castella, oppida diripiens, in dominos, in servos infestiùs, quasi in transfugas, sæviebat. Ab hoc
quoque Prætorii exercitus cæsi, capta Servilii castra, capta Luculli. Sed Aquilius, P. Rupilii usus exemplo, interclusum hostem commeatibus ad extrema compulit, * comminutásque copias armis, fame facilè delevit: dedidissentque se, nisi suppliciorum metu voluntariam mortem prætulissent. Ac ne de
duce quidem supplicium exigi potuit, quamvis in manus venerit. Quippe dum circa
deprehendendum eum multitudo contendit,
inter rixantium manus præda lacerata est.

* *Communitasq;*

Bellum Spartacium. Cap. XX.

Enimverò servilium armorum dedecus
feras, nam & ipsi per fortunam in omnia
E obnoxia,

obnoxii, tamen quasi secundum hominum genus sunt, & in bona libertatis nostræ adoptantur. Bellum Spartaco duce concitatum, quo nomine appellem nescio. Quippe cùm servi militaverint, gladiatores imperaverint, illi infimæ sortis homines, hi pessimam auxêre ludibrio calamitatem. Spartacus, Crixus, & Oenomaus, effracto Lentuli (1) ludo, cùm septuaginta aut ampliùs ejusdem fortunæ viris eruperunt Capua, servísque ad vexillum & ad auxilium vocatis cùm statim decem ampliùs millia coissent hominum, non modò effugisse contenti, jam vindicari etiam volebant. Prima velut ara viris, mons Vesuvius placuit. Ibi cùm etiam obsiderentur à (2) Clodio (3) Glabro, per fauces cavi montis vitigineis delapsi vinculis, ad imas ejus descendere radices, & exitu in uno nihil tale opinantis ducis subito impetu castra rapuêre. Inde alia castra. Deinceps Thoram, totamque pervagantur Campaniam. Nec villarum atque vicorum vastatione contenti, Nolam atque Nuceriam (4) Thurios atque Metapontum terribili strage populantur. Affluentibus in diem copiis, cùm jam esset justus exercitus, è viminibus pecudúmque tegumentis inconditos sibi clypeos, & ferro ergastulorum recocto gladios ac tela fecerunt. Ac ne quod decus justo deesset exercitui, domitis obviis gregibus paratur equitatus, captaque de prætoribus insignia & fasces ad ducem detulêre. Nec abnuit ille de stipendiario Thrace miles, de milite desertor, inde latro, deinde in honore virium gladiator; qui (5) defunctorum quoque prælio ducum funera Imperatoriis celebravit exequiis, captivósque circa rogum jussit armis depugnare

depugnare, quasi planè expiaturus omne prætorium dedecus, si de gladiatore (6) munerator fuisset. 681 Inde jam consulares quoque aggressus, in Appennino (7) Lentuli exercitum cecîdit, apud Mutinam C. (8) Cassii castra delevit. Quibus elatus victoriis, de invadenda urbe Romana, 682 quod satis est turpitudini nostræ deliberavit. Tandem etiam totis viribus contra Mirmillonem consurgitur, pudoremque Romanum Licinius Crassus asseruit, à quo pulsi fugatique (pudet dicere) hostes in extrema Italiæ confugerunt. Ibi circa Brutium angulum inclusi, cùm fugam in Ciciliam pararent, neque navigia suppeterent, ratesque ex cratibus, & dolia connexa virgultis in rapidissimo freto frustra experirentur, tandem eruptione facta, dignam viris obiêre mortem, &, quod sub gladiatore duce oportuit, sine missione pugnatum est. Spartacus ipse in primo agmine fortissimè dimicans quasi Imperator occisus est.

Bellum civile Marianum. Cap. XXI.

Hoc deerat unum populi Romani malis, 665 jam ut ipse intra se parricidiale bellum domi stringeret, & in urbe media, ac foro quasi arena cives cum civibus suis gladiatorio more concurrerent. Æquiore animo utcunque ferrem, si plebeii duces, aut si nobiles, mali saltem, ducatum sceleri præbuissent. Cùm verò (proh facinus! qui viri? qui Imperatores?) decora & ornamenta sæculi sui Marius & Sylla, pessimo facinore suam etiam dignitatem præbuerunt, tribus, ut sic dixerim, syderibus agitatum est; primò &

levi & modico, *tumultu* majore quàm *bello*, intra ipsos armorum duces subsistente sævitiâ: mox atrociùs & cruentiùs: per totius viscera senatûs grassante victoriâ. Ultimum non civicam modò, sed hostilem quoque rabiem supergressum est, cùm armorum furor totius Italiæ viribus niteretur, eousque odiis sævientibus, donec deessent qui occiderentur. Initium & causa belli, inexplebilis honorum Marii fames, dum decretam Syllæ provinciam Sulpitiâ lege sollicitat. Sed impatiens injuriæ, statim Sylla legiones circumegit, dilatoque Mithridate, Esquilina Collinaque porta, geminum agmen urbi infudit. Unde cùm subitò Sulpitius & Albinovanus objecissent catervas, sudésque & saxa undique à mœnibus ac tela jacerentur, ipse quoque jaculatus, incendio viam fecit, arcemque Capitolii, quæ Pœnos quoque, Gallos etiam Senonas evaserat, quasi captivam victor insedit. Tum ex senatus consulto adversariis hostibus judicatis, in præsentem Tribunum aliósque diversæ factionis jure sævitum est (1) Marium servilis fuga exemit, imò fortuna alteri bello reservavit. Cornelio
666 Cinna, Cn. Octavio Consulibus male obrutum resurrexit incendium, & quidem ab ipsorum (2) discordia, cùm de revocandis quos senatus hostes judicaverat, ad populum referretur. Cincta quidem gladiis concione, sed vincentibus quibus pax & quies potior, profugus patriâ suâ Cinna confugit ad partes: redit ab Africa Marius clade major, siquidem carcer, catenæ, fuga, exilium, *horrificaverant dignitaté. Itaque ad nomen tanti viri latè concurritur: servitia (proh nefas!) & ergastula armantur; & facile invenit exercitum

**Honorificaverunt.*

ercitum miser Imperator. Itaque vi patriam reposcens, unde vi fuerat expulsus, poterat videri jure agere, nisi causam suam sævitiâ corrumperet. Sed cum diis hominibúsque infestus rediret, statim primo impetu cliens & alumna Urbis ostia; nefanda strage diripitur. Mox in urbem quadruplici agmine intratur: divisêre copias Cinna, Marius, Carbo, Sertorius. Hic postquam manus omnis Octavii depulsa Janiculo est, statim in principum cædem signo dato, aliquanto sæviùs quàm aut in Punica aut in Cymbrica urbe sævitur. Octavii Consulis caput pro rostris exponitur; (5) Antonii consularis, in Marii ipsius mensis. (4) Cæsar & Fimbria in penatibus domorum suarum trucidantur. Crassi pater & filius in mutuo alter alterius aspectu, Bæbium atque Numitorium per medium forum unci traxêre carnificum. (5) Catulus se ignis haustu ludibrio hostium exemit. Merula flamen Dialis in Capitolio, Jovis ipsius oculos, venarum cruore respersit. Ancharius ipso vidente Mario confossus est, quia (6) fatalem illam scil. manum non porrexerat salutanti. Hæc tot senatus funera intra Calendas & Idus Januarii mensis septima illa, Marii (7) purpura dedit. Quid futurum, si annum consularis implesset? Scipione Narbonóque Consulibus, tertius ille turbo civilis insaniæ toto furore detonuit: quippe cùm hinc (1) legiones inde quingentæ cohortes starent in armis, inde ab Asia cum victore exercitu (9) Sylla properaret. Et sanè cùm tam ferus in Syllanos Marius fuisset, quanta sævitia opus erat ut Sylla de Mario vindicaretur? Primùm apud Capuam sub amne Vulturno signa concurrunt, & ibi

 statim

670

ſtatim Norbani fuſus exercitus, ſtatim omnes (9) Scipionis copiæ, oſtentata ſpe pacis oppreſſæ. Tum (10) Marius juvenis, & (11) Carbo Conſules, quaſi deſperata victoria, ne inulti perirent, ſanguine (12) ſenatûs ſibi parentabant: obſeſſâque curia, ſic de ſenatu quaſi de carcere, qui jugularentur, educti. Quid funerum in foro, in circo, in patentibus templis? Namque Mucius Scævola Pontifex, Veſtales amplexus aras, tantùm non eodem igne ſepelitur. Lamponius atque Teleſinus Samnitum duces atrociùs Pyrrho & Annibale Campaniam Etruriámque populantur, & ſub ſpecie partium ſe vindicant. Apud Sacriportũ, Collinámq; portam debellatæ omnes hoſtium copiæ. Ibi Marius hic Teleſinus oppreſſi: nec idem tamen cædium qui belli finis fuit. Stricti enim & in pace gladii, animadverſumque in eos qui ſe ſponte dediderant. Num minus eſt quod apud Sacriportum & apud Collinam ſeptuaginta amplius millia Sylla concidit? bellum erat. Quatuor millia deditorum inermium civium, in villa (13) publica interfici juſſit. iſti tot in pace non plures ſunt? quis auté illos poteſt computare, quos in urbe paſſim quiſquis voluit occîdit? donec admonente Furfidio, *vivere aliquos debere, ut eſſent quibus imperarent*: propoſita eſt ingens illa tabula, & ex ipſo equeſtris ordinis flore & ſenatûs duo millia electi, qui mori juberentur. Novi (14) generis edictum. Piget poſt hæc referre, ludibrio habita fata Carbonis, fata Sorani Prætoris, atq; Venuleii. Bæbium ſine ferro ritu ferarum inter manus laceratum: Marium ducis ipſius fratrem, apud Catuli ſepulchrum oculis, manibus, cruribúſque defoſſis, ſervatum aliquan-

aliqu audiu, ut per singula membra moreretur. Positis singulorum hominum ferè pœnis municipia Italiæ splendidissima sub hasta vænierunt, Spoletium, Interamnium, Præneste, *Fluentia: nam Sulmonem vetus oppidum socium atque amicum (facinus indignum!) nondum expugnatum, ut obsides jure belli, & modò morte damnati duci jubentur, sic damnatam civitatem jussit Sylla deleri. *Florentia

Bellum Sertorianum. Cap. XXII.

Bellum Sertorianum quid aliud quam Syllanæ proscriptionis hæreditas fuit? *hostile* potiùs, an *civile* dixerim, nescio, quippe quod Lusitani Celtiberique Romano gesserint duce, exul & profugus feralis illius tabulæ, vir summæ quidem, sed calamitosæ virtutis, malis suis maria terrásque permiscuit: & in Africa jam, & Balearibus insulis fortunam expertus, missúsque in Oceanum, *Fortunatas insulas* penetravit: tandem Hispaniam armavit, ubi vir cum viris facilè convenit: nec aliter magis apparuit Hispani militis vigor quàm Romano duce. Quanquam ille non contentus Hispania, ad Mithridatem quoque Ponticosque respexit, regemque classe juvit. Et quid futurum fuit satis tanto hosti? uno imperatore resistere res Romana non potuit, additus (1) Metello(o) Cn. Pompeius: hi copias viri diu & ancipiti semper acie attrivere, nec tamen priùs bello, quam suorum scelere & insidiis extinctus. Copias ejus prope tota Hispania persequuti, diu & ancipiti semper acie dimicaverunt. Prima per legatos certamina habita, cum hinc Domi-

674 675 667

tius & Thorius, inde Herculei præluderent; mox his apud Segoniam, illis apud Anam flumen oppressis, ipsi duces comminùs invicem experti, apud Lauronem atque (3) Sucronem æquavere clades. Tum illis ad populationem agrorum, his ad urbium excidia conversis, misera inter Romanos duces Hispania discordiæ pœnas dabat: donec oppresso (4) domestica fraude Sertorio, victo deditoque Perpenna, ipsæ quoque in Romanam fidem venere urbes, Osca, Terme, Tutia, Valentia, Auxima, & † in fame nihil non experta (5) Calaguris. Sic recepta in pacem Hispania, victores duces *externum* id magis quàm *civile* bellum videri voluerunt, ut triumpharent.

† *Infamic.*

Bellum civile sub Lepido.
Cap. XXIII.

675 Marco Lepido, Quincto Catulo Consulibus, civile bellum penè citiùs oppressum est quàm inciperet. Sed quantum, latéque fax illius (1) motus ab ipso Syllæ rogo exarsit? Cupidus námque rerum novarum per insolentiam Lepidus, acta tanti viri rescindere parabat: nec immeritò si tamen posset sine magna clade Reip. Nam cum iure belli Sylla dictator proscripsisset inimicos, qui supererant, revocante Lepido, quid aliud quàm ad bellum vocabantur? cúmque damnatorum civium bona addicente Syllâ, quamvis malè capta, jure tamen, repetitio eorum proculdubio labefactabat compositam civitatem. Expediebat ergo quasi ægræ sauciæque Reipub. requiescere quomodocunque, ne vulnera curatione ipsa rescinderentur. Ergo cum turbidis concionibus velut classico civitatem ter-

ruisset

ruisset, profectus in Etruriam, arma inde & exercitum urbi (2) admoverat. Sed jam (3) Milvium pontem, collemq; Janiculum, Lutatius Catulus. Cn. Pompeius, Syllanæ dominationis duces atque signiferi alio exercitu insederant. A quibus primo statim impetu retrò pulsus, hostisq; à senatu judicatus incruenta fuga in Etruriam, inde Sardiniam recessit: ibique morbo & pœnitentia interiit. Victores quod non temerè aliàs in civilibus bellis, pace contenti fuerunt.

L. FLORI HISTORIARUM LIBER QUARTUS.

Bellum Catilinarium.

CAPUT I.

Catilinam luxuria primùm, tum hinc conflata egestas rei familiaris, simul occasio, quòd in extremis finibus mundi arma Rom. peregrinabãtur, in nefaria consilia opprimendæ patriæ suæ compulêre, senatum confodēre, consules trucidare, distringere incendiis urbē, diripere ærarium, totam deniq; Rempublicam funditus tollere, et quicquid nec Annibal videretur optâsse. *Quibus id nefas sociis aggressus est? ipse patricius, sed hoc minus est. (1) Curii, (2) Porcii, (3) Syllæ, Cethegi, (4) Autronii, (5) Varguntelii, atque Longini. quæ familiæ? quæ senatus insignia? (6) Dentulus quoque tunc maximè Prætor hos omnes immanissimi facinoris satel-

690

* Quæ omnia quibus (ô nefas) sociis.

ſatellites habuit. Additum eſt pignus conjurationis ſanguis humanus, quem circumlatum pateris bibêre; ſummum nefas, niſi amplius eſſet propter quod biberunt. Actum erat de pulcherrimo imperio, niſi illa Conjuratio in Ciceronem & Antonium Conſules incidiſſet, quorum alter induſtriâ rem patefecit, alter manu oppreſſit. Tanti ſceleris indicium per Fulviam emerſit, viliſſimum ſcortum, ſed parricidii innocens. Tum Conſul habito ſenatu in præſentem parricidam, in præſentem reum Cicero peroravit: ſed non amplius profectum quàm ut hoſtis evaderet, ſeque palam profeſſo, *incendium ſuum reſtincturum ruina* minitaretur. Et ille quidem ad præparatum à Manlio in Etruria exercitum proficiſcitur, ſigna illaturus urbi. Lentulus deſtinatum familiæ ſuæ Sybillinis verſibus regnum ſibi vaticinans, ad præſtitutum à Catilina diem urbe tota viros, faces, tela diſponit: nec civili conſpiratione contentus, legatis Allobrogum, qui tum fortè aderant, in arma ſollicitatis. Et iſſet ultra Alpes furor, niſi altera proditione Vulturii, Prætoris literæ tenerentur. Statim Ciceronis imperio injecta eſt barbaris manus: Palam prætor in ſenatu convincitur. De ſupplicio agentibus, Cæſar parcendum dignitati, Cato animadvertendum pro ſcelere cenſebat. Quam ſententiam ſequutis omnibus: in carcere parricidæ ſtrangulantur. Quamvis parte conjurationis oppreſſa, tamen ab incepto Catilina non deſtitit, ſed infeſtis ab Etruria ſignis patriam petens obvio An-
691 tonii exercitu opprimitur. Quam atrociter dimicatum ſit, exitus docuit. Nemo hoſtium bello ſuperfuit: quem quiſque in pugnando ceperat locum, eum amiſſa anima corpore,

tegebat

regebat. Catilina longè à suis inter hostium cadavera repertus est: pulcherrimâ morte, si pro patria sic concidisset.

Bellum Cæsaris & Pompeii.
Cap. II.

Jam penè toto orbe pacato, majus erat Imperium Romanum quàm ut ullis externis viribus extingui posset. 700. Itaque invidens fortuna principi gentium populo, ipsum illum in exitium suum armavit. At Mariana quidem Cinnanáq; rabies intra urbem se præcluserat, quasi experiretur; Syllana tempestas latiùs, intra Italiam tamen detonuerat, Cæsaris furor atque Pompeii, Urbem, Italiam, gentes, nationes, totúmque denique qua patebat imperium, quodam quasi diluvio, & inflammatione corripuit, adeò ut non rectè tantùm *civile* dicatur, ac ne *sociale* quidem, sed nec *externum*, sed potiùs *commune quoddam ex omnibus, & plus quàm bellum.* Quippe si duces ejus inspicias, totus senatus in partibus; si exercitus, hinc 11. legiones, inde 18. flos omnis & robur Italici sanguinis: si auxilia sociorum hinc Gallici Germanique delectus, inde Deiotarus, Ariobarzanes, * Tarcondimotus, † Cothus, omne Thraciæ, Cappadociæque, Ciliciæ, Macedoniæ, Græciæ, Italiæ, totiúsq; robur Orientis: si moram belli, quatuor anni, & pro clade rerum, breve tempus: si locum & spatium ubi commissum est, intra Italiam, inde se in Galliã Hispaniámq; deflexit: reversúmq; ab occasu, totis viribus in Epiro Thessaliáq; consedit: hinc in Ægyptũ subitò transiliit: inde respexit Asiam, Africæ incubuit: postremò in Hispaniã *remigravit, & ibi

* *Tharcon Dimotus.*
† *Corinthus.*
**regyravit.*

ibi aliquando defecit. Sed non & odia partium finita cum bello. Non enim prius quievêre, quàm in urbe ipsa, medio senatu, eorum qui victi erant, odia victoriis sese cæde satiarent. Causa tantæ calamitatis eadem quæ
693 omnium, nimia felicitas. Siquidem Quincto Metello & Lucio Afranio Consulibus, cum Romana majestas toto orbe polleret, recentésque victorias Ponticos & Armenios triumphos in Pompeianis theatris Roma cantaret, nimia Pompeii potentia apud otiosos (ut solet) cives, movit invidiam. Metellus ob imminutum Cretæ triumphum, Cato adversus potentes semper obliquus, detrectare (2) Pompeiũ, actísq; ejus obstrepere. Hinc dolor transversum egit, & ad præsidia dignitati paranda impulit. Fortè tunc Crassus genere, divitiis, dignitate florebat: vellet tamen * auctiores opes Caius Cæsar eloquentia, & spiritu, & jam consulatu allevabatur. Pompeius tamen super utrumque eminebat. Sic igitur Cæsare dignitatem comparare, Crasso augere, Pompeio retinere cupientibus, omnibúsque pariter potentiæ cupidis, de invadenda Repub. facilè convenit. Ergo cum mutuis viribus in suum quisque decus niteretur, Galliam Cæsar invadit, Crassus Asiam, Pompeius Hispaniam, tres maximos exercitus: & sic jam orbis imperium societate trium principum occupatur. Decem annos traxit ista dominatio. Exin-
699 de quoniam mutuo metu tenebantur Crassi
700 morte apud Parthos, & morte Juliæ Cæsaris filiæ quæ nupta Pompeio, generi soceríq; concordiã matrimonii fœdere tenebat, statim æmulatio erupit. Jam Pompeio suspectæ Cæsaris opes & Cæsari Pompeiana dignitas gravis. Nec hic ferebat *parem*, nec ille *superiorem*

* Altiores.

periorem

periorem. Nefas! sic de principatu laborabant, tanquam duos tanti imperii fortuna non caperet. Ergo Lentulo Marcellóque Consulibus rupta prima conjurationis fide, de successione Cæsaris senatus idémque Pompeius agitabat: nec ille abnuebat, si ratio sui primis comitiis haberetur consulatus: (3) absenti, quem decem Tribuni, favente Pompeio nuper decreverant, tum dissimulante eodem negabatur. *Veniret, & peteret* (4) *majorum more.* Ille contra flagitare decreta, *ac nisi in fide permanerent, non se dimissurum exercitum.* Ergo ut in hostem decernitur. His Cæsar agitatus, statuit præmia armorum armis defendere. Prima civilis belli arena, Italia fuit, cujus arces levibus præsidiis Pompeius insederat: sed omnia subitò Cæsaris impetu oppressa sunt. Prima Arimino signa cecinerunt. Tum pulsus Etruria Libo, Umbria Thermus, Domitius (5) Corfinio. Et peractum erat bellum sine sanguine, si (6) Pompeium Brundusii opprimere, ut cœperat potuisset. Sed ille per obsessi claustra portûs nocturnâ fugâ evasit. Turpe dictu, modò princeps patrum, pacis belliq; moderator, per triumphatum à se mare laceratâ & penè inermi navi fugiebat. Nec Pompeius ab Italia, quàm senatus ab urbe fugatur prior, quā penè vacuam metu Cæsar ingressus (7) Consulem se ipse facit. Ærarium quoque (8) sanctum, quia tardiùs aperiebant Tribuni, jussit effringi: censúmque & patrimonium populi Romani antè rapuit, quàm imperium. Pulso fugatóque Pompeio, maluit prius ordinare provincias, quàm ipsum sequi. (9) Siciliam & (10) Sardiniam annonæ pignora, per legatos, habuit. Nihil hostile erat in Gallia, pacem ipse fecerat. Sed ad Hispanienses Pompeii

exercitus transeunti per eam duci, portas claudere causa Massilia est. Misera dum cupit pacem, belli metu in bellũ incidit: sed quia tutis muris erat, vinci eam sibi jussit absenti, cræcula civitas, non pro mollitie nominis, & vallum cædere, & incendere machinas ausa, & congredi navibus: sed Brutus, cui mandatum erat bellum, victos terrâ maríque perdomuit: mox dedentibus sese ablata omnia, præter (quam potiorem omnibus habebant) libertatem. Anceps variùmque, & cruentum in Hispania bellum cum legatis Cnæi Pompeii Petreio & Afranio, quos Ilerdæ castra habentes, apud Sicorim amnem obsidere & oppido includere aggreditur. Interim obundatione verni fluminis, commeatibus prohibetur. Sic fame castra tentata sunt, obsessórque ipse quasi obsidebatur. Sed ubi pax fluminis rediit, populationibus, & pugnæ campos aperuit, iterum ferox instat, & cedentes in Celtiberiam consequutus, aggere & vallo, & per hæc siti ad deditionem compulit. Sic citerior Hispania recepta est, nec ulterior moram fecit. Quid enim (1) una post quinque legiones? Itaque ultrò cedente Varrone. Gades, Fretum, Oceanus, omnia felicitatem Cæsaris sequebantur. Aliquid tamen adversus absentem ducem ausa fortuna est circa Illyricum, & Africam, quasi de industria prospera ejus adversis radiarentur. Quippe cùm fauces Adriatici maris jussi occupare (2) Dolabella & Antonius, ille Illyrico, hic Corcyreo littore castra posuissent, jam maria latè tenente Pompeio, repentè castra legatus ejus Octavius, & Libo ingentibus copiis classicorum utrinque circumvenit; deditionem fames extorsit Antonio. Missæ

quoque

quoque à Basillo in auxilium ejus rates quales inopia navium fecerat. Nova Pompeianorum arte Cilicum actis sub mari funibus, captæ quasi per indaginem, duas tamen æstus explicuit: una, quæ Opiterginos ferebat, in vadis hæsit memorandúmque posteris exitum dedit. Quippe vix mille juvenum manus, circumfusi undique exercitus per totum diem tela sustinuit: & cum exitum virtus non haberet, tamen ne in deditionem veniret, hortante Tribuno Vulteio mutuis ictibus in se concurrit. In Africa quoque par & virtus & calamitas Curionis fuit, qui ad recipiendam 705
provinciam missus, pulso (12) fugatóque Varo jam superbus, subitum Jubæ regis adventum, equitatúmque Maurorum sustinere non potuit. Patebat victo fuga: sed pudor suasit ut amissum sua temeritate exercitũ morte sequeretur. Sed jam debitũ par fortunâ flagitante, sedem bello Pom. Epiron elegerat: nec Cæsar moratur, quippe ordinatis à tergo omnibus, quamvis hyems media (14) prohiberet tempestate, ad bellum navigavit: positísque ad Oricum castris, cùm pars exercitus ob inopiam navium cum Antonio dimissa, Brundusii moram faceret, adeò impatiens erat, ut ad arcessendos eos, ardente ventis mari, nocte concubia, speculatorio navigio, solus ire tentaverit. Extat ad trepidum tanto discrimine gubernatorem vox ipsius; *Quid times? Cæsarem vehis.* (15) Contractis in unum undique omnibus copiis, positísque cominùs castris, diversa erant ducum consilia. Cæsar pro natura ferox, & conficiendæ rei cupidus, ostentare aciem, provocare, lacessere, nunc obsidione castrorum, quæ erant sedecim millium vallo obducta, (Sed his obesset obsidio, qui patente mari

omnibus

omnibus copiis abundarent?) nunc expugnatione Dyrrachii irrita, (quippe quam vel situs inexpugnabilem faceret) ad hoc, assiduis in eruptionem hostium præliis (quo tempore egregia virtus (16) Scævæ centurionis emicuit, cujus in scuto centum atque viginti tela sedêre) jam verò direptione urbium sociarum, cùm Oricum & Gomphos, & alia castella Thessaliæ vastaret: Pompeius adversùs hæc nectere moras vergiversari simul ut hostem interclusam undique inopia commeatuum terreret, utque ardentissimi ducis consenesceret impetus. Nec diutiùs profuit duci salutare consilium. Milites otium, socii moram, principes ambitum ducis increpabant. Sic præcipitantibus fatis, prælio sumpta est Thessalia: & Philippicis campis, urbis, imperii, generis humani fata commissa sunt. Nunquam ullo loco tantum virium populus Romanus, tantum dignitatis fortuna vidit. Trecenta amplius millia hinc & illinc, præter auxilia regum & senatûs. Nunquam imminentis ruinæ manifestiora prodigia, fuga victimarum, examina, insignes interdiu tenebræ. Dux ipse, & nocturna imagine theatri sui audiens plausum in modum planctus circumsonare, & manè cum pullo amiculo (nefas!) apud principia conspectus est. Nunquam acrior neque alacrior exercitus Cæsaris fuit. Inde classica priùs, inde tela. Annotatum quoque committentis aciem (17) Crastini pilum: qui mox adacto in os gladio, sic inter cadavera repertus, libidinem ac rabiem qua pugnaverat, ipsa novitate vulneris præferebat. Sed nec minùs admirabilior illius exitus belli. Quippe cum Pompeius adeò equitum copia abundaret,

daret, ut facilè circumventurus sibi Cæsarem videretur, circumventus ipse est. Nam cùm diu æquo Marte contenderent, jussuque (18) Pompeii fusus à cornu erupisset equitatus, repentè hinc signo dato, Germanorum cohortes tantum in effusos equites fecere impetum, ut illi esse pedites, hi venire in equis viderentur. Hanc stragem fugientis equitatus, levis armaturæ ruina comitata est. Tunc terrore latiùs dato, turbantibus invicem copiis, reliqua strages quasi una manu facta est. Nec ulla res magis exitio fuit, quàm ipsa exercitûs magnitudo. Multus in eo prælio Cæsar fuit, mediúsque inter Imperatorem & militem. Voces quoque obequitantis exceptæ, altera cruenta, sed docta & ad victoriam efficax, *Miles, faciem feri:* altera ad jactationem composita, *Parce civibus*: cùm ipse sequeretur. Felicem utcunque in malis Pompeium, si eadem ipsum, quæ exercitum ejus, fortuna traxisset. Superstes dignitati suæ vixit, ut cum majore dedecore per Thessalica Tempe equo fugeret, pulsus Larissa: in deserto Ciliciæ scopulo, fugam in Parthos, Africam, vel Ægyptum agitaret: ut denique in Pelusiaco littore, imperio vilissimi regis, consiliis spadonum, &, ne quid malis desit, Septimii desertoris sui gladio trucidatus, sub oculis uxoris suæ liberorúmque (19) moreretur. Quis non peractum esse cum Pompeio crederet bellum? Atqui acriùs multò atque vehementiùs Thessalici incendii cineres recaluere. Et in Ægypto quidem adversus Cæsarem sine partibus bellum. Quippe Ptolomeus rex Alexandriæ summum civilis belli scelus peregisset, fœdúsq; amicitiæ cū Cæsare, medio

medio Pompeii capite sanxisset, ultionem tanti viri manibus quærente fortuna, causa non defuit. Cleopatra regis soror affusa Cæsaris genibus, partem regni reposcebat. Aderat puellæ forma, & quæ duplicaretur ex illo quod talis passa videbatur injuriam: odium ipsius regis, qui Pompeii cædem partium fato non Cæsari dederat, haud dubiè idem in ipsum ausurus si expedisset. Quam ubi Cæsar restitui jussit in regnum, statim ab iisdem percussoribus Pompeii obsessus in regia, quamvis exigua manu ingentis exercitus molem mirâ virtute sustinuit. Ac primum ædificiorum proximorum atque navalium (20) incendio, infestorum hostium tela submovit: mox in peninsulam Pharon subitus evasit: inde depulsus in maria, mira felicitate ad proximam classem enatavit, relicto quidem in fluctibus paludamento; seu fato, seu consilio, ut illud ingruentibus hostium telis saxísque peteretur. Tandem receptus à classicis suis, undique simul hostes adortus, de imbelli ac perfida gente, justa generi Manibus dedit. Quippe & (21) Theodorus magister, auctor totius belli, & ne virilia quidem portenta, Photinus atq; Ganymedes diversi per mare & terras transfugio & morte consumpti. Regis ipsius corpus obrutum limo repertũ est in aureæ loricæ honore. In Asia quoque novus rerum motus à Ponto, planè quasi de industria captante fortuna hunc Mithridatico regno exitum, ut à Pompeio pater, à Cæsare filius vinceretur. Rex (22) Pharnaces, magis discordiæ nostræ fiduciâ, quàm virtutis suæ, infesto in Cappadoceam agmine ruebat. Sed hunc Cæsar aggressus, uno, & (ut sic dixerim) non toto prœlio obtrivit; more fulminis, quod

uno

uno eodémque momento venit, percussit, abscessit, Nec vana de se prædicatio est Cæsaris, *antè victum hostem esse quàm visum.* Sic cum exteris. At in (23) Africa cum civibus multò atrociùs, quàm in Pharsalia. Huc relliquias partium naufragarum quidam furoris æstus expulerat. nec reliquias diceres, sed integrum bellum. Sparsæ magis quàm oppressæ vires erant. Auxerat Sacramentum ipsa clades imperatoris: nec degenerabat ducum successio. Quippe satis amplè sonabant in Pompeiani nominis locum Cato & Scipio. Accessit copiis Mauritaniæ rex Juba 707
videlicet ut latiùs vinceret Cæsar. Nihil ergo inter Pharsaliam & Thapson, nisi quod amplior, eóque acrior Cæsarianorum impetus fuit, indignantium post Pompeium crevisse bellum. Denique, quod aliàs nunquam ante (24) imperium ducis suâ sponte signa cecinerunt. Strages à Juba cœpit: ejus elephanti bellorum rudes & nuper à sylva consternati subito clangore. statim & exercitus in fugam & duces fortiùs quàm ut effugerent, non inconspicua tamen morte omnium. Jam Scipio nave fugiebat, sed assequutis eum hostibus gladium per viscera exegit: & *ubi esset* quodam requirente, respondit hoc ipsum, *Benè se habet* (25) *Imperator.* Juba cum se recepisset in regiam, magnificè epulatus, cum Petreio fugæ comite, super mensas & pocula interficiendum se ei præbuit. Ille & regi suffecit, & sibi: cùm interim semesi in medio cibi, & parentalia fercula regio simul Romanóque sanguine madebant. Cato non interfuit bello, positisque ad Bagradam castris, Uticam velut altera Africæ claustra servabat. Sed acceptâ partium clade, nihil cun-

ctatus (ut sapiente dignum erat) mortem etiam lætus accivit. Nam postquam filium comitésque amplexu dimisit, in nocte lecto ad lucernam Platonis libro qui immortalitatem animæ docet, paululum quievit: tum circa primam vigiliam stricto gladio revelatum manu pectus semel iterúmque percussit. Ausi post hoc virum medici violare fomentis. Ille passus dum abscederent, rescidit plagas: sequutáque vis sanguinis moribundas
708 manus in ipso vulnere reliquit. (26) Quasi non esset unquam dimicatum, sic arma rursus, & partes; quantóque Africa super Thessaliam fuit, tanto Africam superabat Hispania. Plurimúmque favori partibus *addebat fraternitas ducum, & pro uno duos stare Pompeios. Itaque nusquam atrociùs, nec tam ancipiti Marte concursum est. Primum in ipso ostio Oceani Varus Didiúsque legati conflixère. Sed acrius fuit cum ipso mari, quàm inter se navibus bellum. Siquidem velut furorem civium castigaret Oceanus, utrámque classem naufragio cecîdit. Quinam ille horror, cum eodem tempore fluctus, procellæ, armamenta confligerent? adde situs ipsius formidinem, vergentia in unum, hinc Hispaniæ, inde Mauritaniæ littora, mare & intestinum & externum, imminentésque Herculis speculas; cùm omnia undique simul prœlio & tempestate sævirent, mox circa obsidiones urbium utrinque discursum est, quæ miseræ inter hos atque illos duces societatis Romanæ pœnas dabant. Omnium postrema certaminum (27) Munda. Hic non pro cætera felicitate, sed anceps & diu triste prœlium, ut planè videretur nescio quid deliberare fortuna. Sanè & ipse ante aciem mœstior, non ex

* Dabat.

more

more Cæſar, ſive reſpectu fragilitatis humanæ, ſive nimiam proſperorum ſuſpectam habens continuationem, vel(28) eadem timens, poſtquam idem eſſe cœperat quod Pompeius. Sed in ipſo prælio, quod nemo unquam meminerat, cum diu pari Marte acies nihil aliud quàm occiderent, in medio ardore pugnantium ſubitò ingens inter utroſque ſilentium, quaſi conveniſſent; hic omnium ſenſus erat. Noviſſimè illud inuſitatum Cæſaris oculis nefas, poſt quatuordecim annos, probata veteranorum manus gradum retro dedit. Quòd etſi nondum fugerat, apparebat tamen pudore magis quàm virtute reſiſtere. Itaque ablegato equo, ſimilis furenti primam in aciem procurrit. Ibi penſare fugientes, confirmare, per totũ denique agmen oculis, manibus, clamore volitare. Dicitur in illa perturbatione & de extremis agitaſſe ſecum, & ita manifeſto vultu fuiſſe, quaſi occupare manu mortem vellet, niſi cohortes hoſtium quinque per tranſverſum aciem actæ, quas Labienus periclitantibus caſtris præſidio miſerat, fugæ ſpeciem præbuiſſent: hoc aut ipſe credidit, aut dum callidus arripuit in occaſionem, & quaſi in fugientem invectus, ſimul & ſuorum erexit animos, & hoſtes perculit. Nam hi dum ſe putant vincere, fortius ſequi; inde Pompeiani dum fugere credunt ſuos, fugere cœperunt. Quanta fuerit hoſtium cædes, ira, rabieſque victoribus, ſic æſtimari poteſt: hoc à prælio profugi; cùm ſe Mundæ recepiſſent, & Cæſar obſideri ſtatim victos imperâſſet, congeſtis undique cadaveribus agger effectus eſt, quæ pilis jaculiſque confixa inter ſe tenebantur, fœdum etiam inter barbaros. Sed videlicet victoriam deſperantibus

tibus Pompeii liberis, Cnæum prælio profugum, crure saucio deserta & avia petentem, Cesennius apud Lauronem oppidum consequutus pugnantem (adeò nondum desperaverat) interfecit. Sextum fortuna in
707 Celtiberia interim abscondit, aliísque post Cæsarem bellis reservavit. Cæsar in patriam victor invehitur. Primum de Gallia triumphum transmiserat Rhenus, Rhodanus, & ex auro captivus Oceanus. Alterum, Laurus Ægyptia. Tunc in ferculis Nilus,
707 Arsinoë: & ad simulachrum ignium ardens Pharus. Tertius de Pharnace currus, & Ponto. Quartus, Jubam & Mauros, & bis (3) subactam ostendebat Hispaniam. Pharsalia, & Thapsos, & Munda nusquam, & quanto majora erant de quibus non triumphabat! * Hic aliquando finis armis fuit: reliqua pax incruenta, pensatúmque clementiâ bellum. Nemo cæsus imperio, præter Afranium, satis ignoverat semel: & Faustum Syllam didicerat †generum timere: filiámque (31) Pompeii cum patruelibus ex Sylla: hic posteris cavebatur. Itaque non ingratis civibus omnes honores unum in principem congesti: circa templa imagines: in theatro distincta radiis corona: suggestus in curia: fastigium in (32) domo: (33) mensis in cœlo: ad hæc, pater ipse patriæ perpetuúsque Dictator: novissimè, dubium an ipso volente, oblata pro rostris ab Antonio (34) Consule regni insignia; quæ omnia velut infulæ in destinatam morti victimam congerebantur. Quippe clementiam principis vicit invidia, gravísque erat liberis ipsa beneficiorum potentia. Nec diutius dilatio donata est; sed (35) Brutus & Cassius, aliíque Patricii consenserunt

*Ista desunt in manuscriptis.

† Generosum.

senserunt in cædem principis. Quanta vis fati! manaverat latè conjuratio: libellus etiam Cæsari datus eodem die: nec perlitare centum victimis poterat: venit in curiam tamen, expeditionem Parthicam meditans; ibi in curuli sedentem cum Senatus invasit, tribúsque & viginti vulneribus ad terram datus est. Sic ille qui terrarum orbem civili sanguine impleverat, tandem ipse sanguine suo curiam implevit.

Cæsar Octavianus, Cap. III.

Populus Romanus, Cæsare & Pompeio trucidatis, rediisse in statum pristinæ libertatis videbatur: & redierat, nisi aut Pompeius liberos, aut Cæsar hæredem reliquisset: vel, quod utroque perniciosius fuit, si non collega quondam, mox æmulus Cæsarianæ potentiæ, fax & turbo sequentis sæculi, superfuisset Antonius. Quippe dum (1) Sextus paterna repetit, trepidatum toto mari: dum Octavius mortem patris ulciscitur, iterum fuit movenda Thessalia: dum Antonius varius ingenio aut successoren Cæsaris indignatur Octavium, aut amore Cleopatræ desciscit in regem: nam aliter salvus esse non potuit, nisi confugisset ad servitutem. Gratulandum tamen in tantâ perturbatione est, quod potissimum ad Octavium Cæsarem Augustum, summa (2) rerum rediit, qui sapientia sua atq; solertia perculsum undique & perturbatum ordinavit imperii corpus, quod ita haud dubie nunquam coire & consentire potuisset, nisi unius præsidis nutu, quasi animâ & mente regereur. Marco Antonio & Publio (3) Dolabella Consulibus, imperiũ Ro. jam ad 709

Cæsares

Cæsares transferente fortuna, varius & multiplex motus civitatis fuit, quodque in annua cœli conversione fieri solet, ut mota sidera tonent, ac suos flexus tempestate significent; sic in Romanæ dominationis, id est humani generis conversione penitus intremuit, omnique genere discriminum, civilibus, terrestribus, ac navalibus bellis omne imperii corpus agitatum est.

Bellum Mutinense. Cap. IV.

Prima civilium motuum causa (1) testamentum Cæsaris fuit; cujus secundus (1) hæres Antonius prælatum sibi Octavium furens, inexpiabile contra adoptionem acerrimi juvenis susceperat bellum. Quippe cùm intra decem & octo annos tenerum, & obnoxium, & opportunum injuriæ juvenem videret; ipse planè & conviciis Cæsaris dignitatem, & furtis (5) hæreditatem lacerare, ipsum insectari probris, & cunctis artibus adoptionem Juliæ gentis inhibere non desineret: denique ad deprimendum juvenem, palam arma moliri, & parato exercitu
710 in Cisalpina Gallia resistentem motibus suis Decimum Brutum obsideret: Octavius Cæsar ætate & injuriâ favorabilis, & nominis majestate, quod sibi induerat, revocatis ad arma veteranis, privatus; (quis crederet?) Consulem (5) aggreditur; obsidione Mutinæ liberat (6) Brutum, Antonium exuit castris. Tum quidem etiam manu pulcher apparuit, nam cruentus & saucius aquilam à moriente signifero traditam, suis humeris in castra referebat.

Trium

Triumviratus. Cap. V.

Cùm ſolus etiam gravis paci, gravis reipublicæ eſſet Antonius, quaſi ignis incendiò Lepidus acceſſit; quia contra duos exercitus neceſſe fuit venire in cruentiſſimi fœderis ſocietatem. Diverſa omnium nota incendia, Lepidum, divitiarum cupido, quarum ſpes ex turbatione Reipublicæ; Antonium, ultiones de his, qui ſe hoſtem judicaſſent; Cæſarem, inultus pater, & manibus ejus graves Caſſius & Brutus, agitabant. In hoc velut fœdus pax inter tres duces componitur, apud Confluentes inter Peruſiam & Bononiam jungunt manus, & exercitus conſalutant; nullo bono more Triumviratus invaditur. Oppreſſa armis Repub. redit Syllana proſcriptio, cujus atrocitas nihil in ſe minus habet, quàm numerum 140 Senatorum, exitus fœdi, truces, miſerabiles toto terrarum orbe fugientium. Pro quibus quis pro indignitate rei non ingemiſcat? Cùm (1) Antonius concedente (2) Cæſare avunculum ſuum, Lepidus (3) L. Paulum fratrem ſuum proſcripſerit. Romæ capita Cæſorum proponere in roſtris jam uſitatum erat. Verum ſic quoque civitas lachrymas tenere non potuit, cum reſciſſum (4) Ciceronis caput in illis ſuis roſtris videretur: nec aliter ad videndum, quàm ſolebat ad audiendum eum concurreretur. Hæc ſcelera in Antonii Lepidíque tabulis. Cæſar percuſſoribus patris contentus fuit. Hæc quoque, niſi multa fuiſſet, etiam juſta cædes haberetur.

Bellum Cassii & Bruti. Cap. VI.

Brutus & Cassius sic Cæsarem, quasi (1) Tarquinium Regem depulisse regno videbantur: sed libertatem, quam maximè restitutam voluerunt, illo ipso (2) patricidio perdiderunt. Igitur cæde perfectâ, cum veteranos Cæsaris, nec immeritò, timerent, statim è curia in Capitolium confugerunt. Nec illis ad ultionem deerat animus, sed ducem non habebant. Igitur cùm appareret quæ strages reip. immineret: displicuit ultio, * consensu Consulis (4) abolitione decreta. Ne tamen publici (4) doloris oculos ferrent, in provincias ab illo ipso quem occiderant Cæsare datas, Syriam & Macedoniam concesserunt. Sic vindicta Cæsaris dilata potiùs, quàm oppressa est. Igitur ordinata magis, ut poterat, quàm ut debebat, in Triumviros reipubl. relicto ad urbis præsidium Lepido, Cæsar cum Antonio in Cassium Brutumque succingitur. Illi comparatis ingentibus copiis, eandem illam, quæ fatalis Cn. Pompeio fuit, (5) arenam insederant, sed nec tum imminentia cladis destinatæ signa latuêre: nam & assuetæ cadaverum pabulo volucres, castra quasi jam sua circumvolabant. In aciem prodeuntibus Æthiops obvius nimis apertè ferale signum fuit. Ipsique Bruto per noctem, cum allato lumine ex more aliqua secum agitaret, atra quædam imago se obtulit, & *quæ esset* interrogata, *tuus*, inquit, *malus* (6) *Genius:* hoc dixit, & sub oculis mirantis evanuit. Pari in meliora præsagio in Cæsaris castra omnia, aves, victimæque promiserant; sed nihil illo præsentius, cum Cæsaris

*Cum Consulis abolitione decreta.

711

ſaris (7) medicus ſomnio admonitus eſt *ut Cæſar caſtris excederet, quibus capi imminebat*; ut factum eſt. Acie namque commiſſa, cum pari ardore aliquamdiu dimicatum foret, & quamvis duces non eſſent tum præſentes, cum alterum corporis ægritudo, illum metus & ignavia ſubduxiſſent: [illegible]abat tamen pro partibus invicta fortuna, & ultoris, & qui vindicabatur. Primùm adeò anceps fuit & par utrinque diſcrimen, ut exitus prælii docuit: capta ſunt hinc Cæſaris caſtra, inde Caſſii. Sed quanto efficacior eſt fortuna quàm virtus? & quàm verum eſt, quod moriens efflavit, *non in re, ſed in* (8) *verbo tantùm eſſe virtutem?* Victoriam illi prœlio error dedit. Caſſius inclinato cornu ſuorum, cum captis Cæſaris caſtris rapido impetu recipientes ſe equites videret, fugere arbitratus evadit in tumulum: inde pulvere & ſtrepitu, etiam nocte vicina, eximentibus geſtæ rei ſenſum: cum (9) ſpeculator quoque in id miſſus tardiùs renunciaret, tranſactum de partibus ratus, uni ex proximis auferendum præbuit caput. Brutus cùm in Caſſio etiam ſuum animum perdidiſſet, ne quid ex conſtituti fide (10) reſignaret, (ita enim par ſupereſſe bello convenerat) ipſe quoque uni comitum ſuorum confodiendum præbuit latus. Quis ſapientiſſimos viros non miretur, ad ultimum non ſuis manibus uſos? niſi hoc quoque ex perſuaſione non defuit, ne violarent manus; ſed in abolitione ſanctiſſimarum * pientiſſimarúmque animarum judicio ſuo, ſcelere alieno uterentur.

* Piiſſimarumque.

Bellum Perusinum. Cap. VII.

712 Alterum bellum concitavit agrorum divisio, quos Cæsar veteranis in castris pretium militiæ persolvebat. Semper alias L. Antonii pessimum ingenium, Fulvia, gladio cincta, virilis militiæ uxor agitabat. Ergo depulsos agris colonos incitando, iterum in arma ierat. Hîc verò jam non privatis, sed totius senatûs suffragiis judicatum hostem Cæsar aggressus, inter Perusiæ muros redegit; compulítque ad extrema deditionis, turpi, & nihil non experto fame.

Bellum cum Sexto Pompeio. Cap. VIII.

717 Sublatis percussoribus Cæsaris, supererat Pompeii domus. Alter Juvenum in Hispania occiderat, alter fugâ evaserat; contractísque infelicis belli reliquiis, cùm insuper ergastula armâsset, Siciliam, Sardiniámque habebat. Jam & classe medium
718 mare insederat. O quam diversus à parte! ille Cilicas extinxerat, hic secum piratas navales agitabat. Tantâ mole belli penitus in Siculo freto juvenis oppressus est, magnique famam ducis ad inferos secum tulisset, si nihil tentasset ulterius: nisi quod magnæ indolis signum est, *sperare semper*. Perditis enim rebus profugit, Asiamque velis petit, venturus ibi in manus hostium, & catenas, & quod miserrimum est fortibus viris, ad hostium arbitrium sub (1) percussore moriturus. Non alia post Xerxem miserabilior fuga. Quippe modo trecentarum

rum quadraginta navium Dominus, cum sex septémve fugiebat, extincto prætoriæ navis lumine; anulis in mare abjectis pavens atque respectans, tamen non metuens ne periret. Quamvis in Cassio & Bruto partes sustulisset, & in Pompeio totum partium nomen abolesset, nondum tamen ad pacis stabilitatem profecerat Cæsar: cùm scopulus, & nodus, & mora publicæ securitatis superesset Antonius, nec ille defuit vitiis quin periret: imò omnia expertus ambitu & luxuriâ primùm hostes, deinde cives, tandem etiam terrore sui seculum liberavit.

Bellum Parthicum duce Ventidio. Cap. IX.

Parthi clade Crassiana altiùs animos erexerant, civilésque Populi R. motus læti acceperant: itaque ut prima effulsit occasio, non dubitaverunt erumpere, ultro quidem invitante Labieno, qui missus à Cassio Brutoque (qui furor scelerum!) solicitaverat hostes in auxilium, & illi Pacoro duce, regio juvene dissipant Antonia præsidia. * Saxa legatus, ne veniret in potestatem, à gladio suo impetraverat. Denique ablata Syria emanabat latiùs malum, hostibus sub auxilii specie sibi vincentibus, nisi (1) Ventidius, & hic legatus Antonii incredibili felicitate, & Labieni copias, ipsumque Pacorum & omnem Parthicum equitatum toto inter (2) Orontem & Euphratem sinu latè cecidisset. Viginti ampliùs millium fuit, nec sine consilio ducis, (3) quippe simulato metu, adeò passus est hostem castris succedere, donec absumpto jactus spatio, adimeret usum sagittarum

* Casca

715

tarum. Rex fortissimè dimicans cecîdit: mox circumlato ejus per urbes, quæ defecerant, capite, Syria sine bello recepta. Sic Crassianam cladem Pacori cæde pensavimus.

Bellum Parthicum Antonii. Cap. X.

Expertis invicem Parthis atque Romanis, cùm Crassus atque Pacorus utrinque virium documenta fecissent, pari rursus reverentia, integra amicitia, & quidem ab ipso fœdus Antonio cum rege percussum. Sed immensa vanitas hominis, dum titulorum cupidine (1) Araxem & Euphratem sub imaginibus suis * legi concupisset, neque causâ, neque consilio, ac ne imaginaria quidem belli conditione, quasi hoc quoque ex arte ducis esset, obrepere, relictâ repentè Syriâ in Parthos impetum facit. Gens præter armorum fiduciam simulat trepidationem, & in campos fugam. Hic statim quasi victor sequebatur, cum subitò nec magna hostium manus ex improviso, & jam in fessos via sub vespere velut nimbus erupit, & missis undique sagittis (2) duas legiones operuerunt. Nihil acciderat in comparationem cladis, quæ in (3) posterum diem imminebat, nisi intervenisset deûm miseratio. Unus ex clade Crassiana Parthico habitu castris adequitat, & salute latinè data, cum fidem ipse fecisset, quid immineret, edocuit; *jam affuturum cum omnibus copiis regem: irent retrò, peterentque montes; sic quoque hostem fortasse non defore.* Atque ita sequuta est minor vis hostium, quàm imminebat. (4) Adfuit tamen, deleta q; reliquæ copiæ

* Labi.

717

copiæ forent, nisi urgentibus telis in modum grandinis, quadam sorte quasi docti, procubuissent in genua milites, & elatis (5) super capita scutis, cæsorum speciem præbuissent. Tum Parthus arcus (6) inhibuit. Deinde Romani cùm se rursum extulissent, adeò res miraculo fuit, ut unus ex barbaris miserit vocem. (7) *Ite & benè valete Romani: meritò vos victores fama gentium loquitur, qui Parthorum tela fertis.* Non minor ex aqua postea quàm ab hostibus clades. Infesta primùm siti regio, tum quibusdam (8) Salmacidis fluvius infestior, novissiméque cùm jam ab invalidis & avidè hauriebatur, noxiæ etiam dulces fuère. Mox & ardores per Armeniam, & nives per Cappadociam, & utriusque cœli subita mutatio pro pestilentia fuit. Sic vix tertiâ parte de sexdecim legionibus reliquâ, cum (9) argentum ejus passim dolabris consideretur: & subinde inter moras mortem à gladiatore suo flagitâsset, egregius Imperator tandem profugit in Syriam: ibi incredibili quadam mentis vecordia ferocior aliquanto factus est, quasi vicisset qui evaserat. 719

Bellum Actiacum cum Antonio & Cleopatra. Cap. XI.

Furor Antonii quatenus ambitu non interiret, & luxu & libidine extinctus est. 722 Quippe post Parthos, cùm exosus arma, in otio ageret, captus amore Cleopatræ, quasi benè gestis rebus, in regio se sinu reficiebat. Hæc mulier Ægyptia ab ebrio Imperatore pretium libidinum Romanum imperium petit. Et promisit Antonius: quasi facilior

 esset

esset Partho Romanus. Igitur dominationem parare, nec tacitè, sed patriæ, nominis, togæ, fascium oblitus, totus in monstrum illud ut mente, ita animo quoque cultúque desciverat. Aureum in manu baculum, ad latus *acinacis, purpurea vestis ingentibus obstricta gemmis, diadema aderat, ut regina rex ipse frueretur. Ad primam novorum motuum famam Cæsar à Brundusio trajecerat, ut venienti bello occurreret: positisq; in Epiro castris (1) Leucadem insulam, montémque Leucaten, et (2) Ambracii sinus cornua infesta classe succinxerat. Nobis 400 ampliùs naves, 200 non minùs hostium: sed numerum magnitudo pensabat. Quippe à (3) senis in novenos remorum ordinibus, ad hoc turribus atque tabulatis allevatæ castellorum & urbium specie, non sine gemitu maris, & labore ventorum ferebantur: quæ quidem ipsa moles exitio fuit. Cæsaris naves à triremibus in senos non ampliùs ordines creverant: itaque habiles in omnia quæ usus poscebat, ad impetus & recursus flexúsve capiendos, illas graves, & ad omnia præpeditas, singulas plures adortæ, missilibus simul, tum rostris, ad hoc ignibus jactis, ad arbitrium dissipavêre. Nec ulla re magis hostilium copiarum apparuit magnitudo, quàm post victoriam. Quippe immensa classis naufragio belli facto, toto mari ferebatur, Arabúmque & Sabæorum, & mille aliarum gentium Asiæ spolia, purpuram aurûmque in ripam assiduè mota ventis maria removebant. (4) Prima dux fugæ regina cum aurea puppe, velóque purpureo se in altum dedit, mox sequutus Antonius: sed instare (5) vestigiis Cæsar. Itaque nec (6) præparata in Oceanum fuga, nec munita

* et in acie.

præsidiis

Præsidiis utraque Ægypti cornua (7) Paretenium atque (8) Pelusium prosuêre, properè manu tenebantur. Prior ferrum occupavit Antonius. Regina ad pedes Cæsaris provoluta tentavit oculos ducis frustra, nam pulchritudo intra pudicitiam principis fuit. Nec illa de vita, quæ offerebatur, sed de parte regni laborabat: quod ubi desperavit à principe, servarique se triumpho vidit, incautiorem nacta custodiam, in Mausoleum se (sepulchra regum sic vocant) recepit: ubi maximo, ut solebat, induta cultu, in differto odoribus solio juxta suum se collocavit Antonium, admotis ad venas serpentibus sic (9) morte, quasi somno, soluta est.

Bella adversus gentes exteras.
Cap. XII.

Hic finis armorum civilium. Reliqua adversus exteras gentes: quæ destricto circa mala sua imperio, diversis orbis oris emicabant. Nova quippe pax, nec dum assuetæ frænis servitutis tumidæ gentium inflatæque cervices, ab imposito nuper jugo resiliebant. Ad septentrionem conversa fermè plaga ferocius agebat, Norici, Illyrii, Pannonii, Dalmatæ, Mysii, Thraces & Daci, Sarmatæ atque Germani. Noricis animos dabant Alpes atque nives, quo bellum non posset ascendere. Sed omnes illius cardinis populos (1) Brennos, Senones, atque Vindelicos, per privignum suum Claudium Drusum perpacavit. Quæ fuerit callidarum gentium feritas, facilè vel mulieres ostendêre, quæ deficientibus telis infantes ipsos afflictos humo, in ora militum adversa miserunt. (2) Illyrii quoque sub Al-

pibus agunt, imásq; valles earum ad quædam
quasi claustra custodiunt, abruptis torrenti-
bus implicati: in hos expeditionem ipse sump-
sit, fieríque pontem imperavit. Hic se & aquis
& hoste turbantibus, cunctanti ad ascensum
militi scutum de manu rapiat, & in via pri-
mus, tunc agmine sequuto, cum Illyricus
multitudine pontem succidisset, saucius ma-
nibus ac cruribus, speciosior sanguine, &
ipso periculo Augustior, terga hostium *præ-
*Percecidit cidit. (3) Pannonii duobus saltibus ac tribus
fluviis, Dravo, Savo, Istroque vallantur: po-
pulati proximos, intra ripas se recipiebant.
In hos domandos (4) Vibium misit. Cæsi sunt
in utrisque fluminibus: arma victorum non
ex more belli cremata, sed capta sunt, & in
profluentes data, ut cæteris, qui resistebant,
victoria sic nuntiaretur. (5) Dalmatæ plerum-
que sub sylvis agunt, inde ad latrocinia
714 promptissimi. Hos jam quidem (6) Marcius
incensa urbe Delminio quasi detruncave-
714 rat. Postea (7) Asinius Pollio gregibus, ar-
mis, agris multaverat. Sed Augustus perdo-
mandos Vibio mandat, qui efferum genus
fodere terras coëgit, aurúmque venis repur-
gare, quod alioquin gens omnium cupidissi-
ma studiosâ diligentiâ acquirit, ut illud in
usus suos servare videatur. Mysii quam feri,
quàm truces fuerint, quàm ipsorum etiam
barbari barbarorum, horribile dictu est. U-
nus ducum ante aciem postulato silentio:
Qui vos, inquit, *estis*? Responsum invicem:
*Fiet. *Romani, gentium domini*. Et illi: **Ita*, inqui-
*Vos. unt, * *si nos viceritis*. Accepit omen (8) Mar-
725 cus Crassus. Illi statim ante aciem immola-
to equo concepêre votum, *ut Cæsorum extis
ducum & litarent, & vescerentur*. Deos au-
disse

disse crediderim. Nec tubam sustinere po
tuunt. Non minimum terroris incussit barba-
ris Domitius centurio, satis barbaræ, effica
cis tamen apud pares homines stoliditatis,
qui foculum gerens super cassidem, suscita-
tam motu corporis flammam velut ardenti
capite fundebat. Ante hos, Thracum (9)
maximus populus desciverat. Ille barbarus &
signis militaribus, & disciplina, armis etiam
Romanis assueverat: sed à Pisone perdo-
miti, in ipsa captivitate rabiem ostendêre: 743
quippe cum catenas morsibus tentarent, fe-
ritatem suam ipsi puniebant. (10)Daci mon-
tibus inhærent. Cotisonis regis imperio,
quoties concretus gelu Danubius junxerat
ripas, discurrere solebant, et vicina populari.
Visum est Cæsari Augusto gentem aditu diffi-
cillimam submovere. Misso igitur Len-
tulo, ultra ulteriorem repulit ripam: citra,
præsidia constituit. Sic tunc Dacia non victa,
sed summota atq; dilata est. Sarmatæ patenti-
bus campis inequitant; & hos per eundem
Lentulum prohibere Danubio satis fuit, ni-
hil præter nives raràsque sylvas habent.
Tanta barbaries est, ut pacem non intelli-
gant.(11)Germaniam quoq; utinam vincere
tanti non putasset: magis turpiter amissa est,
quàm gloriosè acquisita: sed quatenus scie-
bat patrem suum Cæsarem bis (12) trajecto
ponte Rheni quæsisse bellum, in illius ho-
norem concupiit facere provinciam: & fa-
ctum erat, si barbari tam vitia nostra, quàm
imperia ferre potuissent. Missus in eam
provinciam Drusus primos domuit Usipetes,
inde Tenctheros percucurrit, et Cattos. Nam *Tencatheiros.
Marcommanorum spoliis insignibus quen-
dam editum tumulum in trophæi modum 743
excoluit.

excoluit. Inde validissimas nationes, Cheruscos, Suevos, & Sicambros pariter aggressus est; qui viginti centurionibus concrematis, hoc velut sacramento sumpserant bellum, adeò certa victoriæ spe, ut prædam in antecessum pactione dividerent. Cherusci equos, Suevi aurum & argentum, Sicambri captivos elegerant. Sed omnia retrorsum. Victor namque Drusus equos, pecora, torques eorum, ipsosque præda divisit, & vendidit. Præterea in tutelam Provinciarum, præsidia, atque custodias ubique disposuit. Per Mosam flumen, per Albim, per Visurgim, per Rheni quidem ripam quinquaginta amplius castel-
* Bononiam & Gessoriacum. la direxit. * Bonnam & Geldubam cum pontibus junxit, classibusque firmavit: * invium atque inaccessum in id tempus Hercynium
* Invisum. saltum patefecit. Ea denique in Germania
744 pax erat, ut mutati homines, alia terra cœlum ipsum mitius molliúsq; solito videretur. Deniq; non per adulationem, sed ex meritis (13) defuncto ibi fortissimo juvene, ipsi, quod nunquam alteri, senatus cognomen ex provincia dedit. Sed difficilius est provincias obtinere, quàm facere: viribus parantur, jure retinentur. Igitur breve id gaudium fuit: quippe Germani victi magis, quàm domiti erant, moresque nostros magis quàm arma sub Imperatore Druso suspiciebant: postquam ille defunctus est, Vari (14) Quinctilii libidinem ac superbiam haud secus quàm sævitiam
761 odisse cœperunt. Ausus verò ille agere conventum: & in castris jus dicebat, quasi violentiam barbarorum & lictoris virgis, & præconis voce posset inhibere. at illi cui jampridem rubigine obsitos enses, inertésque cernerent equos, ut primùm togas & sæviora

armis jura viderunt, duce (15) Arminio arma corripiunt: cum interim tanta erat Varo pacis fiducia, ut ne prædicta quidem & prodita per (16) Segeſtem unum principum, ducum conjuratione commoveretur. Itaque improvidum, & nihil tale metuentem impro-
viſo adorti, cùm ille (O ſecuritas!) ad tri- 762
bunal citaret, undique invadunt, caſtra rapiunt, tres legiones opprimuntur. (17) Varus perditas res eodem quo Cannenſem (18) diem Paulus, & fato eſt, & animo ſequutus. Nihil illa cæde per paludes, pérque ſilvas cruentius, nihil inſultatione barbarorum intolerabilius, præcipuè tamen in cauſarum patronos: aliis oculos, aliis manus amputabant: unius os ſutum, reciſa prius linguâ, quam in manu tenens barbarus, *Tandem*, inquit, *vipera ſibilare deſiſte.* Ipſius quoque Conſulis corpus, quod militum pietas humi abdiderat, effoſſum. Signa, & aquilas duas achuc barbari poſſidènt: tertiam ſignifer prius quàm in manus hoſtium veniret evulſit, merſámque intra baltei ſui latebras gerens, in cruenta palude ſic latuit. Hac clade factum, ut imperium quod in littore Oceani non ſteterat, in ripa Rheni
fluminis ſtaret. Hæc ad Septentrionem. 752
Sub meridiano tumultuatum magis quàm bellatum eſt. (19) Muſulanios atque (20) Gætulos accolas Syrtium (21) Coſſo duce com-
peſcuit, unde illi *Gætulici* cognomen. Latiùs 758
victoria patet. (22) Marmaridas atque Garamantas Furnio ſubigendos dedit. Potuit & ille redire *Marmaricus*, ſed modeſtior in æſtimanda victoria fuit. Ad orientem plus negotii cum Armeniis: huc alterum Cæſar ex nepotibus ſuis miſit. Ambo fato breves,

ſed

751 sed alter inglorius. Massiliæ quippe (23)
† Syria. Lucius morbo solvitur: in † Lycia (24) Cajus
753 ex vulnere cum Armeniam ad Parthos se subtrahentem recepit. Armenios victo Rege Tigrane in hoc unum servitutis genus Pompeius assuefecerat, ut rectores à nobis acciperent. Intermissum ergo jus per hunc recuperatum, non incruento, nec multo tamen certamine: quippe Domnes, quem rex Artaxatis præfecerat, simulata proditione, adortus virum intentum libello, quem ut thesaurorum rationes continentem ipse porrexerat, stricto ferro † cruentat vulnere in tempus: cæterum barbarus undique infesto exercitu oppressus, gladio, & pyra, in quam se percussus immisit, superstiti etiam Cæsari satisfecit. Sub occasu pacata erat omnis Hispania, nisi quam Pyrenæi desinentis scopulis inhærentem citerior alluebat Oceanus. Hic duæ validissimæ gentes (25) Cantabri & Astures, immunes imperii agitabant, Cantabrorum & peior, & altior, & magis pertinax in rebellando animus fuit, qui non contenti libertatem suam defendere, proximis etiam imperitare tentabant, (26) Vaccæósque & Curgonios, & Autrigonas crebris incursionibus fatigabant. In hos igitur, quia vehementiùs agere nunciabantur, non mandata expeditio, sed sumpta est. Ipse venit Segisamam, castra posuit; inde partito exercitu totam inde jam complexus Cantabriam, efferam gentem ritu ferarum quasi indagine debellabat. Nec ab Oceano quies, cum infesta classe ipsa quoque terga hostium cæderentur. Primùm adversùs Cantabros sub mœnibus Vellicæ præliatus est. Hinc fuga in eminentissimum

† Cruento ex vulnere.

I 727

tissimum

tissimum Vindium montem, quem maria prius Oceani, quàm arma Romana ascensura esse crediderant. Tertiò Arracillum oppidum magna vi repugnat: captum tamen postremò fuit, In Edulii montis obsidione, quem perpetua quindecim millium fossa comprehensum cinxit, undique simul adeunte Romano, postquam extrema barbari vident, certatim igne, ferro inter epulas, venenóque, quod ibi vulgo ex (27) arboribus taxeis exprimitur, † præcepère mortem, seque pars major à captivitate, quæ videbatur, vindicavêre. Hæc per (28) Antistium, (29) Furnium, (30) Agrippam legatos, hybernans in Tarraconis maritimis Cæsar accepit. Ipse presens hos deduxit montibus, hos obsidibus adstrinxit, hos sub (31) corona jure belli venundedit. Digna res lauro, digna curru senatui visa est. Et jam Cæsar tantus erat ut posset triumphos contemnere. Astures per idem tempus ingenti agmine à montibus suis descenderant, nec tenuêre suos, ut † barbari impares: sed positis castris apud Asturam flumen, trifariam diviso agmine, tria simul Romanorum castra aggredi parabant. Fuisset & anceps, & cruentum, & ultimum mutua clade certamen, tunc tam fortibus, tam subitò, tam cum consilio venientibus, nisi Trigæcini prodidissent, à quibus præmonitus (32) Carisius cum exercitu adveniens oppressit consilia. Sic tamen quoque non incruento certamine, reliquias fusi exercitus validissimi, civitas Lancia excepit: ubi adeò certatum est, ut cùm in captam urbem faces poscerentur, ægrè dux impetraverit veniam, *ut victoriæ Romanæ stans potius esset quàm incensa monumentum.* * Hic finis Augusto bellicorum

† præripere.

727

728

† Barbaris.

728

* Hic.

bellicorum certaminum fuit: idem rebellandi finis Hispaniæ. Certa mox fides, & æterna pax, cum ipsorum ingenio in pacis partes promptiore, tum consilio Cæsaris, qui fiduciam montium timens, in quos se recipiebant, (33) castra sua (sed quæ in plano erant) habitare & incolere jussit. Ingentis esse consilii illud observari cœpit. Natura regionis circa se omnis aurifera, miniique & chrysocollæ & aliorum colorum ferax. Igitur exerceri solum jussit. Sic Astures, & latentes in profundo opes suas atque divitias, dum aliis quærunt, nosse cæperunt. Omnibus ad Occasum & meridiem pacatis gentibus ad Septentrionem quoque (duntaxat intra Rhenum atque Danubium) item ad Orientem intra † Taurum & Euphratem, illi quoque reliqui qui immunes imperii erant, sentiebant tamen magnitudinem, & victoriam gentium, populi Romani reverebantur. Nam & Scythæ misêre legatos, & Sarmatæ amicitiam petentes. Seres etiam, habitantésque sub ipso sole Indi, cum gemmis & margaritis elephantos quoque inter munera trahentes, nihil magis quàm longinquitatem viæ imputabant, quam quadriennio impleverant; & tamen ipse hominum color eos ab alio (34) venire sole fatebatur. Parthi quoque, quasi victoriæ pœniteret, rapta clade Crassiana, ultrò signa retulêre. Sic ubique cuncta atque continua totius generis humani aut pax fuit, aut pactio. Ausùsque tandem Cæsar Augustus septingentissimo ab Urbe condita anno Janum (35) geminum claudere, bis ante se clausum, sub Numa rege, & victa primùm Carthagine. Hinc conversus ad pacem, pronum in omnia mala, & in luxuriam fluens

† *Tygrim. Eurum.*

seculum,

ſeculum, gravibus ſeveriſque legibus multis coercuit, ob hæc tot facta ingentia, *Dictator* (36) *perpetuus*, & *Pater patriæ* dictus. Tractatum etiam in Senatu, an quia condidiſſet imperium, *Romulus* vocaretur: ſed ſanctius & reverentius viſum eſt nomen (37) *Auguſti*, ut ſcilicet jam tum, dum colit terras, ipſo nomine & titulo conſecraretur.

FINIS.

IN

H

C

In que
missa
viter
nun
rur

J. STADII
IN L. JULII FLORI
HISTORIARUM
LIBROS IV,
COMMENTARIUS,

In quo obscura in lucem proferuntur, omissa supplentur, inversa restituuntur; breviter denique quicquid in Romana Historia dignum est observatione annotatur; unà cum variarum lectionum & castigationum rationibus.

Editio nova, singulis Neotericis purgatior & emendatior.

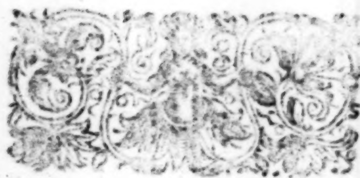

OXONIÆ,
Excudebat HEN: HALL.
C.DC.LXIX.

J. STADII
IN L. JULII FLORI
HISTORIARUM
LIBROS IV,
COMMENTARIUS,

In quo obscura in lucem proferuntur, omissa supplentur, inversa restituuntur; breviter denique quicquid in Romana Historia dignum est observatione annotatur; una cum variarum lectionum & castigationum rationibus.

Editio nova, singulis Notatoribus purgatior & emendatior.

OXONIÆ,
Excudebat Hen: Hall.
CIↃDCLXIX.

JOANNIS STADII IN COMMENTARIUM L. JULII FLORI Præfatio.

Tsi omnibus rerum gestarum scriptoribus multùm debeamus, quippe qui suo studio effecerunt ut faciliùs quid nobis, præteritarum rerum cognitione adjutis, in vita expetendum, quid declinandum esset expediremus: tamen sapientissimorum hominum judicio, potissimùm iis obstricti sumus quorum operâ & industriâ res à Romanis domi forisque gestæ ad nostram notitiam pervenerunt. Quod rectè illi quidam ita censuerunt, & prudenter. Nam si utilitatem ex historiarum lectione quærimus, nulla est Respub. quæ exempla fortitudinis ad mortem oppetendam, aut prudentiæ ad perniciem præcavendam, aut industriæ ad propulsan-

pulsandam, uberiora suggerat. Populus enim Rom. ut cæteros armorum gloriâ & imperii amplitudine, quibus universum ferè terrarum orbem complexus est, devicit: sic iisdem omni genere exemplorum, quæ quisque sequutus, egregiè cùm sibi, tum Reipub. consulat, antecelluit. Cujus si prima tempora, cùm post exactos reges sibi libertatem vindicasset, consules; eam non ab hominibus, sed ab heroibus quibusdam administratam existimes: tantum justitiæ ac moderationis amorem, tantum paupertatis ac parsimoniæ cultum, tantum luxuriæ & avaritiæ odium possis animadvertere. Sed quid? cùm tantam rem à tam parvis initiis profectam, tot Reipublicæ conversionibus, tot bellis, tot cladibus parem fuisse; toties afflictam domi forisque Rempublicam, unam terrarum omnium dominam; toties recreatam, cogitatione atque animo comprehendimus; ecqua voluptate uberiore frui? ecqua utilitate suaviore capi possimus? Sin cognitionis etiam dignitatem spectabimus, quod imperium, quam libertatem, quam aliam vel populi vel regis amplitudinem cum pop. Roman. imperio, libertate, majestate confe-

inferemus? Profer Assyriorum, profer Persarum, profer Græcorum imperium; ficta equidem illa, & commentitia esse eorum, qui illa memoriæ commendârunt, quam re ipsa illustria videbuntur. Quis itaque non indolescat, si nos æquales que nostros tanta scriptorum ejus populi inopia urgeri intelligat, qua in tenebris atque hominum ignoratione tantæ res sepultæ jacent? Si Titum etiam Livium, qui ex 142 libris in lucem atque omnium conspectum protulerat, vel temporum injuriâ vel hominum incuriâ periisse ita sentiat, ut in mutilato ad quartam ferè partem, contaminationem quoque & horridum squalorem abominaretur, nisi opera industriaque Caroli Sigonii, optimè de omni antiquitate meriti, hanc ipsi labem detersisset. Nec enim ulla re alia in tam angustam rerum laudatissimarum cognitionem tota posteritas redacta est, quàm quòd ad eas cognoscendas propè innumerabilibus præsidiis, quibus superiora abundabant secula, destituta fuerit. Et quem non commoveat? Si pro Livio, Romanarum rerum conditore altero; si pro locupletissimo dignitatis

nitatis Romanæ historico, sibi Florum, successorem ut inopem datum, ita scriptorem tumultuarium videat? qui rerum gestarum seriem, qui temporum distributionem, qui Imperatorum nomina & munia aut perturbet frequenter aut permisceat? Si pro puro & illustri scriptore Livio, eum, qui dum poetarum pigmentis rei gestæ lenocinium quærit, qui dum declamatorum artificio & elationibus eloquentiam ostentat, historiæ leges negligat? Sed enim cùm Livianæ industriæ monumenta, quibus à condita Urbe ad Augusti usque Imperium historiam per 744 annos composuerat, deplorandam citiùs quàm aliquando expectandam, metuerem; viderem & nullum huc usque auctorem esse superstitem, qui ductum historiarum Livii à primordio Urbis, usque in Augustum tali ordine atque Florus suscepisset, persequeretur: opere pretium me facturum putabam, si studiosorum hac in parte desiderium, qua possem diligentia & industria lenirem: idque futurum, si Florum commentario vel emendaremus, vel eo ex incorruptæ fidei monumentis collecto, ita

ita expleremus, ut ne vel ordinem, vel tempus gestarum rerum, lectori vel properanti, aut etiam meditanti abrumperemus. Deinde ut studioso quoque vestigia aliquot indicarem, per quæ observaret, quibus quasi seminibus magnæ Respublicæ procreentur, quibus moribus atque institutis adolescant, quibus legibus & rationibus conserventur, quibus contrà vitiis adeò cõversionem inclinentur, & semel labefactatæ præcipites eant: non inconsultò me facturum existimavi, si pauca hîc, antequam Florum exponerem, de Reipub. statu, qui in urbe fuerit, præfarer. Siquidem Florus noster tantùm cõplectitur gestarum à pop. Rom. rerum historiam, hoc est, in quantam, rei militaris virtute & disciplina, potestatem, & principatus amplitudinem sese res Romana diffuderit, enumerat; aut etiam quàm infæliciter seditionum & secessionum morbo domi, ob Patriciorum dominationem, ob factiones Optimatum & plebeiorum seditiones agitata fuerit, reprehendit. At cùm Respublica omnis (ut à Politicis distribuitur) vel unius, vel paucorum, vel pop. imperio gubernetur; ita si ex

tribus istis justè temperatus aliquis Reip. status fuisset, eum Cicero rectissimum optimúmque censuisset. Sed eo Ciceronis temperamento Respublica Romana nunquam fuit administrata: verùm suis progressibus, per ordinum & bonorum communicationem, cum ætate ad moderatum Reip: statum nonnihil profecerat. Regio *enim* Imperio (*quam* μοναρχίαν *Græci vocant*) *Roma statim condita per annos* 244. *servivit, quo temporis intervallo, & si justi aliquot publicæque utilitatis studiosi reges fuerint, qui populum Roman: ita legibus & institutis firmárunt, ut bellica virtute, domestico patrum consilio, orbis imperio potitus sit; tamen injusta nonnullorum impotentiâ, libidine, & audaciâ vexati cives, exegerunt reges, & Rempubl. ab unius dominatione liberárunt. Successit deinde* annuus, *pro perpetuo, magistratus, hoc est,* Consulatus, *pro Regno; ut duo æquali potestate annum unum regerent: fuitque is honor in Patriciorum potentia, ita ut temperamento non satis moderata Respub. teneretur, cum Patriciis, Patriciorum auctoritate honores darentur*

tur; cùm plebes neque curationes publica, neque magistratus, ut qui auspicia plebi nulla esse asseverarent, neque concubia, veluti contaminatione, generis inæqualitate aversarentur, communicabantur: atque ita fiebat, ut plebs ipsa sub Patriciorum dominatu non aliter atque antea sub regibus serviret: quare discordiâ & successione laboratum est, quousque plebs per sacrosanctum Tribunatum, *contra Optimatum dominationem & libidinem, libertatem & pudicitiam suam tueretur, atque Tribunorum plebis auxilio deinceps connubiorum & honorum communicationem, & legem Hortensiam, qua Quirites omnes plebiscita abstringerent, à Senatu & Optimatibus extorsit. Nunquam itaque pop. Roman. status ex tribus illis æquissimis formis temperatus fuit, nec Regius sive* μοναρχία *in Consulum imperio erat, plus enim in Republica poterant Tribuni plebis quàm Consules, Nec Optimatum sive* ὀλιγαρχίας *potestas in Senatus auctoritate vigebat, plus enim semper imperii fuit in populo quàm in Senatu: populus enim leges jubebat vel abrogabat, ma-*

gistratus dabat vel adimebat; bellum indicebat, quod plebs finiebat; vitæ ac necis potestatem habebat, & ad ejus judicium à magistratibus provocatio fiebat. Quare populi Rom. Rempub. in populari sive δημαρχίᾳ *imperio fuisse manifestum est. Atque eo in statu populari floruerunt lumina illa virtutum, modestiæ, fortitudinis, justitiæ, quæ victi orbis principatum, imperiique confessionem exteris gentibus extorserunt.*
620 *Tranquillum autem*
632 *usque adeo Reipub. statum duo Grac-*
653 *chi, Saturninus, Drusus, furiosi &*
662 *seditiosi Tribuni plebis, infeliciter perturbarunt, dum plebi contra Optimates dominium, hoc est,* ὀχλοκρατείαν *affectant, vel agrariis, vel frumentariis legibus, vel judiciorum à Senatu ad Equites translationes, vel Romanæ civitatis cum sociis communicatione. Injuria tandem Sul-*
665 *pitii Tribuni pleb. Sylla commotus, ipsorum potentiam & plebis dominatum infregit, & iterum Optimatum dignitatem asseruit. Contrà, Pompeius Magnus, dum salutare illud, popularisque status temperamentum sperat posse restitui, si Tribuno-*

rum

rum pleb. magistratum pleno jure plebi reddat, non assequitur quod optaverat, imò hoc consilium Pompeio infœlicissimè cessit, hoc est in suam & Reipub. perniciem; nam in civitate moribus corruptissima, ambitione jam & avaritiâ grassantibus, viam audaciæ civium patefecit, ad rapiendum Tribunorum pleb. auxilio Remp. plebis suffragiis largitione corruptis, nec otium erat aut quies à motu publico, ita semel evulsis Reipublicæ partibus, sed crudelitate Marii & Cinnæ, 670
Syllæ dictaturæ contumeliosè & ty- 671
rannicè laniata: conspiratione etiam Cn. Pisonis & Catilinæ sollicitata, 690
simulque jam ipsa ad conversionem suam inclinante Republica, ad unius iterum imperium respicere videbatur, ita ut ab unius dominatione ad popularem, à populari ad plebeium 692
à plebeio ad unius imperii statum conversa esse videatur. Atque cùm tres in urbe cives potentissimi essent, Pompeius, Crassus, Cæsar, ipsi coitione amicitiæ fœdera inter se comparârunt, ut semper honores absentium, illi qui ad urbem essent, propugnarent; & si singuli tum quidem ad dominatum

701 *adſpirarent, tamen mutuo metu quie-*
704 *everunt, donec Craſſo a Parthis cæſo,*
Pompeiique neceſſitudine cum ſocero
Cæſare ex Julia morte abrupta, ci-
vile bellum erumperet, quo Pompeius
extinctus eſt, & Reſpublica Cæſari tan-
quam civilis belli præmium ceſſerit.
Nec Cæſaris Dictatoris diuturna *fu-*
it Dictatura: conſpiratione namque Op-
timatum, ut liberarent Rempub. quinto
dominationis ſuæ anno, in curia Pom-
peii cæſus eſt. Dumque Cicero ἀμνη-
στίαν *ſe Athenienſium exemplo, hoc eſt,*
præteritorum oblivionem ad otii &
pacis tranquillitatem Optimatibus per-
ſuaſiſſe opinatur, M. Antonii calli-
ditate & artibus omnes decepti ſunt:
utpote qui rebus ſuis confirmatis, &
metu amoto ad ingenium, quod Rei-
publicæ oppreſſionem moliebatur, re-
diit: atque rebus jam in præceps eun-
tibus, paceque convulſa, Triumviros ſe
710 *Reipublicæ conſtituendæ tres Impe-*
711 *ratores, Lepidus, Antonius, Octavi-*
717 *us renunciaverunt, & lege Pedia*
722 *Cæſaris percuſſores Brutus Caſſiuſ-*
que abſentes condemnati ſunt, quibus
cæſis, Sextoque Pompeio ad Siciliam
fracto, Lepido in Sicilia dignitate
Trium-

Triumvirali exuto, Antonio in Ægypto interfecto, ad unius iterum Augusti potestatem, jus, imperium, Respublica conversa est, eaque omnia quæ statim ab urbe condita, regni, post magistratuum, Senatus, ac populi fuerunt, Imperatoris *prænomine Augustus, anno V.C.*726 *occupavit. Atque ista conversionis & circuitus Reip. Romanæ hucusque summa esto. Nunc consilii nostri rationem de commentarii nostri dispositione paucis exponamus. Ut autem per eum negotiosis & otiosis pariter à nobis consultum esset, nihil commodius putam, quàm* occupatis *ita satisfacere, ut rerum gestarum seriem argumentis tantùm brevibus ad singula Flori capita præscriptis complecteremur.* Otiosis *autem hoc est, quibus magnarum rerum causa, consilia, eventus adeo curæ sunt, ut sibi prudentiam ab aliorum experientia confirment; equidem iis ita consultum fore putabam, si Commentario nostro fideliter ex optimis & fide dignis veterum monumentis collecto, altiusque repetitis causis, rem gestam prosequeremur. Adhæc, ubi ordine aut negligentia, quod vitium huic Authori*

 nimis

nimis familiare est, peccaret, admoneremus: sicubi officio suo probè functus esset, eundem locum, ut opera nostra non indigentem, præteriremus: sin loca in contextu Flori obvia essent, quæ vel obscuritatis aliquid lectori imperito, vel ob antiquitatis tenebras, vel Geographiæ imperitiam offunderent, ea, ut numerorum notis determinata, vel fidelissimè explicaremus, vel de iis nostram sententiam, sed priscorum testimoniis confirmatam, adduceremus, quo labore nostro lectorem quemlibet facilè (si commentarium nostrum ubi notæ numerorum inter legendum occurrent; cum Flori scripto conjunget) consequuturum speramus, antiquitatis Romanæ non sine magna voluptate cognitionem, & viam sibi patefactam fore, ad Ciceronis, Livii, Cæsaris, Suetonii, &, qui mihi præcipuus est, Taciti, cum fructu & judicio lectionem, & interlectum commodiorem. Et eadem nunc etiam operâ nostra in Suetonium & Tacitum, ut purgatior uterque, & cum lectoris cognitione familiariore, primo quoque tempore prodeat, elaboramus. Atque ut

ut præcipuam lucem,ad Antiquitatis notitiam memoria concipiendam, adfert rerum gestarum series etiam tempore distincta: ita nos ad marginem Flori nostri semper, ubi opus esse censuimus, *numerorum Ro. notis, annos ab urbe condita prætexuimus, in quibus determinandis certissima Scriptorum & Annalium monumenta, & recentem Huberti Goltzii absolutissimam & fidelissimam Fastorum editionem secuti sumus, nec parum debemus exquisitissimis Caroli Sigonii lucubrationibus. Et cùm Urbis conditæ initium, Christi Dei natalem* 750 *annis & diebus* 185 *præcedat, quantum ferè spatii nos historiâ istâ prosequemur facilè fuerit cuilibet, urbis conditæ annos ad tempora Christi natalem præcedentia aut sequentia accommodare. Restituimus quoque multa in hoc Scriptore loca, causam & castigationis & conjecturæ nostræ reddidimus. Vixit autem Florus sub Trajano Cæsare: patrem habuit, ut scribit Volaterranus, L. Julium Florum Secundum, quem* Quinctilianus *lib.X.* Florem eloquentiæ Gallicæ *vocat, (cùm eam ibi exercuerit) prin-*

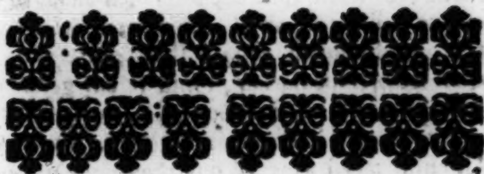
*In hac editione, Figuris.

 cipemque

cipemque alioquin inter paucos disertissimum: quem nos secuti, hunc librum ex gente addita ita inscripsimus, L. Julii Flori, de gestis Romanorum, Historiarum lib. 4. *Etsi sint, qui* Annæi *nomen Floro ponant, de quo meam sententiam suo loco dicturus sum. An sint ejusdem Flori Epitomæ in Livium conscriptæ, ut asseverare non ausim, ita hoc in medium, ut mihi ambiguum, relinquam.*

ARGU-

ARGUMENTUM PROLOGI

IN L. JULIUM FLORUM.

Quod virtute duce, comite fortunâ populus Rom. per bellicam virtutem multum, per disciplinam rei militaris ut plurimùm, ita ad orbis Imperium excreverit, ut animo concipere ejus vicissitudinis & progressus memoriam nemo queat commodiùs, quàm qui imagine ab hominis ætate desumpta eam distribuat per infantiam, adolescentiam, virilitatem, senium: utpote qui ordine tali & distributione rerum gestarum magnitudinem conceptam faciliùs, imperii molem subtilius, temporum intervalla sit distinctiùs comprehensurus.

COMMENTARIUS.

1. Laboriosos populi Roman. progressus, & incrementa illa, quibus militari virtute & disciplina orbis imperium acquisiverit, quatuor

tuor libris prosequuturus; prudenter sanè, & ordine & imagine ab hominis ætate desumptis, confusionem evitare studet, quæ alioquin lectoris memoriam, tantâ rerum gestarum amplitudine, ætatum serie, variantisque fortunæ vicissitudine turbatura fuerat. Ut enim ætati ætas ad quartum usque gradum succedit: ita populi Rom. ab exiguis initiis progressum per quem urbis unius Respublica, orbis imperium, rei militaris disciplinam septingentessimum per annũ assequuta fuerit, recenset. Egisse scilicet populum Romanum infantiam sub Regibus 244 annis; adolevisse principem populum sub Coss. Dictatorúmque magistratu 245 annis, ad primum usque bellum Punicum; maturuisse deinceps virilitate sua 221 annis, hoc est, usque ad Cæsaris Augusti primum Consulatum, quem vi sibi, postquam in prælio Coss. Hittius & Pansa cæsi erant, sumpserat, post septingentos & novem annos ab urbe condita, ut ex Annalibus Coss. & fastis colligitur: atque tantam Imperii molem magnitudine sua, Imperatorum inertia, populi Romani luxu, avaritiaque consenuisse, confectamque videmus.

2 Septingentos per annos concisè dixit; cum ab V. C. ad Augusti primum consulatum percenseantur anni 709. idque in fastis & Capitolinis tabulis. Quare hîc novem anni desiderantur. Quia tamen compendio comprehensurus est populi Romani statum, rotundo numero uti ut compendiosiore, maluit. Nam quod ferè scriptores diversi abeunt ab ætate illa conditæ Urbis dirigenda, quæ in Capitolinis tabulis habetur,

habetur, ideo factum esse manifestum est, quòd aliquando annos aliquot ipsi prætermittunt, in quibus Dictatores sine Coss: magistratum gesserunt: & quòd solennes dies ineundo consulatui inconstanter & variè ab initio observati, unius anni differentiam attulerint.

3 Ut Latini *ætatem* vocant humanæ vitæ spatium suis progressibus distinctum, ita septingentos annos, quibus infantiam, adolescentiam, juventutem populi Romani complectitur, *ætatem* vocat: eo sensu, ut septingentos alteros annos lector putaret adjiciendos, ad moliendam tantam principis populi majestatem & amplitudinem. *Putare* enim probis Scriptoribus significat, *summam nuncupare*, hoc est, per rationes collectam summam pronuntiare.

4 Extat de fortuna Romanorum liber Plutarchi elegantissimus, Budæo interprete.

5 Regnatum est Romæ ab urbe condita ad libertatem anni 244, ita enim summa annorum colligitur ex Annalibus Consulum & numeris triumphorum, hoc est, ex monumentis calculandi priscorum tempora, atque digerendi ratione fidissimis. Nam quod annum unum subducunt Eutropius, Rufus, Solinus, Eusebius, Orosius; eò referendum est, quòd nonnulli Reges supra integros annos (quod suo loco demonstrabimus) menses & dies aliquot regnârunt, illásque anni partes, quæ collectæ annum explerent, ut contemnendas, ipsi prætermierunt. Cur ergo Florus (*prope*) adjiciat, manifestum est, ut scilicet sexennium 250 annorum summæ deesse admoneret. Sub

Regibus

Regibus verò, hoc est, sub infantia Populi Roman. ipsorum ager ab urbe ad XV milliaria, ut Eutropius, ad XVII ut Sextus, & D. Augustinus mensurant, productus est. Regum tamen institutis & legibus ita Reipublicæ fundamenta sunt jacta, ut ab iis primordiis ad gentium omnium principatum bello paceque P.R. adoleverit.

6 Bini Consules creati primùm sunt, Regibus ob tyrannidem exactis, duo Lucii; Junius Brutus, & Tarquinius Collatinus, anno urbis conditæ 244. sed Italia Romanorum armis edomita est sub primum bellum Punicum, anno Urbis conditæ 499. sunt ergo intermedii anni 255, differtque ratio Flori à fastorum & scriptorum omnium calculo per annos 40, idque non satis tolerandâ numerorum securitate. Quare nos scribendum putamus 250, ne noster tanto intervallo à cæterorum consensu diversus abiisse videatur.

7 Consules eduntur in fastis Capitolinis ad annum Urbis conditæ 489. AP. CLAUDIUS CAUDEX, & M. Fulvius Flaccus: ut prænomen *Quinti* vitiosum sit pro *Marci*.

8 Circuitione significat gentem Valeriam, Postumiam, Papiriam, Quinctiam, Furiam, Corneliam, Fabiam, Guriam, Fabriciam, quæ à Regibus exactis usque ad Italiam edomitam, magna et illustria abstinentiæ, modestiæ, fortitudinis et virtutis Romanæ documenta præbuerit.

9 Orba Coss. Republica, Octavius, qui deinde in Imperio *Augustus* est dictus, occasione invadendi magistratus, promovit ad urbem exercitum, et per vim à Senatu consulatum,

ſulatum extorſit, anno ab V. C. 710. ex A. D. 10. KL. OCTOB. cum Idibus Martiis ſuperiore anno præteritis, Cæſar *Dictator* conjuratorum violentiâ XXIII vulneribus in Senatu confoſſus eſſet. Quare ſi numerum volumus eadem ratione cum mox ſequenti rotundum, qua binæ ætates præcedentes inter ſeſe conſentiunt, ſcribendum & hic erit 200. atque ita ducenti, cum bis 250, hoc eſt, quingentis conjuncti, ſeptingentos ab Urbe condita, uſque ad Auguſtum Cæſarem annos ſunt. collecturi, ut ratiocinium L. Flori ſtatim ab ipſo præfatione nuncupatum expleatur.

10. Perplexè ſatis iſtud CC. annorum ſpatium uſque in ſuum ſeculum L. Florus circumſcripſit: cùm namque ad Auguſti Conſulatum à condita Urbe computaverit 700 annos altera, & iſta quam nunc recenſet ducentorum annorum ætate adjecta, colligimus nongentos annos, producimuſq; populi Rom. ſenium ad Hadriani uſque Cæſaris exceſſum: cùm tamen Trajani XIII Romanorum Imperatoris virtute imperium Meridiem & Septentrionem Ortumque verſus latiſſimè productum ſit, quod & Florus ſubindicat, ita cæteri Scriptores conſtantiſſimè teſtantur. Sed ſub Hadriano, qui parta tuebatur ſolùm, vel etiam negligebat, adſeverant imperium non eſſe amplificatum. Quare ſi Flori rationem produxerimus à conſulatu Auguſti uſque in Trajani mortem, colligemus annos 180. Atque ita Florus 20 annorum ſpatium in his verbis (*non multo minus*) incluſiſſe videtur.

11 In verbo *decoxit*, egregia tranſlatione uſus eſt; ut enim ſi vitio noſtro illa diſſipemus

mus quæ nostro labore parta non sunt, sed à majoribus relicta, *decoxisse* notamur; ita quæ virtute & rei militaris gloria sibi P. R. acquisiverat, illa Imperatorum ignaviâ, hostium insultu divulsa sunt ab imperio: ut etiam in tanta P. Romani, principis olim terrarum, majestate conversionem observare liceat, quam Plato scripsit, & Cicero laudat, intra septingentos annos statum esse, & magnis Rebuspublicis definitam.

ARGUMENTUM CAP. I. LIB. I.

Romuli & Rhemi ortum, educationem, & fortunam exponit, quo modo postquam Numitoris avi, & Sylviæ matris injurias ultus esset Romulus Rex, Romam in Palatio condiderit, quam deinceps legibus, institutis, armis, consilio ita confirmârit, ut fundamenta tanto olim imperio jecerit. Ipse Romulus incerta morte ereptus, Quirini *nomine consecratur.*

COMMENTARIUS.

Reipublicæ orbis totius potentissimæ incrementa persensurus, consultè ab Urbis conditore, Regibúsque qui septem eo quem prosequitur ordine regnârunt initium ducit.

1 Romulum & Remum spurios fuisse Plutarchus in Theseo auctor est. Vetus tamen opinio fuit, ut tanti populi originem ad Deos referret, esse natos ex Marte & Rhea Silvia, sive Ilia (iis namque omnibus Scriptores utuntur) Vestali virgine, Numitoris

Albani

Albani regis filia. Amulius frater minor Numitorem primogenitum & successorem legitimum per vim regno depulerat, ejúsque filium, nequa spes hæredis aut ultoris futuri superesset, in venatione percussit; filiam ad Vestale socerdotium ceperat. Sed postquam furtivo concubitu gravidam deprehendit, eam custodia sepsit, ut partus enecaretur. Ipsa quidem peperit gemellos, qui Amulii Imperio in profluentem projecti beneficio Faustuli pastoris Regii collecti, servati sunt & educati. Ipsa Silvia, à partu liberata, & stupri rea, patrui jussu (ut habet Eusebius) viva defoditur. Alii in carcerem, deprecante Antho, Amulii Regis filiâ, conjectam referunt: inde filii Romuli beneficio, cùm Amulium interfecisset, ereptam & restitutam.

2 Romulum à Ruma, id est, ubere, Romum invenisse nomen, probati Scriprores testantur: inde Romulum blandiendi causa dictum, eo quòd parvulus & inhians ad ubera lupæ sub ficu repertus esset.

3 Arbor illa dicta fuit Ficus Ruminalis, vel quia pecora ibidem ruminantia æstum sub umbra vitabant: vel à Romulo ibidem à Faustulo collecto Ruminalem ficum. (Erat autem in Comitio, sub Nerone Cæsare 840 annis postquam Romuli infantiam protexerat;) aruisse contabuisseque refert lib. 13. Tacitus, non sine omine in deterius progressuri imperii.

4. Albam longam condidit Ascanius Julus, Æneæ ex Crëusa filius, anno post captam Trojam 32, à condito per Æneam ipsius patrem Lavinio (quod ita ab uxore Lavinia Latini Regis filia appellatum est) anno tricesimo.

5. Qua-

5. Quatuordecim ab Ænea & Ascanio primis Latinorum regibus continua successione Reges gubernârunt. Regnatum est à Latinis ad conditam Romam annis 428. sed ad conditam Urbem usque à Troja capta anni recensentur 432. quatuor enim annis Æneas cum suis erraverat, antequam in Italiam appelleret. Sed quia variant auctores omnes in nomenclatura Regum Albanorum, etiamsi quatuordecim enumerant à Silvio Æneæ ex Lavinia posthumo (ab eo, inquam, Silvio, qui nomen ideò quòd in silvis natus & educatus esset, invenit, dum post Æneæ mortem Lavinia gravida privigni Ascanii odia vitaret) consultò illorum nomina omisimus, cuilibet enim illa ex Dionysio, Livio, Ovidio in Fastis & Eusebio in promptu sunt.

6. Restituto Numitore avo, ut Albam Longam pastorum advenarumque turba, quæ cum Romulo ad vindicandam Amulii tyrannidem confluxerat, exonerarent, capiunt ex avi authoritate & subsidio novæ urbis condendæ consilium, sed distrahebantur æmulatione fratres, utrius auspicio, & quo loco urbs conderetur. Romulus Palatinum montem, quia collecti ibidem à Fastulo educatique essent, cæteris præferendum contendebat; Remus Aventinum delegabat, propter Remuriam jam utcunque ibidem à se extructam. Crescente verò æmulatione & factione quoque partium, avum Numitorem consulunt: ille rem augurio, hoc est, Deorum judicio, quod de cœlo ex avium volatu et numero observarent, committendum definiendúmque respondet.

7. Sacris itaque legitimè peractis rem auspiciis

auſpiciis permittunt: (quæ quare *piacula* vocet Florus; non ſatis aſſequor, etiamſi piacularis ſacrificii Feſtus, ſed longè alia ſignificatione meminerit.) Putarem equidem, ſi pateretur exemplarium conſenſus, *auſpicia*, pro *piacula*, apertiùs & ſignificantiùs ſubſtituendum, aut, ut legit Jornandes Gothus, ſcribendum eſſe, *adhibere placuit Deos*.

8 Aventinus, unus ex ſeptem collibus Romanis, ita ab Aventino duodecimo Albanorum rege, , qui ibidem & habitavit & ſepultus eſt, dicitur: (etſi Varro etiam alias hujus nominis rationes adferat) tamen quia illa Dionyſio probatur, nobis nôn omnino rejicienda videtur. Aventinus pomœrio non fuit incluſus ante Claudium Imperatorem ad octo ſecula poſteriorem: addit cauſam apud Gellium Meſſala, quòd in eo Remus auſpicatus, avibus irritis habitis, à fratre in auſpicio ſuperatus fuerit, quare ut inauſpicatum pomœrio excluſum.

9 Pallantium ab Arcadibus, qui eam coloniam à Fauno Aboriginum rege ſuſceperant, in monte conditum, à veteri patria *Pallantium* appellârunt: Quare ipſe mons Palatinus dictus eſt, atque Palatium. Euſtathius ὅθεν καὶ νῦν οἱ ῥωμαῖοι τοὺς βασιλεῖς πρέποντας τόπους οὕτω καλοῦσιν παλάτια, καθ' ὑφαίρεσιν ἀμεταβόλων τοῦτε λ, καὶ τοῦ ν.

10 Vultures ideò potiſſimum in auguriis obſervatos teſtatur Plutarchus, quòd rariſſimè et niſi fortuitò conſpiciantur; quòd innoxii ſint, nec ex rapto vivant, et ſui generis cadavera non devorent.

11 Condi cœpta eſt urbs a Romulo ex A.D. XII.KL. Mai. die ipſis Palilibus ſive Paſtorum Deæ Pali ſacro, hora intra

tertiam

tertiam & quartam, ut refert Plutarchus: atque hic dies vocatus est deinceps Urbis *Natalis*. Fuit is annus post captam Trojam 432. Ante Christum natum 750, & diebus 185: quare à condita Urbe usque ad hunc annum, quo ista conscribimus, 1565, numerantur anni 2514. Multi tradidêre Romam ante Romulum longo intervallo conditam, & variarum opinionum auctores laudat & recenset Dionysius libro primo.

12. Hoc ideò dicit, quòd vultures tardo ferè volatu comitari solent exercitus, triduóque ante aut biduo volare, ubi cadavera futura sint. Plin. lib. 10. cap. 6.

13. Utriusque partis studio, dum factiosè altera Remum, altera Romulum colit, extollítque audaciore æmulatione, à verbis ad verbera deventum esse scribit Dionysius, Remum in ea pugna cæsum, & in Remuria sepultum. Alii Scriptores eadem cum Floro recensent, & Celerem fabricæ Præfectum, rutro in illudentis Remi caput inflicto ipsum exanimâsse. Et Lucanus,

Fraterno primùm maduerunt
sanguine muri.

14 Asylum sive templum aperuit profugis ad securitatem Romulus, vocavítque illud *Asylæi Dei*, quasi è cujus templo abripere quenquam nefas esset: ita ut neque dominis servos, neque nexum æris alieni causâ creditori, neque homicidas magistratui dedere liceret. Eadem Asylia sive libertas adhuc hodie in divorum nostrorum templis observatur. Aperuerat Asylum Romulus

mulus eo consilio, ut Urbis habitatoribus frequentaretur ex advenarum confluxu; quippe statim à primordio. Urbs ipsa vix mille domus habebat, ut testatur Plutarchus.

15. Æneas in Italiam venit antequam Urbs conderetur annis 432. Venerunt in Italiam Arcades, Euandro duce, aboriginum rege Fauno regnante, ante Urbem conditam 490 annis, si veri sunt Chronologi. Fuit itaque Arcadum adventus prior, annis 58, quàm Trojánorum. Vide Dionysium lib. 1.

16. Contaminari sanguinem suum putabant vicini, si matrimonia cum ea gentium plebisque colluvione miscuissent, contemptæ sunt itaque legiones Romanorum, conjugii causa cum vicinis susceptæ. Consilium ergo ex necessitate sumpserunt, additur dolus, rapiendas scilicet ad *Consualia*, (hoc est, ad ludos Neptuno equestri solennes) invitatas virgines, quando oculos & mentem ad spectacula convertissent. Successit fraus anno V. C. quarto, die 15. Kal. Septembr. raptæ sunt virgines maxima ex parte Sabinæ 683. ut Dionys. scribit, etsi alii apud Plutarchum diversi sint ab hoc numero. Cæninenses, Crustomini, Antemnates, Veientes, Sabini hospitaliter vocati erant, & hac nunc raptarum virginum injuria provocati bellum movent. Cæninenses dum impetu quodam temerè potiùs quàm fortiter prælium ineunt, victi sunt, & Acrone ipsorum Rege à Romulo interfecto, captâque Urbe, jubentur ut Romam relicta patria habitatum abirent.

17 *Opima spolia* vocantur Festo, quæ dux P. R. hostium duce suâ manu interem-

pto

pto detraxerit, eáq; trina tantùm contigerunt nomini Romano, intra annos ferè 530 magna raritate: una quæ dux Romulus de Acrone: altera quæ Cossus Cornelius de Tolumnio Vientium rege: tertia: quæ M. Marcellus de Virdumaro Gallo fixerunt. Opima ergo, hoc est, magnifica, ampla. Feretrium Jovem vocavit à feretro, ad ferenda opima spolia Jovi aptè fabricata, quæ Græcis etiam φερέτρια vocantur.

18. Tarpeiam Tarpeii Capitolio præfecti filiam significat, de cujus pacta prodendi Capitolii cum Sabinis mercede, variæ opiniones (vel fabulæ potiùs) referuntur. Capitolio tamen ipsius opera capto, creditur Sabinorum scutis obruta esse, quia dicitur pacta ab hostibus, quod illi sinistra gererent, nempè scuta, ea spe ut illos exarmaret, nudatósque scutis jam Romanis feriendos traderet, qua fraude deprehensa Sabinorum indignantium scutis obruta putatur et interempta.

19. Voto suo templum Statori Jovi, ut fœdam suorum fugam sisteret, nuncupat, teste Livio, & Plutarch. ηὔξατο τῷ Διῒ στῆσαι τὸ στράτευμα, καὶ τὰ ῥωμαίων πράγματα πεσόντα μὴ περιϊδεῖν ἀλλ' ὀρθῶσαι, etc. Sunt qui Statoris vocabulum inde putent deflexum, quod erecta ad succurrendi promptitudinem semper ipsius Statoris statua consisteret, quum cæteræ sederent: alii à stabilitate constantiaque nomen illud derivatum contendunt, inter quos est Seneca.

20 *Percussum* fœdus cum Sabinis post triennale bellum istis conditionibus, ex fide dignis auctoribus colligo: ut Romulus T. Tatium in societatem regni reciperet: ut

Urbs

Urbs à Romulo *Roma*, Populus à Curibus T. Tatii patria, *Quirites* vocarentur. Ratio etiam matronarum, quia publicam pacem sua deprecatione conciliaverant, habita est, ut mulieres quæ vellent cum suis maritis vivere, libere ab omni opere & ministerio, præter lanificium, haberentur. Habuit deinceps commune regnum Sabinorum Rex Tatius cum Romulo ad quinquennium, quousque à Laviniensibus, qui à Tatii propinquis latrocinio & injuria vexati erant, interemptus est, pœnásque dederit contempti juris gentium in suorum gratiam, ipséque moriens Romulo gaudium & sublato Imperii æmulo securitatem attulerit.

21 Cicero in Balbi defensione: *Illud verò sine dubitatione maximè nostrum fundavit Imperium, & populi Romani nomen auxit, quod princeps ille creator Vrbis Romulus fœdere Sabino docuit, etiam hostibus recipiendis augeri hanc civitatem oportere, cujus auctoritate & exemplo nunquam est intermissa à majoribus nostris largitio, & communicatio, civitatis, &c.*

22 Vocabulum TRIBUS apud Romanos tria significat. 1 Locum, hoc est, partem quandam vrbis & agri Romani: 2 Homines, hoc est, partem Romanæ civitatis: 3 Jus quo scilicet donati sunt illi, qui in talem aliquam civitatis partem postea fuerunt à Censoribus distributi. TRIBUS nomenclaturam nonnulli trahunt à Tributo, quia P. Romanus in Tribus divisus tributa conferebat vel à numero Tribunum, quia P. R. primum à Romulo in Tribus tres descriptus fuerit: 1 In Ramnenses, ab ipso Romulo dictas, quam conscripsit ex Albanis iis qui

qui secum eò ab Alba convenerant, & Palatium tenebant. 2. Tatienses. à Tatio vocatas, quæ cum Sabinorum Rege Tatio Romam emigraverant, & Capitolium habitabant. 3. Luceres, vel à Lucumone Etrusco, Romulo fidissimo socio, ut Varroni placet: vel, ut Prædianus refert, à luco, quem Asylum Romulus fecerat: omnes namque in eum Tribum conscribebantur, qui Romam vel ob civitatis communionem, vel Asyli libertatem ex locis vicinis, habitatum confluxerant. Ex singulis Tribubus singulæ *Equitum Centuriæ* conscriptæ sunt; atque hinc factum est, ut eadem illa nomina fuerint primis Tribubus cum Centuriis tribus equitum communia. Armavit itaque ex juventutis delectu Rempublicam Romulus, dum exercitum in legiones & turmas discribit, *legionem* Romani vocant certam peditum manum à delectu fortissimorum militum dictam. Conscripsit itaque Romulus legionum trium millium, ita ut ex singulis Tribubus singula millia, & singulorum etiam millium duces, *Tribunos* vocarit. Scripsit itidem tres equitum turmas, quas à centenario equitum numero *Centurias* appellavit: addebantúrque hac ratione, singulis legionibus singulæ equitum Centuriæ; Sed auxit Romulus post Sabinum bellum, numerum legionibus, ita ut militum quatuor millia legio scriberetur, (unde *Quadrata* dicta est teste Festo) Sabinis in urbem receptis. Atque ita deinceps legiones numero militum variatæ sunt, pro usu Reipublicæ & Senatus arbitrio, ut modò quatuor, aliquando quinque, nonnunquam sex millium esset, quemadmodum facilè lector quilibet

ex

et Livio observavit. Sed redibimus ad Florum, si paucis de Curiis etiam à Romulo institutis dixerimus. Tribuum partes Curiæ vocantur: singulas enim Tribus in Curias decem divisit, unde triginta Curiæ colliguntur. Estque Curiarum etiam significatio triplex: nam & locum significat, ubi curarent Sacerdotes res divinas, & ubi Senatus humanas; significat cœtum quendam hominum, qui inde Curiales dicti sunt; & significat Curia etiam jus, quo Curiales ipsi donati sunt. Nos hodie parochias vulgò dictas Romana similitudine Curias vocaremus.

23 Considerabat Romulus infirmam esse foris militarem disciplinam, nisi togata etiam Prudentia domi coroboraretur: delegit itaque ex senibus Senatum; quos namque in scribendis Legionibus ob senium præterierat, eos ob ætatis illius consilium prudentiamque in publicum consilium delegit; ut ad ipsum de summa Reipub. referretur, ex quorum auctoritate omnia ageret, quæ publicè sibi suscipienda existimaret. Quos ad centum ita lectos, Patres vocabat; vel à curarum similitudine, vel ob ætatis reverentiam, vel denique, quia soli centum erant, qui Patres cieri possent, hoc est, ut Plutarchus & Dionysius, ὅτι πατέρας εἶχον ἀποδεῖξαι μόνοι, horúmque progenies Patricii deinceps vocata est. Atque ista fuit prima Senatorum lectio, majorúmque gentium; qui verò cum progressu temporis vel à Regibus, vel à Coss. vel Censoribus subjecti sunt, Patres conscripti, vel minorum gentium, vocati sunt apud scriptores. Numerum Senatorum cum progressu Reip. etiam variasse ex historiis colligitur: sub

Prisco Rege trecenti fuerunt, usque ad Syllana tempora, qui ad quadringentos legit. Inde etiam crevit numerus Senatorum usque ad millenarium. Sed ista alio loco etiam commodiùs prosequemur.

24 Cùm populi consensu Romulus regnâsset annis triginta septem, diebus 77, Rempublicam legibus ac institutis fundâsset, togatâ ac militari disciplinâ corfirmatâ, Nonis Quinctilibus subitò è vivis & hominum oculis ereptus dicitur. Atque is dies Nonæ Caprotinæ dictus est, (hodie censeretur septimus Julii) eò quòd Romulus exercitum eo die ad Capræ paludem recensens amplius non comparavit. Dictus est & Populi fuga, ob consternatum subita regis morte populum, Plutarcho, Dinysio, cæterisque testibus.

25 Adjiciunt alii, discerptum ita in Senatu fuisse Romulum, ut Senatores singuli singula frustra sinu occultata efferent, ne facinoris ejus vestigia extarent. Auctores hujus narrationis Plutarchum habeo & Dionysium.

26 Mirum sanè atque observatione dignum, ter Solis defectum in unius Romuli historia notatum esse: primum quo die conceptus dicitur; alterum Natali Urbis die, quum prima fundamenta jacerentur: tertium cùm in vivis Romulus esse desiit, ut ex Plutarcho, Dionysio, & aliis observavimus: Sed ut Mythologorum quoque judicia exerceamus, velim mihi expediant, cur Sol usque adeò in Silviæ stupro Martis sceleri faverit, ut obscurata facie in deliquio, ipsius facinus protexerit? Contrà, in Martis & Veneris adulterio prodendo Sol fuerit oculatissimus?

DE

DE INTERREGNO.

Admonet hic locus ut paucis de Interregno, quod annum unum Patres tenuerunt, dicamus. Post Romulum ita repentè sublatum è medio, ut ne cadaver quidem ejus extaret, nec successor qui Romulo par esset, haberetur, Interreges Reipub. præfuerunt, hoc est, regnârunt Patres, per vicissitudinem decuriarum, eo quo Livius prodit ordine, annum unum. Interregnum verò intervallum illud temporis àb re vocatum est, quo regnum vacavit à demortuo rege ad successoris proximi creationem. Interrex ille dicebatur, qui interea regno præerat, donec successor designaretur: sed Interregis potestas quinque dierum tantùm erat, quibus exactis alter iterum prodebatur Interrex, et ille successorem, quoúsque magistratus legitimus in demortui locum crearetur. Valuit deinceps etiam ad posteros Interregni magistratus, resque ad Interregnum rediisse dicebatur, quum vel Consules rei gerendæ causâ absentes, interesse comitiis non poterant, vel Coss. vitio creati abdicassent, aut uterque Coss. in magistratu interesset: quòd si tunc *Dictatorem* comitiorum habendorum causa dici non placuit, tum Interrex comitiorum causa, sed è Patriciis solùm, prodebatur: nec moris tamen erat ab eo, qui primus Interrex proditurus erat, teste Pædiano, comitia haberi, sed ad alterum aliquando et plures Interreges Comitia prorogabantur.

ARGUMENTUM IN CAP. II. LIB. I.

Numa Pompilius à Curibus Sabinorum, eò quòd æquitate prudentiaque excelleret, populi jussu, Patrum authoritate evocatus, alter Pop. Rom. Rex creatur, qui etsi nullâ belli laude nobilitatus sit, tamen pacis & religionis virtute floruit, Idem Pontifices, Augures, Flamines, Salios, Vestales, aliosque Sacerdotes primus creavit.

COMMENTARIUS.

Ut populus Romanus bello efferatus, pacis etiam artibus religionéque mitesceret, opus fuit placiditate modestiaque Pompilii, qui sacra, ceremonias, sacerdotes, ut populum religione astringeret, superstitione caperet, instituit. Ad regnum inauguratus est anno ætatis 38. Natum namque Plutarchus prodit ipso Urbis natali. Regiam potestatem 43 annis pace & legibus administravit, cum finitimis societatem vel fœdera junxit, vel gentem alioquin Urbi pacatæ infestam futuram, pietatis reverentia coercuit; ipse naturali senio confectus, morboque consumptus, anno Urbis conditæ 81 legitur.

1 Pontifices omnia sacra promiscuè vel publica vel privata curabant. Legit autem Numa Pontifices quatuor, è quorum collegio Pontificem Maximum creavit, qui cæteris præesset. Primum Numam Marcium Sabinum secum ex Sabinis Romam profectum, & in Patricios à se allectum. Atque

Atque hic post Numæ regis obitum cum Tullo Hostilio de regno contendit, ab eoque victus, sibi mortem conscivit. Vide Dionysium, Livium, Plutarchum in vita Numæ.

2 Augures, hoc est, tres Sacerdotes, qui auspiciorum disciplinam curarent, à Romulo, auguralis disciplinæ peritissimo, lectos fuisse, apud priscos auctores constanter scriptum est Itidem octo Haruspices, qui extorum; Fratres quoque 12 Arvales qui pro arvorum frugibus, Curiones 30, qui pro singulis Curiis sacrificarent, conscriptos esse ab eodem Romulo testantur historici & scriptores cæteri. Quare mirum est cur Augurum sacerdotium Numæ, & promiscuè cætera sacerdotia confundens ascribat.

3 Salios Palatinos 12 Gradivo Marti sacra operaturos Numa legit: dictos à saliendo, qui solenni saltatu tripudiisque Urbem lustrabant, Ancilia portantes. Cætera apud Livium, Dionys. & alios lege.

4 Sacerdotes vocant Latini omnes qui quæve res sacras divinásque tractabant, è quibus aliquot singulis diis operabantur, aut promiscuè omnium deorum rationem habebant, de quibus jam diximus, Pontifices. Ex iis qui singulis operabantur à Numa institutos invenio, Salios 12, qui Marti; Flamines tres, quorum qui Jovi operabatur Dialis, qui Marti Martialis, qui Quirino Quirinalis dictus est: quæ Vestæ sacra peragebant, ignemque cœlestem custodiebant, & populo sacrificabant, quatuor Vestales Virgines cum Vestali Maxima creatas: Fecialesque viginti cum patre Patrato, qui belli pacisque disciplinam tenerent, delectos à Numa observari.

5 Numa rex annum ex Græcorum usu ita ad Lunæ cursum digessit, ut trecentos quinquaginta quatuor dies contineret, cumque Luna Solem quotannis undecim diebus cum quadrante antevertere deprehenderetur, Lunarémque annum vicessimo quoque anno Solarem 225 diebus excedere, eam inæqualitatem intercalatione ita dispensandam exæquandámque constituit, ut secundo quoque anno vicissim, modò dies viginti duo, modò tres & viginti, post Terminalia Pontifices intercalarent: ea nàmque ratione futurum erat, ut vicessimo quoque anno intercalatione 225 dierum ita dispensatâ, Lunæ cursus cum Solis conversionibus exæquaretur: undecim nàmque dies cum quadrante vicies ducti, ducentos viginti quinque dies colligunt peritâ admodum certaque tam rudi sæculo institutione, Lunæ Solísque cursus in suam rationem intercalatione tam justa revertebantur, nisi posteriorum pontificum negligentia, ut Cic de legibus avaritia autem ipsorum, & cum publicanis fœneratoribúsque collusione, ut Censorinus & Macrobius accusant, dissoluta fuisset.

6 Pignora Imperii ideo vocat, quòd voce cœlitus missa exauditum est, civitatem omnium fore potentissimam quamdiu Ancile de cœlo lapsum in ea mansisset: Oraculum etiam de Palladio (Palladis simulachro, quod à Troja in Italiam delatum ferunt, & in æde Vestæ servabatur) redditum erat, Urbem fore sempiternam si id simulachrum extra mœnia non portaretur. Ancile, teste Festo & Ovidio in Fastis, scutum breve erat, ita ex utroque latere recisum, ut nullus angulus videri posset, & summum infimúmque

que ejus latus à medio ſinuato in orbem colligeretur: ita enim extant in numiſmatibus Romanorum aureis & argenteis

7 Jani Templum ad infimum Argilletum, indicem pacis bellique fecit: quod apertum, in armis eſſe civitatem; clauſum vero circa omnes populos pacatos ſignificaret. Clauſum autem intra 670 annos bis tantùm poſt Numam, teſtantur Livius, Plutarchus, Eutropius, Oroſius, Velleius lib. 2. Primùm nempe anno Urbis conditæ 518. T. Manlio Torquato Conſule pace toto imperio parta! Iterum poſt Actiacam Auguſti victoriam.

8 Uſque adeò ominoſum, & piaculare habebatur Veſtalis ignis vel negligentia humana extinctus, quòd veſtalis virgo, cujus id incuria acciderat, flagris à Pontifice Maximo expiaretur, à P. R. hoſtiis majoribus velut prodigium procuraretur, & ſupplicatio ad Veſtæ haberetur, teſte Livio lib. 38.

6 Sunt aliquot qui Egeriam unam ſeptem Muſarum faciunt, inter quos eſt Plutarchus: alii Nympham, ita ab egerendo, teſte Feſto, dictam, quia ipſi ſacrificabant prægnantes, quòd eam putabant facilè fœtum utero egerere. Iſtam Egeriam conſulere Numa ſeſe ſuper cultu religionum, & ceremoniorum inſtitutis ſimulabat; ut populum, ſuperſtitione tali captum, ad ea quæ commentabatur, faciliorem haberet. Vide Ovidium in Faſtis.

ARGUMENTUM CAP. III. LIB. I.

Tullus Hostilius, tertius Romanorum rex, populi jussu, Patrum auctoritate creatus, militari iterum disciplina armisque senescentem populi Romani virtutem acuit. Albanos, trigeminorum Horatiorum pugnâ in potestatem redactos, ob fidem ab ipsis iterum Fidenati bello violatam, Alba dirutâ, Romam traduxit.

COMMENTARIUS.

Tullus Hostilius. ne P. R. otio senesceret (totis enim quadraginta tribus annis, quibus Numa præfuerat regno, nec bellum gesserat, nec triumphaverat) belli causas cum Albanis, ex agrestium mutua deprædatione ortas, avidissimè suscepit. Bellum alterum gessit cum Fidenatibus Romanorum colonis, & Veientibus ipsorum sociis, qui agrum quem Romulus ipsis ademerat repetendum armis decreverant. Prælio cum hostibus commisso in ancipiti discrimine, Tullo cum Albanorum etiam defectione dimicandum fuisset, nisi ille in hostium cladem stratagemate & imperii simulatione usus, à se imperatum, ut hostem à tergo adorirentur Albani, simulâsset. Fidenatibus victis, Metium Dictatorem Albanorum fœderis ruptorem quadrigis in diversum actis dilacerari imperat. Albanum populum, Alba eversa, Romam transmigrare. Inde tertio bello arma Sabinis illata, quia negotiatoribus Romanis manus injecerant, neque res repetitas rediderant, prælio ad

ad sylvam Malitiosam conserto victi sunt Sabini, & iis petentibus pax data. Regnavit Hostilius annos 32. Fulmine ictum cum regia uxore, filiis, omnique familia conflagrâsse, ex Pisonis annalibus partim à Plinio relatum, partim à Dionysio & cæteris accepimus. Sunt qui Anci Marcii successoris sui insidiis interemptum memorent. Mortuus est anno Urbis conditæ 113.

1 Albam Longam fuisse ab Ascanio Æneæ filio extructam ante urbem conditam 400 annis ex annalibus colligitur: dirutam anno urbis conditæ 87. Stetit itaque res Albana 487 annis. Principem populum, hoc est, originis auctorem ideo vocat, quòd & Romani Albanorum coloni essent, & genus & gentem Romani etiam Patricii magna ex parte ad Albanos referrent.

2 Horatios Trigeminos pro Romanis, Curatios pro Albanis pugnâsse, Livius ut verisimilius testatur, itidem Dionysius, & cæteri omnes.

3 Duumviros Capitales, qui de Horatii parricidio capitis inquirerent, hoc primùm anno creatos, eo consilio ut judicii invidiam ipse Tullus declinaret, & tamen parricidium puniret, invenio; eosq; cum provocatione ad populum. Capitis namque damnato filio à Duumviris, pater Horatius ad populum provocat. Populus filii vitam lacrymis patris condonat.

4 Fidenates & Veientes usuri occasione ex eventu belli, quod inter se Romanus & Albanus gerebat, arma ex insidiis parabant: quos ut fœdere junctos intelligunt, bellum quoque & ipsi sopiebant. Fraude tamen & perfidia Fufetii, societatisque promissione ad

arma contra Romanos sollicitantur. Flagrabat namque Dictator Fufetius domesticâ invidiâ apud suos, eò quòd publicam fortunam Trigeminorum fato experiundam commisisset; eam se Fufetius tali in Romanos insidiarum occasione extincturum sperabat.

ARGUMENTUM CAP: IV. LIB. I.

Ancus Martius, populi jussu, Patrum auctoritate quartus Rex declaratus, mœnia muro cingit, Sublicium pontem struit, Ostiam condidit.

COMMENTARIUS.

Ancus Martius superiori cuilibet pacis bellique artibus par fuit; septem bella gessit, primum cum Latinis, alterum cum Fidenatibus, tertium & septimum cum Sabinis, quartum & quintum cum Veientibus, sextum cum Volscis. Horum omnium bellorum communis causa fuit, ut res Romanas ereptas, prædásque abactas, quas jure non reddebant, armis repeteret. Regnavit annis 24 incertum quo genere mortis perierit: violento suspicantur multi; causam tamen illi, neq; auctorem referunt. Reliquit duos filios, qui postea cum L. Tarquinium Priscum interfecissent, à Servio Tullio in exilium acti sunt. Mortuus est anno urbis conditæ 137. Ancus dictus ab adunco brachio, quódq; illud porrigere non posset, Auctore Sexto.

1 Pari ingenio cum avo suo Numa rege Ancum fuisse testantur omnes, quantum ad justitiam, religionem, pacisque artes attinet: sed belli gloriâ cuilibet regum parem etiam fuisse jam docuimus.

2. Ancum

2. Ancum muro cinxisse Janiculum Aventinúmque montes, ut eos contra hostium repentinos insultos ita munitos, Latinorum multitudini quam devicerat, habitandam concederet. Pomœrio autem inclusisse montes istos non invenio, neque urbem totam ipsius solùm operâ muro circumdatam verisimile est: urbis enim pomœrium pro Reip. incrementis paulatim prolatum esse, vel ex historiis constat, vel ex jure proferendi pomœrii convinceretur. Tacitus enim lib. 13. Gel. 12. jus proferendi pomœrii nemini datum esse testantur, nisi qui agro de hostibus capto rem Romanam auxisset. Verior lectio itaque Jornandis hoc loco videtur, *ex muro mœnia amplexus.*

3. Pontem ligneum Subliciúmque intelligit, ita dictum à Sublicis, hoc est, palis ligneis ad pontis sustentationem in aqua defixis, quo ponte in Tyberin facto, urbem & Janiculum commisit. Transtiberi namque regionem Urbi coniunxit, quam ab re ξυλίνην γέφυραν Græci, hoc est, ligneum pontem vocant.

4. Ostia condita t ab urbe milliari in ora Tiberis, eademque colonia deducta anno urbis conditæ 133. dicta, quasi θύρα, id est, ostium, teste Dionysio.

ARGUMENTUM CAP.V. LIB. I.

TArquinium patre Corinthio oriundum populus Romanus regnare jubet: qui novos Senatores legit. Augurum disciplina, quia experientia artis eventu probatur, sacra habetur. Hinc Tuscos domat, & imperii

imperii dignitatem triumphalibus ornamentis illustriorem facit.

COMMENTARIUS.

Damaratus potens mercator, Tarquinii pater, Corintho patriâ per seditionem pulsus in Italiam navigat, Tarquinios Etruriæ urbem omnium fortunarum suarum sedem deligit, ibi filios Aruntem & Lucumonem procreat: Lucumo, patre & fratre defunctis, jam lucem aliquam sibi prudentia per divitias quæsiturus Romam venit. Legitur ab Anco Marcio in Senatum, fit Lucius pro Lucumone, & Tarquinius à Tarquiniis patria sua appellatur, dignúsque habitus est qui successor Anco mortuo, cum omnium consensu regnaret. Idem pluribus præliis Latinos, Etruscos, ac Sabinos rebellantes, ac populationibus latrociniisque infestum agrum Romanum reddentes fregit, ac triumphavit. Regnavit annis 38; occisus est percussoribus per Anci Marci filios, habitu pastorali submissis, anno V. C. 174. ætatis suæ 81. Reliquit autem filios duos, Aruntem & Lucium, ex quibus Lucius invento postea Superbi cognomine regnavit, ut pars maxima auctorum confirmat: quam opinionem Dionysius infirmat, docétque ex filio ob ætatem ipsi Tarquinio nepotes fuisse. Duas quoque filias habuit quarum altera Servio Tullio, qui post istum regnavit, nupsit; altera M. Junio, patri Bruti illius qui reges ejecit.

1 Priscus cognomine dici cœpit (teste Dionysio) quando L. Tarquinius Superbus regnaret: quia pater jam ætate aliqua filium præcesserat,

cesserat, vel potiùs avus nepotem.

2 Centum patres, ducentis à Romulo lectis, Priscus adlegit, qui deinde minorum gentium appellati sunt: factionem haud dubiè regis, cujus beneficio regnabat, teste Livio.

3 Tres centurias equitum Romulus scripserat, iisq; nomina imposuerat (uti jam diximus capite primo) quibus alteras res suo nomine insignes Tarquinius addere decreverat: sed obnunciante augure, Tarquinii institutum ita diremptum est, ut nominibus Centuriarum relictis ipsorum numerum duplicaret, hoc est, ut 1800 equites in tribus Centuriis essent.

4 Fasces magistratuum majorum insignia fuerunt, quæ ipsis à lictoribus præferebantur, primùm Regibus, inde Coss. duodeni. Procoss. & Prætorib. seni. Fiebant ex Betulla arbore Gallica, tali quidem figura Virgis ex Betulla detractis ita circumvinciebatur securis, ut acies ejus tantum promineret, reliqua pars circumvincto virgis loro tegeretur: cujus rei causam Plutarchus Problem. 82 explicat: hinc submittere populo fasces ille magistratus dicitur, qui se veluti privatum populi Romani judicio submittit, demissis à se lictoribus. De Trabeis, Paludamento, Prætexta, cæterisque ornamentis, vide Lazar. Baysium, itidem de togis pictis & tunicis palmatis.

5 Curulis à Curru deflexum est, dicitúrq; pro sella eburnea, & pro magistratu, qui magistratum majorem ceperant curru in Curiam vehi solebant, in qua sella eburnea esset cui insiderent.

6 Trium-

6 Triumphus honor est omnium amplissimus, qui vel Senatus auctoritate vel populi jussu deferri poterat illi qui imperium acceptum cum virtute feliciter gesserat. Hujus verò apparatus pompaque variata fuit pro Reipubl. incremento, & rerum gestarum magnitudine. Quis primùm apud Romanos triumphum egerit, inter Scriptores non convenit. Plutarchus contendit à Romulo institutum pedestrem, sed à Prisco curulem, hoc est, ut aureo curru quatuorque equis triumpharetur; cúmque triumphum alii à Poplicolo Consule primùm esse actum opinantur. De jure, ordine, pompa triumphi per opportunitatem latiùs dicturi sumus: cui nunc ista non satisfaciunt, is consulat Valerium Maxim: Ciceronem in Pisonem, Zonaram lib. 2. Annalium, Livium, Dionysium, Plutarchum, Gellium, Dionem, & hujus sæculi scriptorem elegantissimum diligentissimúmque Carolum Sigonium de jure civium Romanorum.

ARGUMENTUM CAP. VI. LIB. I.

Servius Tullius matre servâ, hoc est, bello captâ natus, ob virtutem gener Tarquinio adscitus, socrus auxilio regnum Romæ suscipit. Ipsum censum instituit, per quem Popul. Rom. non viritim, ut antea factum erat, descripsit, sed pro fortunarum uniuscujusque facultate in classes distribuit.

COM.

COMMENTARIUS.

Serv. Tullius Romanorum regum ſextus, matre Ocriſia bello Corniculano captâ, et prægnante, apud Tanaquilem Tarquinii uxorem natus eſt, et Servius à matris fortuna vocatus. Hic progreſſu temporis Tarquinio gener factus, ſoceróque inſidiis filiorum Anci interempto, ſocrûs ſuæ auxilio regnum occupat. Ipſe bellum cum Etruſcis 20 annos geſſit. Belli cauſa è Veientibus, Cæretibus, Tarquinienſibus, qui Etruriæ reliquam partem ad rebellandam ſollicitabant, orta eſt, ut qui factæ pacis cum Priſco rege conditionibus ſtare nollent. Eos Servius virtute et armis ita fregit, ut ter de iis triumphum egerit. Inde quemadmodum per Tribus et Curias Romulus pop. Rom. hoc eſt, ſecundùm regiones et ſacrorum communionem diſtribuerat, ita Servius fortunarum uniuſcujuſque æſtimatione apud ſe profiteri juſſa, populum Romanum ſecundùm cenſum, hoc eſt, fortunarum facultatem diſtribuit per claſſes ſex. Quarum prima, ut maximo cenſu, 110000 æris fuerit, hoc eſt, 1500 coronatorum, reliquæ ſuis quaſi gradibus per quadrantem ſingulæ, ad quintam uſque claſſem decreſcerent. Singulas iterum claſſes ita in Centurias deſcripſit, ut 192 in ſummam colligerentur: quod eo conſilio feciſſe videtur, ut in numerato ſemper haberet quot eſſent qui arma ferre poſſent; et pecuniarum magnitudinem, qua bellorum ſumptus ſuſtineret. Luſtrum autem primus condidit, (quod ſpatium eſt quinque annorum, non quatuor, ut multi ineptè contendunt) à lu-

endo

endo dictum, quia quinto quoque anno vectigalia & ultro tributa per Censores solvebantur. Servius etiam æs primum signavit nota pecudum, unde pecunia dicta est, teste Plinio: antea enim rudi utebantur, & appenso. Servius duas filias habuit, Tulliam primum Arunti, inde L. Tarquinio elocavit, quorum scelere occisus est anno urbis conditæ 218, Regni sui 44.

1 Cùm repentina flamma circa caput Servii pueri flagrasset, increbuisse rumorem, ipsum Vulcano patre fuisse natum, refert Plutarchus de fortuna Romanorum, spuriumque ex multorum relatione asserere conatur: cui accedit Plin. lib. 36. cap. 27. apud Tanaquilem reginam tamen, cui Ocrisia mater capta & gravida ex Tullo Corniculano, marito, qui in expugnatione Corniculi occisus est, dono à Rege Tarquinio data fuerat, natum & educatum esse, omnes constanter asserunt.

2 Quod Florus succincta hîc enumeratione complectitur, hoc Livius eloquenter, Dionys. lib 4. copiosè, Carol. Sigonius de Antiquo jure civium Romanorum doctissimo compendio prosequitur: sed quod Serv. Tullium regem facit collegiorum auctorem, in eo à Plutarcho, Plinio & Valerio discrepat, qui Numam regem collegia opificum & artificum excogitâsse scribunt.

ARGUMENTUM CAP. VII. LIB. I.

SEptimus & ultimus Romanorum rex L. Tarquinius, à moribus Superbi cognomen invenit, regnum quod soceri parcidio

ricidio sceleratè rapuerat, Senatorum etiam cæde & sanguine fœdavit. Fatigavit Patres populúmque superbâ dominatione per 22 annos: bello etiam Volscos & Sabinos fregit, Gabios dolo, & filii transfugam simulantis fraude in potestatem redegit. Servivit autem populus tyrannide oppressus, quousque etiam vis pudicitiæ illata est, filiúsque alter Lucretiam stupraverit; quæ cives suos obtestata postquam se interemisset, populus irritatus, pro libertate & pudicitia ejectis tyrannis arma sumpsit.

COMMENTARIUS.

Quia Florus hujus vitam & tyrannidem ita descripserit ut nihil nobis dicendum restet, pergemus, ad reliqua, si prius rei ab ipso gestæ causas paucis perstrinxerimus. Sabini quia parere recusabant, armis domiti sunt. Volscos populantes primus bello aggressus devicit: cum quibus tamen post suam ætatem posteri ducentos & amplius annos bellum gesserunt. Cum regia dominatione cives suos 25. annis vexâsset, Urbe pulsus est ob tyrannidem jam canus, & ob filii libidinem, anno Urbis conditæ 244, Calend: Junii. Inde ad Porsenam Clusium Tuscorum regem exul, auxilii comparandi causâ fugit, cujus armis primò, deinde Latinorum quoque opera, nullo successu ad regni restitutionem usus, Cumas ad Aristodemum tyrannum cognomento Malacum profectus moritur, anno urbis conditæ 257 Cic. 3. Tusc. & Dionys. lib.4.

1 *Diversis* inter se pugnant opinionibus Scriptores, an Superbus Prisci regis filius fuerit

fuerit, an nepos: filium fuisse pluribus auctoribus confirmari & triumphorum tabulis posset. Scribit etiam Gellius l. 17. *Pythagoras Samus in Italiam venit, Tarquinii filio regnum obtinente, cui cognomentum Superbus fuit.* Dionysius auctoritatem L. Pisonis secutus, L. Tarquinium Prisci nepotem facit: cui Florus accedere videtur, dum avitum regnum scribit tanquam ab avo Prisco ad Superbum hæreditate successurum.

2 Ardea urbs Latii quinque milliaribus Germanicis ab urbe distabat versus Ortum; Rutulorum quondam regia; belli causam prætexuit, quòd Romanos exules excepissent, eosque reducere in patriam conarentur: sed revera inhiabat opulentissimæ urbis divitiis: ea urbe potitus non est, quia antequam expugnaretur, ob tyrannidem exilium pulsus est. Ardeatibus in quindecim annos datæ induciæ, teste Dionys. lib. 4.

3 Ocriculum Latinis, Ὄκρικλον Straboni, Ptolomæo Ὀκρίκολον, urbs est Umbrorum ad Tiberim via Flaminia; Stephano Ὀκρίκολα urbis est Tuscorum, atque ille Dionysium auctorem laudat. Distat oppidum ab urbe versus Septentrionem 22000 passuum.

4 Gabii Volscorum urbs opulentissima, distabat ab urbe versus Orientem via Prænestina centum stadiis, teste Strabone lib. 5.

5 Suessa Pometia urs erat Volscorum ultra Lirim fluvium in Vulturnum sita, ab urbe distabat 85000 passuum, hodie Sessa dicitur. Hunc diripuit Superbus, atque ex ejus manubiis pecuniam fecit 40 talentorum, teste Livio. hoc est, ut nunc computamus, 21060 coronatorum. Summa quam Dionysius

sus nuncupat, omnem fidem excedit. Auruncî direptam, & spoliatam à Superbo iterum munierunt, deductis in eam colonis: unde Suessa Auruncana deinceps nomen habuit. Denuo tamen à Romanis capta, & crudeliter habita est, Coss. Sp. Cassio & Virginio, anno Urbis conditæ 252.

6 A capite hominis, dum moliuntur fundamenta reperto, cui nomen Tolo fuerat, conflata est vox Capitolium, teste Arnobio pro Templo Jovis in arce Tarpeia.

ARGUMENTUM CAP. VIII. LIB. I.

ENumeratione artificiosa, quam ἀνακεφαλαίωσιν Græci vocant, totam simul populi Romani infantiam educationemque sub Regibus actam summatim colligit, ut memoriam repetitione prædictorum revocaret, & quæ jam fusius per capita dixisset, ratione collecta confirmaret.

ARGUMENTUM CAP. IX. LIB. I.

REipublicæ Romanæ conversio facta est à regia dignitate ad Consulare imperium, quod duobus viris annuum sub Consulum nomine, pari potestate à populo Romano mandatur, iisque primis Coss. L. Junio Bruto. L. Tarquinio Collatino, libertatis & pudicitiæ assertoribus: quorum Collatinus quia regiæ gentis & nominis Tarquinii esset, coactus à Bruto collega, abdicavit: cui suffectus est P. Valerius Volusus, qui

in

in hoc honore Poplicola, quia populum colebat appellatus est. Brutus filios consilia de recipiendis regibus concipientes, virgis caesos, securi percussit, tanquam eos victimas pro libertate populi Romani mactaret.

COMMENTARIUS.

Consules (ut Cicero inquit) quòd consulerent Reipublicae, nominati sunt. Varro mavult dictos, quòd consulere populum & Senatum deberent. Creati sunt autem primi ab interrege Sp. Lucretio Lucretiae patre Comitiis centuriatis, anno è Patriciis. Omnia jura, omnia insignia quae regum fuerant, primi Coss. habuerunt: id modò cautum est, ne si ambo fasces haberent, duplicatus terror videretur, ut XII tantùm haberent, atque alternis diebus alter consulum; prior tamen fasces haberet, qui vel aetate major, vel prior designatus esset. Postea illud imperium & jus Consulare valuit solum ad ea, quae foris gerebantur: quia in Urbe Reipub. curam Senatus habebat.

1 L. Junius Brutus Marci Junii filius erat ex Tarquinia regis Superbi sorore natus. Cognomen Brutum admisit ex industria, dum sese ad imitationem stultitiae effingeret, ut contemptu tutus esset, cùm patrem ejus & fratrem Tarquinius propter opulentiam ipsorum interemisset. Nepos, Brutum ob stultitiam dictum, ut Livius ait; Dionysius ἠλίθιον interpretaretur. Eam simulationem Brutus deposuit, quando patriae libertas & matronarum pudicitia erat à regum tyrannide vindicanda: quare Consulem primum populus eum esse jussit, patres auctores fuere.

2 L.

2 L. Tarquinius Collatinus Lucretiæ maritus fuerat, regiæ gentis & nominis; Collatinus à Collatia dictus, cui Egerius avus Collatini præfectus fuerat à Prisco Tarquinio, teste Dionys.

3. Campus Martius antea etiam Marti sacer erat, teste Dionys. lib. 5. situs inter Urbem & Tiberim; antea semper pratum fuerat equis & juventuti exercendæ accommodatum: id Tarquinius contempta religione coluerat. Coss: quicquid frumenti jam maturi erat, jusserunt collectum in Tiberim effundi: hinc insula frumenti stipularúmque putredine, & ex cæterarum rerum alluvione nata est Æsculapio sacra.

4 Pari potestate creati sunt ambo Coss. eo consilio, alter collegam suum, si quid præter jus aut fas moliretur, æquali imperio coërceret. Annuus fuit magistratus, ne diuturnitate insolescerent, justosq; sese in Consulatu civiumque studiosos præberent, memores anno exacto capti magistratus, ut privatis judiciis esse subeundum.

4 Fascibus pro Consulatu, hoc est, insignibus pro magistratu per synecdochen usus est. Fascibus ergo abrogatis, hoc est, abdicato consulatu. Dionysius cum L. Pisone causam abdicati Consulatus, quam noster laudat, itidem Cicero, Livius, cæteriq; derident, & rationibus infirmant. Ortam inquit Dionysius dissentionem inter Brutum & Collatinum, cùm Brutus supplicio de filiis sumpto, eodem jure in sororum Collatini filios, Aquillios, Vitelliósque, ejus conjurationis socios animadversum vellet, eos cùm pro pari potestate qua præditus erat, eximere Collatinus vellet, Brutum, misso in

suf-

suffragia populo, collegæ magistratum abrogâsse.

6 Poplicola scribendum esse Capitol. Tabulæ testantur: idem convincit nominis ratio, eò quòd à populo colendo illud cognomen in consulatu, antea Volusus dictus invenerit, tum quòd *Δημοκηδής*, hoc est, populum colens Poplicola, à Plutarcho & Dionysio interpretatur.

7 Cùm fasces submitteret in concione Consul, tunc profitebatur suse populi majestatem agnoscere, honorésque suos in populi jussu esse. Securus etiam, ut omnem metum populo terrorémque eximeret, à fascibus sustulisse Poplicolam testatur Plutarchus.

8 Lex valeria de provocatione lata, vindex proculdubio erat patronaque publicæ libertatis, ut si quis magistratus civem Romanum necare, verberare, mulctare vellet, eum ad populi judicium vocare civis privatus posset; interea verò à magistratu damni nihil acciperet, nisi quando populus judicasset. Atque hac lege fiebat, quòd fasces plus dignitatis domi quam potestatis haberent: foris enim magistratui qui cum imperio erat, verberandi necandíque potestas erat; domi autem nisi populi judicio in eum qui provocâsset, animadverti non poterat.

9 Consul Poplicola ædificabat in summitate Veliæ, hoc est, in editissima parte Palatini montis; unde cùm despiceret populum, velut omnium cervicibus imminere videretur, & vim quoque tanquam ab arce propellere posse, venit apud populum (omnia tuta tunc ex recenti Tarquiniorum metu timentem) in suspicionem affectati regni, quare ut eum metu liberaret, ædes una nocte

nocte demoliri jussit, & sub ipsum collem substrui, cui quid vicissim pro tanto obsequio populus decreverit, Plinius prosequitur, lib. 36. cap. 15.

10. *Velificatus favori* dixit per translationem, tanquam qui velis remisque contenderet ut verum vindicem sese libertatis publicæ, severo etiam in filios supplicio idque obrupto omni necessitudinis paternæ vinculo testaretur. Cicero eodem verbo usus est in malam partem de leg. Agr: *Quòd si quis vestrûm spe ducitur, se posse in turbulenta ratione honori velificari suo, primùm me Consule id sperare desistat,* &c. Et *hoc* Bruti factum ita parricidii invidioso vocabulo Orosius suo more exagitat, ut verbi *Velificatus* significatio proximè: ad Ciceronianam accederet.

11. Pomœrium dicebatur spatium illud augurato consecratum, quod intra murum & extra neque habitari neque arari fas erat, teste Livio.

12. Latium ab ortu, ab occasu Tiberis, & ultra Etruria erat, meridiem Veientes habebant, Septentrionem Sabini; hostes omnes & qui Romanam virtutem continua bellorum occasione acuebant.

ARGUMENTUM CAP. X. LIB. I.

Tarquinios ejectos Porsena Etruscarum rex armis summâque vi conatur reducere: ipse Horatii virtute, Mucii fortitudine, Clœliæ virginis audacia victus, populum Rrmanum jubet esse liberum. Sed Tarquiniensium civium non priùs expugnata per-

pertinacia est, quàm Aruns Tarquinius, & Consul Brutus infesto utrinsque concursu perierint.

COMMENTARIUS.

Florus fere temporum seriem in rerum gestarum recensione perturbat aut confundit, verum quia lucis plurimum lectoris judicio memoriæque, ordo gestarum rerum temporis etiam distinctione digestus adferat, nos eam ex fidissimis monumentis repetitam ubique religiosè prosequemur. Cujus hîc præmonitum lectorem ideo volumus, ne hujus consilii ratio singulis commentariis esset nobis reddenda. Ordo autem temporis in hoc capite ita se habet. Primis Coss. L. Junio Bruto & Valerio Voluso, postea Poplicola dicto, dum exules Tarquinii res suas per vim repetunt, prima hæc arma sumpta sunt à populo Romano pro libertate, contra Veientes & Tarquinienses; qui dum reducere cives suos Tarquinios in regnum conabantur à Romanis ad Ursam sylvam victi sunt, Arunte regis Superbi filio Brutóque mutua vi & ira pridiè Kalend. Martias in prælio occisis. Poplicola Bruti collega de Etruscis postridiè primus quadrigis in Urbe vectus triumphavit. Superbus rex eo prælio & filii morte fractus, ad Porsenam regem fugit, qui ad misericordiam afflictis Tarquinii opibus allectus (ut regale nomen regibus & magnum & sanctum est) ita Porsena anno proximo pro Tarquinii restitutione arma sumpsit, qui etiamsi populum Romanum armis faméque fatigaverat; tamen novæ fortitudinis Romanæ exemplis, Hora-

Horatii, Mucii, & Clœliæ virginis perculsus, pacem eodem anno deserta Tarquinii causa cum populo Romano fecit.

Bellum Etruscum vocat propter Veientes & Tarquinienses, qui Superbum regem armis restitutum volebant. Veii Etruscorum urbs trans Tiberim opulentissima erat, sita 100 stadiis ab urbe, quibus odii causa in Romanos erat, quòd Romulus agrum ipsis Septempagos dictum jure belli ademerat. Tarquinienses Tarquinios & cives, & gentiles fovebant. Porsena Clusii rex erat, oppidi Etruscorum.

2 Pontem Sublicium intelligit: atque Romanis, hoc Coclitis periculo monitis, religio fuit posthac eundem pontem ex alia materia quàm ex ligno construere.

3 Pace cum Porsena iis conditionibus facta, quòd Septempagos agrum Etruscum à Romulo jure belli de Veientibus captum, Porsenæ restituerent, captivos redderent, ipsi refugas reciperent, darent quoque Romani pacis obsides prætextatos Patricios decem, & totidem virgines, Clœlia obsidum una, cùm ad Tiberim cum cæteris lavaret, oblata occasione equo conscenso tranavit, reliquas secum natantes adjuvit cùm redditæ essent, à Porsena honorifice sunt remissæ, Clœlia equestri statua donata est.

4 Ista verborum circuitione Florus subindicare videtur Aruntem Tarquinium Lucretiæ vim intulisse, quem tamen omnes quos equidem legerim (præter unum Servium) Sextum vocant: Etsi Dionysius cum natu maximum filiorum Superbi regis nominet, Livius, Ovidius in Fastis minimum

Brutum hoc anno in magistratu cæsum esse, ideò Dionys. lib. 46. annotavit, quòd omnes qui collegæ imperium abrogâssent, eodem in magistratu periisse observatum sit; quod & ipse exemplis confirmare nititur.

ARGUMENTUM CAP. XI. LIB. I.

Triginta Latinorum populi post annuas inducias, Duce Mamilio Tusculano quem Tarquinii excitaverant, arma sumunt. Romani ad Regillum lacum Dictatore Posthumio pro libertate pugnantes strenue vincunt, Inde à vicinis lacessiti, fines etiam dum propulsant injuriam, producunt. Quinctius Cincinnatus, ex agro ad Dictaturam extractus, Æquos, qui L. Minucium Consulem in Algido monte circumsepserant, sub jugum misit.

COMMENTARIUS.

1 Rebus adhuc florentibus, generum sibi ut subsidia suæ dominationi Tarquinius Superbus confirmaret: Mamilium Tusculanum asciverat. Quare spe reditus, Porsena cum Romanis fœderato, ipsi accisa, exulatum ad Mamilium abierat. Hujus auxilio fretus, Latinos ad arma excitat duce Mamilio. Senatus Dictatorem dici jubet. A. Posthumium: qui laborioso & ancipiti prælio hostes fudit ad Regillum lacum, Mamilio & Sexto Tarquinio ducibus in prælio occisis. Posthumius dictator de Latinis triumphavit, & in hoc honore Regillensis dictus est. Mortuus est paulò post etiam Cumis Superbus

bus rex, quo se post fractas Latinorum opes contulerat: atque ita tyrannis ubique sublatis, parta est Romanis libertas, idque foris; quia domi adhuc sub Patriciorum dominatione serviebant: quod capite 23 explicabimus. Inde à vicinis lacessiti, dum fines suos ab injuria armis tuentur, agrum etiam de hoste urbésque capiunt. Florus deinde Romanæ rei angustias, & cum vicinis adhuc populis, hoc est, Etruscis & Latinis, circa matrem luctantis, cum orbis acquisiti terminis amplissimis confert, & paucis bellorum progressus complectitur.

1 Dictatorem dicendum esse in rebus trepidis ex Senatus-consulto ab altero Coss. vel rei gerendæ causa, vel seditionis sedandæ, pro temporis necessitate cautum erat. Consul itaque nocte ex Consularibus virum unum dicebat, qui cum summa potestate & sine provocatione Reipublicæ præesset, sex mensium spatio, cæteri magistratus abdicarent, Dictatori parerent: ipse verò legiones ducebat, & equitate nisi legibus soluto non licebat. Dictator sibi magistrum equitum dicebat, cujus summa in equites & accensos potestas erat, perinde atque summum fuit Dictatoris imperium in Magistrum equitum & populum. Primum autem invenio Dictatorem T. Larcium, Magistrum verò equitum Sp. Cassium anno nono post Reges exactos, dictósque seditionis sedandæ causa, dum plebs ære alieno demersa tumultuatur, & ad bellum Latinum nomina dare recusabat. Rei, hoc est belli gerendi causa, atque imperii potestas dabatur ad sex menses, si res gerenda erat; cæteris in causis, quæ primo tempore seditionis sedandæ potissimum

fuerat, rebus peractis magistratu sese abdicabat. Alterum Dictatorem lego fuisse A. Posthumium album, ejusque Magistrum Equitum T. Æbutium Elvam, anno Urbis conditæ 257 rei gerendæ causa creatum, ob Latinum bellum, de quo Florus noster agit. Stratagema quod Florus hic Cosso tribuit, eidem à Livio lib. 4 tribuitur, cùm Magister equitum esset, sub Mam. Æmilio Dictatore, anno 327; atque Fidenates ad internecionem concidebantur.

2. Ἀντισωρησία est in nomine Cossus, pro T. Ebutio Elva Magistro equitum Cossus enim Magister equitum fuit Æmilio Mamercino Dictatore, anno V.C. 327 cùm res gesta est cum Fidenatibus & Veientibus.

3. Soram Volscorum oppidum in Campania fuisse invenio, defecisse ad Samnites bello Samnitico, interfectis Romanorum colonis, anno V.C. 438. sámque ob situm expugnatu difficilem, Sorani transfugæ indicio capta in Colonorum cædis ac deditionis auctores 235 Romæ virgis cæsos ac securi percussos.

4. Algidum oppidum est Æquorum, non procul à Tusculo in alto monte situm, est & mons Algidus, qui distat ab Urbe 100 stadiis, & sylva Algida, in cujus ingressu est Regillus lacus. Circa hunc locum Gracchus Æquorum dux, L. Minucium Coss. cum exercitu obsederat, quo nuncio cùm Romæ trepidatum esset, Dictatorem dici placuit: dictus est ille Quinctius Cincinnatus, cujus historiam mox prosequetur.

5. Satricum Urbs Antiatum in Latio, incensa est à Latinis indignitate irritatis, quòd Antiates urbem agrósque dediderant, anno Urbis

Urbis conditæ 378.

6 Corniculum Latini nominis oppidum à Tarquinio Prisco expugnatum, direptum & incensum invenio. Latinos istam cladem agri Romani populatione ulturos, à Prisco rege coërcitos, & excursione in ipsorum agrum facta æquali clade ultum esse.

7 De Veientibus triumphatum octies observavi, bis à Regibus, quater à Coss. bis à Dictatoribus; postremum egit Dictator Camillus, Veiis urbe expugnatà direptaque anno Urbis conditæ 358. De Bovillis triumphatum esse non legi, urbem fuisse populi Romani Sociam & florentem, antequam à Marcio Coriolano patriæ suæ hoste caperetur, testes sunt Plutarch. & Dionys. Sunt qui pro Veiis, Verulis legunt, quod oppidum Hernicorum erat.

8. Tibur Latinorum urbs decimosexto distabat ab Urbe lapide in ortum æstivum. Tiburtes verò societatem belli cum Gallis fecerant anno urbis conditæ 392. portæ etiam urbis Collinæ imminere ausi & insultare, quinto demum anno ad deditionem coacti sunt, & bis de Tiburtibus triumphatum lego.

9. Præneste distat ab Urbe in ortum stadii ducentis ejus situs à Strabone lib. 5. describitur. Prænestini anno urbis conditæ 374 ad portam Collinam signa intulerant, cum ingenti urbis, quæ tunc seditione laborabat, trepidatione. Dictator itaque dictus T. Quinctius Cincinnatus fugat ad Aliam flumen Prænestinos, Præneste capto triumphavit. Huic Urbi frequenter exitiosa fuisse sua munimenta idem Strabo testatur, propter Romanorum seditiones, ob loci

enim firmitudinem eò seditiosi ab Urbe pulsi confugere solebant, & munitione Urbis sese tueri: quos dum alii repetunt, & expugnant, Prænestini nulla sua culpa miserè affligebantur.

10 Fæsulæ Etruriæ civitas olim potens non procul à Florentia, nunc vicus modicus, distans ab Urbe 280 stadiis versus occidentem.

11 Taphræ Urbs est in Tauricæ peninsulæ Isthmo Occidentali sita, & quia (nuper) adjicit, putatur à Trajano Imperatore subacta. Sunt tamen qui Catræ scribant Mesopotamiæ Urbem Crassi clade nobilitatam.

12 Aricinum nemus à vicina Aricia Latinorum urbe dicitur: distabat ab Urbe ad duodecimum lapidem via Appia, teste Strabone.

13 Hercynius saltus in Germania celebris est.

14 Fregellæ oppidum Latinorum, non procul à Liri amne, à Samnitibus captum bello Samnitico, & à Romani, receptum anno V.C. 342.

15 Gessoriacum, portus Morinorum in Gallia Belgica, quod nunc Caletum, ut est opinio, dicitur: allii malunt Soriacum esse, juxta Audomari fanum.

16 Tygris & Euphrates nobilissima Orientis flumina, quæ Mesopotamiam suis alveis complectuntur, olim limites imperii versus ortum, dum res Romana floreret. Sed hoc loco aliquot exemplaria ita habent; Tiberis & Euphrates: eo sensu, ut limes nunc Orientis Euphrates; ita Tiberis olim Occidentis.

17 Corioli

17 Corioli Volscorum oppidum à C Marcio captum ipsi cognomen Coriolano fecit. Florus verò ex personarum, temporis, & locorum comparatione, cognomen istud cum Africano & Numantino collatum obscurat. Marcius enim miles tantùm, P. Scipio Imperator: ille sub Consulis sui Posthumii auspiciis, oblata occasione Coriolos oppidulum invasit & cepit: iste suis auspiciis; & populi Romani Imperator, Carthaginem imperii æmulam, Africæ dominam, & Celtiberorum Numantiam 14 annis invictam delevit. Ab illa & in triumpho Africanus, ab ista Numantinus dictus. Illéne ergo scilicet ob unius diei laborem, unius oppiduli & nunc obscuri, expugnationem, Coriolanus?

18 Antium Volscorum metropolis erat maritima, quam in suo Consulatu C. Mænius expugnavit, & ex navium rostris suggestum antea in foro extructum exornavit: & id templum Rostra deinceps appellatum anno urbis conditæ 416 ex Rostris ad populum concio deinceps haberi solebat: situm erat ante Curiam Hostiliam in foro. Rostrum erat in prora navis pars prominens, & acuminata ex ære vel ferro, ad rostri effigiem alicujus animalis formata: hinc naves rostris instructæ, rostratæ dicuntur. De Antiatibus Volsciis quatèr triumphatum esse observavi: postremum egisse triumphatum quantum in Annalibus extat, C. Mænium anno V.C.416.

19 *Pervicacissimi*, adjecto admodum proprio dixit. Quid enim æquis pertinacius? cum iis namque annis septuaginta duobus vario Marte pugnatum est, quousque magna clade à Camillo Dictatore victi sunt, anno

Urbis conditæ 364. Inde ut respirarent, sub specie pacis, sed infidæ, 84 annos quieverunt. Sed quia tunc Samnitibus auxilia ipsos submisisse deprehensum est, moverunt in eos exercitum Consules, oppidaque 41 intra dies novem expugnârunt, quo bello fracti iterum rebellârunt & à Dictatore Junio Bubulco ad imperium coacti sunt anno Urbis conditæ 451, atque de Æquis eum fuisse decimum tertium, & ultimum triumphum observavimus.

20 Volscorum populus semel à Tarquin. Superbo motus, arma ad ducentos annos sumpsit teste Livio, nec quies fuit nisi per intervalla, & infida, æmulatione enim invidiâque in populum Romanum usque adeo pertinaciter flagrabant, quod septem Consules, tres Dictatores, & rex Superbus de ipsis triumphum egerint, duo etiam Coss. ovationem.

21 Æquos intelligit, qui rupto fœdere quod priore anno inierant, bellum moverunt duce Clælio Gracceho: contra eos missus est L. Minutius Consul, qui cum in monte Algido circumsessus esset, unà cum exercitu, trepida civitas Dictatorem poposcit, dictus est L. Quinctius Cincinnatus, qui Consulem & legiones obsidione liberavit.

22 Tribus hastis jugum fit; humi fixis duabus, superque eas transversa una deligata: sub tali jugo Dictator Æquos nudos misit Livius.

A GRU-

ARGUMENTUM CAP. XII. LIB. I.

Rebus Romanorum accisis bellum Reipublicæ nomine contra Vcientes, suo periculo 306 Fabii moverunt, qui ad Cremeram flumen cæsi sunt: dies prælii inter nefastos relatus: porta quâ ad bellum exierant, Scelerata pro Carmentali dicta est. Veiorum urbs decennio obsessa, tandem cuniculis & duce Camillo expugnanda fuit. Fidenates Latini dum facibus armati in prælium ruunt, ut Romanam aciem percellerent, ipsis faces à Romanis ereptæ sunt, profligantur, cæduntur, urbs eorum capta est. Faliscos Etruscorum populos Camilli justitia vicit & probitas, remisso ad Falerios puerorum magistro proditore.

COMMENTARIUS.

Fidenæ Albanorum colonia, Latinorum oppidum distabat ab urbe in Septentrionem cis Tiberim ad quintum lapidem viâ Flaminia, hujus cives Fidenates injuriâ Romanos sub Romulo Rege læsisse ex historiis observavimus, quia frumentum quod ex Grustomino agro Tiberi devehebatur ad Urbem fame laborantem, diripuerant. Movit itaque contra Fidenates Romulus, ipsos profligat, cædit, oppido expugnato dat novos colonos. Sed istorum pax semper insidiarum plenissima fuit. Tullo enim Hostilio rem cum Albanis gerente, cum Vejentibus denuò conspirant, nullo tamen successu: urbe enim ipsorum capta in violatores pacis animadvertitur. Marcius iterum rex rebel-

lantes, & Fidenates agrum Romanum populantes obsidione capit, securi percutit defectionis auctores. Capiuntur etiam ab Etruscis per proditionem, quia fœdus cum Tarquinio Prisco percusserant. Priscus dum illos asserit, oppidum expugnat, & supplicio proditores plectit, fontes etiam aliquot in exilium egit, qui auxilio Sex. Tarquinii post ejectum Superbum Regem, arcem denuo occupant, & oppidum, quod Romani Coss. obsidione & fame fractum, & à sociis Latinis desertum deditione occupant: inde aliquot annorum requies, donec iterum societate Veientium sollicitati, victi sunt à Coss. Sergio: cui Fidenati cognomentum fecerunt anno V. C. 315. Sed iterum deficiunt ad Lartem Tolumnium Veientium regem, Legatos Romanorum occidunt, ut societatem belli scelere obstringerent. Vincuntur à Dictatore Qu. Servilio, & capiuntur; qui in hoc honore ideò Fidenas appellatus est anno V. C. 318. Inde post octennium iterum Fidenas novi coloni sunt deducti, quo ipsi Fidenates post biennium jugulant, & quia Veientes ad Fidenas bellum transtulerant, dum Mam. Æmilius prælium conserit, Fidenates ex oppido in aciem Romanam cum facibus prorumpunt, sed profligati dum fuga repetunt urbem, Romanos quoque immixtos portis immittunt, urbs capta diripitur, diruitur, cives jam sexies juris gentium violatores sub corona venduntur, anno urbis conditæ 328.

Veii Etruscorum urbs, Athenis non minor, & opulentissima, teste Dionysio, intra vicessimum ab urbe lapidem distabat. Veientes hujus cives, Fidenatium causa, qui cum

Romulo

Romulo rege bellum sumpserant, in Romanos arma moverunt, deinde septies rebellarunt, in pace nunquam fidi, „agros urbis semper depopulabantur. Fidenates cogebant ad defectionem, ipsis auctores fuerant contra jus gentium opprimendi legatos: persuaserunt occidendos esse colonos. Legatos P. R. læserant injuria, Etruriam ad arma contra P. R. movenda non semel sollicitaverunt: quare toties læsa tot injuriis Romani populi patientia, decernitur urbem infidam esse expugnandam: eoque decennio pertinaciter obsessa à Camillo dictatore tandem non vi nec operibus, sed cuniculo capitur, anno urbis conditæ 357.

1. Diem hujus cladis apud auctores admodùm inconstanter definitum esse observo. Gellius lib. 17. Macrobius 16. lib. 1. diem Cremerensem, & Aliensem faciunt 17. Kal. Sextilis, Plutarchus in Camillo, & in Probl. Romanorũ *μετὰ τροπὰς θερινὰς περὶ τὴν πανσέληνον*, & Quinctili mense medio utramque cladem accidisse ait Livius lib. 6. Tacitus lib. 18. A. D. 15. KL. Sextilis, quod cum Plutarcho convenit. Ovidius tamen 2. Fastorum de Idibus Februarii ita canit,

Hæc fuit illa dies, in qua Veientibus arvis
Tercentum Fabii, ter cecidêre duo.

2. Stipendium primùm ne publico peditibus datum est anno Urbis conditæ 347. cùm odio Veientium in obsidione hybernandum sub pellibus esse decretum erat. Equitibus triennio posteriùs, anno urbis conditæ 350. quando malè ad Veios pugnatum esset. Quantũ verò illud apud priscos fuerit, nemo facilè putaverat. An Polybius etiam vocabulo *ὀψώνιον* pro diuturno stipendio utatur, an

pro

pro parte ejusdem, non satis liquet, dum pedititi quæstum diurnum obulos duos, Centurioni duplex, Equiti drachmam procedere ait. Quod Polyb. lib. 11, ὀψώνιον, hoc Livius lib. 38. (dum de seditione agit, qua in exercitu Scipionis ad Sucronem laboratū est) semper *stipendium* latinè vertit. Augusto quidem imperante denos asses (quorum singuli tunc semunciales erant) peditis stipendium diurnum fuisse ex Percennii seditiosa apud Tacitum libro primo concione manifestum est: quod ad nostri pretii & hujus provinciæ numisma collatam, duorum sestertiorum esset cum Sembella, hoc est, trium (ut vocant) blancarum. Tempore Punici belli denarius sexdecim assibus permutabatur, teste Plinio, hoc stipendium diurnum ferè procederet ad Regalem Hispanicum argentum.

3 Quo in honore opima spolia de Tolumino Veientium rege Cornelius Cossus fixerit, & quo anno, ut æquè ambiguum, Livius in controversiam trahit. Tribunum militum fuisse auctorum suffragiis colligit, sed eam opinionem argumento à legibus sumpto infirmat, eò quòd spolia opima referantur solùm, illa quæ dux duci detraxerit, duxque ille sit, cujus auspicio res geritur; infirmat idem & à titulo, quem ipsius spoliis inscriptum Augustus legerit; Consulem Cossum opima spolia retulisse, qui hinc conficit, hoc annos novem serius esse gestum quam ab aliis prodatur. Livii argumentis auctoritatem Varronis nostri sæculi scriptores opponunt, quem opima spolia descripsisse etiam ducunt illa, quæ manipularis miles detraxerit, dummodo hostium duci detraxerit: & tanto probabilius fieri potuisset, quòd opima spolia Ma-

gister equitum Cossus sub Dictatore Æmi-
lio retulerit, præsertim cùm triumphum e-
gisse non legatur. Alii iterum in Consulatu opima spolia ipsum fixisse contendunt, sed hoc ideo infirmant, quia nulla sit ejusdem, qui cum imperio fuerit, & suis auspiciis rem gesserit, triumphi in tab. Capitolinis mentio; qui honos imperium gerenti debebatur. Plutarchum quoque ἀνιστορησίας arguunt, qui in Romuli vita Cossum quadrigis in urbem vectum retulerit. Sed non est nostrûm tantas componere lites: Titulum tamen quem de Consule Cosso, Augustum legisse testatur Livius, cæterorum opinionibus præferendum putarem. Hîc ad *Feretrium*; concisè dictum est pro ad Feretrium Jovem: Jovi enim Feretrio nomen fecerat Romulus.

ARGUMENTUM IN CAP. XIII. LIB. I.

GAlli Senones à legatis Romanorum irritati, dum sponte Clusii obsidionem solvunt, ad Alliam flumen occurrentes Romanos profligant: dissipatos insecuti, Urbem diripiunt, diruunt, incendunt: inde ad Capitolium sedent menses septem; sed Galli à Camillo dictatore cæduntur, Roma liberatur Galli iterum ad Anienis ripam post tricesimum annum cæsi sunt: Intra duodecimum annum deinceps in agro Pontino adflicti, tandem à Dolabella ad lacum Vadimonis ad unum omnes Senones concisi sunt.

CCM.

COMMENTARIUS.

Galli Senones dum per injuriam agros producere conantur, Clusium Etruriæ oppidum obsidebant. Populus R. pro socia civitate legatos deprecatum misit: qui contemptim à Brenno Gallorum rege excepti; obsessis erumpendi auctores fiunt. Ibi Fabius legatus à Brenno deprehensus contra jus gentium pugnare, bellum aliorum in suos convertit. Solvit enim rex irritatus obsidionem, Romam contendit, sibi Fabium dedi postulat, contemnitur. Romani ab urbe undecimum lapidem progressi, ad flumen Aliam Gallis occurrunt; funduntur, fugantur: hostes insecuti urbem invadunt, incendunt, evertunt. Pars civitatis robustior Capitolinam arcem occupat, septem menses sustinet obsidionem. Interea M. Camillus, qui Ardeæ exulabat, lege Curiata evocatus, absens dictator dictus est; is contracto exercitu, dum Gallis appenditur ex fœdere aurum ad redemptionem, ipsos adortos Româ ejicit, & ad octavum lapidem viâ Gabiniâ assequutos profligat Idibus Februarii, anno urbis conditæ 364. Iterum Galli Senones ad pontem Anienis castrametati tertio ab Urbe lapide via Salaria, à Quin. Dictatore victi sunt: ac T. Manlius à Gallo singulari prælio provocatus ipsum occidit, & ex torque ipsi detracto Torquatus dictus est. Galli proximâ; nocte in Tiburtinum agrum transierunt, societate belli cum Tiburtibus factâ.

Anno iterum urbis conditæ 404. campos & maritima loca populabantur, qui à L. Furio Camillo Coss. in agro Pontino acie fusi,

in Apuliam compulsi sunt. M. Valerius Tribunus militum ex singulari pugna cum Gallo commissa, corvique auxilio victo hoste, Corvi cognomine donatus est: unde & ejus posteri corvini sunt appellati.

Anno autem Urbis Conditæ 470. Senones Galli cum Boiis sociantur, illi cum Etruscis & Samnitibus arma contra Romanos sociant. Senones magno prælio à Romanis vincuntur: Boii cum Senones cæsos intelligerent, suis rebus metuentes, Etruscos evocant: sed Boii ad lacum Vadimonis cum Dolabella Consule congressi profligantur, & maxima pars Etruscorum occiditur: teste Polybio lib. 2.

1 Legati à Romanis missi fuere tres Fabii; quorum Q. Fabius Ambustus, quia contra jus gentium arma in Gallos moverat, reposcebatur à Brenno rege: qui cùm legationem suam à populo Romano contemptam intellexisset, exercitum à Clusio movit ad urbem, armis injuriam vindicaturus. Fabio Ambusto ob hanc causam à tribuno plebis diem esse dictam lego, idque post liberatam Romam: sed illum intempestivâ morte judicio ereptum fuisse.

2. 3. Cremera Tusciæ fluvius, ad quem à Veientibus Fabii cæsi sunt. Alia fluvius ex Crustominis montibus ortus, in Tiberim defluit. Distabat ab urbe ad 90 stadia, ut Plutarch. supputat; sed Livio ad undecimum lapidem. Ibi profligatus est Romanorum à Gallis exercitus: qua de re cùm utraq; clades ad eundem diem evenisset, relatus est ille inter nefastos: dictusque Aliensis & Cremerensis dies, de quo præcedente capite latius diximus.

4 Livius

4 Livius irritatos esse ad Senatorum cædem Gallos à Papirio tradit, qui Gallum barbam sibi demulcentem eburneo scipione percusserit.

5 *Septem menses* pro sex mensibus ideo scribendum esse judicavi, quia constanter cæteri scriptores ita numerant: & refert Plutarchus circa Quinctiles Idus Senones Vrbem cepisse: sed à Camillo circa Idus Februarias exinde sequentes ab Vrbe exactos, quod spatium colligit numerum septem mensium. Itidem Polybius lib. 2. testatur.

6 *Væ victis*, hinc in proverbium venisse creditur, teste Festo, quòd cum Roma capta Senonibus Gallis, aurum ex conventionis pacto pensum, ut recederent, de iniquis ponderibus uno ex Tribunis querente, Brennus dux Gallorum ad pondera adjecisset gladium, & dixerit, *Væ victis*: quem postea Furius Camillus cùm insidiis circumventum concideret, & quereretur contra fœdus fieri, eadem voce remuneràsse.

7 Camillus, quia dies ipsi dicta erat à L. Appuleio Tribuno plebis, ob prædam Veientanam inique divisam, Ardeam in Exilium abiit: absens ab ingratis civibus quindecim millibus gravis æris damnatur. Zonaras 1500 δραχμὰς interpretatur, hoc est, ut nunc pretium est, centum Regalibus aureis: sed Nemesis (mox capta à Gallis Urbe) visa est tantæ ingratitudinis pœnas de pop. Rom. repetere, vel ratam habuisse Camilli abeuntis imprecationem εὔξατο γὰρ τὴν ἀχίλλειον εὐχὴν ἐπιποθῆσαι Ρωμαίυς κάμιλλον ἐν καιρῷ, ἀποντῖσαι ἢ αὐτῷ πολὺ ὕστερον, teste Suida. Galli verò, cùm ad Capitolium sederent frumentatum in agros proficiscebantur, caluque

Ardeam

Ardeam usque provecti, ubi Camillus exulabat, Camilli ductu & Ardeatium auxilio cæsi sunt; atque confluebant undique ex agris qui Aliensi cladi superfuerant, vel Ardeam, vel Veios ex quibus exercitum conscripsit Dictator Camillus, patriámque a Gallis liberavit.

8. 9 Nova Gallici belli fama anno V. C. 386 perpulit civitatem, ut Camillum fere actogenarium diceret quintum Dictatorem, qui cæsos castrisque exutos ingenti victoria profligavit. Sed de loco prælii diversæ sunt opiniones, Plutarchus cum Polyæno pugnatum esse à Camillo hoc tempore ad Anienem narrat. Livius & Polybius ad Albam dimicatum esse produnt, sed ad Anienem T. Quinctio Dictatore; quorum sententiæ & Florus noster accedit, quia T. Manlium aureum torquem Gallo ad Anienem pugnâ detraxisse omnes cum ipso consentiunt.

10. De Satyria alite, quam alii constanter corvum vocant, vide Rhodig. lib. 19. quem tamen frustra se torquere video in ejus vocis significatione ex hoc loco desumpta, cùm veteres libri, & Jornandes *sacra alite* pro *Corvo* scribant. Corvus cognomine non Corvinus, ab hoc eventu scribitur. M. Valerius in saxis Capitolinis & priscorum monumentis, Manlius tamen poëta Corvinum non Corvum in carmine scripsit:

Et cum militia volucris Corvinus adeptus
Et spolia & nomen,

11 Vadimonis lacus, in quo Insulæ fluctuant, distat ab Urbe circiter 46 passuum millibus, juxta Ameriam Umbriæ civitaté quæ ab Urbe

Urbe proficiſcentibus viâ Flaminâ ad ſiniſtram erat. Cætera de lacu graphicè & eleganter Gallo ſuo Plinius Secundus lib. Epiſtolarum 8, depingit.

12 Conſpirarant uno tempore Samnites, Brutii, Lucani, Senones Galli, cum iis ad Arretium Etruriæ urbem congreſſi Romani ſuperantur, L. Cæcilio Prætore occiſo, & cum ipſo in eo prælio 1300 militum, & 7 Tribunis. M, Curius in Cæcilii locum ſufficitur, qui legatos in Galliam miſit pro redimendis captivis, quos illi violato jure gentium interemerunt. Itaque novo delectu habito Romani in Galliam penetrant, tandemque Senones, & Senonum ſocii ad lacum Vadimonis à Cornelio Dolabella Coſſ. ingenti prælio conciſi ſunt. Atque de tanta victoria Dolabellam, etſi nullus extet triumphus, triumphâſſe tamen veriſimile eſt.

ARGUMENTUM CAP. XIV. LIB. I.

Latini reſponſo feroci, quo alterum Conſulem è Latio fieri petebant, Populi Romani arma in ſe converterunt. Manlius Torquatus conſul filium ſecuri percuſſit, quia contra edictum Conſulis pugnaverat. P. Decius ſeſe pro legionum ſalute devovet.

COMMENTARIUS.

Latini poſt pugnam ad Regillum lacum in fœdere non ſatis fido, tamen cum populo Romano annis centum quinquaginta & ſex manſerant. Sed dum ipſi Samnites Romanorum ſocios bello laceſſunt, arma ponere jubentur.

jubentur: qui responso etiam ferociore Consulem alterum ex Latinis creari postulant, & civitatem; qua indignitate commoti Romani arma movent contra Latinos. Torquatus & Decius Consules castra ad Capuam habent, incertam vocem nocte excipiunt: ex alterâ acie Imperatorem ex alterâ exercitum Diis manibus, Terræque matri deberi: addici autem victoriam illi parti, populóque, cujus exercitus Imperator legiones hostium, superque eas se quoque devovisset. Convenit itaque inter Consules, ut utrius cornu in acie primùm laboraret, is sese Diis manibus devoveret. Prælio commisso Decii cornu fluctuabat, qui sese hostésque Latinos devovit, M. Valerio Pontifice verba solennia præeunte. Hinc Decius cum impetu in hostes irrumpens, morte sua suis victoriam vindicavit.

1 *Jus civitatis*, hoc est, libertatem civis Romani petebant, qua Tribum cum honorum petitione consequerentur.

2 Edixerant Coss. ne quis extra ordinem in hostem pugnaret. T. Manlius Consulis filius dum à Geminio hostium duce, cum verborum etiam ferocia insultante provocatur; præ iracundia aut dolore Consulatis edicti oblitus hostem aggressus, singulari certamine occidit. Pater quia contra edictum pugnaverat, jubet filium securi percuti: atque hinc Imperiosi cognomen Manlio datum, (quod ἐπιτακτικὸν Plutarchus interpretatur) multi contendunt: cum tamen Imperiosi cognomen hujus Consulis Pater ex acerbo & imperioso delectu, filiique relegatione invenerit, quod deinde in filium jure hæreditario transivit; potius namque à severa

in

in filium animadverſione *Duri* & *Aſperi* cognomen ipſi; quam *Imperioſi* tribuendum erat.

ARGUMENTUM CAP. XV. LIB. I.

M*Anlius Curius Dentatus Conſul Sabinos in poteſtatem populi Romani redigit.*

COMMENTARIUS.

Hoc bellum cæteri ſcriptores ferè cum Sammitico, & Lucanico confundunt; Sabini quia rebellaverant, à Curio devicti ſunt, atque ipſum Curium, quod Florus de Sabinæ victoriæ relatione ſcribit, alii de Samnitium victoria ad Senatum retuliſſe recenſent, tantum agri ipſum cepiſſe, ut ſolitudo futura foret, niſi tantum hominum cepiſſet: tantum porrò hominum cepiſſe, ut fame perituri fuerint, niſi tantum agri cepiſſet: triumphâſſe de Sabinis Curium anno Urbis conditæ 463 ex Capitolinis Tabulis conſtat.

1 *Dentatus* cognomen invenit Curius, vel quia cum dentibus natus erat, vel quia ſolidum unum eos pro dentibus habuerit.

2 Sabini quaſi Sevini dicti ſunt à religione, & Deorum cultu, anguſtum incolebant agrum, teſte Strabone, à Nomento uſque ad Tiberim, ſecundum longitudinem uſque ad Veſtinos 1000 ſtadiis. Velinos accolunt lacus roſcidis collibus. Nar amnis exhaurit illos ſulphureis aquis, Tiberimque ex his petens replet; qui è monte Fiſcello labens, juxta Vacunæ nemora & Rheate in eoſdem conditur; ita ferè Plin. l. 3. cap. 12. videturque

videtúrque hoc Flori desumptum ex septimo Æneid.

Sulphureâ Nar albus aquâ, fontésque Velini.

ACGUMENTUM. CAP. XVI. LIB. I.

PRo Capuanis deliciis populus Romanus arma contra Samnites movet: inde Campaniæ laudes à situ & fertilitate prosequitur; ad hæc quinquaginta annorum cum Samnitibus bellum, & Caudinarum furcarum ignominiam à Romanis acceptam, Samnitibus eadem ignominia repositam.

COMMENTARIUS.

Anno Urbis conditæ 410 Capuani Samnitium armis oppressi, ut populo Romano defendendi Capuanos necessitatem exprimerent, sese suáque populo Romano per legatos dedunt. Movent itaque ad dedititiorum propugnationem Consules contra Samnites; Corvus in Campaniam, Cossus in Samnium, atque victor uterque triumphavit. Hinc pacem Samnites à Senatu impetrant, à qua, ipsi frequenter interea infidi, apertè deficiunt, anno post datam pacem vicesimo secundo, victíque à Papirio Dictatore, anni unius inducias petunt & impetrant, sed eas Brutulus Papius ipsorum dux abrupit, Samnitésque à Dictatore Cosso fusi fugatique sunt, & ita fracti, ut ultro fœderis ruptorem Brutulum dederent, résque ablatas restituerent, etsi pacem à Senatu non impetraverint. Quare anno V. conditæ 432. C. Pon-

C. Pontio duce, T. Veturium & Posthumium Consules in insidias cum exercitu ad Caudinas furcas pertractos & inclusos sub jugum mittunt, eosque turpi sponsione obstringunt. Consules à populo Romano Samnitibus deduntur; nec ab ipsis accipiuntur: ita solutis religione animis, bellum rursus Samnitibus indicitur; fusi victique Samnites à L. Papirio tertium Consule; qui ignominiam ante receptam ipsorum ignominiâ acerrimè ultus est. anno V. C. 434. Deinceps proximo anno induciæ sunt petentibus datæ, & rebellant tertio anno ob Saticulam ab Æmilio Dictatore circumsessam, sed ipsi fugati Plistiam socios pop. Romani circumsident. Romani Saticula, Samnites Plistia potiuntur, atque abhinc quatuordecim annis cum Samnitibus continuò bellatum est; fœdus namque ipsis redditum est anno Urbis conditæ 449: idque quia Romanum exercitum per ipsorum agros profectum commeatu adjuvarent. Atque deinde sexennio quieverunt, quousque Lucanos populi Romani socios, armis invaderent, & bellum decennale moverent: sed à Curio Dentato ita fracti sunt, ut octennio sese non moverint, nec priùs quàm sociorum periculo territi, dum Tarentinis à populo Romano bellum indictum erat, ipsi quoque arma resumpserint: sed post septennium ita à *L.* Papirio Consule debellati sunt, ut nunquam deinceps potestatem Romanam præterquàm bello Sociali excusserint, idque factum anno ab V. C. 471.

1 Campani opem tulerant vicinis à Septentrione Sidicinis, per injuriam à Samnitibus ut potentioribus, oppressis, sed prælio victi

victi Sidicinorum bellum in se converterunt. Samnites namque Campanam gentem luxu & mollitia fluentem adorti pugna, ad Capuam fractos urbem compellunt. Campani magna clade debellati Romam legatos auxilii petendi causa mittunt, atque ipsis ob societatem, quam populus Romanus cum Samnitibus habebat, auxilium non est decretum: quare legatus ut populum Romanum ad sua, non aliena defendenda impelleret, dedit omnia Campanorum in Reipublicæ Romanæ potestatem.

2 Campania Liri flumine & Latio novo ab occasu terminatur; ab ortu Sarnum habet limitem; Samnites Septentrioni prætenduntur, Clauditur Etrusco sive Infero mari à meridie. Celebratur Campaniæ tractus ob situs amœnitatem & agrorum montiúmque fertilitatem. Dicta Liberi Cererisque certamen: illud ob vini generosissimi copiam, istud ob frugum optimarum fœcunditatem. Miror equidem Plinium, ex quo Florus noster sua descripsit, non adjecisse & Palladis cum Libero & Cerere certamen, cùm nihil Venafrano oleo celebrius sit & melius. Vide Plin. lib. 3. cap. 5.

3 Cajetam Latio novo, quia citra Lirim sita est, multi adscribunt: Urbs est & portus in ora Formiani sinus occidentali. Nomen habet à Cajeta Æneæ nutrice, sive à littoris curvitate, teste Strabone; & hodie nomen retinet, distátque ab urbe in ortum æstivum ad sexagessimum lapidem: ab Aquilone Formias habet adversas ad quintum lapidem, Formiano sinu intermedio.

4 Misenus portus & promontorium est, olim urbs quoque satis celebris, quæ nunc diruta

diruta est. Ultra Cajetam in ortum vergit ad quadragesimam ferè lapidem, dictus à Miseno Æneæ tubicine, teste Virgil. Cumæ eodem tractu sitæ erant, sed in occasum æstivum 16 stadiis.

5. Baiæ promontorium, & urbs & portus ob tepentes aquas saluberrima; ab Urbe ad centesimum lapidem in ortum brumalem distabat. Cingebatur à septentrione Averno, à meridie Augusti portu, ab occasu Lucrinum lacum habebat, ab ortu Puteolanum sinum; ita ut nihil eô situ amœnius, neque salubrius esse posset; quare à Romanis frequentissimè ocii causa & deliciarum habitabatur; nunc ferè suis ruderibus obruta jacet, etiamsi ob fontium & aquarum salubritatem etiam hodie commendetur.

6, 7. Locrinus & Avernus ex præcedenti Baiarum descriptione noti sunt, & Strabo lib. 5. & Plinius cætera.

8, 9, 10. Gaurus mons initium habet à ripa Liris orientali, atque ostio ejusdem fluminis, quod à Gauri vicinitate Gaurianus; unde vulgò Gargiliano dicitur. Hujus montis pars occidentalis Gaurus, orientalis & juga ejusdem Massicus, septentrionalis Falernus dicebatur. Falernus ager ejus montis ad septentrionem declivitate porrigebatur. Vinum quod summis collibus nascebatur, Gauranum; quod mediis, Faustianum; quod imis, falernum vocari solitum est, teste Plin.

11. Vesuvius mons nunc Sumanus dictus, distat à Neapoli in ortum ad quartum ferè lapidem, clauditque ripam Sarni fluminis: ipse nobilis generosissimo vino, quod nunc Græcum vocant, & frequenti etiam incendio

incendio celebris est: eructat enim subinde flammas, & cinere quoque læto pinguique vicina respergit, verticem verò habet tostis & adustis saxis sterilem. Flagrâsse sub Tito, maximo incendio, Xiphilinus testatur, & Zonaras, itidem Suetonius: anteà etiam flagrâsse ex strabone constat & Vitruvio. Plinium Naturalis historiæ scriptorem, dum illud sub Tito incendium Vesuvii, ejúsque causas propiùs investigare contendit, crassâ aëris caligine suffocatum interiisse, ad Tacitum Plinius ejus nepos lib. 6. Epistolarum scribit. Ætna Siciliæ mons perpetuo incendio in vertice lucet, ejusque causam Justin. lib. 4. reddidit.

12. Puteoli urbs Campaniæ, Averno ab occasu abluitur; ab ortu sinu, cui Puteolano nomen dedit. Ipsa olim Dicearchia dicta fuit à justitia magistratuum, teste Strabone: condita à Samnis, teste Eusebio, primis Romæ Coss. Bruto & Collatino. Inde à putore sulphureo, quem aquæ tepentes exhalant, Puteoli dici cœpit, teste Strabone & Festo: alii tamen à puteorum frequentia illud nomen faciunt: hodiè Puzzuolo voce parùm deflexâ dicitur.

13. 14 Herculanium & Pompeii urbes Vesuvio monti vicinæ, ista ab ortu ad Sarnum, illa ad occasum non longè à Leucopetra promontorio, Vesuvii montis cineribus sepultæ jacent.

15. Capua olim inter celeberrimas orbis totius urbes tertia, à mari in septentrionem ad 12 lapidem distabat, eámque Vulturnus mediam perlabebatur. De nominis ratione, ut variæ sunt apud Scriptores opiniones, ita nulla verisimilior, quam quæ à Capi

conditore dictam credit: nam hoc effossa, Cæsare Julio regnante, ænea Capuæ tabula etiam testabatur, ut scribit in Dictatore Cæsare Suetonius, & maxima pars auctorum in eo nomine convenit. Capuam verò beneficio populi Romani à Samnitium injuria vindicatam defecisse in gratiam Annibalis à Romanis, iterúmque ab iis expugnatam defectionis & proditionis pœnas dedisse, ex historiis constat, et ex Ciceronis Rulliana.

16. Ita fulgebant auratis armis, & versi colori veste eo prælio, quo cæsi sint à L. Papirio Dictatore, speciosúmque fecere ipsius tot spoliis triumphum, anno Urbis conditæ 444. Iterum eodem apparatu fulgentes & linteatis etiam sacratísque legionibus splendentes, L. Papirius Cos. Dictatoris filius internecione ad Aquiloniam concîdit, anno Urbis conditæ 460.

17. Ita circumventum & cinctum sylvarum montiúmque indagine Coss. Cornelii Cossi exercitum, Decius Tribunus militum suâ virtute & fortitudine expedivit. Junius Consul exercitui spe prædæ digresso, insidiísque ad Bovianum perturbato, armis sanguinéque hostium viam aperuit. Iterum Cornelio Arvinæ Coss. ita vias saltúsque obsepserant, ut ne qua commeatus subveheretur: sed & ille ferro hostes submovit. Nulla autem fraus ipsis successit in Romanorum cladem pronior, quam ad Caudinas furcas, nisi oblatam occasionem infelici consilio corripuissent, de qua mox dicturus Florus.

18. *Sacratis Legibus* ideò dixit, quia Samnites à ducibus suis coacti erant ad sacramentum (diri cujusdam carminis in execrationem

crationem capitis, familiæ, stirpisque compositi) nisi issent in prœlium, quo Imperatores dixissent, si aut ipse fugisset, aut si quem fugientem vidisset, extemplò non occidisset. Hoc cùm primi aliquot abnuerent, obtruncati sunt, projectique inter stragem victimarum, ut documento cæteris essent ne abnuerent. *Hinc Sacratæ legiones* dictæ, & *Linteatæ* conscriptæ sunt. *Linteatæ* verò legiones, quòd singuli intrantes ad Aram, velis linteis circundatam, juraverant. Cætera vide apud Livium libro decimo, & Festum.

19. Quòd Florus quinquaginta annorum spatio Samnites bello edomitos esse colligit, ἀνισορησία est, sunt enim anni 71. Cœptum namque hoc est bellum anno Urbis conditæ 410. in potestatem redacti sunt Samnites anno Urbis conditæ 481: quo victor L. Papirius L. F. de Samnitibus triumphum egit Secundum. Appianus etiam excessit hunc annum imprudenter decennio. Eutropius etiam 22 annis contrahit istud bellum, iniqua temporis digestione. Proximè accessit lib. 31. Livius, qui Samnites cum Romanis septuaginta annos bellâsse dicit. Consentiunt etiam historiæ omnes nullum in Italia fuisse hostem, qui populum Romanum diutiùs aut pertinaciùs fugaverit quàm Samnites.

20 Samnites dicti sunt à Samnio colle, in quo è Sabinis venientes consederunt, & nomen urbi, quam ibidem condiderant, Samnio fecerunt. Eos ab occasu Sabinos, Pelignos, Æquos; ab ortu Picentinos, & Apulos; à meridie Campanos, & Sidicinos; à Septentrione Marucinos, Daunos, Apulos

 habuisse

habuisse ex historia observavimus.

21 Observavi triumphatum esse de Samnitibus tricies: Coss. enim vicies & sexies triumphum egerunt, bis Dictator L. Papirius & qui primus cum imperio proconsulari triumphavit Publius Philo, alter etiam proconsul Q. Fabius, quos ordine ex Capitolinis triumphis petere licebit. Gentis Fabiorum triumphos quatuor, Papiriorum quinque recensitos numerabis: victos fractósque postremo L. Papirii, L.F. cum Samnitibus prœlio ex ejusdem triumpho colligitur anni V.C. 481.

22 Caudinæ furcæ impeditissimæ saltuum sylvarúmque inter duas rupes, fauces à Caudio vicino Samnitium oppido dictæ sunt. Eæ distabant ab Urbe in ortum iter tridui, & describuntur à Livio lib. 9. elegantissimè, unà cum turpi Coss. sponsione. Deinde à Populo Romano Veturim & Postumium Coss. Samnitibus deditos esse, ut civitatem pace obnoxiam religione solverent: Verùm à Pontio Samnitium Imperatore deditos non fuisse receptos.

23 Sponsione non fœdere factam ad Caudium ditionem, Livius l. 9. convincit.

24 Istud prœlio, quo Samnites ad Gaurum montem Consul Valerius profligavit, accidisse, primâ cum Samnitibus pugnâ Livius lib. 7. auctor est.

25 Samnitium copiis bis ad Luceriam, quam Papirius Consul obsidebat, profligatis, cæsisque, tali conditione cum obsessis pactam esse deditionem Livius prodit, ut receptis 600 equitibus, qui pro Caudina pace obsides dati fuerant, dedititii unà cum Pontio Imperatore sub jugum mitterentur, atque

eâ ignominiâ acceptam cladem ulcisceretur. Sed ambiguitatem quam Livius proponit, fueritne res ad Luceriam gesta, & ignominia Caudinæ deditionis reposita, Papyrio tertiùm Consule, an ipso equitum magistro, Dictatore Lentulo, eam Capitolini triumphi dirimunt, qui Papirium de Samnitibus secundùm triumphâsse, cùm consul tertiùm esset, constanter recensent, anno V.C. 434.

ARGUMENTUM CAP. XVII. LIB. I.

Samnites, Etrusci, Umbri, Galli armis sociatis bellum moverant contra Romanos: Prælio vincuntur à Fabio Maximo ad Ciminiam sylvam. Inde in Sentinati agro dubio Marte pugnatur: ibi P. Decius Coss. P. F. cujus sinistrum cornu laborabat, sese patris exemplo devovit. Q. Fabius V. Consul victoria potitus est.

COMMENTARIUS.

Florum hoc capite bellum prosequi, quod societate armorum Etrusci, Samnites, Galli, Umbri contra Romanos gesserunt, ex tota relatione manifestum est; sed confundit rerum gestarum seriem, atque ex variis præliis unicum facit: trans Ciminiam enim sylvam profectus Q. Fabius Maximus *Pro*consul, ad Perusiam ita Etruscorum opes fregit, ut à Perusia Cortona & Arretio legati venerint pacem petentes, atque 30 annorum inducias impetrârint, anno Urbis conditæ 414. Interea Etruscos violento sæpiùs fœdere, aliquot etiam præliis fractos esse;

quia triumphâsse invenio de Etruscis Valerium Corvum Cos. anno Urbis conditæ 452, atque Fulvium Centumalum Cons. anno 455. Inde Q. Fabio V. Decio IV. Consulibus, cùm Samnites, Etrusci, Galli, Umbri collatis armis gravissimum bellum inferrent; Etrusci magno & utili consilio à societate distracti sunt, dum sua tueri coguntur, atque cum Samnitibus Gallísque in agro Sentinati pugnatum est. Sed cùm Decii cornu sinistrum, cui præerat, in fugam ageretur, ipse patris Decii exemplum (qui sese Latino bello ad Veserim devoverat) secutus morte sua populo Romano victoriam asseruit. Fabius castris Samnitium expugnatis, duce quoque hostium Egnatio occiso, Gallos à tergo circumventos concîdit: & de Samnitibus, Etruscis, Gallis triumphum egit, anno V.C. 458.

1 Etruria enim ab occasu prætendebatur ripis ipsius Tiberis, citrà Roma erat & Latium. Sunt tamen qui legunt ex Jornande, *latè pèr Etruriam infesta, quatuor, &c.*

2. Sociaverant enim arma Etrusci, Galli, Samnites, Umbri, quorum signa singula singulis agminibus præferebantur.

3. Ciminius saltus antequam à Fabio aperiretur, invius: qui in Etruria fuit, inter Sutrium & Perusiam, 800 ferè ab Urbe stadiis; quantum ex Strabone colligo.

4 Caledonia Britanniæ sylva; ea parte insulæ quæ nunc Scotia dicitur, quæ primùm aperta est Romanis Claudio imperante, etsi fama ejus aliqua fuerit Julio Cæsare in Britanniam expeditionem moliente. Multi hanc ursis nobilitatam referunt, ut Calydoniam Ætoliæ sylvam apris: illam Britanniæ Caledoniam, istam Ætoliæ Calydoniam scribi observo.

5 Her-

5 Hercyniæ ſylvæ Germanorum apud Romanos primus meminit Julius Cæſar, lib. 6. eamque latitudine novem dierum, longitudine ſexaginta dierum itinere, nec viſu, nec auditu ſatis exploratum fuiſſe. Julium Cæſarem hanc primùm perluſtrâſſe, ex ipſius verbis apud Suidam citatis colligitur.

6 Denunciationem hanc à Senatu ſerò factam eſſe teſtatur Livius, utpote qui referat quinque legatos cum duobus Tribunis plebis, penetratâ jam ſylvâ, & hoſtibus profligatis ſupervenisſe, nunciòſque victoriæ Romam reverſos.

7 De fratris hujus prænomine, Cæſóne an M. Fabius fuerit: itidem an C. Claudius frater ille Conſulis fuerit, ex eadem matre natus, apud Livium in ambiguum diſtrahitur.

8 Gigantis vocabuli compoſitionem latinè per Terrigenas exprimere voluit: Græci enim Gigas vocabulum ἐκ τοῦ γίνομαι ἐκ γῆς, conflatum putant. Nota eſt ex poetis pugna Deorum in Phlegræis campis cum Gigantibus, utpote qui Jovem de cœli poſſeſſione deturbare moliebantur.

9 Confundit hîc duo prælia non ſine temporum & rerum geſtarum confuſione. Hiſtoria autem ſic habet. Anno urbis conditæ 445 Etruſci & Galli ad Ciminiam ſylvam à Q. Fabio proconſule cæſi ſunt: ſed anno Urbis conditæ 458, alterum prælium in Sentinate agro geſtum eſt, & Decius Collega ſeſe ob exercitus ſui fugam devovit.

10 *More patrio*: hoc ad Decium hujus Decii patrem referendum eſt, qui ſeſe Latino prælio ad Veſerin ante annos 45 devoverat, quando ipſius etiam cornu ſiniſtrum laboret.

ARGUMENTUM CAP. XVIII. LIB. I.

Populus Romanus in Tarentinos arma sumpsit, ob legatos injuriâ læsos. Tarentini auxilia Samnitium, Lucanorum, Brutiorum, Apulorum asciscunt: sed victi opem regis Pyrrhi implorare coacti sunt. Levino Consule ad Sirin fluvium non satis prosperè pugnatur, ob novum ex Elephantibus terrorem. Melius ad Asculum Æmilio Fabricioque Consulibus pugnatum est, ibi Elephantes consternati suos proterunt et dissipant. Claudius Cæcus pacem cum Pyrrho dissuadet, victus Pyrrhus castrisque exutus, ab Italia exactus, in Græcia occiditur.

COMMENTARIUS.

Tarentinum bellum omnium, quæ populus Rom. in Italia gessit, nobilissimum est, cœptum anno Urbis conditæ 472. debellatum est Urbis conditæ 478. sexennio enim duravit. Ejus causas, & eventum Florus fusissimè prosequitur; quare nos brevioros erimus, nisi locus occurrat, qui nostram operam desideret.

1. *Pyrrhus* Æacidæ filius, Epirotarum rex, paternum genus ad Achillem, maternum ad Herculem referebat: ejus vitam Plutarchus descripsit, habuit cognatam Olympiadem, Alexandri Magni matrem, utpote Neoptolemo avunculo genitam.

2. Tarentinorum conditores sive colonos Strabo lib. 6. urbisque situm describit, cætera Florus prosequitur.

3. Istria & Illyricum porriguntur secundum,

dùm littora maris Adriatici Septentrionalia. Epirus & Achaia, Græciæ regiones, per Ionium mare in ortum petuntur. Africa in meridiem jacet per mare Mediterraneum.

4 Occisum à Tarentinis Duumvirum, hoc est, classis præfectum, bona classiariorum & mercatorum ab iisdem fuisse direpta, auctores habeo; legatosque fuisse pulsatos; Valerius Maximus urina respersos fuisse affirmat.

5 Anno V.C.472. Pyrrhi bello, Italiam elephantes vidisse primum, Plin. testatur lib. 8. cap. 6.

6 *Syrin* pro *Lyrin* scribendum esse, multos habeo auctores; est enim Heraclea ad Sirin sita, teste Strabone lib 6, Plutarchus in Pyrrho, Plinio & Stephano de urbibus.

7 Frentanum natione, turmæque præfectum, nomine Oplacum Plutarchus vocat, ut dubium esset, an Florus de Ferentariorum militum, an de Frentanorum auxiliariorum præfecto loqueretur, nisi testaretur Franciscus Fabricius vir doctissimus, habere se manuscriptum librum, in quo nomen huic præfecto *Obsidium* sit adscriptum, quod Plutarchi sententiam quoque confirmaret: præfectum & Pyrrhum infestis hastis concurrisse, utriusque equo vulnerato quoque excussos, sed præfectum à Satellitibus Pyrrhi concisum; ipsum regem eo periculo edoctum communicâsse cum suis insignia, ut errore hostem à sui cæde distraheret.

8 Manifestus hìc est error. Curioni enim nunquam in Consulatu collegam fuisse Fabricium, Annales Coss. testantur. Scribendùm itaq; *Fabricio & Æmilio Coss.* quibus ad Asculum cum Lucanis, Brutiis, Tarentinis, &

Samnitibus pugnatum esse Triumphorum tabulæ recensent. Observo namque Pyrrhum tunc spe occupandæ Siciliæ evocatum fuisse, victum tamen paulò antè Fabricii virtute, utpote qui medicum Timocharem contra regis sui caput spe præmii venenum deferentem ad dominum suum reduci curaverit. Ita ferè Eutropius, Epitome 13 Livii, Valerius Maximus, Tabulæ Capitolinæ. Contra Florus, & scriptor de viris illustribus, Frontinus, Plutarchus recensent cum Pyrrho bis ad Asculum esse pugnatum: priore die prælium ad noctem fuisse diremptum, altero die Pyrrhum circa humeros pilo læsum ex acie decessisse, victoriam penes Fabricium fuisse, Pyrrhum deinde à Syracusanis in Siciliam (qui à Carthaginensibus obsidebantur) evocatum, Plutarchus & Pausanias auctores sunt. Nonnulli scribunt dubio Marte, Sulpicio & Decio Consulibus, cum Pyrrho pugnatum esse, sed anno superiore, Pyrrhum fuisse vulneratum, sed Decium Consulem in hoc prælio cecidisse, Cicero in Tusculanis auctor est.

9 Pugnatum esse in Lucania in campis Aurusinis à M. Curio contra Pyrrhum, Frontinus & Florus cum Orosio testantur. Plutarchus ad Beneventum, à Curio victum esse Pyrrhum prodit, jam ex Sicilia reversum. Itidem Cor. Lentulum, Curii collegam profligâsse copiarum partem, quam ut ipsum destineret, obviam miserat Pyrrhus, ne Lentulus exercitum cum Curio conjungeret.

10 Victoriam Lævini ad Sirin flumen, terrore belluarum perturbatam fuisse omnes testantur: ut Fabricio pugnante ad Asculum, elephantorum mole & ferocia Romanorum

aciem

aciem fluctuantem, ad sua castra dubio adhuc Marte recurrisse. M.Curio prælium conferente, dum elephantum furorem milites Romani in rectores proritant, & in hostium aciem repellunt, magna strage Pyrrhum devictum fuisse.

11 Appii *Cæci* oratio apud Plutarchum in Pyrrho extat. Cineas namque orator eloquentissimus erat missus à Pyrrho legatus ad Senatum pacis causâ, quando Romani prælio ad *Sirin* utcunque fracti erant. Agebatque Cineas pacem iis conditionibus, quòd Pyrrhus in urbem reciperetur. Mox Appius & Cæcus, & Senex in Senatum sese jussit deferri, & sua oratione obtinuit, ne Pyrrhus reciperetur.

12 Legatum hunc Cineam Demosthenis discipulum fuisse apud omnes constanter scriptum invenio: nec minus ipsum eloquentia, quam Pyrrhum armis confecisse: sed victum fuisse Romanorum integritate & continentia, qui munera & eloquentiam cum paupertatis gloria conjunctam solùm admirabantur. Eum aut ipsis collegas, pulsum ab Urbe fuisse nusquam legi, quare Florus, legatos cum muneribus ab Urbe pulsos, pro repulsis, aut non receptis, per elationem aut certè amplificationem dixisse videtur.

13 Illud Cineæ ἀπόφθεγμα, ita refert Plutarchus, ἡ σύγκλητος αὐτῷ βασιλέων πολλῶν συνέδριον φανείη, h e. Senatum sibi multorum regum consessum visum fuisse: putóque in Floro scribendum, *Senatum regum concilium.*

14 Imprudentia quadam aut securitate scriptoris *Curium*, pro *Fabricio* positum esse credo: quia Consule Fabritio insidias medici Pyrrho significatas esse constanter omnes

habeo

habeo auctores, sed in isto diversa est opinionum controversia, fueritne Fabricii imperio medicus suo domino remissus, an ipsius medici litteræ ad Fabricium datæ; itidem fueritne ex Senatus auctoritate alterutrum confectum? magnam etiam esse de medici nomine dissensionem, apud Gellium lib. 3. leges.

15. Samniticum aurum à Curio contemptum fuisse Ciceronis quoque Cato adfirmat, & scriptor de viris illustribus, maximaque pars scriptorum. Alii eam continentiæ laudem Fabricio adscribunt, sed iterum in eo dissident, quòd nonnulli munera Pyrrhi regis à Fabricio contempta fuisse, alii Samnitium liberalitatem à Curio non fuisse receptam referant.

16. Fabricius censor cum Æmilio Papo anno Urbis conditæ 478. Cornelium Rufinum bis Consulatu, & semel Dictaturâ functum senatu movit; quia decem pondo argenti facti, hoc est, argenteorum vasorum haberet: strenuum alioqui ducem, sed furacem avarúmque: recitat etiam dicterium Fabricii in Rufinum, Ciceronis Orator lib. 2. Plutarchus ab hoc Rufino oriundum esse Syllam Dictatorem testatur.

17. Sexennium fuit: nam cœptum est bellum cum Tarentinis anno Urbis conditæ 472, debellatum cum iisdem, rege Pyrrho ab Italia expulso, anno V.C. 478. Sed Tarentini nondum omnino fracti ob Milonem, qui à Pyrrho cum præsidio Tarenti relictus erat (postquam Pyrrhi regis mortem comperissent) Carthaginensium auxilia evocarunt. Tarento tandem à Romanis expugnato pax ipsis & libertas data est, L. Papirio Cursore

II.

II. & Sp. Carvilio II. Coss. anno Urbis conditæ 481. Maximâque Italiæ pars jam devicta erat, venerant namq; in populi Romani potestatem Tarentini, Samnites, Lucani, & paulò ante etiam Etrusci.

18 Quod hic vicesimo lapide definit, Plutarchus ad trecenta stadia extendit, hoc est, dupla ferè ratione. Flori tamen numerum esse, quàm Plutarchi exactiorem, Geographiæ ratio confirmat: cùm regem Pyrrhum Florus à Prænestina arce Urbem prospexisse dicat. Præneste distabat ab Urbe ducentis ferè stadiis, teste Strabone; qui numerus ut ad Florum propiùs accedit, ita & dimensioni terrestri propiùs convenit.

19 Molossi, Thessali, Macedones, populi Græciæ celeberrimi, qui contigua ferè regna habitabant: Molossi Pyrrho regi parebant; Epirotarum populo Thessali, & Macedones merebant.

20 Brutius, Apulus, Lucanus, extremæ Italiæ versus ortum habebant, Tarentinis confœderati. Lucani erant Picentinis proximi: istis Brutii in magna Græcia, quibus ad superum mare transversa ferè latera claudebant Apuli.

ARGUMENTUM CAP. XIX. XX. XXI. LIB. I.

Picentes in populi Romani potestatem rediguntur; itidem Salentini: sed Vulsinienses Etruriæ populi servitute fœdissima oppressi, armis Romanorum asseruntur.

COM-

COMMENTARIUS.

In Picentes bellum movisse anno Urbis conditæ 484, auctorem habeo Eutropium, Q. Ogulnio C. Fabio Pictore Coss. quibus etiam argentum Romæ primum esse signatum, Plinius & Epitome 15 testantur, quinquennium ante primum bellum Punicum. Causam hujus belli accepimus ex Floro fuisse, quia Picentes arma cum Tarentinis sociâssent: victos esse Picentes proximo anno, Sempronio Sopho, & Ap. Claudio idque maximo & laboriosissimo prælio Orosius testatur. De iis triumphatum esse, series Triumphorum indicat.

1 Picentes populi quintam Italiæ regionem occupabant, quondam ubertimæ multitudinis, ut 360000 Picentini in populi Romani potestatem aliquando venerint, si verus est Plinius, habitantque inter Rubiconem & Aufidum fluvios ad littora maris Adriatici. Sunt & Picentini Italiæ populi, qui ab ortu Lucanos & Silarim fluvios, à tergo Ausones & Sarnam habent, à latere mare Tyrrhenum. Súntque Picentium coloni, teste Strabone, quorum isti Picentes, Illi Picentini frequentiùs dicuntur. De Picentibus triumphatum esse ab utroque Coss. Sempronio Sopho, & Ap. Claudio, triumphorum series prodidit anno Urbis conditæ 485.

2 Asculum oppidum Picentium Apulorum, situm erat loco natura munitissimo, muro etiam & montibus vix ulli exercitui penetrabilibus inclusum teste Strabone l. 6. nobile etiam ob prælium Pyrrhi & Fabricii ibidem consertum. Hodie Ascoli dicitur.

3 Sal-

Sallentini peninſulam illam incolebant, cujus Iſthmum ſinus Tarentinus & Brunduſinus ab occaſu conſtringunt, ad latitudinem unius diei itineris, porrigiturq; longa fronte in ortum: eam peninſulam confuſè Meſſapiam, Japygiam, Calabriam, & Sallentinam ab auctoribus vocari Strabo auctor eſt; victos quoque Meſſapios eſſe proximo anno, Triumphorum ſeries teſtatur. Quatuor quidem Coſſ. de Sallentinis triumphârunt, quod bienno ferè hoc bellum fuiſſe prodit, nec Atilio Regulo & Julio Libone Conſulibus edomitos eſſe, ſed anno ſequente, quando Coſſ. Junius Peta N. Fabius Pictor de Sallentinis & Meſſapiis triumphum egerunt, in deditionem fuiſſe receptos, anno U. conditæ 487. Cauſam quoque hujus belli non invenio, niſi Tarentini etiam iſtos in ſocietatem receperint, & hoc armis vindicandum populus Romanus juſſit. Zonaras populum Romanum opinatur invitatum eſſe ad cauſas belli, ut portus Brunduſini commoditate potiretur.

4 Brunduſii portum elegantiſſimè Strabo lib.6. deſcribit, diſtat à Roma in ortum æſtivum millia paſſuum trecenta ſexaginta: eſtque ex Brunduſio navigatio commodiſſima ad tranſmarina loca, Epirum, Græciam totam, ad Epidamnum, Illyricas, & Macedonicas gentes. Idem Strabo Βρεντέσιον Meſſapiorum vocabulo cornu cervinum ſignificare aſſerit, & Βρεντέσιον, quod Latini Brunduſium à ſitûs, quam habet cum cornu cervini figura, ſimilitudine appellatum eſt.

5 Ducem belli Vulſinienſis Fabium Gurgitem fuiſſe, præterquam apud Florum, nuſquam me legere memini: nam Fabium etiam quem ſine cognomine Zonaras prodit, in oppug-

oppugnatione urbis Vulsiniorum occisum esse refert. Consulem, deinde qui Vulsiniensium mancipia expugnata in potestatem redegit, non nominat: cum verisimile est fuisse M. Fulvium, qui Consul de Vulsiniensibus triumphum egit, anno Urbis conditæ 489. Scriptor de viris illustribus cap. 36. Imperatorem hujus belli Decium Murem vocat: prælio victos, inde obsessos, & summo cruciatu enecatos esse, urbémque eversam, idem Zonaras prodidit.

ARGUMENTUM CAP. XXII. LIB. I.

Posthumium Tribunum per seditionem ab exercitu suo lapidatum esse. Appii ferociam miles contumacia ultus est. Voleronis tumultu fracti Coss. fasces. Coriolanum urbe pulsum, ejusque in vindicando ferociam mater Veturia lachrymis mitigavit. Camillum ab ingrata plebe ejectum, patriam à Gallis asseruisse.

COMMENTARIUS.

1. Laboravit etiam intestino malo Romanus populus, seditionésque domi forisque concitavit. Foris quando P. Posthumium Tribunum Consultari potestate ob crudelitatem lapidibus obruit. Iterum, quando Appii Claudii Consulis ferociâ miles irritatus, vinci à Volscis voluit. Sed Appius Consulari imperio in legiones animadvertit, & decimum quemque fuste, centuriones qui ordines deseruissent, securi percussit. Domi quidem Volero Publius in delectu citatus, quia ordines

nes duxisset, negabat se militem fieri debere. Coss. lictore misso hominem spoliari, virgasque expediri jubent; ille ad populum provocat; crescente deinceps certamine, violantur lictores, facibúsque fractis è foro in curiam compelluntur. Volero anno sequente Tribunus plebis creatus est.

Coriolanus Marcius contumacia quadam plebis judicium contemnens, exilio multatur: quam injuriam ulturus, Volscorum exercitu usus, patriæ bellum infert gravissimum, à cujus oppugnatione matris suæ pietate & lachrymis deterritus est: ipse sibi mortem tandem adfert, vel ut ab aliis proditum, insidiis Tulli Volscorum ducis occiditur, quia adjutorem contra patriam inveniret neminem. Hujus casum cum Themistocle Cicero comparat.

Furius Camillus injustè, & per civium suorum ingratitudinem, die ipsi dicta à L. Apuleio Trib. pl. ob prædam Veientaniam non satis æquè distributam, in exilium Ardeam abiit: absens quindecim millibus gravis æris damnatus est; ipse tamen hujus injuriæ oblitus, patriam è Gallorum manibus eripuit, Urbemque liberavit: uti jam de bello Gallico dictum est.

ARGUMENTUM CAP. XXIII. LIB. I.

OB fœneratorum sævitiam in nexos, plebs in Sacrum montem secessit: nec rediit ad Urbem, prius quàm Tribunos plebis impetrâsset, etiam Agrippæ Apologo persuasa.

COM.

COMMENTARIUS.

Primam plebis successionem ex dominatione nimia Patriciorum proritatam fuisse, & pro libertate, ut cives ob æs alienum nexos assererent invenio: qui enim creditoribus solvendo non erant, ipsis addicebantur, ut in nervo & compedibus vincti essent, quousque apud creditores serviendo nomina liberâssent. Atque cùm in addictos etiam crudelior creditorum dominatio sæviret, Patrésq; de nexis liberandis expectationem plebis sæpiùs frustrati essent, plebs armata à Coss. secessit duce Sicinio in montem Sacrum, (qui trans Anienem distabat ab urbe ad tertium milliarium) ibique hæsit anno ferè uno, quousque à Patribus sacratam legem extorqueret, hoc est, ut ipsis è plebe magistratum suum creare Tribunos plebis liceret, qui plebem ab injuria Patriciorum defenderet: ut nemini Patricio eum magistratum capere liceret: ut ipse magistratus sacrosanctus esset, hoc est, si quis Tribunum plebis verbo aut facto violaret, ipsum impunè occidi posse, ac sacrum esse: ídque accidit anno post exactos reges, ut testatur Ciceronis Brutus, decimo sexto. De numero Tribunorum plebis ab initio creatorum sibi non constant auctores, ut nec etiam de nomine: apud Livium Piso testatur primùm duos creatos esse: quinque autem creari cœptos anno Urbis conditæ 282 satis constat. Decem verò anno urbis conditæ 296, ad quem numerum deinceps semper stante Republica creati sunt. Quod ad nexum attinet: desierunt necti cives Romani ob æs alienum anno U.C. 427. ídq; ob L. Papirii libidinem

libidinem & contumeliam in C. Publium: bonáque debitoris tantùm creditori obnoxia erant, corpus è nexu liberabatur.

ARGUMENTUM CAP. XXIV. LIB. I.

Appius decemvir, ingenuæ virginis stuprandæ libidine ardens, eam in servitutem trahere conatur: eam pater sua manu jugulatam sceleſtæ eripit dominationi. Decemviri plebis secessione coacti abdicarunt.

COMMENTARIUS.

Altera secessio pro pudicitia fuit. Decemviri legum scribendarum causa creati erant cum imperio consulari, & sine provocatione, ut ipsi ex patriis moribus, peregrinísque legibus jus populi Romani selectum conscriberent, quæque ii scripsissent, si Patres auctores fierent, & populus juberet, ea populum semper tenerent: Decemviri autem semel ita occupatam Rempublicam prætextu scribendarum adhuc legum, dominatione regia ad biennium mutuâ etiam conspiratione oppresserant: sed Appii Claudii libido istam quoque servitutem excussit: dum enim ille exarsit in Virginiam plebeiam puellam, omniáque clausa & obsepta pudore experiretur, conatur eam in servitudinem spe ipsius potiundæ asserere, per Claudium clientem suum, sed L. Virginius pater filiam suâ manu occîdit potius, quàm ea Appii libidini dederetur: ejus atrocitate plebs commota, castris relictis in Aventinum, mox in Sacrum

Sacrum montem secessit, anno post Reges exactos sexagesimo, V.C. 304. Plebs autem paulò pòst placata est iis conditionibus, quòd Tribuni plebis ipsis restituerentur, abdicatísque decemviris iterum Consules crearentur. Appius verò Decemvir sibi manus in carcere intulisse dicitur.

ARGUMENTUM CAP. XXV. LIB. I.

Plebs connubiorum cum Patriciis societatem impetrat.

COMMENTARIUS.

Legem à Decemviris quoque in XII. tabulas relatam esse ex Livio constat, & Dionysius testatur: *Ne Patriciis commiscua cum plebe connubia sunto*; ídque ipsius Claudii Decemviri odio in plebem factum fuisse. Quam legem C. Canuleius Tribunus plebis non sine magnis Reip. motibus abrogavit, tulitque novam legem, ut Patriciorum & plebeiorum connubia promiscua essent: utcúnque fremerent Patricii, qui sanguinem suum contaminari, confundi Jura gentium ea rogatione vociferabantur: qua tamen ad concordiam civium nihil devinctius esset: atque ista connubiorum communicatio plebi ad honores aditum suâ occasione apperuit, uti proximo capite notabimus.

1 In Janiculo connubiorum promiscuorum causa tumultuatum fuisse Canuleio duce, auctorem præter Florum haud facilè invenias. Certatum quidem eam ob causam seditiosè inter Patricios & Tribunos plebis con-

contentionibus variis ex Livio constat: secessisse autem plebem in Janiculum propter æs alienum, post graves & longas seditiones anno V. C. 467 invenio, atque à Qu. Hortensio Dictatore inde deductam, cumque legem tulisse in Esculeio, ut quod plebs jussisset, omnes Quirites teneret, nec aliam tertiæ secessionis causam auctores recensent.

ARGUMENTUM CAP. XXVI. LIB. I.

Ordo plebeius honorum cum Patriciis communicationem post longas contentiones obtinuit. Populus Romanus libertatis usque adeò acris vindicator fuit, quod libertatis suæ per largitionum insidiatores, Sp. Cassium per legem Agrariam, Sp. Manlium per frumenti donationem, Manlium Capitolinum, per addictorum redemptionem regnum affectantes, morte multaverit.

COMMENTARIUS.

Canuleii Tribuni pl. audacia primùm lex de altero Consulum è plebe creando promulgata est, anno Urbis conditæ 308, idque ut dominationem Patriciorum infringeret; tenuitque ea contentio inter Patres plebemq; annos ferè octoginta, resque semper magnis motibus acta est. Patres autem statim lege promulgata, metuentes nè preferretur, C. Claudii auctoritate in eam sententiam jurant, quòd tres Tribuni militum consulari potestate ex Patriciis, totidem commu-

nicatione honoris ex plebeis crearentur; facilè plebs patrum auctoritatem jussit; sperabat namque fore, quia tot plebeii sese candidatos profiterentur, quòd aliquorum ratio haberetur, & magistratum caperent: sed id frustra fuit, quia tres tantùm, & Patricii omnes creati sunt; iisque plebs contenta fuit, propterea quòd sui ratio in comitiis habita videretur, anno V. C. 309. atque variis deinceps patrum cum plebe contentionibus, iterum Consules è Patriciis quadriennio sequenti creantur. Mox iterum evicit Trib. plebis contentio, quòd Tribuni militum sex crearentur, atque ipse iterum communicandi honoris magistratus illius cum plebe frustrati sunt: suntque proximo quadriennio, quieta plebe Tribunísque ejus, Coss. è Patriciis creati; sed assiduæ Trib. pl. contentiones obtinuerunt, ut Tribuni militum anno Urbis conditæ 320 crearentur: petebant autem ut ex plebeis tres, totidem ex Patriciis designarentur: sed Patricii tres tantùm creati sunt; quod & proximo etiam anno usu venit, quibus Coss. per quinquennium successêre; inde Tribunos militum plebis certatio, vario & alternante cum Coss. successu obtinuit. Accrescente sensim Tribunorum militum numero ad senarium, quorum terni patricii, totidem plebeii essent, ídque quindecim ferè annis, ub Urbe condita 355 ad 360. Sed biennium proximum consulare fuit, cui successerunt sedecim annis Tribuni militum Cons. potestate, atque tunc mutata quoque Reipublicæ forma, tribuni plebis per quinquennium seditiosè in cæterorum magistratuum sollicitudine dominati sunt: sed iis contentionem tandem de plebeio Consule re-

mittentibus,

mittentibus, per comitia, iterum creati sunt Tribuni militum, tenuitque is magistratus annos quatuor, quoúsque Tribuni plebis evicerunt, ut per comitia alter Coss. è plebe fieret anno V.C. 387: creatúsque est primus è plebe Consul L. Sextius Lateranus hujúsque legis Patres auctores fuerunt, idque pro concesso ipsis alio magistratu, qui in civitate jus diceret, atque is è Patriciis tantùm creatus, *Prætor* diceretur; creatúsque fuit primus Sp. Furius Camilli filius, & ut Curules ædiles Patriciis tantum designarentur, convenerat. Jamque ordines in concordiam conciliati, honorúmque communicatione moderata erat Respublica, quia patebat via nitenti per virtutem ad magistratus capiendos Patricio æque atque plebeio, promiscuique deinceps plebi cum Patribus honores fuerunt; Dictator enim primus è plebe dictus est à Plebeio Consule Popillio Lænate C. Marcius Rutilus anno Urbis conditæ 398. ísque de plebe sibi equitum magistrum cooptavit C. Plautium, etsi tamen hic primus è plebe Magister equitum non fuerit, sed C. Licinius Stolo, anno Urbis conditæ 385, à Dictatore C. Manlio primus è plebe dicto fuit, non sine gravissima patrum in Manlium offensione, quod Manlius Patricius certamina plebis cum Patribus tali occasione præjudicâsse videbatur.

Censorum magistratus cum plebe evulgari cœpit anno Urbis conditæ 402. primúsque Censor plebeius fuit C. Martius Rutilus, qui primus è plebe Dictator fuerat.

Prætura etiam plebeia facta est: primúsque Prætor è plebe creatus Q. Publius Philo anno Urbis conditæ 417.

x Sorores

1, Sorores Fabiæ in domo Sulpitii Tribuni militum forte confabulantur, redit e foro domum Sulpitius, lictor (ut mos erat) fores virga percutiebat, expavit ad insuetum domi suæ morem uxor Stolonis; & risui fuit sorori miranti id ab ea ignorari: æmulatione itaque accensa, patrem maritúmque ita impulit, ut honores ad magistratus etiam in Stolonis plebeiam domum contulerint. Factus enim Stolo Tribunus plebis cum L. Sextio honorum evulgationem à Patribus extorsit, primúsque Magister equitum è plebe dictus est, & binos gessit Consulatus. Capitolinæ tabulæ hunc *Calvum* cognominant, cæteri scriptores *Stolonem*.

2. Sp. Cassius elatior factus tribus Consulatibus, Triumphisque duobus, in regni affectati suspicionem ideo venit, quod legem promulgaverit de agro Hernicorum Latinis sociis, & civibus Romanis dividendo: sed ista Cassii largitio apud cives evilescebat, quia sociis, civibúsque distributionem comparandam censuerat: qui ut alio munere sibi cives reconciliaret, jubebat pro Siculo frumento acceptam pecuniam populo retribui; id verò non aliter plebs est aspernata, quàm præsentem regni mercedem: quare simul atque magistratu abiisset, damnatus necatúsque est. Auctores habeo qui domi à patre damnatum, verberatum, necatum referant; sed populi judicio damnatum esse, Livius, ut probabilius, sequitur.

3 Sp. Melius Eques Romanus, dum frumenti largitione, quod sua pecunia comparaverat, regnum à plebe esuriente emercari videretur, affectare ipsum Tyrannidem defertur è L. Minucio annonæ præfecto: Senatus

natus tantâ rei novitate commotus, ex sententia T. Quinctii Consulis dictatorem dici jubet. L. Quinctius Concinnatus jam octogenarius dicitur seditionis sedandæ causa, atque is equitum Magistrum sibi cooptat C. Servilium Ahalam. Servilius Mælium jussu Dictatoris in jus vocatum, quia dicto non parebat, obtruncat, anno V. C. 314. Dictator justè factum esse pronunciavit, nihilque postea egisse Tribunum plebis, qui rogationem tulerit de publicandis Ahalæ bonis, quia civem indemnatum occidisset, Livius testatur. Contrà Cicero & Valerius auctores sunt, exilio postea multatum Ahalam, populi incitati iracundia.

4 M. Manilius, dictus *Capitolinus*, ob Capitolium à Senonibus Gallis qui noctu obrepserant, defensum, anno V. C. 363. qui rerum gestarum magnitudine gloriáque immoderatiùs se efferens, civium quoque patronum sese professus, addictos creditoribus sua pecunia redimebat, cœpítque domi agitare regni consilia, quare ipsi à Trib. pl. M. Mævio & Qu. Publio dies est dicta. Aulus & Titus fratres in ejus judicio vestem non mutarunt, quod ad eum diem usu non venerat, quin tanto in discrimine proximi quoque sordidati ad movendam populi Judicis misericordiam comparuissent. Damnatus è Saxo Tarpeio, quod in Capitolio erat, quodque à Gallis vindicaverat, præceps datus est, anno septimo post Urbem à Gallis receptam. Gellius Nepotem laudat auctorem, qui Manlium verberando necandum scripserit. Adjectas mortuo notas, Livius, Sex. Pom. Herodes Atticus apud Gellium auctores sunt, alteram publicam

quod cùm domus ejus ex populi jussu ob defensum Capitolium in arce fuisset, ubi postea ædes atque officina Monetæ, latum ad populum est, ne quis Patricius in arce aut Capitolio habitaret, domúsque ejus diruta est, bona publicata; Gentiliciam alteram, neque ex ea gente Marci prænomine vocaretur, ita ut vocabulum quoque illud cum ipso deformatum atque sepultum videretur. Nam quod ille, qui de viris illust. *Plinii* Secundi titulo circumfertur, scripsit, gentilitatem Manlii curâsse, ne quis postea cognomine Capitolino uteretur, *ἀνιστορησία* est; constat enim ex Consulum annalibus, Capitolinorum cognomina in Manliana gente deinceps frequentissima fuisse.

IN LIBRI SECUNDI

CAPUT I.

Numeratione repetit quingentorum ferè annorum res à populo Romano intra Italiam fortiter gestas, hinc armis ipsorum Europam, Africam, Asiam ducentis annis domitam.

1 *Prope quingentesimum* ideo scripsit, quia ab V. C ad primum bellum Punicum anni tantùm sunt 489. rotundiore itaque numero usurus, undecim annos, qui ad quingentesimum usque desiderabantur, unica dictione (*prope*) inclusit.

IN

IN CAPUT II. LIB. II.

PRo Sicilia annis 23 terra mariq; Romanus cum Pœno bellum gerit, classe etiam hoc bello Romani primùm cum hoste congressi sunt, variaque victoria, tempestatum sævitia, & Imperatorum audacia magnis cladibus utraque pars conflictata est, victorque tandem Romanus, pacis leges Carthaginensibus imposuit.

COMMENTARIUS.

Primi belli Punici causas variè referunt auctores. Nonnulli eo referunt, quod Pœni sive Carthaginenses classe Tarentinos contra fœdus cùm populo. R. ictum adjuvissent. Fœdera autem Carthaginensium cum Romanis inde à primis Coss. repetit libro tertio Polybius, sed tamen ille belli istius causas ferè cum Floro easdem recenset. Refert Plutarch. Pyrrhum à Sicilia recedentem respexisse, suisque dixisse, *O qualem nos, O amici, Carthaginensibus & Romanis palæstram reliquimus*, idque, ut is conjecerat, haud diu post ita evenisse. Cætera Florus.

1 Messanam Siciliæ, qua Rhegio Italiæ oppido prætenditur, urbem nobilissimam, Campani Mamertini, qui sub Agathocle Syracusano in africa meruerant, reversi hostiliter occupaverant. Invaserat etiam paulò pòst, civibus ejectis, quibus præsidio missa erat Rhegium, Campana legio Rom. duce Jubellio; sed devicto Pyrrho, & Tarentinis

rentinis debellatis à L. Genucio Coss. Rhegium quoque expugnatum est; legio Romæ virgis cæsa, & securi percussa est, anno V.C. 482: atque cum simile supplicium metuerent Mamertini ob occupatam Messanam, essentque adverso prælio ab Hierone fracti, alii ad Carthaginensium societatem, nonnulli ad Rom. auxilium respicere cœperunt. Carthaginenses præsidium miserunt, quod à Mamertinis receptum est. Rom. metuentes ne opportunitate istâ usi Carthaginenses totam Siciliam occuparent, quam præter Messanam, & Syracusas universam possidebant, Mamertinis opem petentibus ferendam esse decreverunt. Appius Claudius Coss. primus omnium cum exercitu in Siciliam missus est anno Urbis conditæ 489, invenitque cognomen *Caudex*, quòd primus caudicem, hoc est, navem belli gerendi in Siciliam causâ conscenderit, cujus Senecam & Suetonium auctores habeo. Mamertini Claudium ad se vocant, præfecto Pœnorum quem in arce receperant ejecto, qua indignitate Pœni irritati Messanam obsident, vocato in societatem obsidionis Hierone Syracusanorum rege; quibus Coss. Appius primùm pacis conditiones (nonnihil consternatus hostium multitudine) proposuit; eas hostis rejicit, invadit itaque seorsum Appius Hieronem, eumque prœlio fractum à Messana repulit, fugáque Syracusas petentem secutus Appius, eas quoque obsedit: Proximo deinceps anno, qui erat annus V.C. 490. M. Valerius, & M. Otacilius Coss. in Siciliam trajiciunt, pleræque Carthaginensium urbes sine prœlio ad Romanos deficiunt, pacem cum Hierone jam rebus suis diffidente

ſidente iis legibus faciunt, ut captivos Romanorum ſine pretio dimitteret, argenti talenta centum penderet, ſocius pop. Rom. eſſet; atque ita ferè Polyb. iſta proſequitur. Sed rem fortiter & prælio quoque ab iſtis Coſſ. hoc anno geſtam teſtantur Plin. Eutrop. Oroſ. Macrob. Epitome Liviana 86. & Capitolini triumphi, Tauromenitanos, Catanenſes, & quinquaginta civitates in fide acceptas, itidem Valerium, deinceps Meſſalam à Meſſana expugnata cognominatum.

2 De Scylla & Charybdi intelligit. Charybdim fretum inter Rhegium & Meſſanam vocari Thucydides l. 4. ſcripſit: alii Charybdim vorticoſum & altiſſimum mare ante Meſſanam tradunt, quòd ſuis verticibus naves in gyrum tractas abſorbeat. & tabulata attrita, partéſque navium ad Tauromenitanum littus evomat. Scyllam verò juxta Rhegium immanem & cavernoſum ſcopulum eſſe, qui anfractibus ſuis undas receptas & colliſas veluti canum latratus & ululatus referat; eſtque Scylla ob ſaxa & ſcopulos infamis naufragio. De fabuloſis in hoc freto monſtris Virg. l. 3. Homer. Odyſſea M & ipſorum commentatores lectoris deſiderio ſatisfacient. Diſtabat Meſſana à Rheginorum urbe in Bruttios intervallo ſtadiorum ſexaginta.

3 Sicilia maxima in Tyrrheno mari inſula, Italiæ ad Bruttios imminens, Triquetra eſt, dicta Thucydidi Sicania, à Græcis etiam Trinacria, à tribus promontoriis, quibus ſeſe in mare protendit: quorum illud quod Scyllæo ſive Bruttio Italiæ adverſum jacet, Pelorum vocatur; huic aliud prætenſum in meridiem deſinens Pachynum dicitur. Tertium quod in occaſum Brumalem porrigitur,

tur, quasique verticem trianguli constringit, Lilybæum dicitur, Africæ objectum.

4. Pœnos primum classe à C. Duilio Coss. ad Liparas insulam esse victos, primúmque eum egisse navalem triumphum anno V. C. 492, fidissima priscorum monumenta testantur: & eam ob causam ei perpetuum honorem habitum, ut revertenti à cœna, tibicine canente, funale præferetur, & columnam ipsi publico in foro erectam esse hujus victoriæ causa, Plin. l. 34. c. 5. testatur.

5 Ferreas manus vocat, quas ut agilitatem Punicarum mole suarum navium retardaret, Duilius Consul excogitaverat. Quas ut Corvos vocat Polyb. ita eos lib. 1. eleganter describit. Erantque Corvi veluti pontes quidem novem pedum, in gradus secundùm longitudinem digesti, qui circa navium proras erecti stabant: ii libramentis quibusdam remissi, & præcipiti rotæ volubilitate pondereque impetum adjuvantes, quacunque parte in adversam navim irruebant, eam manu ferrea sive harpagone astringebant, militibúsque per substratum ita pontem via in hostium naves patebat. Cùm Pœni Romanos, ut rei navalis imperitos, duce Annibale temerario impetu invaderent, implicatis ejus machinæ usu à prora & ex obliquo quacunque irruerent navibus vincuntur à Duilio, capitúque & Septiremis Annibalis, quæ Pyrrhi regis fuerat: ipse dux ægrè elapsus Carthaginem fugit.

6 Lipara insulæ & urbis in eadem nomen, estq; una ex Æoliis septem: dicta Lipara à Liparo rege, qui Æolo successit: abestque ab Italia in meridiem 12 mil. passuum, ipsaque

ipſaque circuitu paulò minori. Vide Plin. lib. 1.cap.9. Strab. lib.6.

7 Cn.Cornelius Aſina C. Duilii collega, dum Liparas cum 17 navibus contendiſſet, opportunitate aliqua invitatus,tamē aliquantò quàm neceſſe erat celeriùs, ab Annibale Pœnorum duce velut indagine cinctus capitur, teſte Polyb,lib.1. Cæteri auctores cum Floro de Punica fraude & Jurejurando deceptum Conſulem conſentiunt: dum enim eum adduxerunt ad ſuum ducem,quaſi viſendi ægrorum gratia, mox captivum abripuerunt in Africam è Sicilia cum 22 navibus,ut Appian.in Lybicis ſcribit. Idem Cornelius ſexennio poſtquam captus fuerat, de Pœnis pro Conſule triumphavit, cujus & Valer.l.6. & Capitolini ſcriptores meminerunt.

8 Temerè hîc à Floro adſcribitur Dictaturæ Atilii Calatini, quod Conſulatui ipſius tribuendum erat anno V.C.494. Dictator enim ipſe Calatinus ſuffectus eſt in locum M.Claudii Gliciæ,qui ſcriba fuerat, coactúſque abdicaverat anno V.C.505.Atque in ipſius Dictatura nihil memorabile geſtum invenio, etſi primus Dictator fuerit qui extra Italiam imperium habuerit.

9 Agrigentum Siciliæ oppidum,medio ferè inter Pachynum & Lilybæum promontoria ſpatio; eóque latere Sicilia Africæ littoribus prætenditur, ἄκραγα, Græcè dictū, biennio prius quàm conſul eſſet Calatinus in poteſtatem P.R. venit per obſidionem Coſſ. L. Poſthumio,Q.Mamilio anno V. C. 491.deſcribitur Agrigentum à Polybio l. 9.

10. Lilybæum extremum Siciliæ in brumalem occaſum promontorium, à Roma in Euronotum, à Carthagine in Helleſpontum porre-

porrectum jacebat, distabatq; ab Africæ littoribus mille stadiis, ut Polyb. ut Strab. testatur, mille quingentis. Sed Plinius ad Mercurii promontorium à Lilybæo centum & octoginta millia passuum mensurat. Strabo etiam auctor est, quendam acutissimi visus, cùm in speculam ascendisset, naves Carthaginensium portum egredientes Lilybetanis numero renunciâsse: quod sanè sphærica ratio ob maris convexitatem interea ad tria mill. passuum turgescentem non patitur, aut oportuit trium mill. pass. altitudinis eam speculam habuisse. Erat in hoc quoque promontorio Lilybæum, urbs firmissima & Carthaginensium præsidio munita, de qua hîc loquitur Florus, ea hodie Marzala dicitur.

11 Drepanum à Lilybæo in Septentrionem distabat, teste Polybio, stadiis ferè centum viginti; nomen habet ab incurvato situ instar falcis, *δρέπανος* enim Græcis falcem significat, nunc Trapani dicitur.

12.13 Panormus ultra Drepanum in Septentrioné sita est, distatq; à Lilybæo 48 mil. pass. Eryx mons est inter Drepanū & Panormum mari imminens, sed Panormo quam Drèpano vicinior, qui magnitudine ab Ætna secundus est; in ejus vertice planicies erat ubi Veneris Erycinæ templum; paulò infra verticem urbs erat ejusdem cum monte nominis; erat in eodem monte Anchisis sepulchrum.

14 Camarina urbs Siciliæ, Syracusanorum colonia in latere Lybici maris, à Pachyno in occasum distabant 50 millib. pass. teste Strabone: ad cujus urbis saltum cum temeritate consulis Calatini exercitus in vallem (cujus colles undique hostes insedissent,) demissus esset, Calpurnii stratagema Consuli occasionem

occaſionem dedit ad exercitum inde extrahendũ. Aliter iſta quàm Florus narrat Frontinus l.1.c.5. & l.4.c.5. itidem Gellius l. 3.c. 7. & varia huic Tribuno nomina aſcribunt.

15. Thermopylæ anguſtiæ montium atque ſaltuum ſunt in Theſſalia, qua in Maliacum ſinum orientémq; vergit, ad Sperchii fluminis oſtia, lutulenta admodum & limoſa via, & non niſi ſexaginta paſſuum latens; quæ una militaris via eſt,& qua traduci exercitus, ſi non arceatur, poſſit:eam Leonides Spartanorum rex contra Perſarum ingentem multitudinem cum trecentis Spartanis occupaverat, magnamq; Barbarorum per vim nitentium partem occiderat, nec ſuperatus foret niſi per proditorem Epialtem circumductus Trachinium hoſtis, eos à tergo oppreſſiſſet. Variant admodum in hujus hiſtoriæ traditione auctores, Cicero 300 Spartanos, itidem Frontinus & Herodotus numerant: Gell. ex Catonis Originibus 400; itidem Juſtinus 600, qui eruptione in hoſtes & cædibus fatigatos, à multitudine barbarorum obrutos ſcribit. Thermopylarum ſitus venuſtè ab Æliano lib. 3. variarum hiſt.deſcribitur.

16 Collectum ab Atilio Calatino Coſſ. adhuc inter cadavera ſuorum ſpirantem Calpurnium Flammam, eumque convaluiſſe, & ſtrenuam deinceps P.R. adhuc navaſſe operam M Cato apud Gell.auctor eſt lib. 3.c.7. comparátque Leonidæ cum Calpurnii fortitudinem. Sed quod noſter ſubindicare videtur ſanguine ſcripſiſſe Leonidam memoriâ lapſus eſt, utpote confundentis Othryadis ſtratagema cum Leonidæ. Cùm namque de Thyrea agro inter Spartanos & Argivos controverſia eſſet, ita prælio convenerat inter

utrosque populos, ut lis ea armatis utrinque trecentis prælio decerneretur. Othryades Spartanorum dux erat, suisque cæsis, ipse vulneratus, interque cadavera neglectus, hastæ fragmentis innixus occisorum Argivorum scuta collegit, erexitq; Jovi Trophæum quod proprio sanguine inscripsit, suisq; ea ratione agrum asseruit, in Paralelis Plutarchus narrat.

17. L. Cornelium Scipionem Coss. de Pœnis, Sardinia, & Corsica triumphâsse anno V.C. 494. In Capitolinos triumphos relatum est: de Pœnis quidem, quia Annibalem à C. Duilio priùs victum, & nunc hoc anno classe Punica in Sardiniam revectum ex improviso circumsedit, classémque ejus cepit. Annibal domum reversus, ob rem toties malè gestam, in crucem sublatus est. Anno eo ejus successor, fortissimè pro Olbia Sardiniæ urbe pugnatus, à Scipione quoque victus & occisus est. De Sardinia, ob Carallin (ita enim apud probatos auctores nomen habet) Sardiniæ nobilissimam urbem ab ipso expugnatam triumphâsse, Corsicos etiam utcunque armis fuisse edomitos ipse triumphus ostendit, etsi scriptores quid à Cornelio in Corsica gestum sit, disertè non referunt.

18. 19. M. Attilius Regulus, L. Manlius Vulso Coss. anno V.C. 492. parabant, ut bellum in Africam transferrent. Pœni, id pro virilibus impedire conati, prælium ineunt ducibus Annone & Amilcare: Victoria navalis penes Romanos fuit, qui reparatis etiam quas ceperant navibus, ad Mercurii promontorium (quod in Africa est) inde Aspidem Græcis, Latinis Clypeam dictam, quæ littore prima est, veniunt: eaque in deditionem accepta, in agrum Carthaginensem impetum

faciunt. Cætera Florus prosequitur. Bagrada autem fluvius Africæ inter Uticam & Carthaginem in mare labitur: de portentosæ ista magnitudinis serpente Gellius lib. 6. cap. 3. Valer. de Miraculis. Plin. lib. 8. cap. 14. 120. pedum longitudinis fuisse, pellémque ejus & maxillas usque ad bellum Numantinum, hoc est, 115 annis Romæ in templo durâsse testatur, eamque balistis tormentísque, ut oppidum aliquod, expugnatam.

20 Carthaginenses utcunque cladibus fracti viderentur, tamen acerbiores Reguli pacis conditiones repudiârunt, acciverúntque externum ducem Xantippum, Spartanum, cujus militari peritia, & sua elatione confidentiáque victi sunt Romani: qui dum crebra victoria insolescerent, Græculum hominem ut imbellem contempserunt. Quæ temeritas ipsis cladem attulit, quam ab Elephantis acceptam esse Polybius auctor est: eam tamen Frontinus peritiæ Xantippi in instruenda acie lib. 3. Stratagem. ascribit. Appianus confidentiam Attilii accusat, æstuoso die, gravibus armis, siti, æstuque confectum exercitum, variéque fatigatum iniquissimo loco in hostem ducit, atque ex triginta millibus, quibus præerat paucos Clypeam evasitse, reliquos cæsos, aut cum duce captos fuisse: auctores in captorum, & cæsorum, & fuga elapsorum numero ferè omnes variant. Eutrop. numerum habet præ cæteris amplissimum. Xantippus victoria potitus, mox in Græciam prudenter cogitabat, ne apud Carthaginenses barbaros sese æmulationi aut invidiæ objiceret: ipse donis & muneribus benignè à Carthaginensibus ad suspitionem dimovendam habitus, Punica fraude, quæ gloriam ejus belli

belli ad se trahebat, in mari dum navigat oppressus & submersus esse creditur, teste Appiano in Lybico.

21. Pœni à Metello Coss: ad Panormum victi, Regulum, jam quadrennio captivum, Romam de pace, aut de captivis commutandis, unà cum suis legatis miserunt. Ille utrunque in Senatu dissuasit, & Carthaginem rediit, etsi ad crudelissimum hostem & exquisita supplicia proficisci sese non ignorabat; tamen jusjurandum, quo se reversurum astrinxerat nisi utrumque impetraret, conservandum putabat. Latius ista Eutrop. Oros. Gell. l.6.c.4 Valer. lib. 1. Cicero Officior. itidem Horat. Carm. l.3 & alii.

22. De supplicio Reguli variant Scriptores; Cicero in Pisonian., Regulum in machina religatum scribit, & resectis palpebris vigilando enecatum: eam machinam Appianus caveam vocant stimulis intus extantibus, nec erat ubi se sine corporis laceratione proclinare posset: Tubero apud Gellium l.6. aliud & inauditum tradit, talionemque nobilissimis Pœnorum captivis repensum esse à Reguli liberis, eòsque in armario muricibus præfixo inclusos, insomniàque excruciatos interiisse. Florus crucis supplicio enecatum, cæteri omnes insomnia, etsi alio atque alio cruciatûs genere tradant: Laudatur constanter ab omnibus Reguli in adversis animi fortitudo, in patriam pietas, vitæ prodiga, & hosti ad internecionem usque fides servata.

23. Post devictum in Africa Regulum, & sævissima aliquot naufragia, Romani à mari abstinebant: Pœni ex ea occasione spem recuperandæ Siciliæ capiunt, Asdrubalémque cum exercitu in Insulam mittunt, qui cum

C. Furium

C. Furium Metelli collegam cum media parte copiarum Romam esse reversum ex transfugis didicisset, movit versus Panormum, ut Metellum opprimeret: ille ut hosti confidentiam confirmaret, intra mœnia continuit exercitum, atque trajicientem flumen adortus, elephantísq; quos in Romanos impulerat vulneribus telísque irritatis, atque in hostium agmen conversis, belluarum impetu perturbat aciem Pœnorum, turbatósque ex obliquo invadit, & magno prælio vincit: duxit enim in triumphum 13 duces hostium & 120 elephantos, quibus Eutropius 10 elephantos, Plin. 22. addit, at Orosius 16, noster Florus 20 ab ea summa deducit. Pro Consule triumphâsse L. Cæcilium Metellum de Pœnis 7. Idus Septemb. anno 502 Triumphi Capitolini testantur, quo præterea consilio elephantos in Italiam Metellus trajecerit, docet l. 1. Front. cap. 7. & Plin. l. 8.

24 P. Claudius Pulcher, Ap. Cæci filius, Consul in Siciliam anno V.C. 504. ut exercitui præesset, missus, cum Drepanum, ubi Adherbal erat, ad eum opprimendum confidentiùs navigaret, cum eodem occurrente congressus, vix cum 33 navibus fugâ elapsus 93 naves ab hostibus captæ sunt, estque à Romano populo condemnatus, eo quòd ipsius temeritate cladem acceptam esse satis constaret. Sed Valerius lib 8 non fuisse damnatum, quia imbris supervenientis beneficio, populi comitia dissoluta sunt, auctor est: etsi Cicero & Polybius ab eo dissentiant. Non vixisse autem Clau. Pulchrum ab hac clade ultra biennium constat, vel ex petulanti voce ejusdem sororis, quæ a spectaculo ludorum reversa, cum à confluente hominũ multitudine

&

& turba premeretur, optaverit, fratrem suum vivere, & iterum classem ducere; ut scilicet urbem à tanta turba exhauriret, cujus petulantiæ causa, ipsi ab ædilibus pl. mulcta dicta est XX. M. æris, teste Gellio. Suetonio.

25. Per jocum Deos irridebat, teste Cicerone, P. Claudius: cùm enim cavea liberati pulli non pascarentur, mergi eos in aquam jussit ut biberent, quando esse nollent: superatúsque navali prælio, cum Dictatorem dicere à Senatu juberetur, velut iterum illudens discrimini publico, Gliciam viatorem suum dixit, ultimæ sortis hominem, ut habet Suetonius & Epitoma Livii. L. Julius Pullus P. Claudii collega tempestate classem amisit cum auspiciis etiam non paruisset, itaq; necem sibi ipse conscivit, teste Cicerone. Romani tot naufragiis afflicti per quinquennium, mari abstinuerunt. Classis *Punica* insequentibus post Cladium annis, *Italiæ* oram infestavit, eámque longè latéque vastavit.

26. M. Fabium Buteonem, qui Consul fuit cum C. Attilio Bulbo, anno 508 navali prælio vicisse Pœnos, nullum quidem præter Florum auctorem habeo. Ægimurus vero insula est in Mari Africano quæ sinum à mari claudit, in quo sita est Carthago triginta millibus ferè passuum ab Urbe, teste Livio l. 30.

27. Regulo capto, & exercitu Romanorum à *Pœnis* cæso, duce Xantippo, Æmilius *Paulus* & Fulvius Nobilior Consules anno 498, in Africam cum 200 navium classe navigare jussi, Clypeam petunt. Eò Carthaginenses cum pari classe confestim occurrunt; navale prælium quod differri non poterat, committitur, in quo Romani superiores sunt, 104. Carthaginensium naves demergunt,

mergunt, 30 cum pugnatoribus capiunt, triginta quinque millia militum cæsa sunt. Pòst autem cum Romana classis ad Italiam prædis onusta remearet, deformi naufragio eversa est: nam ex trecentis navibus 220 perierunt; 80 vix abjectis oneribus liberatæ sunt. Consules utrosque pro Coss. de Cossurentibus & pœnis triumphasse: anno Urbis conditæ 499 Triumphi Capitolini testantur, ita ut calamitàs ista Coss. quo victoriæ honorem meritum adepti sunt, impedimento fuisse non videatur. Cossura autem insula in mare Africo sita est.

28. Anno 500 Consules Cineus Servilius Cæpio, C. Sempronius Blæsus 160 navibus in Africam trajecerunt, universam oram maritimam quæ circa Syrtes est, depopulati sunt; ignari autem locorum in Syrtium vada breviaque impulsi, onera abjicere omnia ut naves sublevarent coacti, cùm retro in Siciliam atque ex Sicilia in Italiam redirent contraria tempestate centum quinquaginta naves onerarias, & prædam amiserunt. Triumphâsse tantum Consulē Semproniū Blæsū de Pœnis anno 500, testantur Capitolinæ Tabulæ.

29 C. Lutatius Consul anno 511 reparata classe, adversus Pœnos ineunte Vere missus est, ipsique adjutor datus est Q. Valerius Falto, quia collegam ipsius A. Posthumium Albium Flaminem Martialem Metellus Pontifex Max. in Urbe retinuit, nec passus est ipsum ad bellum proficisci, ne a Sacris recederet. Itaque hoc anno primùm duo Prætores creati sunt: alter urbanus juris dicendi, alter qui rei gerendæ causa Consuli adesset. C. Lutatius Catulus rebus adversus Pœnos à pluribus ducibus prosperè gestis summam vi-

ctoriam

victoriam sua celeritate imposuit, eò quòd postero die, hoc est, 6 Idus Martias quàm hostem vidisset, classem ipsius gravem commeatibus suo apparatu & instrumento impeditam, oppresserit. Carthaginenses ea clade victi fractique, coacti sunt 24 anno postquam bellum illud primum Punicum cœptum est, pacis conditiones accipere, factíq; sunt Pœni P.R. vectigales & stipendiarii. Leges autem pacis teste Polyb. tales latæ sunt. *Pœni Sicilia & omnibus insulis, quæ inter Italiam & Africam sunt, excedunto: duo millia & ducenta talenta Euboica* (Euboicum talentum, ut nunc pecuniæ ratio est, quadringentorum coronatorum erat) *in annos 20 pendunto: in præsens mille. Captivos Romanos sine pretio reddunto. Utriusq; populi socii apud utrumq; populum sunto. Alterius socios neuter in amicitiam recipito, neuter in alieno imperio imperato, neve milites conducito*. Livius l. 21. ait Pœnos Sicilia & Sardinia hac in pace cessisse; quod tamen paulo post infirmare videtur, dum scribit, Sardiniam inter motum Africæ (quem mercenarii milites ob stipendia non soluta in Africa moverant) fraude Romanorum, stipendio etiam super imposito interceptam, quod etiam Polybius testatur, idque factum esse observo anno DXVIII. Imperatore T. Manlio Torquato Consule. Orosius auctoribus Pœnis Sardiniam rebellâsse, mox à Romanis subactam, pacémque supplicibus datam refert. Facta itaque prima P. Romani provincia est Sardinia anno 520. Consule M. Pomponio Mathone de Sardiis triumphante; nam Sicilia etiamsi hoc tempore à populo Romano administrari in formam provinciæ cœperit: tamen illa non est universa redacta

in provinciæ formam ante Marcelli victoriam, captis Syracusis secundo bello Punico, anno 542 teste Velleio: sunt etiam Corsi subacti à populo Romano Imperatore C. Papyrio Masone, qui primus in monte Albano, quia à Senatu non impetrâsset, triumphavit, anno 522, atq; ab uno prætore utraq; provincia & Sardinia & Corsica administrata est, ter autem de Sardiis triumphatum esse Capitolini triumphi auctores sunt. Cætera quæ de provinciis istis recensenda erant, & ut iterum armis Romanorum recuperata sint, post bellum Punicum secundum, suo loco prosequemur.

ARGUMENTUM CAP. III. LIB. II.

JAnus clausus moventibus Gallis iterum patê. factus est, & Ligures latrociniis omnia infestantes tandem edomiti sunt.

COMMENTARIUS.

Numa Pompilio regnante Janum Geminum belli pacisque indicem, clausum fuisse primum omnes consentiunt; iterúmque pace terra marique parta post Punicum bellum primum, Q. Atilio Bulbo, & T. Manlio Coss. ann. VC. 518 clausum fuisse testantur Plut. in Numa, Liv. l. 1. Velleius, Oros. & alii. Orosius toto anno clausum fuisse Janum, D. Aug. æstatem solùm unam, Varro quidem l. 5. de lingua Latina eodem an. & clausum & patefactum fuisse. Ligures longo & difficili bello post centesimum & vicesimum secundum annum, in provinciæ formam redactos demum esse ex triumphis Capitolinis colligitur,

gitur, deque iis quindecies triumphatum esse; primum autem egisse Consl. Cornelium Lentulum anno 516. postremum egisse Aimilium Scaurum Consulem anno 638. belli causam Ligustinorum latrocinia excitarunt, quibus Etruriam populi Rom. provinciam infestabant.

1. 2. 3. 4. Ligures trans Alpes ad Rhodanum usque occupâsse olim Galliam Narbonensem itidem, ut à Varo, qui Galliæ & Italiæ terminus erat, ad Arnum Italiam constat: Quare impeditè admodum noster & obscurè de bello Ligustino tradidit. dum scribit bellatum cum Liguribus, qui in Italia inter Varum & Macrum flumen habitabant, quo loco Ingauni, & Intemelii ab aliis censentur, utpote qui maritima à Nicæa ad vada Sabatia habitârunt: quando paulò post, dum enumerat Ligustinos bello subactos, eos quoq; cum istis confundit, qui trans Alpes ultra Varum partim mediterranea, partim maritima in Gallia Narbonensi habitabant; Deceates enim ad Vari ostia. Oxybii istis orientaliores, ad oram Gallici maris habitabant: estque ibidem portus Oxybius à vicina ejusdem nominis gente dictus, Strabo lib. 4. Euburiates autem Plinius citra Alpes in Liguria numerat. Nam quod Salyes sive Salvios hic etiam aliquot Exemplaria recensent, mendam esse credibile est. Salvios enim bello Allobrogico, & primos trans Alpes arma Rom. expertos, & tunc primum in ditionem C. Sextio Calvino redactos, Florus l. 3. c. 2. Strab. l. 4. testantur. Epitoma addit, victa Salviorum gente C. Sextium coloniam Aquas Sextias condidisse, triumphâsse autem constat de Salviis anno 631.

5 Æquè

5 Æquè impeditum, hoc est, de Fulvio atque præcedentia: nec enim satis liquet quisnam Fulviorum, de quo loquitur, fuerit. Varii enim Fulvii cum Liguribus bella gesserunt. Proprior est conjectura (est enim divinandum, quia rerum cum Ligustinis gestarum historia apud nostrum Florum impeditissima est, & ab aliis scriptoribus diversa) Q. Fulvium Flaccorum fuisse de quo loquitur, qui anno 574 Consul de *L*iguribus triumphaverit, etiamsi triumphum magis gratiæ, quàm rerum gestarum magnitudini datum fuisse Livius testetur: tamen ipsum per devios saltus, per invios montes, imperitas valles cum exercitu transgressum, acie hostem vicisse, castris exuisse ex collibus in campestrem agrum deduxisse, præsidiaque montibus imposuisse idem auctor est. Apuanos etiam *L*igures, qui ad Macram flumen habitabant, in deditionem acceptos ad septem millia hominum in naves imposita præter oram Etrusci maris Neapolim transmisit, indeque agrum ipsis inter populares in Samnio dedit. Victos etiam fuisse à Fulvio Nobiliore Ligures, Alpinos & Veleates in Capitolinis Triumphis extat. Veleates autem inter Cisalpinos Ligures numerat Plinius.

6 Cn. & M. Bæbeios Tamphilos fratres cum Liguribus rem gessisse in Consulatu, quorum iste collegam Corn. Cethegum anno 573, illo anno superiore Aimilium Paulum habuerit, ex priscorum monumentis colligo; & M. de Liguribus triumphâsse. Apuanos autem Ligures Cornelius, & M. Bæbius victos, in deditionem acceptos è montibus in campestres agros cogunt, traductosque

ductósque ex Liguria in Samnium (eo consilio ne latebras & invios saltus ad rebellionem repeterent) quadraginta millia liberorum capitum cum fœminis puerísque publico sumptu in agrum Tauraniorum, quem de Samnitibus Romani ceperant, collocârunt, vocatíque sunt à ducibus, Ligures Bæbiani, & Corneliani, qui in hoc Samnitum tractu, à Plinio recensentur: quare de hoc Bæbio loqui Florum verisimile est. Cn: namque Bæbium ad comitia Romam reversum cùm L. Æmilius interea cum Liguribus Ingaunis prosperè dimicaverit, testatur Livius, & Aimilium de iisdem triumphâsse Capitolinæ tabulæ produnt, anno 572.

8 Posthumium hunc collegam intelligit Calpurnii Pisonis, qui vitricus fuit Fulvio Flacco, quíque Pisoni in magistratu mortuo successit, anno 573. etsi tres fuêre consules L. A. Sp. Posthumii, qui bellum Ligurinum sortiti fuerint, tamen Livius de isto disertè refert, quæ ad Flori relationem conveniunt, cùm ita inquit: *Ab A. Posthumio Montanorum Ligurum vineæ cæsæ sunt, frumenta deusta; donec cladibus omnibus belli coacti ad deditionem venerunt, armáque tradiderunt.*

ARGUMENTUM CAP. IV. LIB. II.

Cisalpini Galli (sociatis cum Transalpina gente armis) bellum populo Romano movent, sed postquam prælio altero victi sunt, tertiò M. Claudius Marcellus opima etiam spolia de Virdumaro Gessatarum rege tertio retulit.

COM-

COMMENTARIUS.

Cisalpini Galli, Boii, & Insubres, cum lege Flaminia latum esset de Piceno & Gallico, unde Lenones pulsi erant, viritim dividendo, suis etiam rebus, ut injuria proximi metuere incipiebant: quare Boii Senonibus vicini, cum Insubribus ineunt societatem, & evocant etiam Gallos eos qui trans Alpes ad Rhodanum accolebant, quos *Gessatas* à mercede, qua conducti militabant, Polybius vocat: alii, à Gessa, telo quo in bello utebantur, dictos esse malunt. Reges eorum Congolitanus & Aneroëstus magnis invitati pecuniis cum ingentibus copiis per Alpes in Italiam transeunt, atque cum se Boiis & Insubribus Transalpini conjunxissent, ipsi tunc peditum quinquaginta millia, equitum viginti millia exercitum adducentes in Etruriam irrumpunt, L. Aimilio Papo, C. Atilio Regulo Coss. anno 528.

1 Insubres Galli ab oriente Cænomanis (qui hoc bello quieverunt) proximi erant, atque inter Ollium & Ticinum flumina, Alpes & Padum habitabant. Coluerunt autem hæc oppida Cremonam, Bergomum, Mediolanum, Ticinum, Acerras, Novariam. Boii ab ortu Senonibus, teste Polybio, ad Rubiconem flumen: ab occasu Liguribus Cispadanis ad Trebeiam amnem proximi erant: sed à meridie Appennino, à Septentrione Pado includebantur.

2 Aimilio Papo, & Atilio Regulo Coss. Italiam nuncio Gallici tumultus allato, solum sine externis auxiliis, equitum 80 millia, peditum

peditum 700 millia armâsse, Plinius auctor est; ad hæc etiam Polyb. eundem numerum sociorum Italicorum exercitu nuncupato, conficit. Aimilius cum parte copiarum Ariminum ad arcendos à transitu Gallos profectus, Prætorem ad Fæsulas acie victum, & circumsessum liberat. Gallos inde cum præda in Etruriam abeuntes, à tergo Aimilius, à fronte Atilius ex Sardinia revocatus, adorti, ita ad Telamonem, Etruriæ maritimam urbem, pugnarunt, ut Gallorum 40 millia occiderint, 10 millia cum Congolitano rege ceperint. Aneroestus semetipsum in fuga interemit; Consul Atilius in prælio occisus est. Aimilius vastato Boiorum agro Romam triumphans rediit, ac Capitolium armis & torquibus Gallorum 40 exornavit, ita feré Polybius. Zonaras addit θώρακας ipsis, cum risus acerbitate, ut exuerent in Capitolio Aimilium jussisse. Britomari ducis nomen, cujus hic Florus meminit, apud alios non legi, ut nec sequentis Astrionici.

3 C. Flaminium & P. Furium Coss. anno 580 inauspicato creatos fuisse, ob prodigia quæ apparuerant, augures consulti renunciaverant: quare ab exercitu subitò literis à Senatu revocatus Flaminius, eas acceptas non prius aperuit, quam collatis signis Barbaros juxta *Aduæ* fluminis ripam fudisset: in ea pugna octo millia Gallorum cæsa, 17 millia capta sunt. Vicisse autem Flaminium Gallos maxima Tribunorum militum in acie instruenda prudentia, qua illorum primum impetum ardoremque fatigaverint, Polybius describit; ægrè triumphum impetrâsse a Senatu Plutarchus auctor est, quia

quia ex ipſa acie Diis atque hominibus eum revocantibus non paruiſſet. Capitolini triumphi auctores, eum Conſulem hoc anno triumphâſſe 11 Idus Martias, teſtantur.

4 Pacem petebant Inſubres fracti feſſique frequentiſſima clade; ſed a Coſſ. M. Claudio Marcello, & Cn. Cornelio Scipione in ipſos anno 581 moventibus, ad arma inviti compelluntur. Coſſ. Acerras ipſorum oppidum, Inſubres Claſtidium Romanorum obſidebant; (erat enim Claſtidium ad Padum, quantum obſervavi, modò Ligurum, aliquando Inſubrum oppidum) Marcellus eò ad ſocios obſidione liberandos cum equitatu profectus, cùm in Geſſatarum obvium exercitum incidiſſet, eum, rege ipſorum Virdumaro (cujus ſpolia Feretrio Jovi voverat) interfecto, fudit, fugavítque. Marcellus deinde Acerras cepit, cùm ii qui Acerris præſidio fuerant, Mediolanum, quod Inſubrum caput erat, confugiſſent. Cn. Cornelius ipſos prælio fudit, & Mediolanum expugnavit. Inſubres deſperatis jam rebus ſuis ſe Romanis dediderunt. M. Claudius Marcellus Conſul de Gallis, Inſubribus & Germanis (quod in Capitol. Tabulis eſt, pro iis quos apud Polybium Geſſatas legimus) triumphavit, iiſque ſpolia opima retulit de duce hoſtium Virdumaro ad Claſtidiũ interfecto, anno 531. Kalend. Martii. quod & Epitoma 20, & Virg. lib. 6. Æneid. Frontinus l. 4. Plutarch. in Marcello teſtantur. Bellatum itaque cum Inſubribus colligitur triennium. Boiorum gentem biennio prius devictam fuiſſe, Q. Fulvio, T. Manlio Coſſ. anno 529. Polybius auctor eſt; atque iis Coſſ. primum exercitus Romanos trans

Padum

Padum ductos esse Epitoma 20, & Orosius scribunt.

ARGUMENTUM CAP. V. LIB. II.

Illyrii Italicos mercatores prædati sunt, Legati, qui res repetitum veniebant, Teutæ Reginæ jussu securi percussi sunt. Fulvius Centumalus eam injuriam armis ulciscitur.

COMMENTARIUS.

Nondum deprehendere potui, quos Annales secutus fuerit Florus noster, quod Illyricum bellum Gallico Cisalpino posterius faciat, neglecta serie & ordine temporum: cum Illyriis enim bellum initium est anno V. C. 524. Cùm namque Phœnicem Epiri Emporium Illyrici per vim occupassent mercatores Italicos commerciorum causa eò navigantes, etiam Illyrii jam prædationibus adsueti, dati sunt; legatósque, qui res repetitum veniebant, injuria affecerunt: cùm namque Teuta Illyriorum regina superbè cum legatis ageret, superbiúsque respondisset, jussu Reginæ retractus ex itinere occisus est: ea de causa Romani classe comparata ad ulciscendam legati necem Fulvium Centumalum miserunt, qui Corcyram, quam Demetrius ab Illyriis captam regebat, recepit. Inde Apolloniam in potestatem redegit, secuti sunt & Dyrrachini hanc victoriam, atque alii etiam populi sese Romanis tradiderunt. Teuta adversis fracta, pacem à populo Rom. iis conditionibus impetravit, ut quotannis tributum penderet, ac Illyrio ferè omni excederet, neque ex-

extra Lissum urbem, nisi cum duobus inermibus lembis navigare liceret, ita ferè Polybius hanc historiam prosequitur: variat ab eo Appianus in Illyrio, sed Zonaras ab utrisque discedit.

1 Teuta vidua erat Agronis regis Illyriorum, noverca Pineos filii Agronis.

2 P. Junium, & T. Coruncanios legatos à Teuta interfectos, & ipsis à populo Romano statuas esse positas (quod tribui solebat injuriâ cæsis) testis est Plinius lib. 34. cap. 6.

3 Cn. Fulvio Centumalo, qui prioris anni 524 Consul cum Posthumio Albino fuerat, imperium adversùs Illyrios fuisse prorogatum in hunc annum, & pro consule de Illyriis triumphâsse, ex Eutropio & Orosio, & Triumphorum tabulis manifestum est. Iterum Illyrii cùm rebellâssent anno V. C. 534 ab Aimilio Paulo, & M. Livio Coss. edomiti sunt. Demetrius enim Pharius Illyriorum rex, oblitus beneficiorum populi Romani; Illyrica oppida Romanis subjecta vastabat, et fines fœdere designatos transcendebat: adversùs quem Aimilius Consul missus Dimalium urbem præsidio firmatam intra septem dies expugnat. Demetrium in Pharum, insulæ Phariæ urbem cum 600 veteranorum contendentem Aimilius infestus prosequitur, oppidúmque capit. Demetrio priùs fuga ad Philippum Macedonum regem elapso, Illyrium reliquum occupat Aimilius, Pineóque Teutæ privigno Agronísque filio stipendium ut daret imperavit: ita Polybius & Justinus.

ARGUMENTUM CAP. VI. LIB. II.

ANnibal 17 annis in visceribus Italiæ hæret. Populum Romanum multis cladibus frangit. Ipse Scipionis virtute coactus pro sua patria pugnare, in Africam reversus, magno prælio à Scipione debellatur.

COMMENTARIUS.

Annibal Amilcaris filius in odium Romanorum sacramento, ex patris auctoritate, à nono ætatis suæ anno obstrictus, jam agens 26, & ab exercitu suo Imperator salutatus: deleta Sagunto, fœdera Pœnorum cum Romanis icta violat. Ipse superato Pyrenæo per Gallias et Alpes in Italiam digressus, Scipionem consulem equestri prælio ad Ticinum fluvium superat; quem vulneratum, filius admodum adolescens, (quique postea ab Africa devicta, *Africani* cognomen invenit) ne in manus hostium veniret, protexit. Iterum calliditate Annibalis ad Trebiam flumen, Tit. Sempronius collega Scipionis, torpentibus præ rigore sub brumæ tempus Romanis, acie funditur. Tertiam cladem, ad Trasimenum in agro Perusino lacum, consul Flaminius accepit, cum ab Annibale jam lusco, veluti indagine captus esset, unà cum exercitu cæsus est. Quartam et maximam, Varronis consulis temeritate, Annibalis insidiis et vafricie, ad Cannas pertulit; quæ luctum et ultimum diem Romanis attulisset, si Annibal victoria uti scivisset. Enervatus inde Campanorum mollitie

mollitie Annibalis exercitus, & Q. Fabii Dictatoris cunctatione fractus, pop. Rom. spatium respirandi & sese colligendi dedit: fatigatus deinceps frequenti impetu Marcelli, supplementis etiam, quæ ab Africa Asdrubale fratre Annibalis, in Italiam mittebantur, à Salinatore & Nerone Coss. unà cum Asdrubale ad Senogalliam deletis: Scipio inde in Africam bellum transfert, Asdrubalis & Syphacis castra incendio unâ nocte delet, cæsa, aut flammis consumpta sunt quadraginta hostium millia: Syphacem per Massanissam & Lælium capit. Inde perculsi Carthaginenses, cogunt per legatos Annibalem mœstum & dolentem ex Italia in Africam exercitum transportare. Scipio cum Annibale prælio congressus, eum acie fundit, fugatque, & Carthaginensibus leges pacis imponit.

1 Rectè satis putat quatuor ferè annos quievisse Romanum, à tempore scilicet quo Jani porta secundùm clausa est, Manlio Torquato & Atilio Bulbo Coss. anno 518: etsi interea cum Sardis & Corsis sit bellatum: alioqui si supputemus à primo usque ad secundum Punicum bellum, erunt anni intermedii viginti tres.

2 Primum Punicum bellum cœpit anno 388: pax Pœnis data est 512: sunt itaque anni intermedii viginti quatuor.

3 Initum est hoc bellum P. Cornelio Scipione Tib. Sempronio Longo Coss. anno 535: finitum, debellato in Africa Annibale, & pace Carthaginensibus supplicibus data, Cn. Cornelio Lentulo P. Ælio Pæto Coss. anno 552. sunt itaque anni intermedii in hoc secundo bello Punico septendecim

tendecim, nec amplius.

4 Hoc ad leges pacis à Romanis primo bello Punico latæ, referendum est: quas ita ferè Polybius refert: *Pœni Sicilia & omnibus insulis quæ inter Italiam & Africam sunt, excedunto: duo millia & ducenta talenta in annos 20 pendunto, in præsens mille, &c.* Livius itidem. Pœni navali ad Ægates clade accepta, Sicilia et Sardinia cessêre, & se vectigales ac stipendiarios fieri passi sunt.

5 Ultimum cum Aldrubale Amilcaris genero, Pœnorúmque duce, fœdus Romani in Hispania percusserant, ne Pœni armati Iberum Hispaniæ flumen trajicerent, neve Saguntinos populi Rom. socios, qui ultra Iberum habitabant, vexarent, teste Polybio: quo fœdere violando Annibal satis magnam causam ad lacessendos Romanos sese habiturum opinabatur. Saguntum urbs Hispaniæ Tarraconensis, à Zacynthiis condita, distabat à mare Balearico septem stadiis, ut Polybius et Livius numerant.

6 Octavo mense quam cœptum oppugnari, captum Saguntum. Livius. Polyb. τέλος ἐν ὀκτὼ μησὶ κατὰ κράτος εἷλε τὴν πόλιν.

7 Sagunto capto, Annibal Carthaginem novam in hyberna concessit. Vere adulto à Carthagine profectus, quinto mense in Italiam venit, Alpibus sub Vergiliarum occultatione superatis.

8 *Prætextatum* vocat filium Scipionis, ob ætatem, quia prætextam nondum deposuerat, ut virilem togam sumere posset: erat enim vix 17 annorum, teste Polybio, cùm patrem ab hostis impetu protegeret: ut prætexta 17 anno exacto coram Prætore urbano deponebatur, ut virilem togam ipsis gestare,

stare,&in legionibus nomen profiteri per leges liceret.

9 Aquila exigua quædam est sacelli effigies, teste Dione, in qua est aquila aurea collocata: constituitur autem in omnibus legionibus Romanis, neque priùs hibernaculis effertur, quàm universus exercitus egrediatur. Eam aquilam hastæ impositam unus quidem vir portat, cujus hastæ infima pars præacuta est, ut terræ infigi posset.

10 *In torrente Gello* suspicatur legendum Cuspinianus ex Valerio Max. Cujus de crudelitate verba sunt: *Eorum dux Annibal, cujus majore ex parte virtus sævitia constabat, in flumine Gello corporibus Romanis in ponte facto exercitum traduxit, &c.* Cor. etiam Lentulus apud Appianum Carthaginensibus, dum pacem supplices petiissent, objicit, quòd captivos Romanorum in fossas fluviósque conjecissent, ut usum pontium præberent.

11 Trimodia annulorum Carthaginem ab Annibale esse missa Plinius testatur, atque hinc promiscuum tunc fuisse annulorum usum colligit, alioquin cùm annuli distinguerent ordinem Equestrem à Plebeio: ingentem oporteret fuisse equitum numerum, si annuli ipsorum digitis detracti tantam mensuram explerent: sed Livius, *Fama*, inquit, *tenuit, qua propior vero est, haud plus fuisse modio.*

12 Hoc ita Cato in Originibus refert, *Igitur Dictatorem Carthaginensium Magister equitum monuit: Mitte mecum Romam equitatum, die quinto in Capitolio tibi cæna cocta erit:* eadem ferè Cælius apud Gell. Plutarchus Barcam in Fabio vocat, qui hîc & apud Livium est Maharbal: sententiam ejus ita Plu-

rarch. ex Livio vertit, *σὺ νικᾶν οἶδας, νικῇ δὲ χρῆσθαι οὐκ οἶδας.*

13 In militia Romanorum jure observatum est, ne in legione alias quàm ingenuos, nec eos septemdecim annis minores, vel quadraginta quinque majores conscriberent: si quid contra fieret, hoc in dubiis Reip. rebus, ut necessitati imperanti obediretur, accidit. Libertinos, hoc est, qui manumissi erant, militâsse primùm bello Samnitico & Etrusco observavimus; sed hoc bello Punico, servitia novo exemplo à dominis suis redempta, ut centuriarentur & armarentur, Livium & cæteros auctores habeo.

14 Tributum triplex fuisse apud Romanos invenio; Unum quod in capita collatum fuit, quo onere ex æquali divites & pauperes premebantur, usque ad censum Servii Tullii regis. Alterum inde ex ratione census est collatum, hoc est, pro cujusque facultate & opibus; ita ut ab hac collatione liberarentur rei familiaris angustiâ impediti. Tertium fuit temerarium, cùm privatæ opes sine discrimine in publicum ob periculi magnitudinem sponte conferebantur; ut quod hoc tempore Lævino & Marcello Coss. à Senatu, inde Equestri, & mox plebeio ordine certatim collatum est: quod tamen a scribis in Tabulas ærarii ideo referebatur, ut locupletato ærario, pecuniæ suæ cuique redderentur: quod post bellum Punicum tribus æquis pensionibus factum est.

15 Tribus prærogativa, Veturia Juniorum, Consulem T. Manlium Torquatum anno 544 declarabat, qui vitio oculorum sese excusavit, & ut meminisset bellum Punicum

nicum in Italia, hostiúmque ducem Annibalem esse. Tanti viri auctoritate mota Juniorum Centuria, petiit Veturiam Seniorum à consule citari, postquam in Ovili (erat is locus septus in Comitiis, in quem transibant per pontem, qui suffragii sui tabellam in cistas dimisissent) consulissent, M. Claudium Marcellum, & M. Valerium Lævinum, ut bello clarissimos, neque petentes tamen consules renunciârunt: auctoritatémque prærogativæ omnes centuriæ secutæ sunt. Antea etiam anno 539 prærogativa Juniorum Consules rei gerendæ impetitos designaverat, sed revocata Fabii Maximi auctoritate mutavit sententiam, creavítque consules M. Marcellum III. Quinctum Fabium Maximum IV.

16 C. Flaminio consule ad Transimenum magna cum Romanorum clade cæso, itidem quatuor millibus equitum, qui à Servilio consule per C. Centenium Proprætorem ad collegam Flaminium missi erant, per Annibalem in Umbria circumventis, in magna Urbis consternatione ad Dictatorem dicendum confugebatur, sed absente Coss. Servilio, (erat enim solius consulis, et in agro Romano dicere Dictatorem) nec ad illum propter Italiam armis Punicis undique clausam, erat expeditum vel literas vel nuntium mittere, nec Dictatorem pop. Roman. creare posset, quod nunquam ante eum diem factum erat, Prodictatorem Pop. Rom. creavit Qu. Fabium Maximum: qui cum Annibale castra conferens, nec congrediens, ejus impetum mora & cunctatione senescentem infregit, quem cæteri hactenus, et deinceps aliquot alii temeritate et audacia sua superio-

rem fecerant.

17 Nolam Campaniæ urbem ſeſe plebis proditione, etiamſi à Marcello Prætore præſidio teneretur, occupaturum Annibal pertinaciter ſperaverat; ſed re per Senatum Nolanum ad Marcellum delata, ſpes Annibalis irrita fuit. Annibal enim cum Marcello congreſſus, victus, & tunc primùm à Romanis intra quinquennium ſemper victor, fugatus eſt. Cæſa ſunt hoſtium quinque millia, Romanorum quingenti. Docuitque hac pugna Marcellus Annibalem vinci poſſe, quod & Ciceronis Brutus ita teſtatur. *Cannenſem illam calamitatem primùm Marcelli ad Nolam prælio pop. Romanus erexit, poſtcáque proſperè res deinceps multæ ſecutæ ſunt, &c.* Marcellus iterum Annibalem ſpe Nolæ potiundæ venientem poſt biennium vicit, victoriæque confeſſionem hoſti expreſſit, dum ille altero die ad prælium provocatus ſeſe in caſtris continuerit, & Tarentum ſpe potiundæ urbis per proditionem profectus ſit.

16 Cannenſi clade fracti Romani vetera hoſtium ſpolia templis detrahunt, porticibuſque; octo millia ſervorum validorúmque juvenum publicè empta armant; ſciſcitantes priùs velléntne militare? illi *velle* ſe dixerunt, inde *Volones* deinceps vocati ſunt. Ipſi duce T. t. Graccho Proconſule ad Beneventum contra Annonem Pœnorum ducem bene pugnaverunt: quorum egregiam operam ut remuneraret, publicam fidem quam ante prælium, ſi ſtrenuè ſe gererent, ſtipulatus erat, liberavit; & Volones liberos eſſe juſſit.

19 Sicilia Hieroni regis (qui Hieroni ſucceſſor erat) cæde turbata, ad Pœnos inclinabat,

nabat, quare Marcellus Consul III. Syracusas jam à populo Romano abalienatas, missus oppugnavit, ejusque omnem impetum Archimedis Mathematici industria, triennio ferè toto remorata est, expugnatæ enim sunt Syracusæ anno Urbis conditæ 541, oppugnari cœptæ 539.

20 Tib. Sempronio Graccho quidquam hoc Punico bello in Sardinia Imperii fuisse haud facilè invenias, cùm neq; prætura functus sit, & prætores hoc ferè tempore solùm in eam provinciam (erat enim in provinciæ formam ante hoc bellum annis quatuordecim redacta per M. Mathonem Consulem) mittebantur: nam hunc Gracchum in Ædilitate Magistrum equitum à M. Junio Pera Dictatore dictum fuisse Livius testatur, inde mox Consulem designatum anno 538, iterumque post biennium cum Q. Fabio Maximo consulatum cœpisse, & semper illi bellum cum Annibale in Italia, idq; in Lucania, mandatum fuisse, quousque proconsul ipse an. 541. hospitis Lucani sui fraude, insidiis circumventus, à Magone Pœno interfectus est. Sed consularis facta est, propter belli magnitudinem Sardinia an. 576, hoc est, an. 41 post hujus belli initium, eamq; tunc sortitus est Sempronius Gracchus Consul, hujus, de quo diximus, nepos; deque iis Proconsulem Gracchum triumphâsse testantur Triumphi Capitolini, tantúmque captivorum Romam deportâsse, ut in proverbium abierit, *Sardi venales*. Quod si rem tanto intervallo gestam cum hoc Punico bello confundit, intolerabilis est *ἀναχρονισμός*: Verùm esto quo cum Annibale bellatum est tempore; rem benè gestam adversus Pœnos & Sardos

Sardos, in Sardinia à T. Manlio Prætore, qui Qu. Mucio Scævolæ valetudinario successor datus est, Livius testatur, ut qui captos à Manlio Asdrubalem, Magonem, Annonem Pœnorum: Harsichoram & Hiostum Sardorum duces cæsos esse scripserat. Insanorum etiam montium Livius meminit; quæ Ptol. μαινόμενα ὄρη l. 2. Geograph. vocat.

21 Cn. Scipio sub primum Annibalis ab Alpibus descensum, pro Consule in Hispaniam missus, Annonem egregiè vicit, militúmque qui cum Annibale in Italiam profecti erant impedimenta carissima à Romanis diripiebantur. Inde Asdrubalem toto cis Iberum agro cedere cogit; Punicam classem ad ostia Iberi fluminis stantem capit, & toto ejus oræ mari potitur. Dehinc P. Scipio frater ejus post consulatum prorogato imperio in Hispaniam mittitur; conjunctis itaque viribus in hostem movent: Aceducis artificio obsides Hispanorum, qui Sagunti custodiebantur, Romanis traditi sunt, & domum ad devinciendos hoc beneficio Hispanorum animos benignè ab ipsis remissi. Altero anno Scipiones cum Asdrubale, (qui ut in Italiam descenderet, ac se cum fratre Annibale conjungeret, ad Iberũ copias traduxit) collatis signis bene pugnaverunt, castra hostiũ diripiunt, reliquæ Hispaniæ civitates Romanis hoc tam fœlici prælio adjunctæ sunt, ita ut Asdrubali vix tutò manendi in Hispania spes relicta fuerit, Castulonem inde recipiunt; ad Mundam, etiamsi Cn. Scipio tragula in femore vulneratus victoriam impediret, egregiè pugnant: Saguntum etiam Punico præsidio inde pulso à Romanis recipitur ac restituitur, inde versæ tam lætæ res in luctum, Scipiones à

Celti-

Celtiberis mercenariis deserti propè cum totis exercitibus cæsi sunt. Cn. Scipio undevicesimo die quam frater Scipio cæsus esset, in turri, quam hostes igne circumdederant, crematus est, sexto quàm in Hispaniam venerant anno, amissâque Hispaniæ possessio foret, nisi L. Marci equitis Rom. virtute & fortitudine contractis exercituum reliquiis ejusdem hortatu bina castra hostium expugnata, & ad triginta millia hostium cæsa essent anno V.C. 541. Cùm verò reliqui omnes, post tantas clades acceptas, post duos Scipiones interfectos, Hispaniæ imperium oblatum recusarent, P. Scipio P. Scipionis qui interierat filius, quique tunc annum 24 natus esset, professus est se petere. Centuriæ omnes P. Scipioni imperium in Hispania proconsulare esse jusserunt: quò profectus est anno 542. Reversus est Romam, exactis ab Hispania Pœnis, anno 547. neque victor triumphavit, quia ad eum diem nemini triumphus datus erat, qui sine magistratu rem gessisset: quibus enim extraordinarium imperium, quale hoc fuit, Curiatis comitiis mandabatur, sine magistratu erat, qua de causâ etiam M. Marcello de Syracusis à Senatu negatus est Triumphus.

22 Pyrenæi montes Hispaniam à Gallia ab ortu disterminant, Oceano Cantabrico & Aquitanico à Septentrione; ab occasu alluitur occidentali Oceano, & Freto Herculeo; ab Africa hinc Calpe, istinc Abyla promontoriis, quæ columnæ Herculis vocantur, disjungitur: cætera littora Mediterraneo mari, partim Iberico, partim Balearico alluuntur.

23 Campani parùm memores societatis, & beneficii Populi Romani, quo armis ab

Samnitum

Samnitum injuria ante 128 annos vindicati erant, Virio auctore legatis ad Annibalem missis fœdus cum eodem percutiunt, & Capuæ ipsum recipiunt; idq; eodem anno quo Cannensi clade Romani premebantur, eam usque adeò insignem injuriam & perfidiam populus Roman. tanta pertinacia, ut ulcisceretur, exarsit; ut Annibalem, spe avertendæ per metum aut necessitatem, quòd per vim non poterat à Capua obsidionis, Romam properantem, & ad tertium lapidem supra Anienem castrametantem, alter Proconsul Q. Fulvius Flaccus ad prohibendam obsidione patriam 15000 peditibus, 1000 equitibus secutus sit, alter Appius à Capua cum exercitu non discesserit. Annibal etiamsi cum 2000 equitum, ut urbis situm exploraret, obequitasset, & per triduum utrinque acies in procinctu starent imbribus & cœlesti ira à prælio diremptæ; ipse Annibal ab urbe repulsus, Capua deserta in Lucanos & Bruttios contendit. Campani jam desperationi imminentes sese dediderunt, posteaquam ipsorum principes veneno se necâssent. Cùm Senatus Campanorum ad palum ligatus securi percutiendus esset, literásque à Senatu Romano missas (quibus jubebatur ut parceretur Senatui Campano,) Qu. Fulvius recepisset, etsi de clementia Senatus conscius esset, tamen eas in sinu posuit; & lege agi jussit, hoc est, in eos animadverti, antequam legeret. Capua ob perfidiæ & defectionis culpam, in Præfecturæ formam redacta est, hoc est, ut jus & magistratum quotannis à præfecto, qui cum legibus à Prætore R. præscriptis mittebatur, acciperet, itidem ut vectigalis & stipendiaria esset.

24 C Claudius Nero, Annibalem tumultuariis aliquot præliis in Lucania à Grumeno profligatum, Canusium in Apuliam nunquam ejus vestigiis absistens prosequebatur; atque ibidem ex interceptis, quæ ad Annibalem à fratre suo Asdrubale mittebantur literis, quibus se in Umbriam occursurum fratri suo Annibali esse significabat; metuens Nero ne Livius Collega ejus solus par esse possit Asdrubalis venienti, 6000 peditũ, 1000 equitum robustissimorum de toto exercitu legit, cum quibus totam ab Aufido flumine usque ad Metaulum Umbriæ longitudinem Italiæ sexto die emensus, auxilio Salinatori Livio occurrit; nihil quieti datum; altero enim die Asdrubalis copias, ipsumque ducem ad Senam maritimam Umbriæ concidunt. Cæsa hostium quinquaginta sex millia, capta quinque millia redditaque Annibali clades Cennensi æqualis, & ducis, & exercitus interitu Metaurus cruentus Punico cruore, ut Aufidus Romano. Sena Umbrorum, nobilitata clade Pœnorum, non aliter quam Apulorum Cannæ erant calamitate Romana. Nero eadem nocte, eadémque celeritate ad Annibalem, ejusdem errore hactenus fœliciter usus, dum ipsum à castris hactenus, quæ suis adversa erant, non senserat absfuisse, properat, & sexto die revertitur.

25 M. Livius Drusus anno antequam in Italiam Annibal descenderet, Consul cum Aimilio Paulo de Illyriis triumphaverat, populique judicio ob Illyricam prædam iniquè divisam condemnatus, in exilium abiit, ignominiæ contumelia squaloréque efferatus; sed octavo ferè anno post damnationem reductus est in Urbem à M. Marcello & M.

Lævi-

Lævino Coff. anno 546. Ipse iterum Consul omnium suffragio cum Nerone creatus est, & Asdrubalem Neronis auxilio debellavit. Censor quoque post biennium cum eodem Nerone quatuor & triginta tribus, hoc est, præter Metiam omnes ærarias reliquit. Censoria nota erat, qua ipsas levitatis & inconstantiæ notabat, quod innocentem ipsum condemnassent: condemnatum Consulem & Censorem creassent: neque inficiari possent, aut judicio semel, aut comitiis bis à se peccatum esse: ut & se de plebe ulcisceretur; ex Salaria annona vectigal constituit: unde *Salinatori* nomen factum est. Inter Livium & Neronem ejus collegam cum odia privata essent, ea deprecantibus Senatoribus Reipublicæ condemnarunt, & in gratiam redierunt.

26 Syphax rex Masæsylorum, quæ gens est Mauris vicina, opulentissimus erat: cùm Scipionem, qui ab Hispania in Africam navigaverat, sua in Regia hospitaliter & benignè excepisset, amicitiæ fœdera & contra Pœnos consilia cum Scipione iniverat. Eam societatem, & tantam virium accessionem, ut â Romanis divelleret Asdrubal, Syphacis animum, Sophonisba filia in matrimonium ei data, amore scilicet & complexu adolescentulæ, occupat, ita ut ille hoc libidinis errore, & Asdrubalis instigatione dementatus, amicitiam Scipioni antequam in Africam appelleret per legatos renunciaret. Cujus perfidiæ magnas mox pœnas dedit, castris enim & exercitu una nocte incendio deletis, bis acie fusus, ipse captus, & Sophonisba adamata orbatus, Romam, inde Albam in exilium relegatus, & à Scipione in triumpho adductus est, teste Polybio; quem alli tamen morte ante

ante triumphum Tibure esse præoccupatum auctores sunt. Contrà Massanissa Massyliorum rex à Syphace regno exturbatus erat; exul itaque & profugus, semel à Scipione receptus, fidem egregiè coluit: quare à Romanis Rex salutatus, & amplissimo Syphacis regno donatus est. Regum totius Africæ maximus & potentissimus, vixit ad nonagesimum ætatis annum; florens opibus, gloria, & dignitate; tanti est servâsse fidem, aut ad fœlicem inclinâsse partem.

27 Pœnis devictis à Scipione, cui lege Curiata pacis conditiones, & ex decem legatorum sententia paciscendæ cum Pœnis permissæ erant. Pacem istis legibus fecerunt, ut Pœni liberi viverent suis legibus, quas urbes, quósque agros,quibúsve finibus ante hoc bellum tenuissent, tenerent: perfugas, fugitivos, captivos omnes, & rostratas naves præter decem triremes traderent, elephantésque quos haberent domitos, neque domarent alios: bellum neque in Africa,neque extra Africam injussu populi Romani gererent: Massanissæ res redderent, fœdúsque cum eo ferirent: decem millia talentûm argenti descripta pensionibus æquis in annos 50 solverent, obsides centum arbitratu Scipionis darent:Livius, Appianus, &c.

ARGUMENTUM CAP. VII. LIB. II.

Bellum Macedonicum.

PHilippus Macedoniæ rex cum Annibale in Italia magnis populi R. cladibus grassante, fœdere sociaverat; & hinc belli causa,

ſa, quam etiam Athenienſium preces augent. Lævinus prætor, Attalus rex, & Rhodii ſocii Græciam occupant, regémque profligant. Flaminius Conſul ſummam bello imponit, victumque regem ad pacis leges compellit, Nabin Spartanorum tyrannum impotentius ſeſe efferentem compeſcit. Græciam libertate donat.

COMMENTARIUS.

Philippus Demetrii filius Macedoniæ rex (qui huic bello nomen fecit, *Philippicum* & *Macedonicum*) cum *A*nnibale poſt Cannenſẽ calamitatem animo ad Pœnos inclinato, fœdus & ſocietatem belli per legatos contra P.R. ſanxerat. Romani, interceptis legatis & literis de hoc fœdere edocti, ut Philippum ab Italia arcerent, in Macedoniam Valerio Lævino prætori imperium mandant: is Apolloniam & Oricum à Macedonibus obſeſſas liberat, Philippúmque regem in regnum ſuum retro abire coëgit, anno 539. Lævinus deinde cum Ætolis, cum Attalo Pergameno, Pleurato & Scerdilaido Illyriorum regibus ſocietatem adverſus Philippum confirmat. Coſſ: declaratus, in urbem revocatur anno 541. Huic ſucceſſor mittitur Sulpitius Galba proconſul, qui adverſus Philippum & *A*thæos rem benè gerit, quouſque & hujus ſucceſſor, P. Sempronius proconſul inter Ætolos, eorúmque ſocios, & Philippum pacem fecit, anno 549. Romani autem *A*frico bello levati infenſique, iterum Philippo ob infidam cum Ætolis cæteriſque Græciæ, ſociis pacem, quia nuper auxilia in Africam Annibali Pœniſque ſubmiſerat, & *A*thenienſes de ejuſdem injuriis conqueſti, calamitate ſua

com-

commiserationem commoverant, bellum cum Philippo omnes centuriæ jusserunt, Sulpitio Galba, & Aurelio Cotta Coss. anno 553.

1 Fœderis & societatis istius leges ita Liv. lib. 43. recitat. *Philippus ducentarum navium classe in Italiam trajiceret, vastaret oram maritimam, bellum pro parte sua terra marique gereret ubi debellatum esset, Italia omnis cum ipsa Urbe Roma Carthaginensium atque Annibalis esset prædaq; omnis Annibali cederet: perdomita Italia, navigarent in Græciam, bellumque cum quibus regibus placeret, gererent: quæ civitates continentis, quæ insulæ ad Macedoniā vergunt eæ Philippi regnique ejus essent.*

2 Valerio Lævino Prætori contra Philippum in Græciam imperium mandatum esse, Consuli nunquam, ex Livio & cæteris constat: nisi pro *Lævino*, *Sulpitio Consule scribas*, ἀνισορησία erit: ille enim cum Philippo bis, sed tumultuariis pugnis congressus est, cæteráque quæ hic referuntur, gessit: & in ejusdē prætoriæ naves puppe lauream natam scribit Liv. l. 42.

3 Pilum, telum missile est, quod longitudine trium pedum, crassitudine digitali lignum habebat, ferro armatum dodrantali, eousque sensim attenuato & acuminato, ut prima statim offensione necessariò flecteretur, alioqui emissum semel, ab hostibus remitti posset, anceps utrisq; telum futurum. Γρόσφον autem sive pilum armatū fuisse ferro dodrantali quadrisulco, & à medio in cuspidē desinente Polyb. l. 6. testatur, & veteres picturæ, itidem Liv. l. 31. in descriptione Falaricæ. Fuitq, hoc teli γροσφομάχοις. sive, ut Liv. vertit, velitibus propriū. Erat & aliud pili genus, qd quidā Ve-

rutum

rutum vocant, cujus hastile longum pedes ferè quatuor semis, ejusdem longitudinis spiculum ex ferro erat utrinque hamatum, estque hastile illius vel teres, vel quadrilaterum; istud, latus unum palmi latitudine, illud teres diametrum palmi crassitudine habebat. Hoc telum hastatis & principibus ascribit Polyb. ut hastam triariis.

4 Chaonia Epiri regio est, quæ à meridie Cerauniis montibus clauditur, cujus populi postea Molossi dicti sunt, ab occasu Ionio mari, ab ortu Pindo monte, amne & urbe clauditur, à Septentrione Macedonia, à meridie Cerauniis montibus, & Thesprotiis populis.

5 Cynocephali, nomen hoc à situ & figura canini capitis invenerunt, impedita sunt multorum tumulorum juga æquali spatio distantia, teste Plutarcho, in Flaminio, juxta Scotussam Pelasgiæ regionis in Thessalia urbem. Polyb. 17. & Livius 43.

6 Eubœa est maris Ægæi insula, quæ Euripo, mari irrequieto æstuosóque, à Bæotia dirimitur.

7 Nabis tyrannus Spartanorum societate Philippi regis adjutus, Argos occupaverat præsidióque tenebat: hoc, ut Quinctius Flaminius inde detraheret, Argósque liberaret, in Laconiam movit. Itaque tyrannum ab alienis tutandis, dum domi periclitaretur, avertit. Gythæo enim deditione capto, coegit Nabim ad leges pacis, & Argis cedere, & Lacedæmonia ipsi relicta contentum esse.

8 Nemea Urbs est, & sylva Argiæ in Peloponeso, in qua tertio quoque anno Nemeæ ludos Græci, ob leonem in ea sylva ab Hercule occisum, Jovi celebrare solebant: hoc in

solenni

solenni totius Græciæ conventu Quinctius Flaminius, postquam Nabidem ad pacis leges coëgerat, Argósque liberaverat, à Demetriade Chalcide & Acrocorintho præsidiis Romanorum deductis, eas quoque per præconem pronunciare jussit esse liberas: uti antea Isthmiorum ludorum frequentia, qui in Isthmos Neptuni gratia celebrabantur quinto quoque anno, Græciæ libertatem dederat. Ibi audita voce præconis de libertate Græciæ ex Senatus auctoritate pronuntiantis, tantum cum clamore plausum fuisse exortum, testatur in Flaminio Plutarchus, ut corvi fortuitò supervolantes in stadium deciderint; ídque vel tantâ vocum collisione aërem, quo se suspendunt alites, dissipante, vel contorquente velut attonitos & vertiginosos corruisse.

9 Populus Romanus ut cum Annibale pro Saguntinis, ita cum Philippo pro Athenienſibus bellum gessit. Philippo devicto libertas Græciæ nec opinanti data est. Pacis Philippo datæ leges fuerunt, ut Macedoniæ regno contentus, Græciâ totâ cederet, talenta mille penderet, naves nisi decem haberet, Demetrium filium obsidem daret, ut Nabis Armenem, cujus victoriæ causa T. Quinctius Flaminius pro conſ. per triduum triumphavit anno 559. obsidésque duxit ante currum duos, alterum regis, alterum tyranni.

ARGUMENTUM CAP. VIII. LIB. II.

Syriacum sive Antiochenum bellum.

ANtiochus Ætolorum adulatione, & Annibalis societate inflatus, bellum movet populo Romano: sed rex ignavia atque voluptatibus diffluens, & uno atque altero prælio fractus, ferocem ponit animum, & pacis leges accipit.

COMMENTARIUS.

Antiochus Syriæ rex, Seleuci Callicini filius, ob devictas aliquot Syriæ gentes, cognomento *Magnus*; Thoantis Ætolorum legati adulatione, & promissorum vanorum elatione Nabidis Lacedæmoniorum tyranni societate, Annibalis terrore Romanos debellaturus, in Europam bellum movebat. Chalcidem Eubœæ profectus, & ibidem amore virginis, hospitis suæ filiæ, captus, nuptias celebrat, se suósque lascivia eademq; luxuria enervat: oblitus quantas simul duas res suscepisset, bellum scilicet cum Romanis, & Græciam liberandam è Thermopylis, quos insederat, non solùm natura loci tutis, sed & præsidio & muro obseptis: Acilii Glabrionis Coss. virtute deturbatur, profligatur, Ephesúmque in Asiam ab Europa expellitur. L. Cor. Scipio Coss. cui legatus ibat frater Africanus, in Asiam profectus, Antiochum fratre absente, qui Eleæ ægrotabat, Eumene Pergami rege adjuvante, cùm arcus hostium amentáque pluviâ essent laxata, apud

apud Sipylum montem ad Magnesiam acie vicit, ac bellum confecit & ipse ab Asia devicta *Asiaticus* in triumpho dictus est.

1 Xerxes Darii Hystaspis filius, patre in apparatu belli moriente, intra quadriennium conscribit, ut in Græciam moveret, exercitum numero & fide majorem: quinquagies enim & bis centena octoginta tria millia militum censa fuisse Herodotus libro septimo testatur: auget relationem, quòd flumina ipsis prandentibus epota, quod mare sex millium omnis generis navium classe quasi constratum, & à superbo Rege tanquam à Neptuno suo flagris, quia tumultuosius turbaretur, cæsum; Asiam Europæ ponte ad Hellespontum fuisse conjunctam, Athon montem perfossum, ut compendiosius per ipsum navigaretur, Græci scriptores in sua scripta retulerint. Tantas copias remorata est exigua Spartanorum manus ad Thermopylas duce Leonida, classis ad Salaminem Insulam devicta & depressa consilio & prudentia Themistoclis, ita ut rex tam elati animi, mox ut perditis rebus una scapha trepidè per Hellespontum elapsus in Asiam fugerit. Mardonius Xerxes Imperator ad edomandam, & malè multandam Græciam cum exercitu relictus, juxta Plateas Bœotiæ à Pausania, & Aristide acie fusus est, & terror ille Persarum è Græcia propulsus. Xerxes ob adversum prælium & totidem clades contemptior, domi ab Arbano avunculo occiditur. Diodor. lib. 11. numerum militum modestiùs ad octies centena millia contrahit itidem in Panathen. Isocr. ad septies centena millia. Movisse in Græciam Xerxem, Sp. Cassio III, & Proclo Virginio

ginio Coff. Diodorus lib. 11. scribit. Fuit is annus V.C. 267: sed Dionys. lib. 9. Cæs. Fabio, & Sp. Furio Coff. anno 271.

2 Darius Histaspis filius, qui hinnitûs equini prærogativa rex Persarum designatus & inauguratus erat, (quem temporis & rerum gestarum comparationem secuti, Assuerum cui Esther, ut in Bibliis est, nubit, multi opinantur) expeditionem 600 millium in Græcos misit, Sardæas urbes incendio ab ipsis devastatas ulturus, Date & Atapherne ducibus, qui collatis cum Miltiade & 10 millibus Atheniensium, & mille Platensium signis ab iisdem in campis Marathoniis nobili ad omnem posteritatem victoria victi sunt, 63000 Persarum cæsi, reliqui fugati. Atheniensibus parvo impendio ingens victoria parta est, 192 tantum in acie desiderati sunt.

3 Annibal cùm à populo Carthaginensi Consul sive *Sufes*, (ita enim illi summum magistratum vocant) creatus esset, multósque judices peculatûs argueret, ut qui vectigalia civium oneribus levandis imperata, in suos usus converterent, ab Optimatum factione, ut se ulciscerentur, Annibali Romæ suspicio crearetur: ut qui in pace res novas, & cum Antiocho secreta belli consilia contra Romanos moliretur. Odiis itaque Romanorum, civiúmque suorum factionibus & accusationibus tempestivè cedendum esse sentiens Annibal in Asiam ad Antiochum, qui Ephesi erat, navigat, à quo benignè exceptus, & in honore habitus est, quousque iterum magna Annibalis cum populi Rom. legatis familiaritas, qui id studio agebant, novam de se male suspicandi Antiocho

ejusque

ejusque purpuratis occasionem præberet; sed eam regis à se alienationem purgatione libera amovit, dum sibi cum Romanis odium, ut esset perpetuum ab anno ætatis nono fuisse Jurejurando à patre adactum alleverat. Annibalis autem de hoc bello consilium, cum hoc quoque criminationibus purpuratorum corrumpitur: quòd Antiocho si in Italiam misisset, ubi fragiles erant Romani, forsan gloriosum fuisse, versum est ob regis molliciem, et ducum suorum imperitiam in clades et calamitates. Antiochus bello fractus pacem petit, quare Annibal dum se à Romanis posci intelligit, ad Prusiam Bithyniæ regem fuga elabitur, à quo ipse polcentibus Romanis T. Flaminio proditus venenum hausit, ut liberaret diuturna cura pop. Roman. cui grave erat expectare mortem senis: mortuus est Libysæ in Bithynia anno ætatis suæ quinquagesimo nono, anno V.C. 566. quo anno et Scipio Africanus Literni quoque in exilio obiisse putatur.

4 Lysimachia à Lysimacho Macedoniæ rege condita est in Isthmo Chersonesi Thraciæ 30 ferè annis ante adventum Pyrrhi in Italiam. Eam cùm post Lysimachi mortem Thraces delevissent, Antiochus iterum instaurat, coloníſque donat, opportuna et maritima urbe usurus ceu horreo in belli, quod cum Romanis destinabat, apparatibus.

Polyxenidas exul Rhodius erat, classis Regiæ præfectus, qui ab Aimilio Regillo Prætore ad Myonesum Ioniæ promontorium navali prælio victus est, tredecim navibus victus est, 25 aut incensis aut depressis. Regillus post navalem victoriam Ephesum, quo se Regia classis subduxerat, profectus,

directis

directis ante portum navibus, confessionem concessi maris ultimam hosti expressit. Sunt qui Annibalem quoque ei prælio interfuisse referant, ab iis Appianus in Syriacis dissentit.

5 Mæander Cariæ fluvius, multis adeò flexibus sinuosus, ut tortuosa et involuta *Mæandros* à similitudine vocemus. Hic campis per quos labitur Mæandri nomen fecit: in iis est mons Siphylus, qui à Meridie Magnesiam habet distantem ab Epheso in ortum 16000 passuum, teste Plinio.

6 Pacis leges Antiocho ita datæ fuerunt, ut Europa abstineret, Asiaque omni quæ cis Taurum montem est, decederet, pro impensis in bellum factis 15000 talentorum Euboicorum daret, mille talentûm per 12 annos penderet.

ARGUMENTUM CAP. IX. LIB. II.

ÆToli gens inquieta et arrogans, deditione à Fulvio Consule capta Ambracia, ad pacis leges coacta est.

COMMENTARIUS.

Ætoli cum populo Rom. arma sociaverant bello Philippico. atque cùm ibi parum honoratam militiam suam fuisse accusarent, ad Antiochum deficiunt, quem misso Thoante multis promissis fœderéque percusso ad bellum sollicitaverant: sed Antiocho victo et ipsi à Romanis perdomiti, coacti sunt imperata facere, M. Fulvio Nobiliore Consule. Ætolia Græciæ pars à septentrione Corace monte, à meridie Ionio sinu, ab ortu Locris

Locris Ozolis, ab occasu Acheloo fluvio distinguitur.

1 Cephallenia insula est maris Ionii, Epiro & Acarnaniæ opposita, ab ea Zacynthos in meridiem distat 60 stadiis. De Ætolis & Cephallenia Fulvium triumphâsse triumphi Capitolini testantur, anno 566. Inter Ceraunios Epiri montes, & Malæum jugum Laconiæ promontorium multæ passim jacent Insulæ, quas hoc bello etiam populo Romano accessisse testatur.

ARGUMENTUM CAP. X. LIB. II.

Istri castra Manlii Consulis diripiunt: comessabundi verò iterum à Romano exturbantur, & ab Appio Pulchro debellantur.

COMMENTARIUS.

Istris, quia maritimos populi Romani agros latrociniis infestassent, bellum indictum est an. 575. quo Manlius Vulso sine Senatus consulto profectus, ad lacum Timavi fontis castris incursu Istrorum, magna cum militum trepidatione, exutus est. Istri cùm in Quæstorio omnium rerum apparatum viderent expositum, sese magna securitate ad epulandum convertunt. Interim Romanus miles ex fuga collectus vino epulisque sopitos invadit; ad 8000 Istrorum in castris sunt cæsi. Æpulo rex raptim à suis in equum impositus, Nefactium fuga elapsus est, quem insecuti Manlius & Junius Coss. oppidum vi capiunt; Rex ne vivus in hostium potestatem veniret sese gladio

trajecit. Istria inde duorum adhuc oppidorum excidio pacata est: Ita ferè Livius libro 51. Ita ut antequam C. Claudius Pulcher Consul in Provinciam cum imperio legitimo venisset bellum ab Istris Coll. confectum fuerit, Capitolini tamen triumphi cum Floro consentiunt, utpote qui C. Claudium Pulchrum de Istris triumphâsse testentur anno 578. Istria à Carnis sive occidente oppido Tergeste; ab ortu *Asia* amne; à Septentrione *Alpibus*, & Japudibus populis; meridiem claudit *Adriaticus* sinus. Istam provinciam fuisse factam anno 925. C. Sempronio Tuditano consule, & cum Illyrico conjunctam, quousque *Augustus* illam in decima regione relatam Italiæ cum Carnis & Venetis, testibus Strabone & Plinio conjunxerit, observo.

ARGUMENTUM CAP. XI. LIB. II.

CN. Manlius Vulso in Gallos Asiaticos, ob societatem quam cum Antiocho junxerant, movit, & ipsos debellavit. Reguli Orgiagontis uxor à Centurione stuprum passa est, quod ejusdem nece ulciscitur.

COMMENTARIUS.

Cn. Manlius Vulso ad ordinandam Asiam cis Taurum missus, in Gallos Asiaticos movit sine Senatûs consulto aut populi jussu. Tolistobogii Galli in Olympum montem sese & sua subduxerunt, tanquam ejus præruptâ altitudine, aut aditûs difficultate sese contra Roman. defensuri; sed Manlius cum copiis

copiis in illos irrupit, eósque partim in præcipitia egit, partim occîdit, & 40000 cepit. Tectosagæ & Trocmi Magna montem petierunt: ipse Manlius, ut cum Regulis eorum pacisceretur veniens, ex insidiis nisi à suis protectus fuisset, opprimebatur. Quare magna vi Gallos adortus 8000 ipsorum occidit, cæterosque ultra Halym fluvium fugavit, Gallosque Asiaticos in suam potestatem redegit. Ipsum triumphâsse, Capitolini triumphi testantur, & Livius.

1 Centurio, qui custodiæ captivorum præerat, pravâ libidine exarsit in Chiomaram Orgiagontis Reguli captivam uxorem: a quo struprum passa, dum aurum quod sui redemptione afferebatur, centurio appenderet, à suis necessariis (quibus hoc Chiomara Gallicâ linguâ imperaverat) jugulatur, cadaveris caput præcisum marito in ultionem violatæ pudicitiæ. attulit: *Centurio* hic proprium nomen non est, sed ordinis ductorem, qui centum peditibus præerat, significat; quibus ferè captivorum turba mandabatur custodienda.

ARGUMENTUM CAP. XII. LIB. II.

Perses Macedoniæ rex, Thracia sibi sociatâ contra Romanos movet: victus à Paulo Æmilio, captúsque in triumpho ductus est.

COMMENTARIUS.

Perses Philippi ex pellice Gnathænia filius Demetrium fratrem justa matre familias ortum, regnique successorem, invidia, calum-

calumniis, & confictis criminationibus apud patrem perniciosè degravatum, ex insidiis, & patris mandato, ut per Didam *Pœoniæ* Prætorem veneno interficeretur, effècit, Philippus mœrore ob innoxii filii mortem senióque consumptus, in apparatu belli contra Romanos moritur. Perses regnum, quod patricidio sceleréque occupaverat, accipit, & quasi hæreditarium sibi cum populo R. à patre bellum relictum esset, ita omnia consilia ad ejus apparatum & causas convertit, Regèsque P.R. socios invadit; Abrupolin Sabæorum regulum regno expellit. Aretarum Illyriorum interfecit. Eumenem Pergamenorum regem Delphis gravissimè per submissos percussores affligit, Græciam contra Roman. ad arma solicitat. Legatos P.R. ad res repetendas missos, superbè & contemptim acceptos, regni finibus intra triduum exire compellit, atque iis de caussis ipsi bellum indictum est, quòd à Perse *Persicum*, & *Macedonicum secundum* dictum est. P. Licinius Crassus Coss. contra regem profectus tertio & vicesimo anno ex quo petenti Philippo pax data erat, equestri prælio ad Sycurium Thessaliæ juxta Ossam oppidum â Perse victus est, pacem tamen petenti regi, nisi senatûs arbitrio sese permitteret, negavit, iterumque cum rege in Philannæo agro congressus meliore successu pugnavit. Licinio Hostilius Coss. successit, sub quo soluta est per licentiam militaris disciplina; socios tamen cum fide coluit, & à Regis injuria egregiè defendit. Q. Marc. Philippus Coss. Macedoniam per invios saltus ingressus, regem nec opinantem adventu suo ita perterrefecit, ut præcipiti fuga omnes

omnes aditus reliquos, quos præsidio sepserat, nudaverit, aurique magnam vim Pellæ demergi jusserit, & classem Thessalonicæ incendi. Quartus in Macedoniam Coss. L. Paulus Aimilius venit, & ad Pidnam Pieriæ urbem collatis signis III. Nonas Sep. Persem, 20000 peditum cæsis, equitatu cum rege fugiente, vicit, castris exuit, atque Macedonum urbes per deditionem accepit. Rex ab amicis desertus in Samothraciam templi religione sese defensurus fugit, sed à Cn. Octavio classis præfecto cum tribus filiis Philippo, Alexandro (tertii nomen nusquam comperi) captus, & in triumphum ductus est. Hunc regem avaritiâ suâ sociorum auxilia ab se dissociasse scribunt, crudelitate sua ab amicis desertum, indignúmque majestate tanti nominis ob servilem & degenerem animum, & Demetrii fratris sui manibus servitute, & domûs suæ calamitate parentâsse. Ipsæ enim Albæ squaloribus carceris & filii duo perierunt. Alexander quidem tertius filius, scriba magistratuum Roman. fuit.

1 Æmus, mons qui Thraciam à Mysia dividit, tantæ altitudinis esse opinatur, ut ex ejus summo vertice Adria versùs occasum, Euxinus versùs ortum cernatur; ita enim Pomp. Mela lib. 2. & apud Strabonem lib. 7. Polyb. testatur. Quod ideo non posse fieri Strabo contendit, quia ingens terræ tractus & montosus visus abrumpit. Bene quidem & rectè Strabo: cum namque per Mædicam Thraciæ Philippus cum Perseo ad Æmum contenderit, ut ex conspectis locis de bello consultaret, quod Liv. lib. 50. narrat, non potuit longius esse prospectus: obstant enim versùs Adriam Rhodope, Orbelus,

Scardus montes altissimi. & perpetui, At ut nihil sit quod visum impediat, cùm Æmus centum Germanicis milliaribus ab Adriatico in ortum distet, non attollitur ejus perpendiculum ad eam altitudinem quæ devexitatem terreni globi tanto intervallo tribus milliaribus Germanicis cum sextante intumescentem, despiceret: siquidem Plin. Æmi altitudinem 6000 passuum supputat: at in tanta specula opus erat 13000 passuum altitudine. Ista paulo latiùs sum hoc loco prosecutus, ut lector benignus intelligeret multam veritatis lucem apud veteres ex auctoritate tradentium esse obscuratam, quæ Geometriæ beneficio illustretur. Ita eadem erroris labe Aristoteles in Meteoris de Caucaso contaminatur; & Plinius de Cassio monte, & alii aliter. Quod ad hunc locum attinet, bene Florus consilium ab ipso Perse institutum narrat, ab Æmo regni sui situm ideò fuisse speculatum, ut aditus obstrueret commodiùs Romanis, propter invios saltus, & præruptos montes.

2 Maximum lunæ deliquium, ea nocte quæ prælium præcessit, Sulpitius Gallus Tribunus militum explicata causa, & condicta hora futurum prædixit, convocata ex Pauli Consulis permissu concione, utnè lunæ obscuratæ caligine exercitus consternaretur: accidit ea quarto Nonas Septembris, anno V. C. 588, ante natum Christum 164 annis.

3 Samothrace contra Melanem sinum Insula est, in mari Ægeo sita, à Samone Mercurii filio, & Thracia vicina, conflato nomine *Samothracia* dicitur; aut, ut alii volunt, à Samiis Tyrannorum sævitiam fugientibus

entibus, ibique Coloniam deducentibus, ita vocata fuit: hæc tota ſacra erat, et omnibus jus aſyli aperiebat, exceptis iis qui homicidio polluti erant.

ARGUMENTUM CAP. XIII. LIB. II.

ILlyrii ſocii Macedonum à L. Anicio Prætore vincuntur.

COMMENTARIUS.

Gentius Illyriorum rex Pleurati filius, trecentis talentis cum Perſe ſocietatem belli pepigerat: ſed avaritia regis fidem miſſis decem talentis eluſit. Romani ob hanc Gentii cum Perſe pactionem L Anicium Gallum pro Prætore in Illyricum cum exercitu mittunt, qui intra 30 diem expugnata Scodiâ, capto Gentio cum conjuge, et liberis, et fratre Carvantio bellum confecit, et de iis triumphavit. Gentius, et liberi, et frater Spoletium ex Senatus-conſulto in cuſtodiam ducti ſunt: ita rex Gentius decem talentis acceptis in tam miſerabilem fortunam prolapſus eſt.

ARGUMENTUM CAP. XIV. LIB. II.

ANdriſcus, qui ſeſe Perſei filium mentiebatur, Macedoniam occupat: M. Juventium Prætorem contra ſe miſſum cum exercitu cecîdit. Itidem à Metello prætore victus, totaque Macedonia exutus eſt.

COMMENTARIUS.

Andriſcus infimæ ſortis homo, ob oris ſimilitudinem ſe Philippum vocavit, & Perſei regis ex pellice filium conſtanti aſſeveratione mentitus eſt, & eam ob cauſam à Demetrio Syriæ rege, ad quem ſpe auxilii venerat, Romam miſſus, elapſus cuſtodiâ multis ad eam fabulam confluentibus, ipſe contracto exercitu totam Macedoniam, aut deditione aut armis occupat. M. Juventium Prætorem contra ſe miſſum, unà cum exercitu, occîdit: ea victoria elatus, & Theſſaliam invadit, à qua auxilio Achæorum per legatos Romanos ejectus eſt. Inde Q. Metellus Prætor contra Pſeudo-Philippum movit, eúmque cæſis 25000 militum fugavit, & Macedoniam recepit, confectóque bello de Pſeudo-Philippo à Byzo Thraciæ regulo, ad quem confugerat, recepto, triumphavit anno V.C. 607. atque tunc Macedoniam in provinciæ formam eſſe redactam cum Floro Jornandes etiam teſtatur, vectigalémque eſſe factam ex Piſoniana Ciceronis conſtat. Idque per circumlocutionem Florus ſatis eleganter, quia *Macedoniam ſervitute multare*, idem eſt ac ſi diceret, *in provinciæ formam redigere*.

Annis poſt devictum Pſeudo-Philippum quatuor, Pſeudo-Perſes, qui ſe Perſei filium eſſe ferebat, etiam in Macedonia collectis ſervis rebellavit, cum 17 millia armatorum haberet à Cn Trebellio Quæſtore Licinii Nervæ Prætoris cum exercitu cæſus eſt. Trebellius Quæſtor ibi *Scrofæ* nomen invenit: quia cùm hortatus eſſet milites, ut in hoſtes, caſtris ſuis ob abſentiam Prætoris audacius

daciùs insultantes, erumperent, dixerit, celeriter se illos, ut *Scrofa* porcos, dejecturum. Varro lib. 11. de re rustica.

ARGUMENTUM CAP. XV. LIB. II.

Carthago triennio toto obsessa, & variis machinis oppugnata est: quarto demum anno à Scipione *Æmiliano capitur & inceditur.*

COMMENTARIUS.

Carthagini malè jam diu cogitanti, & quia contra Masanissam Numidiæ regem P. R. socium, violato fœdere arma sumpserat, ad hæc quòd naves plures quàm ex lege permissæ erant, & apparatu nimio etiam suspecta esset, bellum inducitur, instigante ad ejus excidium Catone: fœdus enim quod cum Masanissa percusserant ante 50 annos immisso in ejus agro exercitu violârunt. Luxuriabant iterum Pœni opibus & potentia, nisi enim pace per 50 annos & agrorum fertilitate, & maritimis commerciis, in pristinam dignitatem convaluerant. Quare in urbe opulenta, ut fit, cives in factiones tres scindebantur; Romanam, quam anno magnus Regiam Massanisæ studiosam Annibal Passer, Popularem Amilcar sanus, & Carthago principes civitatis fovebant Oborta de agro in regione Tysca cum Massanisa controversia, popularis factio Regiam ejecit, 40 civibus in exilium pulsis, & Jurejurando sancientes, ne unquam exules reciperentur Massanisa Galussam filium Carthaginem legatum misit pro exulum reditu

impetrando, eum urbe exclusum immisso ex insidiis equitatu violarunt, qua injuria irritatus Masanissa Horoscopam obsidet, Punicum exercitum 25000 peditum & 400 equitum, deficientibus etiam à se Asasi & Suba ad Asdrubalem cum 6000 equitum, fundit fugátque in tumulos: obsessum & pestilitate tabescentem sub jugum misit, & exules recipere coegit. Hac occasione usus P.R. et Utica sese per legatos dedente, exercitum cum duobus Coss. L. Marcio Censorino, & M. Manilio contra Carthaginenses miserunt, qui tanta clamitate et trepidatione oppressi per 30 legatos, pacem à Senatu et Coss. petiere, qui Carthaginensibus arma tradere, classémque comburere imperant: mox illi ea jussa diligentissimè facientes, protinus à mari procul passuum 10 millibus migrare urbe relicta jubent. Ad tam acerba jussa incensi Carthaginenses ex desperatione et rei indignitate acuunt animos, Asdrubalem statim toti bello imperióque præficiunt, & non ferrea solùm et ænea arma, sed etiam iis deficientibus argentea et aurea parant. Coss. ad urbem movent, sperantes sese infirmas et imparatas Pœnorum vires, antequam convalescerent, oppressuros; sed is conatus, dum pro patria et salute sese acerrimè defendunt, triennio irritus fuit. Cætera Florus, et nos per partes acturi sumus.

1 Rectum consilium Nasicæ saluberrimùmque futurum erat P.R. si illud ab eventu sequentium sæculorum ponderabimus; nam si æmula Romæ Carthago deleta excisáque non fuisset, non ita otio et securitate diffluentes Romanos luxuria et avaritia cum Asiaticis triumphis in urbem invectæ enervassent,

aut

aut mores ad ambitionem levitatémq; inclinaſſent, externo metu non amoto; neque ipſi tot domi civilibus bellis, tot factionibus ſe ſuáque viſcera ferro proſcriptionibúſque dilaniaſſent. neque ſua mole, ſuis vitiis oppreſſa populi Romani libertas, tandem unius dominationi in perpetuum ſervitura non erat.

2 L. Hoſtilium Mancinum hoc bello non fuiſſe Conſulem ſatis certum eſt, ſed proximo anno poſt devictam Carthaginem Annales Coſſ. & Plin. 85. teſtantur: quia L. Mancinus primùm cum exercitu Carthaginem irrupit, & pictam Carthaginem præliáque facta in foro cùm triumphum Scipio Aimilio duceret, propoſuit; proximis comitiis Coſſ. creatus eſt. Quare hîc aut *Legato*, aut *claſſis præfecto* ſcribendum eſt: legatus enim pro collega Sp. Poſthumio Albine datus eſt. Calpurnio Piſoni Coſſ. & claſſis præfectus fuit, quoúſque eum Scipio Æmilianus Romam remiſit.

3 Byrſa Græcis corium ſignificat: nomen arci Punicæ ideo inde factum eſt, quòd Dido, cùm à Tyro Pygmalionis regis tyrannidem fuga vitâſſet, & in Africam appuliſſet, tantum certa pecunia agri ab Jarba Getuliæ Rege comparârat, quantum bovis tergore comprehenderetur, quæ, ſecto in corrigias tenuiſſimas tergore, ita ferè millia paſſuum (ſi Servio Honorato credimus) complexa, & arcem Byrſam & Carthaginis initia condidit. Carthaginis ſitum Appianus in Lybicis & 17. *L.* Strabo (nam apud Livium lib. 26 deſideratur) deſcribit: ſitam eſſe in peninſula, cujus cervix in meridiem continenti Africæ, trium ferè millium latitudine adhæreat, in qua Byrſa & murus ille triplex. Cætera Ap-

pianus

pianus, & 17 lib. Strabo.

4 Hic Scipio filius fuit Pauli Aimilii, qui de Perse Macedonum rege triumphum duxit, adoptatus quidem in Scipionum familiam à P. Scipione Africani filio, unde ipse Scipio appellatus est: adoptivos enim adoptantis gentē & familiam secutos esse, P. Cornelii Scipionis istius nomen testatur, suæque gentis nomen novo cognomini subjectum fuisse, & Aimilianum ab Aimilio dictum. Lege enim *Curiata* adoptivus eodem jure filius adoptantis fiebat, atque si eodem patre et matrefamilias ortus fuisset. Lex Curiata de adoptione vocabatur, quando Pontifices adoptionis causâ approbata, & deinde adoptio comitiis Curiatis rogata, jubebatur. Quare Florus hîc justè istius Aimiliani avum lege adoptionis numerat patrem P. Scipionis illius, qui ipsum adoptaverat: atque Africanus *Minor* àb Africa devicta dictus est, ad discrimen Africani Scipionis avi sui.

5 Dido, quæ Carthaginem condidisse scribitur, cùm ab Jarba Getulorum rege in matrimonium, ni pareret, bello etiam indicto, sollicitaretur: ipsa ne Sichæo priori marito datam morienti fidem violare cogeretur, vitam sibi, conscenso priùs rogo, gladio finivit: ita Justin. lib. 18.

6 Carthago condi cœpta à Phœnicibus ante conditam Romam annis 70. ut Appianus & Justinus testantur, incendio deleta auspiciis Aimiliani ann. Urbis conditæ 607. ætas itaque Carthaginis universa fuit annorum 677: patuisse ambitum 24 passuum millibus in Epitome numeratur. Hac victoria deinceps Africæ, quæ Carthaginensibus paruerat, tributum impositum

est,

est, atque ipsa in provinciæ formam redacta.

ARGUMENTUM CAP. XVI. LIB. II.

Achæi rebellant. Corinthus incendio deleta est, quia ibidem Romanorum legati superbius *appellati sunt.*

COMMENTARIUS.

Achaia Peloponesi regio huic bello nomen facit, prætenditur sinui Corinthiaco à septentrione, ab ortu Sicyonia & Corinthia, ab occasu Ionium mare, à meridie Arcadiam & Elidem habet. Causa belli fuit, quòd dum legati Romanorum, Corinthi Achæorum corpus dissolvere, singulásque urbes sui juris facere ideo conantur, ut potentiam Achæorum, qua superbiebant, labefactarent, pulsati, aut *superbiùs* appellati sunt, tum quòd Achæi in Lacedæmonios popul. Rom. socios conjuncti cum Bœotis & Chalcidensibus societate movissent. Metellus Prætor ex Macedonia, devicto Pseudo Philippo, exercitum per Thessaliam in Bœotiam duxit. Critolaum Achæorum ducem ad Scarphiam acie fudit, quem alii voragine quadam haustum, alii veneno periisse opinantur. Metellus Thebas aggressus, eas cum Pythea ipsarum Imperatore in potestatem redegit. Inde Megaram Alcamene Achæorum præfecto Corinthũ profugiente dedentibus sese civibus occupat, & ad Isthmum venit; dúmq; de pacis conditiobus agit, L Mummius Consul superveniens cũ Diæo Achæorum duce collatis signis Achæos

o, vincit & in fugam conjicit. Diæus fugiens, occisa prius uxore, veneno mortem sibi conscivit. Mummius patentibus portis ingressus Corinthum incendit; reliquorum mœnia, qui contra Romanos sese armaverant, diruit, atque iis arma ademit Ex sententia 10 Legatorum qui Româ mittebantur, tributum Græciæ impositum est, & concilia sublata sunt: institutum autem, ut quotannis eò Prætor mitteretur. Mummius Consul de Achæis anno 608. triumphavit, & *Achaicus* dictus est. Ab eo tempore Græciam, una cum Epiro, provinciam esse factam, Strabo & Pausanias testantur; appellatámque Achaiam non Græciam provinciam, quòd Græci subacti sint, principatum Græciæ tenentibus Achæis.

1 *Consul* falsò scribitur, erat enim Prætor tantùm Metellus in Macedoniam missus, cui cognomen à devicta Macedonia *Macedonicum* factum est. Metellum cum Achæis Bœotisque duobus præliis congressum, primo ad Thermopylas, altero in Phocæis, vicisse, auctores habeo Pausaniam & Eutropium; in Elide, quæ Peloponnesi occidentalia littora claudit, aut ad Alphæum Elidis fluvium hoc bello pugnatum fuisse tantùm Florus scribit.

2 Corinthus in faucibus Isthmi sita, portus habet ab ortu Cenchræas, ab occasu Lechæas, sinu hinc Corinthiaco, istinc Saronico clauditur. Isthmi latitudo, qua veluti cervice Peloponnesus Græciæ adhæret, patet quinque millia passuum, testibus Strabone & Diodoro. Hunc perfodere aliquot principes sunt aggressi, ut Peloponnesum insulam facerent, sed nullo successu, Corinthum L. Mummius

mius post annos 952 quàm ab Alete Hippotis filio erat condita, funditus eruit, teste Paterculo.

3 Casu itaque mixtura Corinthii æris conflata est: cujus tria genera Plin. lib. 34. recenset. Candidum, in quo argenti mixtura prævaluit; alterum in quo auri fulva natura; tertium ex illis conflatum.

ARGUMENTUM CAP. XVII. LIB. II.

Hispania ægrè per 200 annos edomita est: ea virtus populi illius, ea laborum tolerantia fuit.

COMMENTARIUS.

Hispaniam Europæ, qua in occasum excurrit, partem maximam, primus Amilcar Pœnorum dux latrocinio invasit, inde Asdrubal ejus gener per annos novem, mox Annibal Amilcaris filius. Ut Hispania à Pœnis jam nimium in ea dominantibus liberaretur, duo Scipiones Cn. & Publius in eam secundo bello Punico missi sunt, qui magna victoria usi, populique benevolentia, asseruerant Hispaniam à Pœnis, nisi uterq; magna clade à ducibus Pœnorum oppressus fuisset, quæ latius cap 6. prosecuti sumus, & qua virtute & fortitudine à P. Scipione ab Hispania Carthaginenses exacti sunt, eaq; victoriâ primam continentis provinciam factam esse Hispaniam, Marcellinus lib. 25. Livius, & Rufus, & alii tradiderunt; sed terminatam ordinatamque in duas provincias, anno 558 apud Livium lib. 42. invenio, in citeriorem sive

Tarraconensem, & in ulteriorẽ, hoc est, Bæticam & Lusitaniam: & ut in eam duo Prætores quotannis mitterentur, qui tunc primum ideo sex creati cœpti sunt. Atq; anno proximo cùm belli moles usque adeò invalesceret, & ut consulari imperio & exercitu opus esset, Consules auctoritate Senatus (in cujus potestate erat vel Consulares vel Prætorias decernere provincias) sortiri ulteriorem Hispaniam jussi, eam M. Porcius Cato sortitus est, qui bellum ab emporiis exorsus totam citeriorem Hispaniam, quæ rebellaverat, pacavit: 400 oppida ab eo capta esse Plutarchus tradidit, quod per nuncios calliditate Catonis & celeritate factum esse Appianus testatur, qui singulis ut uno die muros suos singuli diruerent imperaverant, & dum obtemperant singuli oppidorum 400 mœnia diruta esse, antequam sentirent eam cladem ad universos pertinuisse. Hinc Prætores Fulvius Nobilior de ulteriore, Manlius Acidinus de citeriore Hispania: atque sequenti anno Calpurnius Piso & Quinctius Crispinus de utraque triumphârunt. Extat etiam A. Terentii Varronis Prætoris de Celtiberis ovatio apud Livium. Inde Fulvii Flacci de citeriore, in qua 24000 hominum fudisset, 3000 cepisset, triumphus celebratur. Istum excipit Tiber. Sempronius Gracchus Prætor, quem Celtiberorum 300 oppida ex Polybio Strabo lib. 3. delevisse scribit, et pro Prætore de iis anno 477 triumphâsse, ex triumphorum tabulis constat, condidisséque ipsum Gracchurim oppidum, quod antea Illurcis dicebatur, testatur Festus L. Posthumius Albinus eodem tempore de Vaccæis & Lusitanis triumphum egit. Inde post

biennium

biennium de Celtiberia Appii Claudii Centhonis ovationem, atque hinc 25 annis ferè in pace citeriorem Hispaniam mansisse invenio. Interea cum Lusitanis vario eventu bellatum est, & graviter Romani ab ipsis per arma vexati sunt; & cùm, Africano quodam duce, socios P. R. invasissent, Manlium & Calpurnium Pisonem Romanorum duces fuderunt. Mummius horum successor, re bene gesta, & cæsis 15000 hostium, triumphavit. Mummio Acilius Balbus, Balbo Sulpitius Galba temporum suorum eloquentissimus, successit, quem tradunt Hispaniam ulteriorem ex Prætura obtinentem 30 Lusitanorum millibus contra fidem trucidatis Viriathini belli causam extitisse. Cætera Florus. Quod ad Celtiberos attinet, iterum contra Romanos belli causas moverunt. Q. Fulvio, T. Annio Coss. anno 600, quia Segida Arevaccum oppidum muris munierant, ac tributa populo Romano pendere recusarunt, contrà quàm legibus pacis cum Graccho pacti erant; atque res iterum gesta à Consule Fulvio Nobiliore, qui bis parum feliciter cum iis pugnavit. Hoc bellum M. *Ma*rcellus Consul excepit, omnésque Celtiberiæ populos pacavit, & tributum ab iis 600 talentorum, teste Strabone, exegit, & Cordubam condidit. Hunc secutus est Q. Metellus Consul, cui in alterum annum prorogatum imperium est, res maximas gessit, & cùm Contrebiam oppugnaret pulsas præcipiti loco quinque cohortes legionarias eodem protinus subire jussit; facientibúsque omnibus in procinctu testamenta, velut ad certam mortem eundem foret, non deterritus proposita perseverantia ducis, quem moriturum miserat

mili-

militem, victorem recepit. Ita Velleius, Valerius, Frontinus. Metello Quintus Pompeius successit, de quo capite proximo. Cætera Florus, & nos per partes prosequimur.

1 In Hispania mutuo multóque sanguine ita per ducentos annos certatum est, ut multis prætoriis, consularibus, imperatorisque exercitibus cæsis, sæpe etiam contumelia & periculum Romano imperio inferretur. Missi sunt in Hispaniam CN. & P. Scipiones anno 535, eâque demum subacta est imperante Augusto per Agrippam ejus generum anno 735. Sunt itaque ducenti anni intermedii, ut Strabo, Velleius, Dio, & alii numerant.

2. Vaccæi in Celtiberia populi sunt Arevaccis finitimi, à quibus Turduli veteres ad Durium flumen ab occasu habitabant. In Vaccæos sine Senatus consulto, & nulla belli legitima causa, L. Lucinius Lucullus Consul movit, solâ avaritiâ rapiendi & ambitione urgentibus, ut eum accusat Appianus. Caucæorum 20000 contra deditionis stipulatæ fidem immissis in urbem militibus trucidari jussit. Cùm sederet ad Intercatiam Vaccæorum oppidum (nec enim illi Romanorum perfidiæ permittere sese volebant Caucæorum clade perterriti) barbarus quidam ad singulare certamen quemvis Romanorum provocabat: prodit Scipio Æmilianus, tunc quidem Tribunus militum & barbarum confecit: nec enim Scipio opima referre potuit, ut Florus asseverat: quia ea tantùm opima sunt spolia, quæ dux occiso à se hostium duci detrahit. Idem Scipio in oppugnatione Intercatiæ ingens periculum adiit: nam murum primus conscendit, sed Romani à

civibus

civibus magnâ vi repulsi sunt, atque cùm diu teneret obsidio, fatigatis utrinque partibus, Scipionis Æmiliani fidei Intercatienses securi sese dediderunt.

3 Decimo Bruto Consuli Lusitania mandata erat, ut eam latrociniis Viriathinorum vexatam ab injuria defenderet; sed eos palantes, cùm sese Brutus adipisci posse diffideret. arma ad singula ipsorum oppida circumferre decreverat, quod se ita ad suorum defensionem attractos, facilius oppressurum speraret. Duria itaque flumine superato in Gallæcos, qui Lusitaniæ littora à Duriæ ostiis, & ultra *Lethen*, sive Limiam, sive oblivionis flumen (hæc enim omnia ejus nomina traduntur) ad Nerium sive Celticum promontorium habitabant, movit. 60 millia Gallæcorum, qui Lusitanis auxilio veniebant, occidit, aspero sanè & difficili bello, tum quia gens bellicosa etiam asperitate montium, quibus includitur, sese tutabatur, ingenti tamen vi hominum urbiumque numero potitus est; ut non immeritò hujus rei causâ *Gallæcus* à gentibus devictis in triumpho dictus fuerit anno, ut quidam, 617. ut alii, 621. Decimus autem Brutus hoc bellum gessit post Viriathinum, ita ut hic iterum in tempore sit ἀνισορηστία.

4 Viriathus, qui cum suis Galbæ manibus effugerat, eos dissipatos collegit, & M. Vetilium Prætorem ipsorum vestigiis insistentem, in locum alto limo voraginosum cum exercitu 10 millium pertraxit, & cum loci difficultate luctantem ex insidiis adortus 4 millia, & Vetilium captum occidit, 6 millia, quæ Carpessum effugerant, unà cum quinque millibus, quæ Quæstor

Vetilii

Vetilii ex sociis collegerat, dum congredi audent, cæsa sunt. Hinc Viriathus C. Plautium Prætorem magna clade bis fudit, & ipsum in urbes munitas, ut se mœnibus tutaretur, coëgit: cùm Viriathus interea Carpentanorum agrum fertilissimum latissimè populararetur. Post *P*lautium Claudium Unimanum, qui cum magno apparatu veniebat, profligavit, & C. Nigidium imparatum oppressit, ita ut ille quatuor Prætores intra quatuor annos magna cum Romanorum ignominia devicerit, cùm singuli ad prioris cladem quasi corrigendam submitterentur. Sed C. Lælius in Prætura Fabio & Hostilio Coss. cum Viriatho egregiè pugnavit, ferocitatémque ejus ita repressit, ut facile bellum reliquis tradiderit. Qu. Fabius Aimilianus Consul in Hispaniam missus est, conscripto ex tyronibus milite, quem Pauli patris exemplo severitate disciplinæ exercuit, priore anno levibus tantùm præliis hostem lacessendo, altero cum ipsi imperatum esset prorogatum, Viriathum secundus fregit, duobúsque ei oppidis cum vi ademptis, ipsum magna cum exercitus ejus clade propulsavit. Huic Quinctius Prætor successit, quem iterum Viriathus aliquot cladibus perterrefactum, Cordubam intra mœnia ut se contineret, compulit: ita ut Qu. Fabius Servilianus, Fabii Aimiliani frater, Consul ex Senatus consulto mitteretur, qui cùm aliquot urbes & castella vi recepisset, transfugarum quos ceperat, manus præcidere jussit, ut trunca præ se brachia gestantes metum defectionis injicerent. Viriathum insecutus Consul oppidum circumvallare cœpit: at ille eruptione facta exercitum Serviliani fugavit,
&

& in præruptum locum, unde exeundi facultas præclusa erat, compulit. Viriathus itaque belli finiendi honestam sibi occasionem esse oblatam sentiens, pacem æquis conditionibus fecit, quæ Servilianæ victoriæ labem imposuit. Ea pace à Cæpione Consule, cui frater Fabius Servilianus ex adoptione erat, variis calumniis elevata, & ex Senatus consulto infirmata, in Viriathum movet, quem ex improviso adortus, Arsum oppidum ejus occupat, fuga cum exercitu elapsum assequi non potuit. Legatos autem Aulacem, Ditalconem, & Minurum de pace cum Viriatho missos, & Cæpionis donis & promissis corruptos, in Viriathi necem armat, atque ipsi ut receperant, dormientis jugulum præsecant, cùm in alia corporis parte vulnerari non poterat, quia armatus tantum dormiebat. Turpissimum hoc semper facinus Cæpionis à Romanis habitum est, ut qui percussores in hoste emerit. Exercitus Viriathi, qui duce Tantalo Saguntum profectus atque inde repulsus, Bætim trajecerat, in Cæpionis, qui à tergo instabat, potestatem pervenit, atque ab eo venia impetrato, agros etiam fertiles quos coleret, ne inopia ad latrocinia relaberetur, assignavit. Ita Appianus.

ARGUMENTUM CAP. XVIII LIB. II.

Quatuor millia Numantinorum magnis cladibus Romanos per 14 annos fatigant, & ad contumeliosas pacis conditiones cogunt, qui virtute tandem Aimiliani Scipionis ægrè fame, igne, ferroque sunt consumpti.

COM-

COMMENTARIUS.

Arevacces Celtiberiæ populi Segidam muris contra fœdera cum Graccho percussa muniebant, quare Fulvius Nobilior Consul in eos ex Senatus-consulto movit cum 30 millium exercitu. Segidani non audebant sese urbi nondum satis firmæ includere: fugiunt, & Carum ducem sibi deligunt, qui Fulvium vicit: sed dum incautiùs in dispersos fuga Romanos provehitur, Carus occiditur, Segidenses dissipati fugiunt, quos Numantini ut socios & consanguineos excipiunt, & Fulvium ad Numantiam moventem exercitum fortiter profligant, cæsis quatuor millibus Romanorum & hinc hujus belli causam repetit Florus: atque cum Fulvius Consul cum T. Annio fuerit anno 600, debellatum sit cum Numantinis à Scipione Aimiliano, anno 620, rectè colligit Strabo, bellum hoc cum Numantinis gestum esse annis viginti. Cætera Florus, & nos per partes.

1 Q. Pompeius novus homo & primus de sua gente ad consulatum provectus, in citeriore Hespania Q. Metello successit, & extrema hyeme ad Numantiam castra posuit: sed inopinata Numantinorum eruptione, & frequenti clade fatigatus, ad hæc gravissimo exercitus sui morbo fractus, frumentationeque ob hostium ferociam intercIusa, coactus solvere obsidionem, cum Numantinis ita paciscitur, ut darent obsides, traderent perfugas, & 15 talenta penderent. Eam pacem Senatus irritam esse jussit, missúsque successor Pompeio Popillius Lænas Pro-

Proconſul, dum ſcalis oppidum aggredi fruſtra conatur, recipientem ſe ac ſuos revocantem, & averſum eruptione facta Numantini adorti ſunt, & fuderunt fugârúntque.

2 C. Hoſtilius Mancius Conſul in Hiſpaniam citeriorem iturus, terrebatur prodigiis: obnunciabat pullarius pullos è cavea emiſſos in proximam ſylvam avolâſſe; vox fortuita & incerta, *Mancine mane*, excepta erat; anguis etiam in navi repertus elapſus eſt. Victus itaque & cum exercitu 30 millium fugatus à Numantinorum 4 millibus & in caſtris ſuis obſeſſus, ignominioſam pacem facere coactus eſt, quam contumelioſa deditione ſua, quia Senatus ratam eſſe noluit, infirmaret: ita ut numerum prodigiorum numero calamitatum exæquaverit. Fœdera enim (quæ propriè tamen ſponſiones, teſte Livio, ſunt dicenda) ſiqua ab Imperatoribus populi Rom. non conſulto Senatu, aut ſine juſſu populi cum hoſte facta erant, eorum qui fecerant, deditione infirmabantur, & Populus Rom. religionis fœdere exſolvebatur: ita etiam in Caudina pace factum eſſe, lib. 1. cap. 16. ſcripſimus. Mancius itaque nudus à P. Furio Philo Conſule manibus poſt tergum revinctis, ante portas Numantinorum exercitus, ibique in noctem à ſuis deſertus, ab hoſtibus non receptus, triſti ſpectaculo utriſque commiſerationem movit. Romani hac Mancini deditione cùm ſeſe ſatisfeciſſe fœderi crederent, Calpurnium Piſonem Conſulem miſerunt, qui novam cladem accepit exercitu ejus oppreſſo. Atque hactenus ſex Coſſ. ſex exercitus Conſulares ab unius & exiguæ urbis præſidio nihil præter contumeliam & calamitatem

calamitatem retulerunt: magno ſanè documento ſi Hiſpaniæ duces contigiſſent, ſi ipſa antequam vires ſuas nôſſet, oppreſſa non fuiſſet, nunquam Romano Imperio ſervituram fuiſſe.

3 Appianus tradit Scipionem, quinquaginta ad triumphum ſelectis, qui efferata maximè ſpecie eſſent, reliquos ſub corona vendidiſſe. At hîc fortitudinem Numantinorum ex Scipionis maximi Imperatoris confeſſione deprehendere licet. Obſeptos enim & veluti indagine clauſos, fame, quos armis non poterat, fregit, intra annum atque tres menſes quàm eò venerat, teſte Velleio, lib. 2.

ARGUMENTUM CAP. XIX. LIB. II.

Luxuria per Aſiaticos triumphos in urbem invecta, & exterarum gentium metu amoto, virtus Romanorum inclinatur, & in vitia degenerat.

COMMENTARIUS.

Æquiſſimis legibus temperata fuit Reſ. publica, plebe in honorum & conjugiorum ſocietatem admiſſa, à Pyrrhi regis bello uſque ad tertium bellum Punicum: ex quo tempore præclara illa, & ad omnis poſteritatis memoriam illuſtria abſtinentiæ, modeſtiæ, fortitudinis, civilis denique concordiæ exempla edita ſunt. Tum enim Fabricii tum Curii viguerunt; tum Metelli, Fabii, Marcelli, Scipiones, Pauli floruerunt: quorum ut excelſam in bello animi magnitudinem

ac prudentiam, ita incredibilem in pace justitiam ac moderationem meritò admirareris & coleres. Pòst autem, vetere jam labante disciplinâ, moribus quoque ad levitatem & ambitionem nimiam inclinatis, luxuriâ & avaritiâ grassantibus, sensim Reipub. consensus tentatus atque labefactatus, & injusta tandem populi dominatione eversus est. Eum namque Gracchi, Saturninus, Drusus, furiosi & amentes Tribuni plebis, partim agrariis, partim judiciariis legibus ferendis; ut ita sibi plebem obstringerent, ejusque potentiam supra Optimatium efferrent, perturbârunt. Atque hinc jam factionum & partium studia gliscere, seditionum & civilium bellorum incendia grassari incipiunt; quousque mutuis cladibus laniata Respub. ab unius dominatione in æternum servitium oppressa est. Sed ista sequentibus libris per partes prosequemur.

ARGUMENTUM CAP. XX. LIB. II.

Attali regis testamento populus Romanus Asiæ hæres scribitur: eam Aristonicus ut paternum regnum invadit.

COMMENTARIUS.

Aristonicus Eumenis, qui Attalo successerat, ex pellice filius; Asiam ut paternum regnum multorum regum opibus et favore adjutus, invadit P. Licinius Crassus consul & Pontifex Maximus extra Italiam, quod nunquam antea factum fuerat, profectus, prælio inordinatâ acie cum Aristonico ad

Leucas comisso, victus & captus, inde barbaro in sui cædem proritato occisus est. Caput Aristonico oblatum, cadaver Smyrnæ sepultum est.

1 M. Perperna, qui Consul fuit antequam civis, Crasso in Asiam successit. Hic Aristonicum recenti victoria grassantem & exsultantem, inopinato prælio aggressus, fudit, & in fugam vertit, atque Stratonicem, quò se ex fuga Aristonicus receperat, obsedit, faméque eam ad deditionem coegit. Perperna Pergami ex morbo, antequam de bello confecto triumpharet, mortuus est.

2 Manlius Aquilius Consul Perpernæ successor, ordinata cum decem legatis provincia, Attalicas gazas Romam deportavit, & de victoria alterius labore parta, & capto Aristonico, triumphavit. Aristonicus in carcere jussu Senatûs strangulatus est, Aquillium ante triumphum ordinasse provinciam Asiæ, eámque magnis multísque vectigalibus & servitute quoque multâsse constat. Denique post triennium lege Sempronia tribunicia, incertum vectigal, utpote quod à Censoribus Romæ locaretur, Asiæ fuisse impositum, quod in decimis, portoriis, scripturis exercerent, ex Verrinis actionibus manifestum est: eandem, tanta proventuum copia nobilem, extraordinariis tributis frequenter fuisse vexatam ex Cicerone, Strabone, Cæsare, & Plutarcho, tum ex impotenti Antonii Triumviri tyrannide constat.

LIBRI

LIBRI TERTII

CAPUT I.

Jugurtha parricidiis & scelere Numidiæ regnum invasit, & largitionibus possedit: sed tandem suis artibus captus, Romam à Mario in triumpho ductus est.

COMMENTARIUS.

Jugurtha ex pellice Manastabilis filius, Masanissæ nepos erat, quem Micipsa Numidiæ rex Scipioni Aimilianorum cum Numantinis gerenti auxilio misit: cúmque ibi res magnas feliciter & fortiter gessisset, eásq; Scipio literis etiam ad Micipsam datis testaretur, rex eum, etsi Adherbalem & Micipsam filios haberet, tamen in filium adoptavit, atq; dum suis tutorem & patronum hoc beneficio sibi demereri parat, percussorem in suos immisit. Cætera Florus.

1. Servium Tullium regem distinxisse ex censu populum Romanum, hoc est, ex facultatibus, in sex classes, primo libro expositum est: ita ut tenuissimum quemque civem in sextam classem ultimámque censeret: quam ut ab omni onere publico immunem esse voluit, ita à militia eandem & honoribus exclusit. Estque ea classis divisa in Proletarios & Capite censos. Proletarii, ut qui proli tantùm procreandæ operam darent, censúmque 1500 æris haberent. Capite censi, quorum nomina tantùm veluti numero in censorias tabulas relata erant, & 375 æris censerentur. Hos Marius

Conſul (quia ipſorum opera potiſſimùm uſus homo novus, ad magiſtratum curulem commendatus erat) primùm hoc bello in legiones Romanas novo exemplo adſcripſit. Ipſéque Marius, teſte Feſto, primus legionem ſex millium peditum conſcripſit, non ex ſenatus decreto, ſed ex ſuo conſilio. Legio enim antea: prout uſus Reipub. poſtulabat, & ex Senatus arbitrio, modò quatuor, modo quinque millium ſcribebatur.

2 *Generi* ſcribendum eſt, quia Bocchus cui Jugurthæ filia nupſerat (ut Saluſtius teſtatur) gener erat Jugurthæ: atque is à Boccho proditus eſt L. Syllæ tunc Quæſtori Marii Conſulis.

3 Jugurtham cum duobus filiis Marius in triumphum duxit, teſte Plutarcho: atque Jugurtha in carcerem poſt triumphum tractus, nudúſque in barathrum conditus, ibidémque ſex dierum fame contabuit, ſuſpenſum ſemper ſpe vitæ ſpiritum trahens: ut ita manibus fratrum, quos ſceleratè enecaverat, egregiè parentaret. Numidia hoc bello in provinciæ formam redacta non eſt, ut quidam ſcribunt. Obſervo namque Numidiam regibus P. R. ſociis quatuor fuiſſe donatam; Hiempſali, qui Marium exulem fovit, teſte Plutarcho; Hiarbæ, qui quòd Marianas partes adjuverat, Syllæ auſpiciis per Cn. Pompeium victus & captus eſt; qui Numidiam cum Gætulia Hiempſali (ut Cicero in Agraria teſtatur) tradidit; Hiempſali Juba filius ſucceſſit; quem Cæſar (quòd Pompeii partes ſequeretur) profligavit, vicit, Numidiamque occupavit, & provinciam fecit. Ita Hirtius & Dion. Criſpúmque Saluſtium ei primùm præfecit.

ARGU-

ARGUMENTUM CAP. II. LIB. III.

Allobroges, Salyes, Ruteni, Galliæ Transalpinæ populi, victi sunt, & in provinciæ formam redacti.

COMMENTARIUS.

Quatuor Transalpinæ Galliæ populi contagione quadam vicini belli à Salybus orti arma sumpserunt. Salyes in Masilienses ab ortu proximos, & populi Romani socios, latrocinia exercebant; eam injuriam armis vindicant Romani. Salyes autem, Arvernos Rutenos, Allobroges, qui ut potentissimi huic bello nomen fecerunt *Allobrogicum*, ita postremo à Fabio Maximo victi sunt. Salvii per Fulvium Consulem afflicti, per C. Sextium Calvinum Consulem debellati sunt eo loci, ubi & coloniam Sextius, ab aquarum copia, & de suo nomine *Aquas Sextias* dictas, haud longè suprà Masiliam, condidit anno 629. Elapsum ex ea pugna Teutomalum Salviorum regem Allobroges recipiunt & protegunt, & Æduorum populi Romani sociorum, agros devastant: quare bellum in se convertunt, & ipsi socios Arvernos quoque armant contra Romanos, Cn: Domitius Ahenobarbus Consul elephantis in prælio usus, ex ipsorum exercitu ad Vindalium urbem, ubi Sulga & Rhodanus confluunt, 20 millia cecîdit, tria millia cepit. Q. Fabius Maximus Consul *Arvernos*, Rutenos, & Allobroges apud Isarum fluvium prælio congressos ante diem sextum

Idus Augusti fudit, 120 millia Gallorum, ut *Plinius* & *Appianus* numerant, occîdit. Bituitum sive Betultum (ut nomen ejus in fragmento marmoreo legitur, quod anno 1563 erutum est) Avernorum regem captum in triumphum duxit. Ipse à gente devicta *Allobrogicus* dictus est, nepos hic fuit Pauli Aimilii ex filio Qu. Fabio Maximo Aimiliano, quem gens Fabia sibi adoptaverat. Eo bello Narbonensis Gallia in provinciæ formam redacta est, ut Cæsar lib. 7. testatur.

1 Allobroges cis Rhodani ripam ab ortu habitabant, ad Juram montem & Lemannum lacum, quæ hodie pars est Delphinatûs & Subaudiæ. Iis Ruteni propiùs mare dextrum latus claudebant Averni versûs septentrionem sinistrum. Ultra *Avernos* Ædui, nunc Burgundi, erant. Salvii vel Salyes, utrumque enim scribitur; primi Gallorum ultra Varum incolebant, quæ nunc Pedemontii pars est juxta Nicæam, sive Nissam, ut nunc vocatur.

2 Trophæa appellantur spolia fixa in stipitibus, teste Nonio. Inde etiam monumenta victoriæ erigi cœpta ex marmore saxóque in jugis montium, & editioribus locis: eadem cum Floro scribit Strabo, erectáque hæc trophæa juxta Cemmenum montem ad confluentem Isaræ & Rhodani.

ARGUMENTUM CAP. III. LIB. III.

CImbri magnis cladibus populum Romanum fatigant, sed à Mario fortiter tandem repressi, cæsi & debellati sunt.

COM.

COMMENTARIUS.

Cimbri ex Cimbrica Germaniæ Cherſoneſo, et Teutoni per Galliam ab Occano in Illyrium profecti irrumpunt anno 640. Cn. Carbonem conſulem, cui ea provincia evenerat, ad Norbeiam oppidum cum exercitu occurrentem, acie fundunt, et profligant. Arma inde in Gallos, qui Romanis nondum parebant, & Hiſpanos convertunt, à quibus repulſi adverſus M. Julium Silanum conſulem ob cauſas à Floro enumeratas, movent, quem congreſſum magna calamitate fundunt fugántque. Inde M. Scaurus contra illos in Galliam miſſus, tertiam cladem accepit. Scauro Caſſius Longinus conſul ſuccedit, qui à Tigurinis in finibus Allobrogum cum L. Piſone legato ſuo et exercitu cæſus eſt. Hujus ſucceſſor Q. Cæpio cum Tectoſagibus Gallis ſive Tholoſanis bellum facit, theſaurumque Toloſanum è Templo Apollinis diripit, auri 110 millia librarum, argenti libras quinquies decies centena millia; atque hujus ſacrilegii pœnas paulò poſt à Cimbris victus dediſſe putatur. Cœpioni Proconſuli inde cum C. Manilio (legendum affirmat Mallio Fr. Fabricius) Conſule prorogatum in Gallia imperium eſt, qui dum inter ſe privatis odiis certant, exercitum quoque et provinciam inter ſe partiuntur, atque ita à Cimbris quibus Theutoni, Tigurini et Ambrones ſeſe conjunxerant, magna clade pridie Nonas Octobr. et miſerabili victi ſunt: in eo enim prælio M. Aurelius conſularis captus, et paulò pòſt occiſus eſt: duo filii Conſulis cæſi, 80 millia militum, calonum et lixarum 40

Tacitus à moribus German.

millia occisa, & bina castra capta sunt. Cæpioni fortuna istius prælii crimini, et invidia populi calamitati fuit, novóque exemplo ob rem malè gestam populi judicio condemnatus, in carcere mortuus, ejúsque cadaver in Gemoniis à carnifice projectum est, & bona publicata Cimbri hac victoria potiti, iter per Galliam iterum in Hispaniam convertunt. Interim C. Marius iterum Consul in Galliam profectus Tectosages domuit, Sylláque Marii legatus Copilum ejus gentis regem cepit. Prorogato deinde per biennium Marii consulatu, ob impendentem semper à Cimbris metum: ipsi à Celtiberis repulsi in Galliam, sese Theutonis & Ambronibus conjungunt; eo consilio, ut Alpibus superatis Italiam occuparent. Cætera nunc ordine Florus prosequitur.

1 Cæsa sunt 40 millia Theutonum primo ac postero die, teste Velleio. Orosius ducenta millia armatorum trucidata, octoginta millia capta, vix tria millia effugisse scribit, & Theutobochum occisum.

2 Venetia Togatæ Galliæ pars, ab occasu Athesi, ab ortu Adriatico sinu, à meridie Pado, à septentrione Natisone claudebatur.

3 Cimbri sese à Theutonis in Noricum converterant, ut inde ipsi in Italiam irrumperent. Q. Catolus Marii collega ut eos ab Alpium transitu arceret, cum exercitu missus est: qui cum tantæ hostium ferociæ se diffideret resistere posse, à jugis Alpium in plana descendit, atque ripam utranque Athesis fluvii juxta Veronam fluentis præsidio firmavit, ponte etiam instrato, ut suos tutiùs ex adversa ripa, si urgeret hostis, reciperet. Sed Cimbrorum vis propulit Catulum. Marius

us ab urbe ſtatim trajecto Pado accurrit: conjunctòque cum Catulo exercitu, hoſtibus diem prælii deſignari ferociter poſtulantibus, alterum *Marius*, ſive ut Plutarchus tertium in Agro Verſellenſi condixit, & fortiter vicit. Cæſa ſunt 140 millia; diem conflictus III Nonas Sextiles fuiſſe, *Plutarchus* in *Mario* ſcribit.

ARGUMENTUM CAP. IV. LIB. III.

THraces, gens fera & bellicoſa, variè per aliquot Imperatores edomantur.

COMMENTARIUS.

Obſcura eſt & impedita omnium de Thracico bello relatio: tum quia gentem eandem modò cum Illyricis, modò cum *Pannoniis* & *Myſis*, mox etiam cum *Macedonibus* confundunt: periit etiam apud alios Scriptores rerum cum Thracibus geſtarum memoria. Nos quantum extare obſervavimus, tantum adferemus.

1 Scordiſci, gens Gallica latiſſimè citra & ultra Iſtrum habitabant: qui citra, Scordiſci *magni*, Pannoniis & Illyricis montibus vicini: qui ultra, Scordiſci *parvi*, *Myſis* et Triballis proximi. Cum Scordiſcis primùm bellum geſtum eſſe, quia in Macedoniam latrocinatum irruperant, *M.* Coſconio Prætore, invenio anno 618: quid interea cum ea gente uſque ad annum 639 geſtum fuerit, nondum in Annalibus veterum ſatis deprehendi. *Strabo Epitom.* 56

2 C. Portius Cato Conſul infæliciter cum

ea gente pugnavit: sed eam cladem T. Didius Prætor occurrens usque adeò fœliciter correxit, quòd de eadem triumphaverit. Caroni successit C. Metellus Caprarius Cos. qui etiam, teste Eutropio, & Velleio, de Thracia triumphum duxit.

Cicer. Pison. Epitom. 73. 3 M. Livius Drusus Consul Metello successit, qui Scordiscos fudit, fugavit, magnumque honorem tulit, omnésque ultra Istrum & Danubium propulsavit.

4. 5. M. Minucius Rufus Proconsul cùm à Scordiscis Dacísque premeretur, quibus impar erat numero, præmisit fratrem, & paucos equites unà cum æneatoribus, præcepítque ut cùm vidissent contractum prælium, subitus ex diverso se ostenderet, juberétque æneatores concinere. Resonantibus montium jugis species ingentis multitudinis offusa est hostibus, qua perterriti dedêre terga. Frontinus l. 2. Eutropius, Epitom. 65. Velleius, Pisonis istius nec mentionem apud alios observare potui, nec temporis, in cujus imperium ista victoria caderet; aliquis è Pisonis familia æqualis est; éstque longum intervallum inter Rhodopem Thraciæ, & Caucasum Scythiæ montes: quare nos hanc Pisonis victoriam in dubio relinquimus, nisi ad L. Pisonem illum qui sub Augusto Thraces vicit, seculo uno posteriorem respexerit.

6. 7. C. Scribonius Curio Proc. primus intra triennium Dardanis & Mæsis debellatis, arma Romana ad Danubium usque promovit, Orosius. ultra quem Dacia in ripam septentrionalem Danubii porrigitur. Appio Claudio, qui Rhodopæis edomitis morbo consumptus erat, Curio (ut in aliorum annalibus est) successit, qui re bene gestâ Proc. triumphavit an. 681.

8. M. Te-

8. M. Terentius Lucullus Thraces Æmimontanos edomuit, & quæ ad littora Ponti, Istríque, ostiáque ejus sunt urbes, Tomosque Ovidii exilio nobiles expugnavit, & Scythis arma Romanorum primus ostendit. Tanais Europam ab Asia in ortu terminat, atque in Meotidem paludem labitur. Triumphasse Lucullum de Thracibus, Bessis, ex triumphorum Annalibus, anno 680 invenio. *Pædianus. Rufus. Eutrop. Oros.*

ARGUMENTUM CAP. V. LIB. III.

Mithradates Ponti rex quadraginta annos varia victoria cum Pop. R. bellum gerit: ejus potentiam luxavit Sylla, Lucullus fregit, Pompeius extinxit.

COMMENTARIUS.

Mithradates regum Orientis post Alexandrum magnum maximus bello, Aristonici auxilia Crasso Consuli ut Populi Romani socius submisit: deinde hunc ambitio & regnandi libido in diversa consilia distraxit: dum enim bello Cimbrico, Servili, Sociali, civilibus armis seditionibúsque Romanos veluti oppressos laborare videret, utendum ea sibi occasione ad regna Asiæ Europæque invadenda occupandáve veluti injuriis obnoxia ratus, pulso Ariobarzane Cappadocum rege P. R. socio, primas belli causas movit anno 659. quem Sylla Prætor ex Senatus consulto, profligato armis Gorio Mithradatis duce in regnum restituit. Estq; hoc bellum à Cn. Pompeio terminatum anno 690, hoc

hoc est, anno quàm cœperat tricesimo secundo, octo annis ante quadragesimum. Cætera per partes. Mithradates pro Mithridates edere Fastos Capitolinos Goltzii observavi, quod imitandum duximus.

1 Mare sinistrum Pontus Euxinus erit à Roma in Asiam minorem proficiscentibus: gentes omnes quæ littora ejus accolunt, in genere *Ponticas* vocat: quo tractu ad Propontidem, prima Bithynia, inde Paphlagonia mox Pontus propriè dicta, cui ad meridiem Cappadocia, ab ortu Armenia est.

Herod. l. 2. *Just. lib. 1.* 2 Septem Persarum proceres, Magis, qui regnum fraude & conspiratione à Cambysis morte occupaverant, interfectis, de nova regis ex septemviratu suo creatione ita convenerant, ut cujus equus primùm oriente sole, ante palatium equis conscensis, hinnitum edidisset, is rex salutaretur: equini hinnitus prærogativa Darius Hystaspis filius regnum obtinet. Ex his septem proceribus Mithradates unus nomine fuisse creditur, à quo gentem & nomen Mithradates iste Ponticus numeraret.

3 L. Cassius Asiæ Prætor Nicomedem Bithyniæ regem, populi Romani socium, à Mithradate profligatum, in regnum restituit, & Nicomedem instigat, ut hanc Mithradatis in se injuriam armis ulciscatur, invadit itaque ille Pontum, eámque late usque ad *A*mastrim populatur, permittente id Mithradate ut Nicomedis in agrum suum incursione Pelopidem legatum suum Mithradates conquestum misit ad L. Cassium; Appian. in Mithrad.

4 Marius & Sylla civilibus armis, & cru-

delissima

delissima laniena populum Roman. lacerabant. Sertorius Hispaniam contra Romanos armabat: sed ista fusiùs cap. XXI. & XXII. hujus tertii libri.

5 Eo edicto centum quinquaginta millia Romanorum uno die interfecta sunt: sed Valerius Maximus octoginta tantùm millia putat. Q. Oppium Proconsulem, Marcum Aquillium legatos captos, & fœde cruciatos enecavit: idq, dum Sylla civili Variano Romæ occupatus. Ut intelligas Mithradatem non pro regno & gloria, sed odio etiam cum Romanis certâsse. *Plutarch. Sylla. Velleius.*

6 Rhodus excepit omnes, protexitque quicunque Romani nominis vitæ suæ fuga contra regis edictum, consuluerunt: inter cæteros & L. Cassium Asiæ Prætorem. Movit itaque in Rhodios classe Mithradates, sed fortiter navali prælio à Rhodiis profligatus, multaque terrestri oppugnatione frustra conatus, obsidionem solvit. *Appian in Mithrad.*

7 Piræus Atheniensium portus è quadrangulis saxis, quæ laminis ferreis connectebantur, à Pericle bello Peloponnesiaco munitus est, ad sexaginta ferè pedum altitudinem, latitudinem verò tantam, ut onusti duo currus sibi concurrentes, sine offensione mutua prætergrederentur. Hujus muri partem cum magno militum labore & cuniculis Sylla subruisset, Archelaus Mithradatis præfectus novas iterum intus munitiones erexit; ita ut oppugnantium & defendentium mutua clade cum multum temporis traheretur obsidio, Sylla totum impetum in Athenas convertit, ubi fames tanta fuit ut medimnus tritici venîret mille drachmis (atque cum modius sit medimni sexta pars, venîsset ea *Plutarch. Sylla.*

ratio-

ratione modus $166\frac{1}{3}$ drachmis, & eadem ratione panis unius libræ emebatur 3^{1} regalibus Hispanicis) lora, calceos, vasáque aquis macerata in alimenta verterent, nec deessent, qui cadaveribus vitam sustinerent. Tot calamitatibus fractas Athenas Sylla Ka-
Appian. lend. Maitiis expugnavit, anno 667.

8 Cheronea Bœotiæ urbs ad Citheronem montem Plutarchi patria est, juxta quam Sylla Archelaum Mithradatis Imperatorem 120 militum exercitu suffultum, prærupitísque locis velatum, cæsis centum decem millibus, fudit, fugavítque; ipse autem quatuordecim tantùm milites se in eo prælio desiderâsse scribit.

9 Dorylao Mithradatis præfecto iterum cum 80 militum exercitu in Græciam venienti sese Archelaus ad Orchomenum urbem Achaiæ conjungit, cum quibus Sylla castra confert, & ut prævalidi equitatus hostium impetum tardaret, frequenter fossas decem pedes latas fodere jubet, irruente tandem hostium equitatu nonnihil trepidatum est à Syllanis, sed acuit ille suos ad resistendum, dum signum à suis correptum, magno impetu in hostes infert, vicítque fæliciter cæsis 15 millibus hostium, & Diogene Archelai filio.

10 Tot cladibus, & Syllæ fælicitate territus Mithradates pacem per Archelaum à Sylla petit, quam à Sylla tempestiviùs & faciliùs ideo impetravit, quòd Romæ absente Sylla, Marius & Cinna adversæ factionis principes, Rempublicam crudeliter & fœdè dilacerarent, & quòd Cinnæ jam in eo consulatu regnantis auctoritate L. Valerius Flac-

cus

cus (qui in Marii consulis 7 in magistratu mortui locum successerat) Syllæ successor, cùm Fimbria legato mitteretur. Sed Flaccus propter avaritiam invisus exercitui suo, à C. Fimbria occisus est: ísque exercitu occupato cum Mithradatis copiis bene pugnavit. Ilienses, quia Syllanarum partium erant, expugnatos crudelissimè funditus igne delevit. Ipse autem, Sylla in Asiam è Græcia veniente, exercitúque suo ad Syllam transeunte desertus, Pergami sibi manus cùm intulisset, servo suo adjuvante ictum, interfectus est.

11 L. Murena Prætor à Sylla rejectus, *Mi*thradati bellum adversus fœdus infert. Haly flumine superato quadringentos *M*ithradatis in Ponto vicos incendit. Murena, legatis à Roma referentibus non placere Senatui, quòd regi fœderato bellum moveretur, non solum ab incepto non destitit, sed majori conatu iterum cum rege congressus, castris & exercitu exutus in Phrygiam fugit. *M*ithradates Cappadociam pulso iterum Ariobarzane occupavit, Sylla iniquum ratus, si Mithradates contra fœdus vexaretur, *M*urenam à bello revocavit. Mithradati, restitutâ Ariobarzani Cappadociâ, pax data est: Tenuit hoc bellum biennium. Murena de Ponto & Mithradate rege triumphavit. Mithradates iterum nova interea bellorum consilia, novos belli apparatus moliebatur. Cum Sertorio quoque adversus Romanos societatem jungit; L. Migio, & L. Fannio, qui à Sylla ad Mithradatem transfugerant, internunciis, Sertorius M. Marium ad regem, ut eo belli duce uteretur, mittit. Rex ineunte vere in Bythiniam quæ populo Romano à Nicomede testamento relicta erat, irrupit, M. Cottam apud Chal- *Cicero.*

cedonem

cedonem terra fudit, mari classe pulcherrima exuit, unde ad Cyzicum obsidendam sese convertit.

12 Cyzicum insula in Propontide, quæ duobus pontibus continenti adhæret, éstque in ea urbs clarissima, de qua Florus. L. Lucinius Lucullus, Mithradatis exercitu terra marique à frumentatione intercluso, urbem obsidione liberavit. Rex præmissa Lampsacum copiarum parte, classe Parum fugit. Lucullus hostes ad Æsapum fluvium (ita enim *Æsapus* non *Æsopus* ex Strabone, Hesiodo, & Ptolomæo scribendum est) assecutus cecîdit, partem alteram ad Granicum juxta Lampsacum à septentrione ex Ida fluentem prosecutus interfecit. Uterque fluvius ex Cyzico terrestri itinere Lampsacum petentibus occurrit. Plutarchus scribit ad Rhyndachum fluvium Mithradatis exercitum à Lucullo cæsum juxta Apolloniam Mysiæ, alterum ad Granicum; periisse in utroque conflictu trecenta millia hominum.

In Lucull.

13 Lucullus Mithradatem sese in Asiam recipientem, juxta Cabira Ponti urbem, ad Pyriadræ montis radicem sitam, assecutus, fœliciter pugnavit, cæsis hostium 40 millibus. Mithradates è regno fugiens, maximam vim auri atque argenti, pulcherrimámque rerum omnium supellectilem sparsit, quæ dum milites Romani colligunt omnia diligentiùs, rex ipse qui idem in potestate venisset, è manibus effugit. Lucullus inde Ponticas urbes partim deditione accepit, partim vi expugnavit, Macharem Mithradatis filium Bosphori regem in amicitiam recepit. Iterum cum Mithradatis & Tigranis Armeniæ regis copiis acie conflixit, pridie Non. Octob. atq; regem

Cic. Manil.

Tigranem

Tigranem, qui Mithradatem socerum adjuverat, fudit. Tigranocerta regiam Armeniæ cepit. Armeniæ partem occupavit. Mithradates Triarium Luculli legatum è Cabiris moventem cum omnibus ferè copiis in itinere oppressit. Lucullus militum suorum seditione impeditus, & ab iis destitutus, eam injuriam ulcisci non potuit. Missúsq; est Lucullo, cùm septem annis hoc bellum gessisset, successor Cn. Pompeius; vel quia tam diuturna potestate imperiis assuescere suos duces nollet populus Rom. vel quia ab æmulis accusatus erat Lucullus, ipsũ de industria bellum, quod conficere posset, cum *Mithradate* protrahere.

14 Quotquot auctores hujus belli habeo, scribunt Lunam in occasum devergentem Romanis à tergo fuisse, & hinc ut propiùs ad horizontem prolabitur, ita productiores Romanorum umbras porrigit, deceptos inani imagine Ponticos, in umbrarum spectra in irritum tela conjecisse: Plutarch. in Pompeio, Orosius, Frontinus lib. 2. & Romanos in Ponticos ita exarmatos irrupisse, victoriáque potitos esse. Prælium hoc ad Dastracum montem in Armenia minore accidit. *Orosius.*

15 Mithradates, amuletis & antidotis assiduè devoratis, ita firmaverat vitalia contra venena, quòd ne præsentanea quidem lethalique potione sibi vitam eripere, cùm vellet, potuerit. Inde *Mithradaticum amuletum* à regis istius inventione nominatum apud Pharmacopœos extat, quòd contra pestilitatem & venena efficax habetur. Rex *Mithradates* cum invalido ictu semetipsum percussisset, usus servi sui manu, vel ut alii volunt, à Bithoco Gallo, precibus ab ipso ad id exorato, confectus est. *Plin l. 23. cap. 8.*

AR-

ARGUMENTUM CAP. VI. LIB. III.

PIratæ, qui commercium latrociniis intercludebant, intra quadragesimum diem à Cn. Pompeio edomiti sunt.

COMMENTARIUS.

Piratæ, dum populus Romanus domi seditionibus, & Cimbrico bello laborat, maria latrociniis vexabant, qui à M. Antonio prætore à Byzantiis adjuto, in Ciliciam profligati sunt. Inde cùm majore iterum mole convalescerent, ut per mediterraneũ mare ubiq; latrocinarentur, à P. Servilio Proconsule per quinquennium in Cilicia variè afflicti sunt. Pergamenωn etiam archipirata, qui Siliciam prædebatur, à L. Metello Prætore, & mari & terra profligatus est. Sed cùm ipsorum potentiam hactenus per tot annos tres etiam Imperatores frangere non potuerint, quin mare Mediterraneum latrociniis ita infestarent, ut commeatus & annonæ commercia intercluderent, bellum piraticum lege Gabinia ipsi Pompeio permissum est, ut maria, insulas, oras maritimas, & continentem, ad quingenta à littore stadia, exercitus, classes populi Romani potestate extraordinario imperio haberet. Pompeius rem per 15 legatos aggressus, prosperè gessit, ita ut extrema Hyeme bellum ab ipso apparatum sit, ineunte Vere susceptum, media Æstate confectum.

Tacitus.

1 Cilicia *Asiæ* minoris regio, ab ortu Amano monte, ab occasu Pamphylia, à septentrione Tauro mõte & Cappadocia, à meridie mari

mari mediterraneo & sinu Issico clauditur. Eam in Thraciotida sive Asperam, & in Campestrem sive Planam Scriptores dividunt: in Thraciotide ultra Taurum est Isauria regiuncula, & Isauros urbs, quam Servilius vi, quia prædonum arx erat, expugnavit. Isauros postea dicta fuit Claudiopolis à Claudio Cæsare, qui eò coloniam deduxit. *Strabo 14.*

2 Phaselis & Olympus urbes sunt Lyciæ maritimæ & maximæ: quæ Piratarum & Prædonum semper domicilium & receptaculum fuerunt, & ea de causa hoc bello etiam à Servilio expugnatæ & deletæ sunt. *Cic. in Verrem.*

3 Myoparon prædonum & piratarum navigium, quod forma mixta ex nave onerata & longa triremi, fabricatum erat: quare accommodatum & expeditum semper ad celeritatem, sive velis utendum esset sive remis, nunc galeonem vocant. *Cicero in Verrem.*

4 Classem quingentarum navium habuisse dicitur, peditum 120000, equitum 500, legatos quindecim: quibus alii aliter & nomina adscribunt, & provincias, & maria portusque distribuunt. Atque ista Pompeii in opprimendis piratis prudentia satis convincit, Romanos duces fuisse Geographiæ peritissimos, qui mediterraneum mare, ubi est fretis angustum classe distributa ita obsiderent, ut piratas veluti indagine caperent, aut includerent: adhuc littora provinciarum etiam à Myoparonibus piraticis ita liberarent, ut mox annonæ commercia laxarent. *Plutarch. in Pomp.* *Cic. pro lege Manil.*

5 Quadragesimo die à freto Herculeo Balearicum, Africum, Sardoum, Gallicum, Ligustinum, & Tuscum lustrasse, & res cum legatis ordinâsse alii scribunt: inde à Brundisio in Ciciliam profectum, & captis partim

præ.

prædonibus, partim interfectis, Ciliciam pop. Romani imperio adjunxisse. Captis autem piratis agrum assignavit, ne ex inopia ad piraticam relaberentur: Solósque Ciliciæ urbem à Tigrane Armeniæ rege vastatam instauravit, eamque de suo nomine *Pompeiopolin* vocavit, captivosque piratas ejus urbis colonis scripsit.

ARGUMENTUM CAP. VII. LIB. III.

CReta à Metello Consule edomita, & in provinciæ formam redacta est.

COMMENTARIUS.

In Pomp. *Pædian.* Cretam alteram piratarum arcem sive fontem Plutarchus vocat. M. Antonium triumviri patrem cum amplissimo in eam imperio missum fuisse, turpissimèque victum, & morbo ibidem periisse, antequam *Divinat.* Pompeius in piratas moveret, Cicero testatur. Huic Q. Metellus Proconsul in eam missus succedit: sed cum lege Gabinia Pompeius etiam ad suum imperium Cretam pertinere asseverat, magno odio inter duces & contumeliis utrinque certatum est, usque adeo quod Metellus iracundiâ exasperatus, dum sese Cretenses aliquot Pompeio, ut *Plutar. in Pomp. Dio.* clementiori, dediderunt, acerbissimè in eos consuluerit: etsi Pompeius ad accipiendos illos in deditionem, L. Octavium (qui hîc Antonius malè scribitur) misisset; ille contempto etiam legato, & irrisâ Pompeii ambitione, Lappam urbem, quam Octavius præsidio ex piratis collecto munierat, expugnavit,

pugnavit, & supplicium de piratis illis præsidiariis sumpsit.

1 Lasthenen & Panaren captos in triumphum ducere nequivit Metellus, quòd Pompeius eos à Metello per Tribunum plebis, ut suos dedititios abstulerit: ita ut Pompeius ornamentum triumphi Metellici subduxerit. Q Metellum invitis æmulis invenio de Creta triumphâsse, & ab Insula *Creticum* nominatum, anno 611. Tentatam & antea Cretam à Q. Fabio Labeone Prætore auctor est Livius: sed eum, cùm nihil dignum memoria gessisset, paucis tantùm Romanis, qui in Insula serviebant, receptis, inde abscessisse.

ARGUMENTUM CAP.VIII. LIB. III.

M*Etellus Baleares Insulas expugnat,*

COMMENTARIUS.

Q. Metellus, *Metelli Macedonici* maximus natu filius, qui & patre vivo Consul, & Censor fuit, Baleares Insulas Proconsul edomuit, unde *Balearici* cognomen acquisivit. Magna est apud Florum ἀνισορησία, quòd Balearicum faciat Cretici fratrem, & utrumque *Macedonici* filium: nam Balearicus fratrem habuit L. Metellum *Dalmaticum*, à Dalmatia devicta cognominatum: ita ut funus *Macedonici* patris à duobus filiis triumphalibus elatum fuerit: sed *Creticum*, cujus superiore bello cognomen à Creta devicta sumptum est, fuisse L. *Metelli* Dalmatici filium, *Macedonici* nepotem

630.
Strabo 13.
Epitom. lx.
Orosius 937.

Plin. lib. 7. cap. 44. Velleius. Valerius. Max. 638.

tem ex tabulis Capitolinis verisimile est: ita ut hîc sexaginta annorum intervallo in tempore dirigendo ex nominum confusione aberratum sit.

Baleares duæ sunt insulæ in mari Mediterraneo, Tarraconensis Hispaniæ littoribus adversæ. Græcis etiam *Gymnesiæ* dictæ: cætera Florus. Hodie major illa *Majorica*, minor *Minorica* vulgò dicitur. Baleares à studio *per fundas* feriendi nomen invenisse, ab aliquibus scriptum est. Eorum opera in bello frequenter usus deinceps esse Romanos, apud rerum gestarum scriptores invenies.

ARGUMENTUM CAP. IX. LIB. III.

M. *Cato in Cyprum lege Clodia profectus, & pecuniam & supellectilem regis Ptolomæi Romam navibus retulit.*

COMMENTARIUS.

P. Clodius hostis Ciceroni acerrimus, à patricia gente in plebeiam sese à M. Fonteio adoptandum, consule Cæsare adnitente, dedit, ut Tribunatum pleb. per legem *Sacratam* (qua cavebatur, ne cui Patriciorum plebeium magistratum capere liceret) accipere posset: quem cum cepisset, ut Ciceronem per exilium pelleret, Catonem qui solus illum protecturus videbatur, honesto prætextu, ut ob Urbe abesset, lege lata ablegavit; ut Cyprus insula in provinciæ formam redigeretur, ac bona regis Ptolomæi publicarentur,

tarentur; idque negotium M. Catoni viro integerrimo mandaretur. Profecto Catone, Ciceronem mox lege lata, quia cives Catilinæ socios sine populi judicio necâsset, Urbe expulit. Cæsaris etiam & Pompeii gratiam sibi confirmâsse Clodius opinabatur, quòd Catonem eorum consiliis gravem amovisset. Ille enim solus Cæsaris Pompeiique coitiones & factiones, ut Reipublicæ perniciosas, publicè concionabatur esse dissociandas; nec iis Rempublicam per affinitatum necessitudinem esse prodendam. Strabo causas hujus legis à Clodio latæ refert in regis avaritiam, qui Clodium à piratis captum redimere noluerit, & in Clodii privatam cum Ptolemæo rege simultatem: facitque Ptolemæum Cleopatræ reginæ Ægypti patruum. *lib. 14.*

1 Cyprus Insula ab ortu Issicum sinum & mare Syriacum, ab occasu Lycium & Pamphylium, à Septentrione Ciliciam, à meridie Ægyptum habet. In hac Virgines ante nuptias statutis diebus dotalem pecuniam quæsituras, in quæstum ad littus maris mittebant, teste Justino lib. 18. & hinc Veneri sacram esse habitam.

2 Canidium familiarem suum in Cyprum præmiserat Cato, qui Ptolomæo ut sponte legi Clodiæ cederet, persuaderet: daturum ipsi populum Romanum Veneris Paphiæ sacerdotium, quod ut opulentissimum, ita præcipuæ dignitatis apud Cyprios habebatur. Rex hausto veneno ab ea contumelia sese liberavit. Confectam pecuniam septem millium talentorum scribit Plutarchus. At cùm talentum, ut nunc est temperamentum, 300 aureos Regales valeat, facile est hanc summam

mam cum nostrate pecunia conferre. Estque digna præda propter quam unius insulæ rex regno expelleretur. Cyprum postea à Julio Cæsare Cleopatræ Ægypti reginæ concessam, & post mortem ejus ad Romanos rediisse invenio.

ARGUMENTUM CAP. X. LIB. III.

CÆsar Galliam ulteriorem per annos novem variis bellis edomuit. Germanos Rheno superato profligavit. Britanniam insulam invasit.

COMMENTARIUS.

Cæsar in Consulatu suo, quem cum Bibulo anno 694 cepit, lege *Agraria* popularem auram assecutus, Illyricum & Galliam citeriorem cum tribus legionibus, lege *Vatinia* à populo per quinquennium obtinuit. Mox Senatus ulteriorem, etiam ipsi Galliam cum una legione decrevit. Cæsar ut sibi absenti & in Galliam profecto, etiam in Urbe potentiam, & amicos confirmaret, Pompeium Magnum per filiam Juliam generum, Calpurnium Pisonem Consulem designatum, sibi per Calpurniani filiam socerum comparat: Ciceronem & Catonem suis consiliis infestos ab urbe amovet, idque lege lata de P. Clodii Pulchri adoptione. Cæsar enim offensus Ciceronis pro C. Antonio oratione, qua temporis statum Julio Consule deplorabat; eodem die & horâ nonâ à Patriciis ad plebem traduxit. Cætera de Catonis expeditione nos superiore capite diximus,

mus, & deinceps per partes sumus cum Floro dicturi.

1 Galli ut à finibus suis exierunt, & in Romanos moverunt, vel ipsi à Romanis lacessiti sunt, ita in notitiam populi Romani ampliorem venerunt, & nomina primùm acceperunt à sedibus; in quas migrârunt: ut *Cisalpini* dicti, qui Alpibus superatis, Superbo regnante in Italiam descenderant; *Transalpini* qui in Gallia manserant, dicti sunt. Transalpinam Galliam Cæsar *ulteriorem*, Cisalpinam *Citeriorem* vocat. Citerioris in Italia terminus ab Alpibus ad superum mare Rubicon fluvius & Ariminum erat; ad inferum mare Luca Liguriæ civitas, & Arnus fluvius. Cisalpina etiam Gallia flumine Pado in Cispadanam et Transpadanam aliquando divisa est. Gallia inde omnis à cultu Gallorum distingui cœpit. *Togata* dicta est Cisalpina Gallia à togis, quibus utebantur Citerioris Galliæ populi: Transalpina verò, sive ulterior, in Braccatam & Comatam; *Braccata* erat, quæ ad mare Mediterraneum, hoc est, in Ligustinum & Gallicum protendebatur; à Braccis vestium genere brevi et præcincto, et ad terrorem movendum composito. *Comata* à promissis comis, qua Gallia in occasum et septentrionem ad Oceanum usque porrigitur. Ulteriorem deinde, Cæsaris imperio notiorem, per flumina in partes tres distinxerunt. *Aquitanicam* Pyrenæis montibus, littoribus Oceani, et Garumna flumine includunt; *Celticam*, quæ Romanis propriè *Gallia* dicitur, Rhodanus à Narbonensi, Sequana et Matrona à Belgica, Garumna ab Aquitanis distinguit. *Belgicam* ab ortu et septentrione

Rhenus à Germania separat. Galliam iterum aliter ab Augusto terminatam suo loco dicemus.

2 Helvetios Cæsar ab ortu à Germania Rheno dividit; à meridie Jura monte, Lemanno lacu, Sequanis & Rhodano fluvio, à Narbonensi Gallia & Provincia distinguit: hodie Suitzeri dicuntur.

3 Cæsar, audito Helvetiorum motu, iter ab Urbe Genevam maturaverat: & ut viam Helvetiis præcluderet, pontem qui ad Genevam erat, rescindi jussit. Geneva enim extremum oppidum Allobrogum, proximum Helvetiis erat. Helvetii missis ad Cæsarem legatis, iter ut ipsis per Provinciam sine maleficio facere liceret, rogabant. Cæsar deliberandi spatio usque ad Idus Aprilis sumpto, murum à Lemanno lacu ad Juram montem 19 millia passuum longum ducit, & ita Helvetios à profectione prohibet. Ipsi ad Ararim deflectunt. Cæsar trajicientes ipsos, & quartam partem nondum traductam concidit, aut fuga dissipavit. Iterum Divicone legato frustrà ad Cæsarem misso, pergunt in Æduos, equitatum Cæsaris 4 millium numero avidius insecutum, aliquot occisis represserunt. Inde Cæsar ipsorum vestigiis semper insistens, eos à populationibus coercebat, & magno difficilique prælio in itinere eos fudit fugavitque: ita ut 130 millia hominum ex 368 millibus superessent, qui in Lingonum fines profecti, inopiaque fracti, sese supplices Cæsari per legatos dediderunt quos obsidibus datis, armis & perfugis traditis, in fine suos, unde erant profecti, redire oppida vicósque quos incenderant restituere jussit.

4 Sequen

4 Sequenti anno Cæsar in Belgas, qui per hyemem inter se contra Romanos conjuraverant, exercitum duxit. Belgas ad Axonam flumen cecîdit. Inde in Suessiones, Bellovacos, Ambianos profectus, ipsos, quia sese dedebant, in fidem recepit. Movet inde in Nervios bellicosissimam Belgarum gentem, quos cum Attrabatibus & Veromanduis ipsorum sociis, difficillimo ad Scaldim fluvium prælio ad internecionem usque delevit. Aduatici, Cimbrorum & Teutonum progenies, Nerviis auxilio veniebant, atque ipsorum clade, quam in itinere intellexerunt, perterriti, domum dilabuntur, & sese Cæsaris clementiæ permittunt. *M.* Cicero, qui superiore anno ab Urbe lege *Clodia* expulsus fuerat hoc anno lege *Centuriata* Sextili mense lata, maximo Senatus gaudio & universæ Italiæ revocatus est, 16 quàm exulaverat mense; sub finem namque *Martii* mensis anno superiore in exilium pulsus est, revocatus hoc anno rediit Romam pridie Nonas Sept.

5 P. Crassus Cæsaris legatus superiore anno Venetos, Unellos, Osisinos, Curiosolitas, Sesuvios, Aulercos, Rhedones, maritimas Galliæ ad Oceanum Britannicum civitates in deditionem redegerat, atque cùm Cæsar in Illyrico ipsa hyeme profectus erat, Veneti equites frumenti petendi causa à P. Crasso, qui *Andibus* hyemabat, missos retinebat, ut datos Cæsari obsides eorum permutatione recuperarent. Hoc factum cæteræ civitates sequuntur, omnesque sollicitatæ sociatæque inter se conjurant. Eam injuriam Cæsar armis prosecuturus, cum exercitu proficiscitur in Venetos, & ut auxilia

ipsorum detineret, singulis nationibus per legatos bellum movet, qui re bene gesta hostes partim metu, partim deditione imperata facere coegerunt. Cæsar Venetos navali prælio per D. Brutum victos in deditionem accepit. Crassus Sontiates, Aquitanos & maximam Aquitaniæ partem; Sabinus Unellos & maritimas civitates, & Viridovicem ipsorum ducem vicit. Cæsar inde in Morinos & Menapios adhuc armatos bellum convertit: sed superveniente tempestate & hyeme, & quia illi paludibus & sylvis se suaque abdiderant, militem in hyberna reduxit, ipse Lucam in Italia proficiscitur, quò ab Urbe Pompeius, Crassus, Claudius, Metellus, Nepos, aliique Senatores colloquendi gratia convenerunt. Cæsar lib. Comment. 3. Plutarch. in Cæs.

6 Cæsar ex Britannia victor reversus L. Domitio, App. Claudio Coss. consilium Gallorum Samarobrinæ indixit, & quia frumentum ob siccitatem angustiùs provenerat, coactus est legiones suas per plures civitates in hyberna distribuere. Legionem unam & quinque cohortes, quibus legatos Q. Titurium Sabinum, & L. Aurunculeium Cottam præesse jussit, in Eburones, qui Ambiorigi & Carivulco parebant, misit. T. Labienum cum quarta legione Rhemis in confinio Trevirorum hyemare jussit. Induciomarus Trivir Cæsari infensus, quia Cingentoridem æmulum ipsi prætulisset, cum Ambiorige, quem tamen multis sibi beneficiis Cæsar antea devinxerat, & Carivulco; ut opprimerentur legiones conspirat. Ambiorix subito ad Cottæ & Sabini castra properat, à quibus vi repulsus dolo agit. Sabinum

num ac Cottam simulata officii benevolentia admonet, ut suæ ac militum saluti consulant, Galliam ut communem libertatem à Romanis vindicaret, conspirasse, accitos stipendio in auxilium Germanos, qui jam superato Rheno inter biduum adfuturi essent, ipsi consulerent, velintne ad Labienum, aut Qu. Ciceronem, quorum castra 50 millium passuum abessent, in tutum priusquam copiæ Gallorum conveniant, suos deducere, se tutum iter per fines suos daturum. Mox itaque, in castris convocato concilio, certatum est sententiis acriter inter duces. Sabinus eundum ex amicissimi regis *A*mbiorigis consilio contendit. Cotta nihil temerè credendum hosti, nec legionem insidiarum periculis in itinere objectandam disputat. Tandem Cotta cæterorum consensu victus est, & profectio prima luce pronunciatur, solutis ordinibus abeuntes, hostes ex insidiis adoriuntur, & velut indagine clausos eminus lacessunt, fortissimum quemque vulnerant, aut circumfusi occîdunt. Titurius tot malis circumventus, dum Ambiorigi deditionem offert, occiditur. Cotta strenue pugnans cum maxima militum parte interficitur: cætera pars in castra recurrens sese mutuis vulneribus confecit. Inde Eburones adjunctis Aduaticis & Nerviis sese & in Ciceronem, qui apud Nervios hyemabat, convertunt, â quo fortiter repulsi sunt, nec dolo, nec vi pares, & superveniente Cæsare cum 12 millibus, funduntur fugantúrque 60 millia hominum. Induciomaro sui contemptum studio etiam T. Labienus augebat, quousque auxiliis in castra quàm occultissimè arcessitis, eundem

ex more solito temerè castris insultantem subita, & nec opinata eruptione profligaverit, fugientémque in vado fluminis assecuti equites interficiunt, caputque cæsi in castra referunt. Cæsar. lib. 5. eadem Dio. Plut. malè hic scribitur Dolabella pro T. Labieno.

7 Ariovistus, Cæsare Consule, rex & amicus à Senatu appellatus erat, qui Æduis cum Arvernis & Sequanis de Galliæ principatu contendentibus, contra Æduos ut potentiores mercede in Galliam cum Germanis arcessitus erat, atque cùm ille per vim occupatos Sequanos crudelissimè vexârat, Æduosque congredi ausos magna calamitate afflixisset, Æduorum precibus, & Senatus consulto, quo Ædui ut socii defendendi erant, Cæsar commotus, nihilque pacati ab Ariovisto Cæsaris legatis responderetur, in Ariovistum movet, & ex itinere Vesontionem occupat, præsidioque firmat. Cùm ibidem Cæsar ob belli apparatum hæreret, consternatione exercitui suo oborta, quia hostium ferocia verbis nimium & fama efferebatur, metum suis omnem veris rationibus dissolvit, & mox in hostem movit: quem in quicquam colloquiis tentatum, & Harudum, Marcomonorum, Triboccorum, Vangionum, Nemetum, Sebusiorum, Suevorum auxiliis suffultum, & acie, qui ante novam lunam ne pugnaret, ipsi à sortilegis mulierculis obnunciatum erat, decernere cunctantem, ad prælium tamen cogit, superat, & ultra Rhenum profligat. Cæsar lib. 1. Plutarch. Dio.

8 Testamenta militaria qui in aciem prodituri erant, antequam scuta caperent, & togis

togis se præcingerent, hoc est, in procinctu tanquam ad certam mortem eundum esset, faciebant tribus aut quatuor audientibus. At acies ita apud Romanos instruebatur, ut prima hastatorum, altera principum esset, tertium triarii clauderent. Quare *principia* pro secunda acie frequenter apud alios & hoc loco à Floro ponuntur.

9 *Testudo* hoc loco militum manus dicitur, quæ consertis super capita scutis sese contra impetus lapidum & telorum desuper cadentium protegit.

10 Cn. Pompeio & M. Crasso iterum Coss. Usipetes Germani, Tenchtheri, qui à Suevis bellicosissima & maxima Germaniæ gente exacti, triennio per Germaniam vagabantur, non longè ab Rheni ostiis in Galliam trajiciunt; Menapios profligant, ipsorúmque sedes occupant. Cæsar his de rebus certior factus, cui mobilitas & Gallicæ gentis infirmitas suspecta erat, maturat in Germanicam expeditionem, confirmatque Gallorum animos jam utcunque labefactatos: Germanos qui jam trajecerant Rhenum, dum legatos ipsorum pro agris petendis missos retinet, ex improviso, nec tale quid opinantes adortus 4030 millium hostium non longè à confluente Mosæ & Rheni profligat, castris exuit, et dissipat, et perpaucis suorum vulneratis, periculosissimo bello defungitur. Ubii, qui ultra Rhenum habitabant, Suevis vectigales, et nunc obsidibus Cæsari datis populi Romani amici, Cæsari auxilium contra Suevorum injurias orabant. Quare Cæsar, ut Ubios defenderet, ut Germanos etiam propriore periculo, et bello domestico frangeret, Rhenum ponte sublicio intra decimum diem confecto

superavit, & in Sicambros signa convertit: illi & cæteri Germani Suevíque se in sylvas, & paludes unà cum rebus charissimis recepe-rant. Cæsar latè populatis igne ferróque ipsorum agris, & Ubiis liberatis, 18 die iterum in Galliam exercitum reduxit, pontémque rescidit. Hujus pontis structuram ut Cæsar elegantissimè & absolutissimè describit, ita eum Jocundus Veronensis corruptè depingit, Cardanus in subtilitate sua subtiliter, Jo. Buteo in Geometricis diligenter & fideliter. Cùm Pomp. et Crassus Cæsaris etiam facti-one Coss. essent declarati, id enim superioris anni conventu Lucæ per coitionem Optima-tium conceptum fuerat, provincias lege *Trebonia*, frustrà intercedente Catone, in quinquennium Pomp. Hispaniam, Crassus Syriam & Parthicum bellum, Cæsar Galli-am et Germaniam in alterum quinquenni-um novo exemplo per vim obtinuerunt. Julia uxor Pompeii à partus doloribus etiam pe-riit, atque ita necessitudinis vinculum illud, quo Cæsar et Pompeius solùm in amicitia tenebantur, abruptum est, cum filiola eti-am quæ nata erat, statim matrem sequere-tur. Anno proximo id accidisse, cùm Cæsar Britanniam peragraret, testatur Seneca de consolatione ad Marciam, et Cicero ad Quin-tum fratrem lib. 3.

1 Cæsar qui intelligebat Britannos ho-stibus populi R. auxilia subministrare, aut profugos etiam excipere, in eos proficisci de-crevit. Bis itaque hac de causa in Britanni-am insulam trajecit; Primò sub Autumni æ-quinoctium, cum tertiâ vigiliâ è Morino-rum portu solvens, hora circiter diei quarta in Britanniâ appulit, Pompeio et Crasso Coss. ip-

se Britannos

Britannos facto prælio ut se ejus clementiæ permitterent, impulit: sed cùm classis ejus, quæ equitatum transportabat ob incognitum Romanis æstum Oceani circa plenam lunam & circa æquinoctia, quod etiam Tacitus testatur, sævissimum, fœdissima tempestate disjecta est. Quæ res Britannos ad rebellandum erexit, sed iterum fusi fugatíque, imperata datis obsidibus facere coacti sunt. Cæsar cum suis incolumis in Galliam rediit. Atque cum Britanni quos promiserant obsides non misissent, iterum Cæsar in Britanniam navigat, solvítque ab Iccio portu ad solis occasum, Africo spirante, & ad insulam magno cum militum labore accessit, meridiano ferè tempore: abortâ enim militiâ ad terram remigandum erat: Hostes navium multitudine, (erant enim octingentæ) perterriti, à littore discesserant: eos Cæsar insecutus, Cassivelaunum regem, quem suis copiis Britanni præfecerant, profligat. Trinobantes & alias Britanniæ civitates in deditionem, & ipsum etiã Cassivelaunum accipit, vectigalemq; populo Rom. Britanniam facit. Et quia in Gallia hyemare decreverat, sub Æquinoctium Autumnale 6 Kal. Octob. secunda initâ cùm solvisset vigiliâ, primâ luce cum classe incolumi Galliam attigit, L. Domitio, Appio Claudio consulibus. Cæsar. lib. 5. Dio, Plutarchus: *Cic. Att. li. 4. epist. 16.*

22 Gallia tota pro libertate contra Romanos conjurat, Cn. Pompeio sine collega consule anno 701, dum Cæsarem civilibus motibus remoratum, & nivium quæ in Alpibus ceciderant altitudine à Gallia exclusum opinantur. Initium à Carnutibus cepit, qui reliquorum societatem jurejurando sibi adstringunt, ac die condicta Genabum, profecti,

cives Romanos, qui negotiandi causâ ibidem constiterant, interficiunt. Ea fama eodem die ad Arvernos per 160 millia passuum perlata, eos etiam ad arma duce Vercingentorige Arverno incitat, qua contagione & cæteri Galliæ populi in bellum trahuntur.

13 Gehennam montem qui Arvernos ab Helviis dividit, durissimo anni tempore altissima ad sex pedes nive impeditum. Cæsar summo militum labore superat, & in Arvernorum fines pervenit. Hinc Vellaunodunum Senonum oppidum per deditionem recepit, inde ad Genabum Carnutum ad Ligerim oppidum proficiscitur, quod, dum Genabenses fuga sibi consulere parant, occupat, oppidóque potitur, diruit, incendit; ut civium Romanorum cædi ibidem perpetratæ parentaret; prædam militibus donat, & Ligerim exercitu traducto, movet in Bituriges, oppidum ipsorum Noviodonum ex itinere capit, Vercingentorigis equitatum fundit fugátque, Galli 20 & amplius Biturigum urbes, ut Cæsarem frumentatione & commeatu excluderent, publico consilio incendunt.

14 Avaricum Biturigum oppidum trans Ligerim, ferè ab omni parte flumine aut palude circumdatum, ab ea parte ubi aditum angustum habebat, Cæsar, frustrà renitente Vercingentorige, maximo militum labore, difficillimo anni tempore, exercitu etiam suo rei frumentariæ difficultate affecto, expugnavit, ex 40000 armatorum vix octingenti, primo captæ urbis clamore audito, fuga elapsi ad Vercingentorigem incolumes pervenerunt. Cæsar lib.7.

15.16. Gergobia Arvernorum oppidum secundum flumen Elaver, in altissimo monte

situm

situm est, quod Cæsar oppugnatum omisit, & ad Alexiam, Mandubiorum oppidum in colle summo, cujus radices duo duabus ex partibus flumina subluebant, contendit, Vercingentorigem equestri prælio congressum fundit fugátque in castra: equitatu dimisso ad cogenda auxilia, Vercingentorix sese cum octoginta millibus ad Alexiam recipit: quem variis munitionibus Cæsar obsessum circumvallatúmque inclusit, & ab omni externo auxilio, quod Galliæ totius conspiratione ad liberandam ab obsidione Alexiam convenerat, exclusit. Quare in desperationem Alexienses coacti, Vercingentorigem, seséque Cæsari dedunt, & arma projiciunt.

ARGUMENTUM CAP. XI. LIB. III.

Crassus Consul Parthici belli cupiditate ardens, Parthis bellum sine Senatus consulto, aut lege infert: ipse victus & occisus, ludibrio etiam hostibus fuit, qui avaritiam liquido in caput eius auro infuso exprobrabant.

COMMENTARIUS.

M. Crassus cum Pompeio iterum Consul, lege *Trebonia* per vim perrogata, Syriam & Parthicum bellum in quinquennium obtinuit: quare Crassus in Consulatu ab Urbe paludatus in Syriam delectu habito properat, nihil dirarum Ateii Capitonis Tribuni plebis devotionibus commotus, cùm in Syria omnia quieta esse offendisset, ipse belli gerendi gloria & avaritiæ morbo ardens, in Parthos

paulò

paulò antè pacatos, et tum etiam Orode regnante quietos, sine Senatûs consulto aut populi jussu movit, ipsorum opulentia solum, quæ celebris erat, ad prædandum invitatus, Trajecto Euphrate, ac plerísque Mesopotamiæ locis evastatis aut occupatis, ejus regionis satrapem Talymenum Illacem equestri prælio ad Ichnias (id castelli nomen est) facilè vicit: atque eodem impetu usus, Nicephorium, & aliquot Græciæ originis urbes in potestatem redegit: Zenodoriam, quæ præsidiarios quos petierant Romanos obtruncaverat exercitui suo deripiendam dedit. Ea victoria contentus Crassus, urbibúsque quas ceperat, præsidio firmatis, in Syriam in hyberna concessit, ac imprudenter Parthis jam à se irritatis spatium ad belli apparatum dedit. Dion. Plutar. Appianus.

1 Zeugma Assyriæ urbs ad citeriorem Euphratis ripam posita, nomen habet, quod ibi Alexander Magnus ponte catenis juncto exercitum transportaverat. Cùm Crassus ibidem copias trajiceret, tam fœda tempestate & profunda caligine circumfusus est, ut sensus aurium & oculorum omnibus adimeretur, & ut veluti prodigio hoc præmonentibus diis ab incepto itinere desisteret, nec signa etiam, tanquam sequi nollent, terra evelli poterant, pons etiam quasi iter ipsorum reditui præcluderet tempestate disjectus est. Sed Crassus iis contemptis ab Euphrate, qui solus commeatus subvehere, & hostem à latere submovere poterat, in Parthos movit, nec legatus Vogesis ab Orode missus, qui contra fœdus quod ipsis cum Lucullo & Pompeio erat bellum cum sociis & fœderatis susciperet, deterritus est.

2 Legiones

2 Legiones septem Plutarchus in Crasso, equitum quatuor millia, & totidem velitum numerat.

3 Tribunum plebis Ateium Capitonem vocat Dio, Plutarchus, Appianus, qui diras Crasso proficiscenti ex simultate privata obnunciabat: quibus neglectis sese, exercitum, & filium perdidit. Diræ imprecationes & execrationes erant ab evocatione Deorum inauditorum in illos obnunciatæ, qui dicto audientes non essent, quæ ferè & imprecatoribus et non obedientibus calamitosæ erant.

4 Augarum Arabum præfectum Dio & Appianus, Ariamnem Plutarch. qui Pompeio aliquot officiis fidelem operam navaverat, atque ita tunc sibi fidem in parvis præstruxerat, ut nunc cùm operæ pretium esset magna cum mercede falleret. Constat apud omnes hunc transfugam, quocunque nomine fuerit, subornatum à Persis fuisse, ut Crassi crudelitate in ipsius perniciem abuteretur.

5 Charræ urbs Mesopotamiæ cis Chaboram flumen sita; ea in Bibliis Haram sive Charram dicitur, ex Abrahami patriarchæ historia satis celebris. Ad Charras à Surena et Syllace Orodis ducibus Crassus circumventus totum ferè exercitum cum P. Crasso filio, qui ad eum à Julio Cæsare cum lectissimis mille equitibus è Gallia missus venerat, amisit; cujus reliquiis in collem receptis evocatus à Surena in colloquium tanquam de pace acturo captus, atque, ne vivus in hostium potestatem veniret, repugnans occissus est. Qui è calamitate evaserant fuga in Armeniam, Ciliciam, quo quemque metus aversum egit dissipati sunt. Cassius Longinus Quæstor cum aliqua parte in Syriam incolumis rediit:

Accidit

Accidit ea clades 6 Idus Junias, ut ex Ovidio 6. Fastor. notum est.

ARGUMENTUM CAP. XII. LIB. III.

Enumeratione comparat res superiore seculo gestas, quæ laudem habent, cum sequenti, quod ad vitia degenerat, & seditionum facibus ardet, quæ vix civili sanguine restinguuntur: adhæc quod servilibus & gladiatoriis bellis omnia contaminentur; mox ambitum ex opulentia invasisse, ex luxuria egestatem, quæ quia invaluerint, universum malorum fontem aperuisse.

ARGUMENTUM CAP. XIII. LIB. III.

Gracchorum Tribuniciæ leges partim agrariæ, partim frumentariæ & judiciariæ, justissimum Reipublicæ temperamentum convellunt, & discordiarum civilium fontem aperiunt.

COMMENTARIUS.

Tit. & C. Sempronii Gracchi fratres Tribuni pleb. seditiosi & furiosi, ut Optimatium potentiam, cui erant iniquissimi, frangerent, plebis opes confirmabant, eamqde quoad omnia in Rempublicam molirentur, devinctiorem haberent, Optimatium agros plebi dividebant, frumentum gratis largiebantur, socios civitate donabant, ut ita plebeiorum suffragiorum multitudine facilius nobilitatis factionem in comitiis imminuerent. Atque

dum

dum *judiciariis* etiam legibus à Senatoribus ad equites judicia transtulissent, consensum illum civitatis optimum dissolverunt. Ita plebis potestate eousque invalescente, ut Optimatium opes multis partibus inferiores essent, plebs ex libidine & Tribunorum impotentia dominari cœpit: atque dum nobilitas ab ea se vindicare conatur, tanta seditionum moles extructa est, ut audacissimo cuique dum largitione plebem jam dominantem corrumpit, via ad lacerandam aut occupandam Rempublicam patefacta sit.

1 *Agraria* lex primum à Sp. Cassio tertium Consule anno 277 promulgata, præferri non potuit, neque unquam sine maximis motibus Reipublicæ agitata fuit. Ejus varia fuisse capita invenio, sed quæ huc facit potissimum ea erat, quæ possessores vetere agrorum possessione exturbabat, ut illa Licinia Tribunicia, ne quis plus 500 jugera agri possideret, cætera plebi divideret. Eam pertulit anno 385: atque mox quòd filium emancipando mille jugerum possideret, & legi fraudem fecisset, sua lege 10 millia æris damnatus est; & ab hac *agraria* deinceps quieta civitas fuit usque ad T. Gracchi tribunatum, qui legem *Liciniam* pertulit, quantumvis nobilitate quæ patriis sedibus per eam movebatur, adversante anno V.C.620.

2 C. Gracchus legem *frumentariam* tulit, ut frumentum in modios singulos plebi semis æris ac trientibus daretur, ita enim victus plebi suppeditabatur sine labore. Repugnabant boni, quia ea lege plebem ab industria ad desidiam avocari putabant, & ærarium exhauriri videbant. Inde L.Saturninus in Tribunatu conatus est perrogare

legem,

legem qua frumentum plebi gratis daretur, eam perlatam à P. Clodio Tribuno plebis habeo auctores. *Cic. Bestia.*

3 *Judicium* est potestas de rebus aut privatis, aut publicis ex jure & legibus Romanis judicandi: qui judicia obirent, *judices* dicti sunt. Judices à magistratu, hoc est, primùm à Regibus, inde à Consulibus, sequenti tempore à Prætoribus, ad quos jurisdictio translata erat, è Senatorū ordine dabantur. Judicia alia privata, alia publica: privata injuriam privato civi illatam vindicabant; publica Reipublicæ. In privatis, si de jure actio esset, dabantur vel Arbitri, vel Decemviri, vel Centumviri. Si de facto controversia erat, Recuperatores, qui de rebus reddendis vel recipiendis cognoscebant. Si de neutro quæstio erat, edictum Prætoris interponebatur. Publicorum verò Judiciorum dominus post exactos reges populus Romanus usque ad annum Urbis conditæ sexcentesimum quartum fuit; publicas quæstiones, quibus ad populum accusabat reum magistratus (nemini enim alii licuit) fuisse invenio, de majestate, parricidio, peculatu, de quibus judicio populi condemnati puniebantur morte, exilio, multâ. *Majestatis* crimine tenebantur, qui magistratûs vel populi amplitudinem læsissent, vel in Rempublicam sese hostiliter gessissent, quod *perduellionis* crimen vocabatur. Parricidii accusabantur, qui cujusque hominis cædem perpetrassent; peculatus anquirebatur, qui de publico furtum fecisset. Perduellionis crimen, ut maximum, centuriatis comitiis à populo judicabatur: de cæteris autem omnibus comitiis tributis, aut cùm usus postularet, *Quæsitores* ex Senatus consulto

creabantur

creabantur, qui de crimine publico quærerent, vel Dictator, vel Coss. ambo, vel alter, vel Prætor. Qui ita extra ordinem jussus erat quærere, Quæsitor dicebatur: quousque perpetuæ quæstiones anno urbis conditæ 604 constitutæ sunt: tum enim pro Quæsitoribus extraordinariis Prætores ordinarii sunt cœpti creari, qui suas quisque quæstiones quotannis sortirentur. Majestatis, peculatûs, ambitûs, repetundarum, quibus quæstiones de falso, de parricidio, de sicariis, de injuriis, Sylla adjecit. Prætor qui quæstionem sortitus erat, eam cum selectis judicibus exercebat; quæsitor edititius cum edititiis judicibus. Prætor aut quæsitor sortiebatur judices ex Decuriis, quos Prætores Urbani quotannis non sorte sed judicio jurati conscribebant; et quia Decuriæ ex ordinibus iis, apud quos Judicia essent, deligebantur, *Selecti Judices* appellati sunt; et ipsorum cœtus, *Concilium*. At qui primus ex ipsis sententiam ferebat, is Judex quæstionis, aut princeps Judicum vocabatur. Concilium istud ex Senatoribus tantùm constabat, usq; ad Caii Gracchi legem, qui judicia ad equites transtulit: et tum ex equitum ordine Decuriæ, et ex ipsis Concilium descriptum est. Qua Gracchi lege universa Reipublicæ ratio perversa est: et Senatus dignitate sola præstabat, equester ordo potentia, opibus, dominatione turpissima et superbissima regnabat. *Edititii* Judices erant, non quos Quæsitor sortitus esset, sed accusator edidisset: neque ex certis Decuriis, sed ex omni populo sumpti, quos delectis sive selectis Judicibus Cicero opponit. *Planciana.*

4 *Vectigal* pecunia erat, quæ vel portûs vel

vel venditionis, vel circumventionis nomine exigebatur. Hinc nomina Vectigalium Portorii, Decumarum, & Scripturæ, vel Salis & Macelli, vel Vicesimæ apud Scriptores obvia sunt. Portoriæ pecuniæ erant, quæ portitoribus pendebantur, id est, iis qui mercedes ex mercibus devehendis aut trajiciendis exigebant. Decumas solvebant fructuum, qui agrum publicum arabant. Scriptura erat vectigal quod ab iis pendebatur qui sylvis & pascuis publicis fruebantur. Macelli nomine res omnes quæ ad victum hominum pertinebant, comprehenderunt. Ea vectigalia, ut civibus ditato ærario remissa sunt; ita vicesima, quæ ab iis qui manumittebantur exigebatur, semper remansit. At vectigalia provinciis sunt imposita, quæ aut certa erant, & *stipendiaria* dicebantur; aut incerta, quæ iis quæ exposuimus nominibus pendebantur: eáque publicani ad hastam à Censoribus redimebant, ídque quæstûs sui causâ, ut ea à provincialibus suo periculo exigerent, & Reipublicæ datis sponsoribus repræsentarent. Atque cùm *Publicani* ferè equites fuerint, & ad ipsos judicia lege Gracchi translata essent, facile erat suæ societati favendo, vel ludificare locationem, vel remittere, vel redemptionis parte relevare; atque tali coitione pecuniam publicam depeculari.

5 Ærarium locus erat in quo pecunia publica in æde Saturni custodiebatur: quod triplex apud Scriptores observavi. Unum, in quo civium tributa ac sociorum vectigalia, & prædæ Imperatorum condebantur, quo sumptus bellorum ordinarii sustinebantur. Alterum, sanctius ærarium, in quo aurum vicesimarium ex vicesima manumissorum collectum

collectum ad ultimos casus servabatur. Tertium, sanctius Gallicum, quo pecunia Gallici belli causâ reponebatur.

6 Usucapionem intelligere videtur, qua in legitimum dominium jure civili civis Romanus per continuationem possessionis veniebat, in rerum mobilium anni tempore, immobilium biennii: ea tamen lege, ne ulla intra hoc tempus possessionis aut usus interruptio, quæ usurpatio dicebatur, fuisset.

ARGUMENTUM CAP. XIV. LIB. III.

Refert quid Ti. Gracchum ad tam perniciosas Reip. leges rogandas impulerit: & qua occasione perculsus, ab optimatibus duce Scipione Nasica casus fuerit.

COMMENTARIUS.

T. Graccho invidia Numantini fœderis, cui feriendo quæstor C. Mancini Consulis cùm esset, interfuerat, & in eo fœdere improbando Senatus severitas dolori & timori fuit. Istaque res illum à gravitate patrum desciscere ad equites & plebem coëgit. De Mancini deditione in bello Numantino diximus.

1 Nati enim sunt Ti. & C. Gracchi fratres patre Tib. Sempronio Graccho, qui bis consul fuit, bísque triumphavit, & *censoria* severitate cum C. Claudio Pulchro nobilis est; matre Cornelia, fœmina lectissima, moribus sanctissimis, P. Cornelii Scipionis, qui Annibalem debellavit, filia.

2 Agrum

2 *Agrum Romanum* vocant scriptores, quicquid montium camporumque extra urbem Romanam ex omni parte sociorum fines attingeret. Agros quos populus Romanus in bello atque armis ademisset hostibus, eos ferè si culti essent, civibus diviserunt, si inculti, Italicis hominibus, atque adeò etiam plebi Romanæ per Censores locabant fruendos: eâ tamen conditione, ut qui ararent, decimam frumenti, quintam cæterarum frugum partem solverent; qui verò majora aut minora pecora alerent, certum vectigal penderent. Cùm autem evenisset, ut incredibili locupletum impudentia atque libidine aratores antiquis pulsi possessionibus, quas divites aliis temporibus alias ementes continuarunt, & P. Rom. vectigalibus annuis, & pauperes propriis alimentis essent exuti, lex fuit ad avaritiam locupletum coercendam necessaria; quam *Liciniam* & *Semproniam* suprà retulimus. Liciniam Gracchus auxit, ne fraus legi fieret: ut dimidium filiis tribueretur, quod reliquum esset, id pauperibus qui nihil haberent, divideretur. Quòd si quis agrum emptione latiùs patefaceret; ut Triumviri quotannis ad id creati judicarent, qui publicus, qui privatus esset: eam legem Tiberii more neglectam, iterum frater ejus Caius retulit, quem cùm pariter patres interfecissent, lex ex ipsorum consilio lata est, qua agrorum venditio permitteretur; atque ita agri in divitum à pauperibus ementium potestatem iterum redacti sunt.

3 Suggestum in foro ante curiam Hostiliam extructum, navium ab Antiatibus captarum rostris adornatum fuisse, *Rostra*-que

que ideò id templum fuisse appellatum, Livius scribit. In Rostris magistratus sedentes jus dicebant, & ibidem leges ferebantur, & conciones habebantur. *Pison. Man.*

4 Tribuni plebis decem creabantur, quorum potestas major semper erat in vetando, hoc est, interdicendo, quàm jubendo: nam etiamsi cæteri omnes rogationem alicujus legis ad populum ferrent, unius tamen Tribuni intercessio, ne lex illa perferretur, impediebat. Cùm itaque *M.* Octavius collega, diversæ partis studiosus, Graccho intercederet, ille in eum furorem exarsit, ut novo exemplo ei potestatem lege lata (nihil enim collegam, quod alii scribunt, violavit) adimeret, aliumque in ejus locum suæ factionis hominem Q. Mummium surrogaret: atque hac ferociâ multùm plebis animos à Graccho alienatos fuisse invenio.

5 Triumviros, qui agros plebi lege sua dividerent, quippe quotannis crearentur, ut judicarent qua publicus, qua privatus ager esset, lege sanxerat, seque & Caium fratrem, & Appium Claudium socerum primos Triumviros creavit. Imperium nimis impropriè pro Tribunatu dixit: est namque Imperium belli gerendi potestas, populi jussu alicui commissa.

6 Scipio Nasica, cùm segniter P. Mucius ageret, & seditio glisceret, sequi se jussit qui Remp. salvam vellent: atque ita auctore Scipione à nobilitate in Capitolio Gracchus occisus est, ictus fragmentis subselliorum, & inter alios, qui in eadem seditione cæsi erant, insepultus in Tiberim à Lucretio ædili, qui inde *Vespillo* cognomen invenit,

invenit projectus est. P. Mucius arma, quæ privatus P. Scipio sumpserat, ea, Tit. Graccho interempto, jure optimo sumpta fuisse defendit.

ARGUMENTUM CAP. XV. LIB. III.

C. *Gracchus assertor legum fratris sui, seditionem movet, & Opimii Consulis opera occisus est.*

COMMENTARIUS.

C. Gracchus decennio post fratris cædem Tribunatum plebis capit, & seditiosis legibus latis Rempublicam biennio perturbat. Cùm Minucius Rufus Tribunus plebis Gracchi leges, qui jam Tribunatu abierat, abrogaturus esset, occupatum est ab utraque parte Capitolium. In ea turba Atilius Opimii Consulis minister occiditur. Senatus ejus cæde graviter offensus, mandat L. Opimio Consuli, ut videat ne quid Respublica detrimenti capiat. Ita Opimius postridie armato Senatu atque equitibus, in forum descendit: Gracchus, ac Fulvius Flaccus, is qui antè de Gallis triumphaverat, cum suis Aventinum obtinuerunt. Cùm de conditionibus pacis frustra per Fulvii filium legatum actum esset, Gracchus ab Opimianis *Aven*tino armis pulsus, unà cum Fulvio & duobus ejus filiis interfectus est, caput ejus ad Opimium delatum auro redemptum est. Sunt qui Gracchum Philocratis servi sui manu confectum scribant. L. Opimius, etsi crudelissimè in Gracchanos sævisset, & ob id à

P. Decio

P. Decio Tribuno pl. accusaretur, tamen eum populus Romanus semper periculo liberavit. Sed cum postea muneribus à Jugurtha Numidiæ rege corruptus, populi Romani majestatem imminuisse accusaretur, ejus sævitiæ memoria adhuc eadem invidia deflagrans, judicio publico condemnatus, in exilio & ignominia Dyrrachii consenuit, & mortuus est.

Errat in eo Florus, quod caput hujus Gracchi *sacrosanctum* vocat: jam enim Tribunatu abierat Gracchus quare abdicato magistratu sacrosanctus esse desierat. Promulgatum erat, si quis Caii caput adferret, quod æquale auri pondus ipsi de publico rependeretur. Septimuleius itaque, ejus familiaris, illud pilo transfixum ad Opimium Consulem retulit, plumboque in cerebri detracti locum infuso, ita ut septendecim librarum & semissis penderet, parricidio etiam suo Rempublicam avaritiáque circumscripsit.

Plutarch.
Plin.l. 33.

ARGUMENTUM CAP. XVI. LIB. III.

Appuleius Saturninus Tribunus plebis ad Gracchi leges sanciendas etiam Senatu juramento coegit Metellum, cùm jurare in eius legem recusaret, in exilium pellit. Ejus tandem furores à Mario & Consule Senatus consulto repressi sunt, ipseque cum suis factiosis hominibus occisus est.

COMMENTARIUS.

L. Appuleius Saturninus dolore factus est

est popularis, quia in annonæ caritate Quæstorem se à frumentaria procuratione Senatus amoverat. Cepit itaque Tribunatum plebis Mario 3 Consule, atque ejus potissimùm operâ Consul 4 factus est. Cùm Saturninus à Q. Metello Numidico censore, Senatu ob vitæ dedecora motus esset, eam ignominiam ulturus, Tribunatum plebis Mario 5 Consule petiit iterum, atque novem jam creatis Tribunis, cùm ipsi candidato A. Nonius competitor obstaret, ut ejus cæde occupandi Tribunatus facultatem adipisceretur, eum è caupona, in quam ipse confugerat, extractum, auxiliante C. Mario 5 Consule interfecit, & Tribunatum plebis occupavit.

Cic. de Respons. Aruspic. Plutarch. in Marte.

Quinctium quendam, qui se Gracchorum fratrem ob oris similitudinem mentiebatur, Q. Metellus ut insititium censu, contra vim incitatæ multitudinis prohibuit, eum Saturninus, quia populo gratum ob Gracchorum memoriam sciebat, sibi collegam tertio quem ceperat Tribunatu cooptavit, quem primo magistratus sui die periisse in seditione invenio. Hominem sine tribu, hoc est, servum, aut, ut alii scribunt, fugitivum. Libertini enim tribum habebant, Esquilinam, aut quamcunque Urbanam, in qua censebantur: sine nomine, hoc est, ignobilem, obscurum.

Cic. Sext. Valer. l. 9. Appian. de bello civili.

2 In Tribunatu secundo legem ex Marii 5 Consulis auctoritate promulgavit Saturninus, ut quem agrum Marius in Gallia, pulsis Cimbris, armis vindicâsset, is populo Romano divideretur. In eámque, ubi à populo accepta esset, à singulis Senatoribus jurari voluit; qui non jurasset, ei viginti talentorum

rum mulctam irrogavit; Metello, in popularem legem jurare nolenti, cùm à bonis civibus defenderetur, ne cædes fieret, maluit de civitate quàm de sententia discedere; profectò ei C. Marius consul aquâ & igni interdixit, atque captatam hucusque ultionis occasionem Saturninus exercuit. Metellus Smyrnæ exulavit, sed proximo anno ab exilio ingenti civitatis favore restitutus est, M. Antonio & A. Postumio Coss. anno 654. In frumentariæ etiam legis rogatione Q. Cæpionem, cùm Quæstor urbanus esset, Saturnino restitisse scribitur ad Herennium. *Epitom. 69 Cic. post. redit.*

3 Saturninus cum 3 Tribunus plebis designatus esset, C. Memmium consulatûs competitorem, quem actionibus suis adversari judicabat, interfecit, ut C. Servilium Glauciam Prætorem urbanum, suæque factionis studiosissimum Consulem crearet. Qua audacia commotus Senatus Mario mandavit, videret, ne quid respublica detrimenti acciperet, quo Senatus consulto difficillimo Reipublicæ tempore plena Imperii potestas Consulibus tradebatur. Itaque Marius Glauciam Prætorem, Saturninum Tribunum plebis, & Saufeium Quæstorem armis in Capitolium compulsos obsedit, ac incisis aquæ fistulis, ad deditionem compulit, & contra fidem omnes uno die interfecit. Saturninum à C. Rabirio Senatore occisum, & ejus caput per convivia circumlatum esse, auctores habeo. Quare postea perduellionis, à T. Labieno accusatus, cujus patruus Q. Labienus cum Saturnino occisus fuerat, à Cicerone tunc Consule defensus est, & populi judicio absolutus.

Q 4 Quibus

4 Quibus aqua & igni interdictum erat, iis pœna exilii, etsi non nomine, re tamen ipsa irrogabatur: siquidem earum rerum usu privati, quæ maximè ad vitam sustentandam sunt necessariæ, abire ab urbe cogebantur.

ARGUMENTUM CAP. XVII. LIB. III.

DRusus dum judicia inter Senatores & Equites communicare, & socios civitate donare contendit, utrumque ordinem non sine magno motu offendit, & incerto percussore in turba occiditur.

COMMENTARIUS.

M. Livius Drusus, vir nobilissimus, eloquentissimus, & sanctissimus, eo consilio tribunatum plebis cepit, ut summa ope niteretur pro Optimatibus, quorum opes Gracchanis legibus fractæ erant: legem itaque rogabat, qua communicato inter Senatores & Equites judicio ordines in concordiam redigeret; sed collegarum improborum intercessione impeditus, Senatorum inconstantia & levitate deceptus, quando bene cœpta malè cedebant, convertit animum ad dandam Italiæ civitatem, quam promissam cùm præstare non posset, Latinis propterea ac Senatui & Equitibus oblatas leges infensus, in atrio domus suæ incerto percussore, quem tamen C. Varium Cicero nominat, occisus est, & nihil de ejus morte populus consultus, nulla quæstio à Senatu discreta est, invidia cædis apud Phi-

De natura Deorum. 3.

lippum

lippum & Cæpionem fuit. Livium etiam Drusum hoc in tribunatu suo octavam partem æris argento miscuisse Plin. scribit lib. 33.

1 Varro apud Nonium in dictione, *Biceps* eisdem ferè verbis citatur: Gracchus Senatui iniquus, equestri ordini judicio tradidit, ac bicipitem civitatem fecit; discordiarum civilium fontem. Pertulit eam legem *C.* Gracchus dejecto ab intercessionis auxilio Senatu, & conscientia ignominiæ & infamiæ qua ob judicia corrupta flagrabant, quod Aurelium Cottam, Salinatorem, *M.* Aquillium repetundarum reos capitis pecuniis apertè absolvissent. Narrant autem Gracchum accepta hac lege dixisse, *se penitus nervos Senatorii ordinis incidisse*, quod verè ab ipso usurpatum fuisse res postea comprobavit: nam judiciorum auctoritate à Senatoribus translata, equites de civibus Romanis, Italicis, & Senatoribus ipsis judicabant, mulctam, ignominiam, exilium irrogabant: quare eos verè dominos Optimatibus præposuit. Equites etiam cum Tribunis pleb. conspiratione facta in comitiis coibant, atque ab iis omnia quæ vellent impetrabant, atque ita Remp. universam in potestate habebant; Senatus dignitate sola, eaque enervata, equester ordo potentia & opibus florebant. *Appianus.*

2 Metellum à Saturnino in exilium fuisse pulsum jam diximus. P. Rutilius Rufus, qui Consul fuerat cum C. Manilio anno 648 vir innocentissimus, lege repetundarum interrogatus, & conspiratione equitum qui tunc judicabant, ex invidia condemnatus est; quod cum Q. Mucio Scævolæ in Asia *Velleius. Asco in Divin. Epit. 70. Seneca. Val. Max.*

Cic. Brutus legatus fuisset, Asiaticos à publicanorum (qui equites erant) injuriis defendisse; quare omnes civitates Asiæ, legatos secessum ejus opperientes, & ad se ut veniret invitantes, obviam miserunt; à Sylla etiam revocatus, longiùs ne quid contra leges faceret, in exilium recessit, Smyrnæ eum exulasse in Bruto scriptum est.

In Bruto Oratore. Q. Servilius Cæpio Consul anno 648 legem tulit, qua Senatoribus & equitibus inter se communicata sunt judicia, quam *Serviliam* Cicero vocat, at idem equitum animos propter judiciorum communicationem à Cæpione alienatos affirmat. Eam tamen legem aut non acceptam, aut non observatam, aut paulò post cum publico judicio Q. Servilius Cæpio ob rem malè cum Cimbris gestam damnatus esset, abrogatam esse verisimile est: alioquin quid opus erat, quod eam Drusus post annos quindecim denuo referret? Inter Cæpionem & Drusum ex annulo in auctione venali inimicitias cœpisse, unde origo *socialis* belli, Plin. lib. 33. scribit. At hic Cœpio ab illo alter est: hic enim ejusdem cum equitibus factionis & popularis, ille nobilitatis & Optimatium studiosus. Hic proximo anno sociali bello à Popedio circumventus & cum exercitu cæsus creditur.

4 Ambitus sive Ambitionis accusabantur, quicunque honores malis artibus affectabant: quod crimen apud Romanos variis legibus coercitum est. Severa erat Calpurnia consularis, quæ pecuniariam quoque pœnam habebat, cui postea derogatum est, etsi abrogata non fuerit. Præmium accusatoribus erat, ut si ambitus ipsi damnati essent

sent, aliamque in genere culpam demonstrâssent, ii in integrum restituerentur. Aut quòd si accusator magistratum in judicium vocâsset, ejusque culpam judicibus probâsset, reus magistratum amittebat, accusator in ejus locum, si per ætatem & leges licebat, sufficiebatur. *Aut* tribus permutationem accusator petebat, si modò ea tribus in qua reus censebatur, nobilior esset quam tribus accusatoris. Lex Tullia consulatis etiam ambitus condemnatis, decennio aqua & igni interdicebat. Aufidia tribunicia hoc à cæteris novi habebat, ut qui nummos in tribu promisisset, si non dedisset, impunè esset: sin dedisset, ut is quoad viveret, singulis HS. 3000 deberet. Lex Julia pœnam capitalem sanxit, qualem Polyb. Romæ suo tempore fuisse testatur, vel ex more, vel ex lege. Cum itaque Coss. quinque ferè menses antequam inirent designarentur (designabantur enim Julio, inibant sequenti Januario) eo ferè tempore per competitores ob prædicta præmia de ambitionis crimine in ipsos inquirebatur. *Pro Cluentio.* *Pro Balbo.*

15 Ambiguum est, quem de familia Scaurorum designet. Cicero M. Aimilium Scaurum ambitùs, à P. Rutilio, consulâtus sui competitore accusatum & absolutum fuisse: eundemque Rutilium à Scauro vicissim ob idem crimen in judicium vocatum fuisse scripsit. Eundem Senatus principem, & à Jugurtha muneribus corruptum; Salustius *testatur*. M. Aurelium Scaurum suffectum fuisse collegam Sulpitio Galbæ, cùm illius collega antequam iniret, mortuus scribatur, & istum, cùm legatus C. Manlio Consuli contra Cimbros esset captum, & à Bolo Cimbrorum *In Bruto.* *Epit. 67.*

rege cùm ab iis in consilium evocatus, deterreret eos, ne *Alpes* transirent in Italiam digressuri, quòd diceret *Romanos vinci non posse*, occisum. De hoc ne an illo Scauro loquatur, mihi adhuc incertum est: nam Scaurum à Cæpione pro M. Scauro repetundarum reum fuisse factum ob Asiaticam legationem, scribit Asconius, non ambitus.

Pro Cornel. Balb. 6 Q. Marcium Philippum postquam calamitate sua cessisset Urbe, Nuceriæ civem factum esse Cicero scribit: licebat enim reo antequam sententiæ perferebantur, exilio spontaneo publicum judicium subterfugere. An de hoc Philippo Florus loquatur, mihi adhuc incertum est. De L. Philippo, quem paulò post Consulem Drusi jussu violatum inquit, non posse intelligi, ex Ciceronis Officiis manifestum est: quia ille gloriari solebat se sine ullo munere omnia adeptum esse, quæ haberentur amplissima: quæ gloria cum ambitione ex diametro pugnat.

7 *Leges* sunt *rogationes* quas populus Romanus universus, Consulibus, vel alio patricio magistratu rogante, jussit: *Plebiscita*, quæ plebs tributis comitiis, sine patribus, Tribuno plebis rogante, scivit. Plebiscitorum nomen cum legum auctoritate fuisse confusum post *Hortensiam* legem, qua ea, quæ plebs scivisset, omnes Quirites tenerent, sancitum erat, ex scriptoribus manifestum est: at locus postulat, ut ea quæ legum ferendarum more ex veterum auctoritate observavimus, hoc loco adferamus. Legitimæ rogationes habebantur, quando legem laturus magistratus, domi eam scribebat, & cum peritis consultabat, ne quid con-

tra populi rem aut voluntatem sanciret, ne pugnantia capita simul ferret, neve quid, quod vetus aliqua lex jussisset, si ferretur infirmaret (abrogabat tamen nova lex si perferretur veteri præterquam sacratis) ne curationem, potestatem, commodúmve aliquod ipsi sibi sua lege, aut collegis, cognatis, affinibus mandaret, ne pluribus de rebus, quæ non ejusdem generis essent, una rogatione, perferretur, Scriptam ita Legislator Reipub. studiosus antequam promulgaret, Senatum consulebat, popularis verò, contempta Senatus auctoritate, legem rogabat. In publico inde ponebatur lex, hoc est, promulgabatur, eo consilio, ut inspiceret, qui vellet, & judicio suo disquireret, non solùm ut intercederet antequam ferretur, verùm etiam an antiquanda, an jubenda sibi suo suffragio videretur, aut legislatorem de corrigenda, vel non roganda lege moneret. Spatium promulgationis erat trinundinum, hoc est, per trinas nundinas: cum enim nundinarum causa ex agris cives in urbem convenirent, per trinundinum leges patere, ut à rustica plebe ter legi cognoscíque possent, voluerunt. Post tertias nundinas magistratus populum convocabat: ibi cum legem præco subjiciente scriba recitasset, tum quidam primùm qui legem rogabat, populo suadebat ut rogationem acciperet, sed post eum alii: primum privati, permittente magistratu (nec enim aliter concionari privatis licebat) inde magistratus, ne si privati eos qui magistratum gerebant, ante audissent, ab eis dissentire non auderent: tum quidem si qui legi intercedere (quod proprium Tribunis pleb. erat) hoc est, vetare ne perferretur, vellent, potuerunt, dum sitella deferrebatur, dum

Licinia. Æbutiæ. Cæcilia. Didia.

Dionysius Cic. Phil. 5. pro domo sua.

æquabantur sortes, dum sortitio fiebat. Tribubus vel centuriis in sortem conjectis, quæ prior exibat *prærogativa* dicebatur. Populo tabellæ binæ distribuebantur, quarum altero, quæ abrogabat legem A. hoc est, antiquo, id est, antiqua volo, nova non probo: altera V. R. hoc est, uti rogas, habebat. Atque cum centuria sive tribus Tabulam pro sua quisque voluntate in cistam conjecisset, suffragia in utramque sententiam dinumerabantur, numerúsque eorum punctis notabatur unde ejus centuriæ vel tribus sententia dignoscebatur, eâque à Præcone renunciabatur, & eadem in reliquis tribubus aut centuriis servata, ex majore tribuum centuriarumve numero vel antiquabatur lex, vel sciscebatur. Accepta omnium civium Jurejurando confirmebatur, & in æs incidebatur, & in ærarium ferebatur, legiq; nomen factũ est à gente legislatoris. Contra, siqua lex rogata esset ea ex senatu scõsulto à populo abrogatur.

8 Abrogare hoc loco pro obnunciare positum esse nullo exemplo videtur: obnunciare enim consul Tribuno, non intercedere poterat. Obnunciabat autem qui contra auspicia aliquid fieri, vel ex augurum monitu, vel quia populo ad suffragia discedente fulgur aut tonitru observatum erat, nunciabat quod solùm magistratui licebat. At à Philippo consule fuisse Livio Druso obnunciatum, ex eo verisimile est, quòd is à Senatu statim post mortem Drusi obtinuerit, quòd Liviæ leges omnes uno senatus-consulto tollerentur: nempe hujusmodi legibus non videri populum teneri Senatus decernebat, quæ contra auspicia latas esse augures monuissent.

9 Tribunorum plebis in privato, vel in Magistratu

Magistratu aliquo ad concionem ad populum admittendo, vel ab eadem prohibendo tanta potestas erat, ut non solùm de rostris concionantem, sed etiam de curru triumphantem detrahere Tribuno pleb. licuerit, vel etiam ad supplicium si liceret ducere: propterea quòd, cui vellet manus injicere sacratis legibus poterat; ipsi, cum sacrosanctus esset, nemo poterat.

ARGUMENTUM CAP. XVIII. LIB. III.

Italici toties promissâ civitate delusi, quod legibus Fulviâ & Liviâ obtinere non poterunt hoc armis vindicare conantur.

COMMENTARIUS.

Bellum hoc triplici nomine dictum apud scriptores invenio; *Sociale*, quia cum sociis populi Romani gestum est; *Marsicum*, quòd à Marsis primò commotum; *Italicum*, ab Italica urbe, quo nomine *Corfinium* dictum est, quia illo pro arce & concilii loco Italici hoc in bello contra Romanos utebantur. M. Fulvius Flaccus Consul ad spem civitatis donandæ primùm socios erexerat, hoc est, ut prærogatâ quam promulgaverat lege, Tribuum & honorũ petitionem consequerentur. Atq; Fulvius egit compulsus est, ut in curiam veniret: deinde partim monenti, partim oranti Senatui, ut ab incœpto Reipublicæ tam pernitioso desisteret, responsum non dedit: quare decreta ei provincia Gallia, Senatus illum ab eo consilio avocavit, ipseque cum triumpho domum reversus, se socium C. Graccho adjunxit, cum Strabo l. 5.

 quo

quo in eadem seditione à *L.* Opimio, ut di-
630 ctum est, occisus fuit. Livius Drusus eandem
632 legem perferre conatus est : sed ei civium, in quod incurrerat odium, impedimento fuit. Ergo Italici bis tanta spe dejecti, facta inter populos coitione adversus pop. Rom. conjurarunt Quare pop. Romanus saga sumpsit, ac bellum adversus Italicos jussit, Sexto Julio Cæsare & L. Marcio Philippo Coss. anno 662.

1 Municipiorum duplex apud Romanos scriptores genus invenio: primum, quod jure suo uteretur, & tantum munus honorarium inter cives Romanos obiret, hoc est, honoris causa in legione stipendium faceret, ut cives, non ut socii in auxiliis : illaque municipia sine suffragio dicta sunt. Alterum genus municipiorum fuit eorum, quibus cum suffragii latione civitas est data, hoc est, quibus honores dare & petere licebat, sed illi legibus suis spoliebantur, Romanis obstringebantur. Hinc *municipalia prodigia* vocat duces Italici belli ex municipiis oriundos.

2 Latinarum feriarum, vel Latinorum ludorum originem, pompam, & cæremonias Dionysius latè describit. Consules die initi magistratus, Jovis Opt. Maximi templum adibant, Latinas indicebant, ad diem condictam ferias celebrabant, Jovi Latiali sacrum solenne in monte Albaco faciebant.

3 Asculanum civem pro obside Italici fœderis ductum in urbem aliam, quidam indicaverat Servilio Cœpioni pro Consule agenti in Apulia, qui properè oppidum ingressus. Asculanosque solenne patrum celebrantes minis deterrere conatus ab eis interficitur, quod defectionem proditam intelligerent ; simul-

que

que Fontaius ejus legatus, & quotquot erant Asculi cives Romani, atque bona eorum direpta sunt. Itaque aperta jam conjuratione omnes arma corripiunt, Marsi, Peligni, Vestini, Merucini: eos sequuntur Picentes, Frentani, Irpini, Pompeiani, Venusini, Appuli, Lucani, Samnites aviti hostes, Latini, & quicquid populorum ultra Lirim usque ad sinum Adriaticum habitabat. Vtrinque armantur copiæ ad centum millia hominum, & à pop. Rom. utrisque Coss. L. Cæsari, & Rutilio Lupo imperium datum est.

4 Qu. Popedium Silonem hujus belli ducem fuisse Appianus etiam & Orosius testantur, qui dum transfugæ fidē magna fraude sibi præstruxerat, cum majore perfidia Cæpionem in insidias cum comitatu suo pertractum occâdit. Popedii exercitum Cæcilius Metellus adortus prælio vicit, in quo etiam ipse Popedius cæsus est.

5 Licinus Crassus Cæsaris legatus à M. Lamponio Italicorum duce, octingentis ex ejus exercitu occisis fuga in Grumentum Picentinorum oppidum compulsus est.

6 P. Rutilius Lupus consul, unà cum C. Mario legato, duos pontes non longè inter se distantes super Lirim construxerat, ad trajiciendas copias, quibus Vettius Cato Marsorum dux sese cum exercitu opposuit, cumque propius ad Marii pontem movisset, insidias noctu circa P. Rutilii trajectum, quem ipsi permisit disposuit; cæsis itaq; multis, multos in flumen præcipites agit Rutilius Consul in capite saucius, paulò post ex vulnere moritur. Marius, ubi eam cladem ex cadaveribus prono flumine ad sua castra delatis intellexit, properat ad hostium castra, eaq; expugnat, &

calamitatem

calamitatem acceptam castigat. Consulis cadaver in urbem relatum, magnum luctum civibus & consternationem attulit: quare Senatus-consultum est, ut posthac defunctorum corpora ibi sepelirentur, ubicunque cecidissent. Ita Appianus.

lib.5.c.17. 7. L. Julium Cæsarem consulem à Verrio Catone, cæsis 2000, in Æserniam populi Romani sociam urbem compulsum fuisse, Appianus scribit, eundémque copiis undique contractis, contra Samnites fœliciter pugnasse, & ob eam victoriam Romæ saga esse posita, Orosius etiam testatur. Quare hic alios esse secutum Annales Florum oportuit, quia ea de L. Julio Cæsare scribit, quæ alii de Rutilio Lupo memoriæ prodiderunt. Accedit ad criminationem Flori, quòd Annales Consulum hunc Julium Censorem cum Lucinio Crasso in proximum annum nuncupent, & Rutilium Lupum in prælio occisum testentur.

Appian. 8 Etruscorum animos, dum moliuntur bellum, à Senatu Romano in amicitiâ civitatis donatione fuisse præoccupatos alii scribunt. Sed L. Porcionem Catonem Consulem rebus prospere gestis, fusisq; aliquoties Marsis, dum castra eorum ad Fucinum lacum expugnat, fraude C. Marii, cujus patris victoriam Cimbricam Cato dicteriis extenuaverat, in turba occisum esse Orosius scrib[it].

lib.5.c.17. 9 A. Gabinium adversus Lucanos benè pugnâsse, multa oppida expugnasse; sed dum castra illorum obsideret, interiisse, apud alios scriptores observavi.

10 Sylla legatus Samnites prælio fregit, & bina eorum castra expugnavit. Ipse tot successibus invitatus, & cùm post præturam etiam hoc bello feliciter gesto illustratus esset,

consulatum in proximum annum petiit; cúmque honorem undequinquagesimo ætatis anno omnium pene civium suffragio assecutus est.

11 Pompeius Strabo Consul Picentes & Asculanos, qui hoc bellum concitaverant, edomuit. Cùm enim diu obsedisset Asculum, erumpentem hostem vicit, decem & octo millia Marsorum cæsa, capta tria millia; Asculo occupato, præfectos & centuriones, cunctósque principes eorum virgis cecîdit, securíque percussit, atque de Picentibus & Asculanis triumphavit; & teste Appiano de Marsis, cum neque de Marsis, neque sine Marsis, antea triumphasset. Hic Cn. Pompeius pater erat Cn. Pompeii Magni, ipse post biennium in bello civili Cinnano fulmine ictus interiit, lectum eius populus diripuit, corpus unco traxit. Hanc invidiam sibi conflaverat, quia Qu. Pompeium Rufum Syllæ collegam, ad exercitum ab ipso, quem aliquandiu invitâ civitate obtinuerat, accipiendum contendentem, seditione, quam ipse Strabo excitaverat, sacrificare incipientem adorti, in modum hostiæ mactaverat: & hoc primùm anno, Strabone authore, sanguine consulis Romanorum militum manus contaminatæ fuerunt. *Valer. Maxim. Velleius. 11.569.*

ARGUMENTUM CAP. XIX. LIB. III.

Summatim servilia bella recenset, ab Urbe liberata usque ad annum 654, quo in Sicilia per M. Aquillium proc. cum servis debellatum est.

COM.

COMMENTARIUS.

Herdonius Sabinus, convocatis ad arma exulibus, & servis ad libertatem, Capitolium noctu occupaverat anno 293. quod dum Valerius Poplicola armis recuperat, cecidit; & Herdonius eo in prælio interfectus est. Eodem etiam tempore laborabatur in Vrbe magno motu inter patres & plebem C. Terentio Arsa Tribuno plebis legibus in patrum servitium promulgandis omni studio incumbente.

Liv. lib. 2.

1 *Tumultus* propriè est ex subito bello tanta perturbatio, ut major inde timor oriatur; dictus, quasi *timor multus*. Tumultu & Senatus consulti decreto justitium indicebatur, saga sumebantur, delectus sine vacationibus habebatur, tam in Vrbe, quàm in Italia.

Philip. 8.

2 Tres Consules in Sicilia rem gessisse contra servos invenio; C. Fulvium Flaccum quo eventu tamen, quia rerum memoria hîc periit, parum compertum habeo. L. Pisonem Flacco successisse, qui octo millia servorum interfecit, quos capere potuit, patibulo affixit. P. Rupilius Pisoni successit, qui cum fugitivis debellavit ac bello confecto provinciam ordinavit. Hîc igitur vitiosè Perpenna pro P. Rupilio scriptum est.

Cic. in Verrem.

Gal. lib. 5.

3 *Ovatio* minoris triumphi genus est, quod concedebatur Imperatoribus, cùm aut bella non ritè indicta: nec cum justo hoste gesta essent, aut cùm hostium nomen humile & indignum triumpho, ut servorum, piratarumq; videretur. Ovans nec curru vectus, nec trabeâ, nec togâ picta indutus, pedibus Urbem exercitu præeunte ingreditur, ut Dionysius

lib. 3.

nysius (qui *pedestrem triumphum* vocat ovationem) testatur. Itidem Massurius Sabinus apud Gellium prodidit: sequentibus eos non militibus, sed universo senatu. Myrtea coronatos fuisse, & usos, qui ovantes ingrederentur; ut qui triumphantes veherentur, laureâ; Plutarchus, Plinius, Festus, Gellius testantur. Ovationem Plutarchus ab *ove*, quam immolabant ovantes, ut triumphantes in Capitolio taurum, dictam esse contendit. *Plutarch. in Mario.*

M. Aquillium consularem (fuit enim collega Marii 5 Consulis anno 652) ovantem de bello fugitivorum in Sicilia confecto, Capitolium ascendisse Cicero scribit. *11 de Oratore.* Hic postea legatus à Mithradate rege captus, atque per contumeliam excruciatus est.

ARGUMENTUM CAP. XX. LIB. III.

Gladiatores, Spartaco duce, aliquandiu bellum dubio Marte gerunt cum Romanis: sed tandem à M. Crasso Proprætore debellantur.

COMMENTARIUS.

Gladiatores servi erant, qui in ludo suo à Lanistis pugnandi artem edocebantur, ut cùm munus gladiatorum à magistratu ipsi populo ad voluptatem præberetur, tunc illi à muneratoribus redempti in arena depugnarent, eâ quidem necessitate, ut vel adversarium victum conficerent, vel ipsi conficerentur: idque toties donec vel ætate emeriti, vel sæpiùs victores libertate & missione digni haberentur, & rude à Prætore donarentur, quâ

accepta

acceptâ ab omni depugnandi necessitate liberabantur. Causam tam atrocis & funesti spectaculi populo dati Julius Capitolinus duplicem refert: unum, quòd ita hanc devotionem contra hostes factam putarent, ut civium sanguine litato, specie pugnarum Fortunam satiarent: alteram, & verisimiliorem, ut tam cruento spectaculo cives Romanos adsuefacerent, ne in prælio similes casus exhorrescerent.

1 Lentulus quidam Barbatus magnam gladiatorum familiam Capuæ alebat, qui à quodam Spartaco Thrace persuasi, ut pro sua potiùs libertate, quàm pro spectatorum voluptate dimicarent, effractâ custodiâ, & armis quæ viatoribus obviis eripuerant instructi, Vesuvium montem occupârunt. Eorum qui ab ergastulo eruperunt, numerum varii variè recensent. Plutarch. in Crass. ὀγδοήκοντα δυοῖν δέοντας. App. ἑβδομήκοντα μονομάχους. *in civil. bell.* Livius, Eutropius, Orosius 74 recensent.

2 Claudium Plutarchum legatum habet Epitom. 95. κλωδίου στρατηγόν. Plutarc. 74. gladiatores eo, quo noster Florus refert, stratagemate à Clodii obsessione elapsos, eóque aliquot ejus cohortes, nec opinantes aggressos, loco pepulisse, testatur etiam Front. l. 1, cap 5.

3 P. Varinium Glabrum Prætorem Spartacus magno prælio vicit, ejúsque equo, ornamentis, & lictoribus potitus est. Furium ejus legatum cum duobus millibus profligavit. Cossinium alterum ejus legatum apud Salinas lavantem ex inopinato ferè oppressit, ejúsque impedimentis & castris potitus, fugientémque exercitum assecutus, occiso Cossinio, fudit fugavitque. Hinc jam celebrior

lebrior factus Spartacus, affluente undique turbâ, exercitum 70000 collegit.

4 Thurii urbs Locrorum in sinu Tarentino ad Sibarim fluvium, antè etiam Sibaris dicta, ubi Herodotus historiam suam scripsit, & mortuus sepultúsque est, Thucyd. lib. 5.

5 Crixus Spartaci socius ad Garganum montem à Gellio Consule unà cum 30000 fugitivis oppressus, & occisus est, atque manibus ejus parentavit Spartacus, trecentósque ex Gellii, & Lentuli Coss. exercitu captivos Crixo inferias misit. *Appia. bell. civil.*

6 Muneratores & muneratorii dicebantur qui ludos gladiatorios populo, emptis à Lanista gladiatoribus suo sumptu exhibebant.

7 Cùm Spartacus per Apennium in Galliam properaret, Gellius Consul præoccupato itinere eum exclusit, Lentulus consul à tergo ejus vestigiis inhærebat: sed ille singulos per occasionem aggressus repulit, quibus trepidè fugientibus, eorum castris cum omnibus simul impedimentis potitus est.

8. C. Crassus Galliæ Cisalpinæ Prætor circa Padum cum decem millium exercitu erat, qui Spartaco obviam profectus, ac prælio commisso fugatus, & ægrè elapsus est.

9 Mirmillones & Retiarii gladiatores erant, qui inter se in arena committebantur: *Retiarii* dicti erant, quia *reti* variè suos adversarios implicabant & capiebant.

ARGV-

ARGUMENTUM CAP. XXI. LIB. III.

Marius ambitione ardens, Sylla imperium per Sulpitium Tribunum plebis abrogat. Sylla armatus urbem invadit, Marium, & ejus factionem expellit. Sulpitium occidit. Cinna Marium exulem revocat, uterque crudelissimè Senatum lacerat. Sylla ex Asia reversus, omnium crudelitatem cruenta illa proscriptionis tabula superat.

COMMENTARIUS.

L. Cornelius Sylla natus familia nobili, sed jam majorum ignavia extincta (sextus enim erat à Cornelio Rufino, qui bello Pyrrhi inter celeberrimos duces fuerat) diu ita se gessit, ut nullam petendi consulatus rationem habere videretur; deinde post præturam bello illustratus Italico, & ante in Gallia & Numidia legatione sub Mario, qua eminentissimos hostium duces fuderat, ex successu animum sumpsit, petensq; consulatum pene omnium civium suffragiis anno ætatis undequinquagesimo Consul creatus, Asiamque & Mithradaticum bellum sortitus est. C. Marius incredibili ardens ejus belli gerendi cupiditate, P. Sulpitium Tribunum pleb. impulit, ut lege lata Syllæ (qui adhuc in Campania socialis belli reliquias persequebatur) imperium abrogaret, atque in se transferret. Quam legem cùm P. Sulpitius Qu. Pompeio Consule & Syllæ collega adversante, ita tulisset, ut filium etiam Consulis Syllæ generum occideret: Sylla irritatus Romam exercitum

tum deduxit: & inimicis prælio superatis, Urbem ingressus, arcem Capitolinam tanquam victor insedit, atque ex Senatus consulto 12 inimicos suos hostes judicatos Urbe expulit, inter quos P. Sulpitius legislator servi indicio extractus à villa, occisus est. Sylla deinceps statum civitatis ex sua sententia ordinavit.

1 Marius pater fuga elapsus, cùm equites Syllani ipsum insequerentur, ut vitæ suæ consuleret, se in *Minturnensium* paludes demerserat: inde equitum strepitu territus emergens deprehensus, & Minturnas abreptus est. Minturnenses ejus dignitatem reveriti ipsum dimittunt, & officiis fugientem prosequuntur; ille se in lembum piscatorium conjiciit, & inter navigandum amicos aliquot colligens Meningem petit, cùm hinc in Africam vela convertisset, naufragus & exul ab ea provincia, ut hostis populi Romani à Prætore Sextilio (dum tantus imperator in ruinis Carthaginis fortunæ telis oppressus jaceret) prohibitus est. Ibi filium à Numidiæ regis insidiis unà cum sociis elapsum recepit, & in Cercinam insulam navigat. Cum ibidem intellexisset Cinnam, qui suarum partium erant, & Cn. Octavium Consules novis seditionibus turbare rempublicam, Cinnámque, Consulatu ipsi per vim abrogato ejectum, Italiam petit, & Cinnæ se conjungit, & redditu suo Senatum cunctum pene delevit. *Cic. Pison.* *Plutarch. in Mario.* *Appian. de bello civili.*

2 Alteram causam hujus seditionis invenio, quòd cùm civitas aliquot Italicis ita data esset, ut non in 35 Tribus veteres novi cives censerentur, sed in novas alias decem conscriberentur, ne novorum civium multitudo

tudo ac potentia, veterum in comitiis auctoritatem labefactaret: Cinna tamen, ut ab Italicis gratiam iniret, eos se omnes in XXXV Tribus distributum esse professus est, quo nomine ingentem ex tota Italia multitudinem Romam accivit, cùm autem hanc rogationem per vim perferre vellet, à Cn. Octavio collega, qui veterum civium causam susceperat per seditionem Urbe pulsus est, & cùm ad solicitandas Italicas civitates circumiret, ex Senatus consulto magistratu abdicatus est, In ejus locum L. Cornelius Merula flamen dialis factus; qui capta urbe à Cinna & Mario, cùm se consulatu abdicasset, incisis venis, sponte vitam finivit, nec alius flamen dialis intra annos duos & septuaginta suffectus est, teste Tacito lib. 4.

3 M. Antonius orator Consul fuit cum à Posthumio Albino anno 654 Censor cum L. Flacco anno 656. hunc Cicero ut eloquentissimum, prudentissimum, sapientissimumque virum ubique commendat, atque is eloquentiæ gloria omnes honores populi suffragiis assequutus est. Cùm autem Mariani & Cinnani milites, ut ab iis percussores ad M. Antonium immissi in ejus cubiculum irrumperent, aliquandiu sua eloquentia ipsorum mucrones in se districtos cohibuit: sed à superveniente Annia caput ejus præcisum est, quod suis manibus inter epulas Marius per summam animi ac verborum insolentiam aliquandiu tenuit, & deinde in rostris exponi jussit.

4 L. & C. Cæsares fratres occisos esse Appianus refert, Atiliumque Serranum Lucii germanum: item C. Numitorium &

M. Bæ-

M. Bæbium in via obvios esse trucidatos. P. Crassus in fuga filium interemit, ne veniret vivus in potestatem prosequentium, quos ne ipse quidem effugere potuit.

5 Catulus, qui Cimbrico bello Marii collega fuerat, dum sibi moriendum esse intellexit, ut se à ludibrio inimicorum vindicaret in cubiculo suo recens calce illito nec dum persiccato, prunis ingestis sponte sua suffocatus est, atque ita trium ætatum tres oratores, M. Antonius, Q. Catulus, C. Julius crudelissimè sunt interfecti.

6 Plutarchus in Mario, ὅτῳ ἀσπασαμένῳ μὴ προσαγορεύσειε μηδ' ἀντασπάσαιτο, τοῦτο αὐτῷ σύμβολον ἦν ἀποσφάττειν ἐν ταῖς ὁδοῖς, *Cicer. in Brut.*

7 Marius Consul 7 renunciatus, intra dies quam inierat tredecim, morbo laterali, & phrenesi consumptus est, cùm ageret annum septuagesimum. Quarto etiam consulatu suo L. Cinna cùm bellum contra Syllam ab Asia victorem revertentem pararet, dum milites suos, ut in Dalmatiam trajicerent per vim ut Syllæ venienti occurreret, cogere vult ob nimiam crudelitatem ab exercitu suo lapidibus Anconæ concisus est. Plutarchus ita: Cn. Pompeius, qui postea Magnus appellatus est, juvenis in castra Cinnæ venit, à quo cùm esset falso crimine notatus, clam fugit: eo nusquam comparente, creditum est eum à Cinna fuisse interemptum, itaque qui vetere Cinnæ odio imbuti erant, eum impetu facto occiderunt.

8 Sylla compositis transmarinis rebus in Italiam cum 30 millibus armatorum adversus 200 millia & amplius hostium Brundisii appulit, atque hoc in bello insignem

nem animi fortitudinem oſtendit, quod dum per triennium Ginnanæ Marianæque partes Italiam obſiderent, ejus uxorem familiamque vix fuga ſervatam urbe ejeciſſent, bona publicâſſent, atque domum ejus diruiſſent: tamen ſibi frangendum hoſtem prius, quàm inimicos cives ulciſcendum exiſtimaret, nec interea ſe iis bellum illaturum diſſimulaverit. Q. Metellus Pius & Cn. Pompeius Strabonis filius cum parte exercitus ſe ad Syllam contulerunt: miſſis legatis qui de pace agerent, iiſque à Conſule C. Norbano violatis. Sylla ad Canuſium cum Norbano ſigna confert: deſiderata ſunt ex Norbani exercitu 6000. ipſe Capuam fugit.

9 L. Scipio alter Conſul, dum ſpe pacis à Sylla duceretur, interea per Syllanos ejus exercitus ſolicitatus, ſigna ad Syllam deſerto Conſule tranſtulit. Scipio & filius cùm interimi poſſent, incolumes dimiſſi ſunt. L. Scipio fluctibus Reipubl. ita expulſus, *Maſſiliæ* poſtea in exilio vixit, & à Sylla inter proſcriptos relatus eſt.

20 Marius iſte, filius Marii 7 Conſulis, an nepos fuerit, ex auctorum iſta tradentium varietate mihi incertum eſt. Appianus fratris Marii filium 27 annos natum, cùm Conſul crearetur, fuiſſe ſcribit. Sed Velleius Plutarchus, Eutropius, & alii C. Marii filium prodiderunt, quo nomine etiam in Capitolinis tabulis vocatur, fortaſſè per adoptionem: ipſe à Sylla non procul à Præneſte ad Sacriportum prælio ſuperatus fugit, & fune in mœnia ſubductus eſt. Sylla Præneſte circumvallavit, atque obſidioni Lucretium Offellam præfecit. Marius cum Præneſtini ſe dedidiſſent, per cuniculum captabat eva-

dere, septus undiq; ab exercitu, mortem sibi conscivit, cum Pontio Telesino fugæ comite stricto utrinque gladio concurrens: quem cum occidisset, ipse saucius à servo impetravit, ut se occideret, ejus caput ad Syllam missum pro rostris positum est, atque Sylla hac victoria elatus, Fœlicem sese deinceps cognominari voluit.

11 Cn. Papirius Carbo cùm iterum consul cum Cinna 4 consule esset, ne quem collegam sibi in Cinnæ à militibus suis cæsi locum sufficeret, auspiciis sæpe impeditus fuit, atque ideo solus per totum annum consulatum gessit; proximo deinde anno tertium Consul cum Calo Mario creatus, à Metello Pio non procul à Faventia superatus copiis suis spoliatur, ipse in Siciliam fugit, ibi à Pompeio captus, cùm muliebriter etiam fleret, interfectus est.

12 Marii consulis jussu L. Damasippus, vel, ut scribit Appianus, Brutus, Prætor Urbanus cùm Senatum vocâsset, omnem quæ in Urbe erat nobilitatem trucidavit: inter cæteros P. Antistium Cn. Pompeii socerum, C. Papirium Carbonem consulis fratrem, L. Domitium, & Q. Mutium Scævolam Pontificem maximum, fugientem in ædes Vestæ, in vestibulo occîdit: omnium cadavera in Tiberim projecta sunt.

13 Villa publica domus amplissima erat in campo Martio, in qua hostium legati, quibus in Vrbe hospitium non concedebatur, recipiebantur, & de publico alebantur: 7 millia peditum Syllæ jussu in ea jugulata esse D. Augustinus scribit. Valerius Maxim. quatuor legiones in Villa publica fuisse trucidatas numerat, Livius 8. millia, Plutarch.

De civ. Dei lib.3. c.2. l.9. c.2

Plutarchus 6 millia.

14 Sylla debellatis inimicis, cùm Urbem per suos milites occupâsset, proscriptionis calamitosissimæ inventor fuit, qua præmium percussoribus proscriptorum duo talenta constituit; latentiúmque indicibus, & pœnam eandem abditos celantibus interminabatur. Senatores primùm octoginta, Equites 1600 proscripsit, & omnium proscriptorum filios honorum jura lege lata privavit, aditúmque iis in Senatum obstruxit, ac ut suam tyrannidem maximâ potestate confirmaret, se *Dictatorem perpetuum* dici per L. Flaccum interregem curavit: atque cùm per annos tres multa hominum millia morte, multâ, atque omni contumeliarum & injuriæ genere acerbissimè vexâsset Italiam & totam Rempublicam rerum novarum studio perturbasset, dimisso à se publico præsidio, palam in foro dixit, *se omnium à se gestarum rerum paratum esse rationem reddere*: ipse proximo à Dictatura abdicata anno, ex pediculari morbo periit annos natus sexaginta: magnus ejus funeri honos habitus est, atque ipse in campo Martio, frustrà repugnante Lepido Consule sepultus est.

ARGUMENTUM CAP. XXII. LIB. III.

Q. *Sertorius proscriptus in Hispania ulteriore ingens bellum movit, sed domestica fraude octavo demum anno occisus* [...]

CO[...]

COMMENTARIUS.

Q. Sertorius, desperatis Marianorum rebus, in Hispaniam ulteriorem, quam Prætor sortitus erat, profectus est. C. Annius à Sylla Dictatore in Hispaniam missus, Sertorium primùm Carthaginem novam, inde in Mauritaniam compulit, pòst cum eo recedente ad Pityusam insulam navali prælio decertavit. Sertorius tempestate ad Gades delatus, voluntatem cepit navigandi ad insulas fortunatas, quæ in Atlantico Oceano extremæ versùs occidentem credebantur: sed bello Mauritanico, quo Cilices piratæ Mauritaniæ regem dare vellent, avocatus est, & inde victor in Lusitaniam reversus, eam ad bellum impulit, atque armavit, & ut multorum animos sibi religione quadam adstringeret, in castris cervum album tanquam Dianæ donum nutriebat, per quem nocte sibi omnia quæ gererentur in somniis nunciari simulabat.

1 Sylla Dictator consulem Q. Metellum Pium in Hispaniam contra Sertorium misit, qui vel ætatis, vel morum vitio nihil præclari cum Sertorio gessit. L. Domitius ejus legatus ab Herculeio quæstore Sertorii victus & occisus est. Itidem Manilius Proconsul è Gallia in Hispaniam cum tribus legionibus & mille ac quingentis equitibus transgressus infeliciter cum Herculeio pugnavit, castrísq; exutus in oppidum Ilerdam pene solus refugit.

2 Cùm Q. Metellus impar adversùs Sertorium videretur, visum est Senatui Cn. Pompeio privato adhuc & Equestri extra

ordinem imperium in Hispaniam dare, qui Gallis ipsius iter in Hispaniam prohibentibus, iter eorum internecione patefecit. Primum impetum Sertorii victoris novis quidem militibus, & multò paucioribus numero ad Lauronem sustinuit, Lauronem Sertorius inspectante Metello accedit.

3 M. Perperna Lepidi partibus, eo in Sardinia mortuo, fractis, magno cum exercitu ad Sertorium venerat. Sertorius & Perperna conjungunt copias: iste cum Metello congressus, fusus, fugatúsque est; ille Pompeium vicit, & in femore vulneratum profligavit. Iterum ad Seguntiam Sertorius Pompeium, Metellus Perpernam fudit; tertiò cùm se in Metellum Sertorius intulisset, superveniente Pompeio recessit; ac laboriosissimo bello ægrè tandem repulsus est Sertorius: ejus quæstor L. Herculeius à Metello cum omni exercitu concisus est.

4 Perperna Sertorio ex conjuratione domesticas insidias struxit, epulantem & accubantem confodiunt. Perperna exercitum Sertorii occupavit, & prælio cum Pompeio congressus, victus est; dum fuga salutem quærit, ab equitibus suis ad Pompeium ut percussor Sertorii retractus est, atque dum vociferatur multa se habere quæ ad Reipublicæ salutem pertinerent, Pompeio indicanda: epistolas enim eorum nobilium habebat, qui Sertorium ad invadendam Italiam invitaverant. Pompeius statim conquisitas omnes epistolas, ac ne lectas quidem aut inspectas comburi jussit: quo facto laudem invenit, & multos à metu liberavit: ipsúmque Perpernam antequam indicium alicujus rei effutiret, occidi jussit.

5 Calaguri-

5 Calaguris Vasconum in citeriore Hispania oppidum tam pertinaciter Pompeio restitit, quòd etiam uxores suas natosq; in alimentum verterint, & cadaverum reliquias salierint. Hoc bellum etsi cum Romanis imperatoribus gestum est, tamen quia cum Hispanis militibus pugnatum est, externum potius quam civile est habitum. Metellus & Pompeius de Hispania triumphârunt, sed Pompeius hoc triumpho adhuc eques Roman. ante diem quam consulatum iniret, curru urbem invectus est pridie Kal. Jan. 682. *Val. Max.*

ARGUMENTUM CAP. XXIII. LIB. III.

Marcus Lepidus dum Syllæ leges abrogare conatur, novo motu perturbat Rempublicam: ipse profligatus in Sardinia animi ægritudine perit.

COMMENTARIUS.

M. Aimilius Lepidus Consul cum Q. Catulo creatus, legem de actis Syllæ jam mortui rescindendis promulgavit, ut qui à Sylla proscripti fuerant, & civitatem, & bona sua recuperarent; cui cum Catulus collega, & boni omnes adversarentur, Lepidus à Senatu jurejurando adactus, bellum se patriæ non facturum, in Galliam ulteriorem, quam sortitus erat, profectus est, tanquam exacto consulatu bellum moturus.

1 Primus è Patriciis Corneliis Sylla igni voluit cremari: antea enim humari solent. *Cic. de leg. 2.* Cùm autem ipse victor acerbiore odio C.

Marii reliquias ad Anienem ſitas diſſipari juſſiſſet, timens ſimilem fortè caſum corpori ſuo poſſe accidere, cremari voluit.

2 Conſulatum alterum per vim petiturus Lepidus, cùm Etruriam ad arma commoviſſet, Galliam citeriorem per M. Brutum, ejus, qui Cæſarem interfecit, patrem obtineret, infeſta ſigna patriæ intulit. Poſt autem cùm Cn. Pompeius de M. Bruto à ſe Mutinæ occiſo Senatum certiorem feciſſet, magnam metus partem, qua Roma tenebatur, ademit. Hunc verò motum intra unam æſtatem ſuppreſſum fuiſſe Eutropius teſtatur.

3 Milvius pons ſupra Tiberim via Flaminia ab Urbe plus minus duobus millibus paſſuum diſtat in occaſum æſtivum: exſtructus eſt à M. Scauro Cenſore Syllæ tempore, ut Ammianus ſcribit.

LIBRI QUARTI

CAPUT I.

Catilinæ & ſociorum ipſius conjurationem exponit, & Ciceronis Conſulis in ea opprimenda vigilantiam: dehinc Catilinam à C. Antonio Conſule cum ſuo exercitu cæſum eſſe.

COMMENTARIUS.

1 L. Sergius Catilina Patricius, qui triennio etiam antea cum Cn. Piſone conjuraverat, cumque priore anno repetundarum interrogatus, hoc anno ambitus inſimulatus, repulſam conſulatus tuliſſet, cum P. Lentulo &

& C. Cethego Prætoribus, atque aliis multis de cæde Consulum, & Senatus, incendiis Urbis, & opprimenda Republica conjuravit.

1 Q Curius flagitiis atque facinoribus coopertus, quem censores Senatu probri gratia moverant, homo vanæ & futilis linguæ, conjurationis secreta apud Fulviam, cum qua ei vetus stupri consuetudo erat, effutiverat, ea, quæ & quomodo audiverat, compluribus narravit, ipseq; Cicero Consul multa pollicendo pellexit, ut Q. Curius consilia conjurationis Catilinariæ ipsi proderet.

2 M. Portius Læca à Salustio nominatur, in cujus domo Catilinæ dies exeundi, tum cæteris manendi conditio, tum descriptio totam per Urbem cædis atq; incendiorum constituta est. Ipse lege *Lutatia*, postquam Catilina cum exercitu cæsus esset, ex indicio L. Vettii equitis Romani postulatus, de vi publica condemnatus est.

3. 4. P. Cornelius Ser. F. Sylla, & P. Autronius Pætus cùm Consules in annum 688 designati essent; de ambitu postulati non inierunt, sed in eorum locum facti sunt L. Aurelius Cotta, & L. Manlius Torquatus, qui eos ambitus damnaverant. Ipsi eo dolore animi exasperati cum Cn. Pisone & Catilina conjurant, & Cottam & Torquatum Consules in Capitolio Kal. Jan. parant interficere, sed re per indicium cognita, ipsorum consilium diremptum est. P. Autronius & Servius, hujus Syllæ frater, de vi publica condemnati sunt. P. Cornelium Syllam Cicero defendit, & Hortensius.

5. L. Vargunteius Senator cùm C. Cornelio equite constituerat cum armatis hominibus nocte, quæ secuta est postridie Non.

Novemb. salutatum ire Ciceronem, & eum in suo lectulo confodere. Sed Cicero per Fulviam de dolo qui parabatur certior factus, non admisit salutatores tam perniciosos. Sunt & isti postea damnati lege Lutatia de vi publica. L. Cassium Longinum Salustius inter conjuratos etiam numerat.

6 P. Cornelius Lentulus Sura consularis, Consul enim fuerat cum Cn. Aufidio Oreste anno 682. & *Prætor* iterum, conjurationis per indicia convictus, in carcerem ex Senatus consulto, quod ex Catonis severiore sententia factum est, cum Cethego, Statilio, Cæpario, *G*abinio conjectus est; atque de iis supplicium, gula laqueo fracta, in Tulliano sumptum est. P. Lentulus ex libris Sibyllinis dicere solitus erat, Romæ tribus Corneliis regnum portendi, Cinnam atque Syllam antea, se tertium esse, cujus fatum foret Urbe potiri. Erat autem hic Lentulus M. Antonii postea Triumviri vitricus, hinc illud odium M. Antonii & Ciceronis enatum esse verisimile est, teste Plutarcho in Antonio.

7 VI. Idus Novemb. Cicero Senatum in Jovis Statoris ædem convocavit: venit eodem Catilina, eique nullus Senator assidere voluit; eâque pars subselliorum, ad quam ille accesserat, nuda & inanis relicta est. Tum Cicero Consul, sive præsentiam ejus timens sive ira commotus orationem habuit primam in Catilinam, qua eum ex Urbe egredi jussit. Catilina nocte intempesta cum trecentis armatis, lictoribus, & fascibus, imperii insignibus adhibitis, ex Urbe in Etruriam Fæsulas, in castra Manliana profectus est. Postridie quum Catilina profugisset, Cicero

Cicero orationem alteram ad populum habuit, qua gratulatur populo & Reipublicæ, quòd Catilina ex urbe sit profectus. Senatus Catilinam & Manlium hostes judicavit. Tertia deinde exponit, quod in Senatu actum sit. Quartam in Senatu Non. Decemb. habuit, in qua Cicero de duabus contrariis sententiis Cæsaris & Catonis ita disputat, ut non obscurè in severiorem inclinet.

ARGUMENTUM CAP. II. LIB. IV.

Cæsar, Pompeius, Crassus, coitione sibi dominationem confirmabant: Crasso à Parthis cæso, Pompeii & Cæsaris necessitudine ob Juliæ mortem abrupta, cum Cæsar priorem, Pompeius parem non ferret, civilibus armis cum totius orbis & urbis calamitate socer & gener contendunt, Pompeius in Ægyptum fugiens, perfidissimi regis inconstantia interfectus est. Cæsar victis inimicis Rempublicam occupat, & invidia affectati regni Optimatium conspiratione, post triennium in Senatu 23 vulneribus confectus est.

COMMENTARIUS.

M. Marcellus consul Cæsaris inimicus anno 702 ad Senatum retulit, ut Cæsari antequam ejus dominatio imperii continuatione confirmaretur, abrogata lege Pompeii & Crassi, successor daretur, ut exercitum dimitteret, & ne ejus absentis in petitione consulatus ratio haberetur. Sed Ser. Sulpitio ejus collega, & tribun. pleb. summa ope contra tendentibus: nemo in Marcelli sententiam

pedibus ivit. Sequenti deinde anno Cæsar veritus, ne C. Marcellus consul (qui Marcelli patruellis erat) efficeret, quod ille non potuisset, L. Paulum ejus collegam talentis mille quingentis sibi devinxit, ut ne quid contra se contenderet, sed C. Curionis Tribuni pleb. obæratissimi operam, antea consiliis suis adversantem, majori mercede redemit, qui cum de dimittendo Cæsaris exercitu referretur, ita quidem consensit, si & cæteri quoque ab armis descederent (qua exceptione Pompeium notabat, qui post Consulatum secundum Hispania bellum per legatos gerebat, atque hoc anno etiam Proconsul ad Urbem erat) atque amici Pompeii ne in eam sententiam discessio fieret, obsistebant. Quod verò duobus prioribus annis adversarii Cæsaris obtinere non poterant, hoc L. Lentulo Crure, & C. Marcello Coss. anni 704 initio perfectum est. Etenim in sententiam Metelli Scipionis, qui eam ex ipsius Pompeii ore promere videbatur. S.C. factum est, ut nisi ante certum diem Cæsar exercitum dimitteret, eum adversus Rempublicam facturum videri: intercesserunt M. Antonius, & Q. Cassius Tribuni plebis: itaque de imperio Cæsaris & de trib. plebis intercedentibus, acerbissimè instigante Pompeio est decretum. Factum etiam senatus-consultum ante diem 7 Idus Jan. darent operam Coss. Prætores, Trib. pleb. quique consulares essent ad Urbem, ne quid Respub. detrimenti caperet. Tribuni plebis statim servili habitu ab Urbe fugiunt, & Cæsarem, qui Ravennæ suis postulatis responsa expectabat, conveniunt.

1. Q. Metellus Celer consulis Africani collega fuit. Dione teste, & uterque consulatum

Pompeii

Pompeii auxilio, cuius legati in *Asia* fuerant consecutus est. Q. Metellum criticum Pompeio inimicum fuisse, quia ornamentum ejus triumphi subduxerat, ereptis per Tribun. pl. ejus captivis, supra cap. 7. lib. 3. exposuimus: eundem hoc anno in Galliam, ob motum Helvetiorum, legatum fuisse missum cum L. Flacco, & Lentulo Clodiani F. Cicero in 1. ad Atticum scribit.

2 Cum Cn. Pompeius acta sua à Senatu confirmari vellet, ut quæ in Asia bello *Mi*thradatico singulis regibus ac gentibus dedisset, rata essent, atque ea in re L. Lucullum cui successerat, & M. Catonem adversarios haberet, patribus offensus, Cæsarem ac Crassum sibi adjunxit Cæsarem, qui abjecto ex Lusitania triumpho, ut privati ejus ratio in comitiis consularibus haberi posset, sua opera consulem creat. Crassum aliis promissis implet. Ita inter tres civitatis principes coitio facta, eaque jurejurando firmata est, fore ut nemo nemini in Republica adversaretur, atque alius alium gratia, auctoritate, atque omni ope in iis quæ petiisset, adiuvaret: eam coitionem Varro historicus uno libro complexus *Tricipitinam* vocavit. Dio, Appian. Plutarch. Suetonius.

3 Pompeius consul tertium sine collega anno 701. postquam defensor esse Reip. cœperat, contendit, ut decem Trib. pl. ad populum ferrent, ut absentis Cæsaris in petendo secundo consulatu ratio haberetur, quo privilegio cum Pompeius pravitate aliorum, aut æmulatione alienatus, Cæsarem dissimulanter privaret, Senatúmque ut contra Cæsarem atrociùs consulerent, animâsset, & Cæsari nihil pro æquissimis postulatis quam iniquis-

sima responsa darentur; Cæsar populi beneficium, suamque salutem armis sibi asserendam decrevit.

4 More majorum præsentes & privati tantùm in Urbe nomen suum professi petebant magistratum: fuisset itaque Cæsari deo mittendus exercitus, ipséque inimicorum suorum ludibrio obnoxius, ut privatus coactus fuisset primi consulatus sui & administrati in Gallia imperii reddere rationem. Cato enim & Marcellus, tum Lentulus frequenter simul atque Cæsar ad Urbem privatus rediisset, nomen ejus delaturos jactaverant. Quare Cæsar inimicorum decretis, tum verbis *Antonii* & *Cassii* Tribuni plebis incitatus, exercitum ad suam dignitatem contra inimicos tuendam hortatur, trajecto Rubicone, qui Galliam ab Italia dividebat, Ariminum, quod extra provinciam ejus erat, proficiscitur, & quinque cohortibus, quas tunc solas habebat, ut apud Orosium testatur Livius, orbem terrarum adortus.

5 Corsinium oppidum in Pelignis, L. Domitius Ahenobarbus, cui Gallia, ut Cæsari succederet, Senatus consulto, & sine populi jussu decreta erat, 30 cohortibus tenebat. Pompeius Domitium obsessum, ut imparatus contra Cæsaris exercitum, negligere coactus, Cæsar die septimo oppido, & Domitio, Vibullioque Rufo, & aliquot Senatoribus potitus eos incolumes dimisit, & HS. sexagies, quod Domitius in publicum depositum advexerat, ut ipsi redderetur voluit, militésq; ejus apud se sacramentum dicere cum jussisset, eos cum Curione in Siciliam misit.

6 Cum Pompeio de casu Domitii nunciatum esset, Luceria Canusium proficiscitur, inde

inde Brundusium cum 20 cohortibus 8 Kal. Martii venit, quem Cæsar cum legionibus sex magna celeritate, ut eum in Italia opprimeret, consecutus, operibus & munitionibus expugnare contendit. Pompeius Consules cum magna exercitus parte, ne quid in Italia novi molirentur, in Epirum, Dyrrachium præmiserat: quos ipse, obstructo & munito prius Brundusio, ne Cæsar ejus fugam impediret, Kal. April. secutus est. Cæsar postero die oppidum ingressus, & impositis Brundusio custodibus, cùm à prosequendo Pompeio navium inopia tardaretur, ad urbem revertitur, & Senatum populumq; Romanum hoc novo civili bello, & fuga Pompeii consternatum confirmat, séque pacis, & otii publici studiosum testatur: sed cùm frustrà hoc se agere experiretur, in Hispaniam contra legatos Pompeii proficiscitur.

7 Imperitè Florus Cæsarem, primò ejus in Urbe adventu, re consulem fecisse scribit: cùm enim victor ex Hispania reversus Massiliam venisset, se Dictatorem à M. Æmilio Lepido Prætore, qui postea Triumvir fuit, dictum esse ex lege lata intellexit; quare ad Urbem profectus comitia consularia habuit, séque, quia ex legibus ei propter decennium à primo consulatu exactum, Consulem fieri liceret, consulem cum P. Servilio creat, & intra undecimum diem sese dictaturâ abdicavit.

8 Sanctius ærarium intelligit, in quo pecunia Gallici belli causa servabatur, cum exsecrationibus publicis eam motum non iri, nisi Gallicum bellum impenderet. Hoc Cæsar, frustrà obsistente L. Metello trib. pleb. effregit, pecuniámque abstulit, cavillans populum ea religione solutum, quia nihil esset qd

amplius

Dio. Plutarch. Appianus. Lucan. lib. 3.

amplius de Gallis metueretur, quos ipse perdomuisset. Dio, Plutarch. Lucanus universum ab eo ærarium expilatum scribunt. Plinius cum primo introitu in Urbem 26000 laterum aureorum, & innumerato pondo 300000 ex ærario protulisse scribit. Illud, si lateres aurei librales fuerunt, quinquagies quater centena millia numeramus. Orosius tamen summam istam lib. 6. multo angustiùs contrahit.

9 Siciliam Cato obtinebat: eò Curionem cum tribus legionibus Cæsar mittit. Cato ejus adventu cognito ex provincia fugit: questus in concione se projectum ac proditum à Cn. Pompeio, qui omnibus rebus imparatissimus non necessarium bellum suscepisset, & à se reliquisq; in Senatu interrogatus, omnia sibi ad bellũ apta ac parata confirmasset.

10 Valerium legatum Cæsar cum una legione in Sardiniam misit. Caralitani simul atque de adventu Valerii accepissent, M. Cottam Proprætorem ex oppido ejiciunt; ille perterritus, quòd omnem provinciam consentire intelligeret, ex Sardinia in Africam profugit.

11 Cæsar septem legiones tribus Pompeii legatis ita adscribit: Afranio tres, Petreio duas, Marco quidem Varroni ulteriorem Hispaniam cum duabus legionibus cessisse tuendam, quem Cæsar cum Afranium & Petreium exercitu exuisset, bello prosequutus est, cúmque una ejus legio ad Cæsarem transiisset, ipse ab ulteriore itinere interclusus, se cum legione altera Cæsari dedidit.

12 P. Dolabella Cæsaris legatus à Marco Octavio & L. Scribonio Libone Dalmatia pulsus C. Antonius se Octavio cum quindecim

cim cohortibus dedidit. Reliquam hujus rei historiam noster à Lucano Poeta lib. 4. mutuatus est.

13 P. Atius Varus, quem Cæsar Auximo profugum, Sulmone captum, dimisit incolumem, in Africam fugerat, atque ibi occupato Pompeii exercitu *Imperatorem* agebat. Sed à Curione Cæsaris legato profligatus est. Curionis confidentia usque adeò eo successu confirmata est, ut Jubæ Mauritaniæ regis cum magnis copiis adventum, temerè credens mediocres tantùm venire cum Saburra regis præfecto, ausus fuerit excipere, quare ipse à rege circumventus & occisus est, exercitúsque Cæsaris fugatus. Intercedebant autem Jubæ cum Curione privatæ simultates, quòd legem Trib.pl. promulgaverat, qua regnum Jobæ publicaverat. Juba hostis à Cæsare judicatur, à Pompeio Rex & Amicus salutatur.

14 Pridie Nonas Januar. à Brundusio Cæsar solvit cum septem legionibus, & postridie in Epirum appulit. Oricum maritimã Chaoniæ urbem ejectis Pompeianis & Apoloniam Taulantiorum, totámque Epiron recipit, & dum classiarios Pompeii milites undique à littoribus arceret, ad summam eos omnium rerum difficultatem coegit, usque adeo ut Bibulus officio maritimo præfectus, frigore et labore confectus, morbo consumeretur. Cæsar interea per internuncios compositionem Pompeio auferre non intermittebat, sed ab illo adulatorum suorum vocibus corrupto, nihil pacati referebatur.

15 Antonius cum tribus veteranis, & una tironum legione, et septingentis equitibus supra Lissum Dalmatiæ urbem, frustrà hostium classe insequente, appulerat. Eò Pompeius

ut

ut Antonium ex insidiis imparatum opprimeret, cum exercitu magnis itineribus proficiscebatur. Antonius per Græcos de Pompeii insidiis præmonitus se uno die castris continet, & Cæsarem venientem excipit. Pompeius, cum se persequente Cæsare Dyrrachium recepisset, Cæsarem prælio ita vicit, ut ille ob rei frumentariæ inopiam, castra inde in Thessaliam transferre coactus fuerit. Qua de causa Pompeius à suis Imperator salutatus est. Victus Cæsar, Pompeio non instante & urgente recentem victoriam, negavit eum vincere scire. Cæsar, Sueton. Plutarch.

16 Scævæ Centurionis scuto ad Cæsarem relato, inventa sunt in eo foramina (ut Cæsar, nisi mendosus est liber, scribit) 230, & in uno castello sagittarum 30 circiter millia à Pompeianis conjecta fuisse, quatuórque ex illa una sextæ legionis cohorte (quæ quatuor Pompeii legiones per aliquot horas sustinuerit) Centuriones, ipsúmque Scævam oculos amisisse. Ita Suetonius, Cæsar.

17 Criastinus evocatus erat in exercitu Cæsaris, qui superiore anno apud eum primum pilum in legione decima duxerat. Hic primùm lancea in Pompeianos contorta, acies commisit, fortissiméque omnium post Cæsarem se hoc prælio gessisse dicitur, cuíque præcipuam ad victoriam ejus diei operam navâsse Cæsar credebat. Evocati vocabantur milites, qui semel emeriti gratia Imperatoris sui, sponte iterum militabant.

18 Pompeius suis victoriam sine vulnere & incruentam tali stratagemate promittebat, quòd cum multo equitatu valeret, equites Cæsaris dextrum cornu à latere aperto aggressuri essent, & à tergo circumventam aciem

ciem perturbatámque propulsuri. Hoc Cæsar metuens, ex tertia acie sua singulas cohortes detraxit, atque ex his quartam aciem 3000 peditum audacissimorum instituit, quam equitatui Pompeii opposuit, monuitque ne ipsius injussu pugnarent: in ipsorum namque virtute ejus diei victoriam constare. Cum itaque Pompeiani equites à sinistro cornu erumperent, quartæ aciei Cæsar signum dedit, qui tanta celeritate & impetu se in Pompeii equites contulerunt, dumque facies ipsorum infestis hastis petunt (quod ex Cæsaris jussu ideo faciebant, ut formosos juvenes deformitatis periculo averterent) ut nemo eorum consisteret, omnésque conversi & fugæ incitati altissimos montes peterent.

19 Pompeius maxima clade victus, cum duobus Lentulis consularibus, Sextoque filio, & Cornelia uxore in naves è Mitylena recepta Ægyptum petebat, memor beneficiorum quæ in patrem ejus Ptolomæi, qui tum puer tredecim annorum regnabat, Alexandriæ contulerat. Pompeius in Ægyptum delatus, jussu regis Ptolomæi, auctoritate Theodoti, præceptoris, & Photini, percussoribus Achilla præfecto regio, & L. Septimio milite quondam suo, à quibus navicula exceptus, antequam in terram excederet, occisus est pridie Kalend. Octob. quo die ante ann. 13 de Mithridate & Tigrane triumphaverat. Interfectus est annum agens duodesexagesimum pridie natalis sui teste Paterculo. Cornelia uxor & Sext. Pompeius in Cyprum refugerunt. Cesar post diem tertium insecutus, cum ei Theodotus caput Pompeii & annulum ejus obtulisset (in quo leo gladium gestans sculptus erat) doluit & illachrymavit

mivit. Appianus, Dio, Plutarchus, Paterculus, & alii.

20 Cùm classis Cæsaris ab hostibus diriperetur, facibus (quibus insignis illa etiam Ptolomæi Philadelphi bibliotheca deflagravit) eos submovere coactus est. Post commissa ad Pharum Peninsulam pugna, cùm quandam naviculam, ut suis opitularetur, conscendisset, ab hostibus oppressus, se è navicula conjecit, ac per ducentos passus natans, elata læva, ne libelli, quos tenebat, madefierent, paludamentum mordicus trahens, ne spolio potiretur hostis, vix ad suos evasit incolumis. Ita Sueton. Hirtius, Dio, Plutarch. &c.

21 Theodotus Chius præceptor regis, inopia meliorum etiam in consilium vocatus; cùm de Pompeio excipiendo ageretur, ostendit non admittendum Pompeium, ne Cæsarem victorem irritarent, aut ne sibi Pompeium, ut Dominum imponerent, sed occidendum: eo enim officio Cæsaris gratiam posse demereri, aut suorum tranquillitati consuli, quia *mortui non morderent:* atque ita ex vilissimi mancipii sententia de Magni Pompeii capite decretum est. At Theodotus tum quidem occasione temporum supplicium evasit, sed M. Bruti jussu post quadriennium omni cruciatus genere enecatus est. Photinus, cum eadem in Cæsarem moliri, quæ antea in Pompeium crederetur, Cæsaris jussu interemptus est. Ganymedis Arsinoes reginæ præfecti insidiis Achillas est enecatus: at Ganymedes in eodem, quo & rex ipse Ptolemæus, prælio cæsus est. Virilia portenta *Eunuchos* vocat, qui virilitatem sola facie aut vestitu mentiebantur, virilibus exectis.

22 Pompeius bello Mithradatico Pharna-

cem

cem (quia patrem Mithradatem in gratiam Romanorum ad mortem coegisse credebatur) Bosphori Cimmerii regem constituerat. Is observata occasione qua Romani inter se civilibus armis digladiabantur, patrii regni recuperandi cupidus, Colchida et Armeniam, Cappadociæ et Ponti partem in potestatem redegit. Domitium Calvinum à Cæsare ad ejus conatus reprimendos missum profligavit, atque hac victoria ferocior factus, reliquas Ponti partes expugnata Amiso occupavit. Hinc cùm in Bosphorum ad sedandos tumultus domesticos rediret, accepto Cæsaris ex Ægypto venientis in se impetu, sibi subsistendum ratus, cum eo ad Zelam Ponti urbem congressus uno prælio fugatus, cum in Bosphorum profugerit, ab Asandro Bosphorani tumultûs auctore necatus est. Cæsar Mithradatem Pergamenum, cujus opera in Ægypto fidelissima usus erat, regem Ponti constituit, quo factum est, ut merito Cæsar gloriatus sit, se ita cum Pharnace pugnasse, ut eadem hora venerit, viderit, vicerit.

23 Cæsar Romam ex Oriente reversus, haud multò post 6 Kalend. Jan. contra Scipionem et Jubam Mauritaniæ regem in Africam navigavit: ibi enim illi post pugnam Pharsalicam partes Pompeianas denuo confirmaverant, Scipionique imperium detulerant. Scipio præliis aliquot et velitationibus secundis contra Cæsarem factus ferocior, collatis ad Thapsum cum Cæsare signis, funditur, profligatur, ejusdémque castra, itidem Afranii, et Jubæ regis eodem impetu à Cæsare capiuntur.

24 Cæsar cùm suos, ne cum impetu et ferocia se hostium telis objicerent, coerceret, ipsique

que milites ardore pugnæ accenderentur, quidam tubicen in jussu Cæsaris, à militibus coactus, canere cœpit, quo facto, ab universis cohortibus signa in hostem inferebantur. Ita Oppius.

25 Qu. Metellus Scipio Pompeii socer erat, ad quem ut proconsularem (erat enim à genero Pompeio, qui solus Consul erat, in quinque reliquos menses subrogatus anno 701) M. Cato qui prætorius tantùm fuerat, omne imperium detulerat, non semel ejus vel pervicaciam vel arrogantiam culpatus, quod Cæsarem prælio potiùs aggrediendum, & rem dubio Marte periclitandam, quàm impetum Cæsaris morâ & fame frangendum, ut Cato suadebat, putaret. Victus autem cum in navem se conjecisset, in Hispaniam ad Cn. Pompeium fugam cogitabat: sed tempestate ad Hipponem regium delatus, à P. Sitii classe circumventus, honestæ morti vocem quoque adjecit: quærentibus enim hostibus Imperatorem, dixit, Imperator bene se habet, atq; se percussū in fluctus intulit. De hujus

lib.6.Ep.2. Scipionis prænomine ambiguum esset quid sequereris, quia Appianus vocat Lucium, & Dio L. Asiatici filium, nisi Ciceronis auctoritatem habeas potiorem, qui ad Atticum satis testatur hunc P. Cornelii Scipionis Nasicæ Serapionis filium fuisse, qui anno 641 Consul fuerat, ex quo genitus hic Scipio, in familiam Metellorum adoptatus, Q. Cæcilius Metellus Scipio appellatus est.

26 Cn. Pompeius à militibus Cæsaris, qui ne pœnas ob seditionem darent, metu à Cæsare defecerant, accersitus in Hispaniam ulteriorem venerat (cui & Sextus ejus frater, Labienus, & Varus post cladem Africanam se con-

conjunxerant) magnum reparavit exercitum, usque adeò ut Q.Pedius, aut Q. Fabius Maximus, quos legatos antea Cæsar exercitui præfecerat, jam Pompeii impetum sustinere non possent: quare Cæsar magnis itineribus cum exercitu spacio 27 dierum in Hispaniam venit, obsidente Ullam Cn. Pompeio. Cæsar adducto ad Cordubam, quæ à Sexto Pompeio tenebatur, exercitu, Cn. ab Ulla, quam propè ceperat, avocavit, ipse Atteguam circumvallatam obsedit: eò Pompeius occurrens, equitatum Cæsaris circumventum prope concidit. Attegua post à Cæsare capta est ante diem 11 Kalend. Martias: ipse Imperator appellatus est, deinde Corduba, pòst Hispalis, postremò Munda pridie Idus Aprilis in potestatem Cæsaris pervenerunt. Is ultimo prælio ad mundam desparatis rebus etiam de nece cogitâsse dicitur. Labienus & Varus in hoc prælio ceciderunt, quod Liberalibus factum scribit Plut. hoc est, ante diem 16 Kalend. April. quo die ante quadriennium Pompeius primùm belli civilis causa ab Urbe profectus fuerat.

27 Munda apud quam ultimum prœlium à Cæsare gestum est, teste Lucano, distabat à Corduba passuum millia quinque, quantum ex Strabone & Hirtio colligitur: iste enim Cordubam à Carteia distare 170 millia passuum refert, ille Mundam à Carteia millia & quadringenta stadia, quæ colligunt millia passum 175. differentia itaque inter utrúmque numerum, scilicet quinque millia passuum, spatium quo Munda & Corduba distabant, referet. *lib. 3.*

28 Cæsarisne ad ætatem, qui ferè nunc

Pompeio

Pompeio morienti æqualis, referendum hoc erit, an ad fortunam Cæsaris, qui jam totius Orientis & Africæ victor erat? postquam enim Pompeius de Oriente triumphaverat, ut nunc Cæsar, nihil unquam tanta deinceps gloria & imperatoria laude dignum gesserat, quasi jam consenescentis fortunæ favore destitutus.

29 Quintum hunc triumphum Cæsaris numerant tabulæ Capitolinæ & Paterculus, quo devictis Pompeii liberis ex Hispania mense Octob: reversus, triumphavit anno 708. Anno superiore quatuor duxerat triumphos, Gallicum, Alexandrinum, Ponticum, Africanum, in quo etiam Juba regis filius, is qui historiam scripsit, ductus est.

30 Bis à Cæsare Hispaniam ante hanc de Pompeii liberis victoriam esse subactam observavi; semel cùm Lusitaniam post Præturam urbanam vicit; coactus triumphum dimittere, ut præsens consulatum peteret anno 693. Iterum cùm Africanum & Petreium legatos Pompeii, itidem Varronem exercitibus exuisset, anno 704.

31 In Floro nostro aut verbum, *conservavit*, in contextu prætermissum est, aut diversus abit ab Hirtio, qui Cæsarem Pompeiæ Fausti Syllæ conjugi, ejus liberis, reliquisque rebus omnia incolumia concessisse scribit. Faustum Pompeii generum, Afraniúmque, dum post cladem Africanam per Mauritaniam in Hispaniam contendunt: cum 1500 quos ex fuga collegerant, à P. Sittio insidiis exceptos captósque, & ab exercitu ejus in dissensione quadam occisos, testatur Hirtius, ita ut ab hac invidia Cæsarem, liberet

liberet, ejusdémque sententiæ aliquot etiam scriptores fuisse, Suetonius in Cæsare testatur. L. tamen Cæsarem cognatum suum, ut semper sibi infestum, jussit occidi, ut Dio scribit. Afranium autem in Hispania initio civilis belli incolumem dimiserat: nunc ille iterum arma cùm contra Cæsarem sumpsisset, meritò cæsus videbatur, Faustum Syllam ut Pompeii generum, & hinc ut novas partes contra se confirmaturum, occidendum putavit, Orosius autem eadem cum Floro refert de Pompeii & ejus liberorum cæde. *Lib. 43.*

32 Fastigium quoddam ex Livio refert Plutarchus (quod ipse ἀκρωτήριον vocat) ædibus Cæsaris, quasi honoris causa & majestatis, ex Senatus auctoritate impositum fuisse, quod Calpurnia uxor ejus per somnium ea nocte, quæ cædem ejus præcedebat, collabi, maritúmque in gremio suo confodi deflebat, teste Suetonio & Plutarcho in Cæsare. *Philip. 2.*

33 Lege Antoniâ *Julius* mensis, qui antea *Quinctilis* erat, dictum est: quia Julius 4 Idus Quinctileis natus erat, C. Mario L. Valerio Flacco Coss. anno 653. Cæsar etiam annum correxit, & ad Solis anfractus ex trecentis sexaginta quinque diebus & quadrante dimensus est; cùmque Sosigenis, & Mathematicorum, quos in Ægypto consuluerat, traditione ita ordinavit; unde annus iste, quo etiam nunc utimur, *Julianus* dictus est. Annotavit etiam in Fastis orientium & occidentium syderum dies, in quos Cicero acerbè jocatus est, cùm quidam postridie Lyram oriri dixisset, nimirum, inquit, ex edicto, tanquam eam quoque parendi necessitatem hominibus Cæsar imposuisset. *Plutarch. in Cicer.*

Plinius.

Plinius, Plutarchus, alii.

34 *Lupercalibus*, hoc est, XVI Kalend. Mart. cùm Cæsar pro Rostris in aurea sella sedens, amictus togâ purpureâ, spectaret Lupercos, Antonius Consul unus è Lupercis ad sellam accessit, & capiti ejus diadema lauro circumposita imposuit, quod Cæsar cum plausu populi rejecit. Lupercalibus multi nobiles adolescentes, & magistratum etiam gerentes, nudi per Urbem discurrebant, & obvios quosque per risum jocúmque hirsutis scuticis feriebant: multæ etiam matronæ nobiles de industria ipsis occurrebant, manúsque verberibus tanquam in ludo litterario præbebant, ad facilem partum gravidis, & ad fœcunditatem sterilibus id conducere persuasæ. Plutarch. in Antonio, Cic. in Philip. 2.

35 M. Brutus, & C. Cassius conjurationis istius in Cæsaris perniciem principes, clade Pharsalica ab eo conversari erant, & nunc honoribus ornati, tamen cum plusquam sexaginta senatoribus conspiraverant, in ejus viri necem, pro cujus salute paulo ante, & ipsi & Senatus se suósque devoverat, ejusque vitam se protecturos juraverant. Atque cùm Cæsar Idibus Martiis, quas ejus cædi destinaverant, Senatum per Antonium Consulem dimittere, nec prodire decrevisset, vel uxoris suæ insomniis perterritus, vel valetudine imbecilliore tardatus, vel aruspicum obnunciationibus perculsus, tandem à Decimo Bruto, quo familiarissimè utebatur, persuasus, ne scilicet Senatus dignitatem aliquâ superbiâ offenderet, quintâ ferè diei horâ progressus est. Cúmque ipsi libellus index conjurationis esset oblatus, & adje-

ctum

ctum quoque, ut cùm mox legeret, pertinere enim ad ejus salutem: tamen à Decimo Bruto, ita & à conjurationis conscii studio est distentus, quòd ne legere quidem eum potuerit. Cæsar verò cùm in Senatum veniens consedisset, Cimber Tullius velut pro fratre exule deprecaturus, propiùs accessit, ejúsque togam utraque manu apprehensam à collo detraxit, quod signum conjuratis erat ipsum invadend. Casca eum primus, ut convenerat, circa cervicem, ut Plutarchus, ut alii circa jugulum, pugione percutit. Cæsar Cascæ brachium graphio trajecit, conatúsque prosilire, altero vulnere tardatus est: cúmque animadverteret se undique strictis pugionibus invadi, togâ caput involvit, & ad Pompeii statuam prolapsus, 23 vulneribus confossus est. Periit anno ætatis suæ sexto & quinquagesimo. Curiam, in qua occisus, obstrui placuit. Idus Martias Parricidium nominari, & ne unquam eo die Senatus haberetur. Percussorum nemo ultra triennium vixit, violentérque omnes perierunt; pars naufragio, pars prælio, nonnulli semet eodem pugione (quod de Cassio scribit in Cæsare Plutarchus) quo Cæsarem violaverant, interemerunt.

ARGUMENTUM CAP. III.
LIB. IV.

ANtonii cupiditas, & regnandi libido, Sexti Pompeii hæreditatis paternæ repetitio, Octavii in Cæsarum familiam adoptio, iterum Rempublicam civilibus armis dilaniat, nec per 12 annos tranquillitas data est, donec Respublica sub unius Octavii

potestate

potestatem, qui Augustus *dictus est, concesserit.*

COMMENTARIUS.

Cùm Cæsaris percussores in Capitolium se à perpetrato facinore recepissent, Cicero ante diem 16 Kalend. Aprilis (Ciceronem Plutarchus hujus conjurationis non fuisse conscium testatur) quantum in ipso fuit, jecit fundamentum pacis. Atheniensium renovavit vetus exemplum, Græcum etiam verbum *ἀμνηστίαν* usurpavit, quo tum in sedandis discordiis usa erat civitas illa, atque omnem memoriam discordiarum oblivione sempiternâ delendam censuit. Habuit & Antonius orationem de concordia, ejúsque parvus filius in Capitolium missus, pacis obses fuit: itaque percussores è Capitolio descenderunt. Brutus apud Lepidum, Cassius apud Antonium, cæteri apud alios cœnarunt. Atque omnia hæc Antonius callidè simulabat, quousque se suáque præsidiis contra omnem metum munivisset, postero enim die cùm Cæsar funere elatus, & M. Antonius oratione funebri ad lamentationem & commiserationem composita, per quam gestibus, & cruentata Cæsaris toga, & imagine fœdata sanguine, populum contra oblivionis decretum, & ad percussorum ultionem accendebat. Plebs cum facibus è rogo raptis ad domum Bruti, Cassiique & aliorum contendebat, atque ægrè vi, manibus & precibus vicinorum repulsa ab incendio fuit. Erat inter conjuratos deliberatum, an Antonius quem ut propugnatorem regni Cæsariani oderant, etiam interimendus esset cum Cæsare:

ſare: ſed cùm judicio Bruti Antonius ſatis honeſta cauſa occidi non poſſet, tum quidem dimiſſus eſt.

1 Antonius ut artibus ſuis Senatum magis deciperet, etſi populum ſeditiosè in percuſſores Cæſaris irritaverat, ad Senatum tamen retulit de Sexto Pompeio, Magni omnibus deſiderati filio, qui tum à Cæſarianis in Bætica oppugnabatur, ut pro paternis bonis in ærarium relatis darentur ei de publico ſeſtertiûm bis millies: ad hæc decerneretur ei ſicut prius patri maris imperium, claſſiſque daretur ad uſus neceſſarios. Patres mirabundi probaverunt omnia, atque ita Sextus ex Hiſpania in Siciliam S. C. evocatus eſt, ex qua poſtea Cæſari Auguſto difficillimum bellum movit. Appian. Dio, alii.

2 Monarchiam Auguſti intelligit, ſive metum unius Principis abſolutum imperium; nec enim Reſpublica tot civilibus bellis labefactata, civibus ob privata odia bellantibus attrita, & partium ſtudio ſemper alente diſcordiam tentata, aliter conquieſcere & reſpirare potuit, quàm ſi ad unius optimi principis jus, poteſtatem, atque imperium, quod magiſtratuum, Senatus, ac populi fuerat, transferretur.

3 P. Cornelius Dolabella Conſul deſignatus erat, ut Cæſari ad Parthicum bellum profecto ſuccederet: eo occiſo, ipſe natus annos 25 conſulatum invaſit, & in Syriam contendit, quam cum legionibus à Cæſare in Parthicum bellum præmiſſis, populi ſuffragiis & Antonii auxilio obtinuit, & à Pergamo & Smyrna per C. Trebonium, unum ex Cæſaris percuſſoribus excluſus, noctu reverſus, ex inſperato Smyrnam invadit,

& urbem ex insidiis occupat. Trebonius in cubili suo deprehensus, & omni cruciatu corporis primùm vexatus, trucidatus est, ejus caput per vias lapide stratas, milites sibi invicem pro pila mittentes, per ludibrium & iram ita contriverant, ut nulla appareret facies. Itaque Trebonius luit primas parricidii in Cæsarem pœnas: quo facto Dolabella hostis à Senatu judicatus est, qui cùm Cassium navali prælio aliquoties vicisset, ad ultimum ipse victus Laodiceam fugit, ibique obsessus urbe captâ satelliti suo cervicem feriendam præbuit. Appianus, Dio, alii.

ARGUMENTUM CAP. IV. LIB. IV.

Octavius a Senatu contra Antonium Reipub. hostem Imperator declaratus, exercitum Antonii ad Mutinam profligat, Decimum Mutinæ obsessum liberat, unde & hoc bellum Mutinense *à Mutina dictum fuit.*

COMMENTARIUS.

C. Octavius, qui deinceps Imperium Romanum sub nomine Augusti tenuit, cùm Cæsar ejus avunculus magnus (enupserat enim Julia Cæsaris soror in domum Atii Balbi, ex quo Atia nata, uxor Octavii, qui pater Augusti fuit) Romæ interficeretur: Apolloniæ literis & militaribus disciplinis operam dabat: erat enim eò in expeditionem Parthicam à Cæsare præmissus. Factus autem certior de Cæsaris cæde, in Italiam transiit, & Neapolim venit 14 Kalend. Maii

Epist. 10. lib. 14. ad Attic.

fuit

fuit etiam ruri cum Cicerone perhonorificè & amicè. Romam cùm pervenisset, ab Antonio consule superbè exceptus est. Adiit tamen invidiosam Cæsaris hæreditatem, quamvis id neque Atiæ matri, neque L. Philippo Vitrico ejus placeret. Aditâ hæreditate Cæsaris, nomen quoque ejus tulit, cúmque priùs C. Octavius nominatur, deinceps C. Julius Cæsar Octavianus de more dictus est, quanquam lex *Curiata* de adoptione ejus anno demum sequente in ipsius consulatu perlata fuerit, teste Dione, quod ideo necessarium esse sibi putabat, quia ea lege adoptivi jus habebant, ac naturales filii, ut & propinquos & libertos adoptantium assequerentur. *Velleius Sueton. Dio*

1 Testamentum Cæsaris, L. Pisone ejus socero postulante, invito Senatu ad populum recitatum fuit, antequam Cæsaris cadaver in foro cremaretur: quod ideo percussoribus maximam invidiam movebat, quia populo viritim trecenos sestertios Cæsar legaverat, & hortos circa Tiberim publicaverat: atque nihil adeò exacerbavit omnium indignationem, quàm quòd Decimum Brutum proditorem suum in secundis hæredibus primum scripserat. *Secundi* hæredes ideo post *primos* adscribebant, ut si quid illis primis humanitùs accidisset, tunc secundi succederent. *Appianus.*

2 Cicero Philippica 2. cùm Antonii scelera percunctationibus exagitat, hoc quoque ei objecit, quòd Cæsaris ex testamento, ut ipse dicebat, filius esset. Appianus etiam, cùm Octavius ita cum Antonio expostulat, idem subindicare videtur: *Et te filium adoptivum scripsisset, si scivisset te æquo animo ex* *Lib. 3. de civil. bel.*

S 2 Heracli.

Heraclidarum gente transiturum ad Æneadas: id enim facit ambigere Cæsarem, dum de successore cogitat.

3 Calpurnia Cæsaris uxor, vel mariti cæde perturbata, vel Antonii Consulis perculsa minis, pecuniam, & acta Cæsaris in ejus domum transferri permiserat: at quia acta Cæsaris & consilia nondum publicata, tamen Antonii calliditate Senatus-cõnsulto confirmata erant: ea Antonius in multorum gratiam vel domesticis nundinationibus corrumpebat, vel adulterabat, usus in eâ fraude Tiberii opera, qui Cæsari à manibus fuerat. Sestertium quoque septies millies depositum, à Cæsari ad Opis ædem occupatum erat ab Antonio. Octavium pecuniam eam reposcentem, & ut sibi adversùs avunculi sui percussores adesset, petentem, superbè & contumeliosè repellebat. Quare ut Octavius legatum à populo Romano Cæsaris nomine repræsentare, suum patrimonium & quicquid ipsi testamento à Cæsare obvenerat, venale proscripsit, legatúmque populo persolvit, qua beneficentia plebem ita sibi devinxit, ut Antonium invidiosissimum omnibus redderet. Octavius sibi & Reipublicæ contra eum vires paraturus, deductos à patre in colonias veteranos excitavit. Legiones Martia & Quarta signa ad Octavium transtulerunt, deinde & complures sævitia M. Antonii, qua passim in castris suis trucidari jusserat, quia ei suspecti erant, id eundem desciverunt, quo nuncio allato Antonius mente ita concidit, ut paludatus in Galliam citeriorem, quam à populo obtinuerat, ante diem quartum Kalend. Decemb. properaret. Decimus Brutus

qui provinciam Galliam primùm à Cæsare datam, pòst, interfecto Cæsare, à Senatu confirmatam proc. obtinebat, ut irrumpenti in eam Antonio obsisteret, Mutinæ cum exercitu substitit, séque ab Antonio ibi circumvallatum obsideri permisit. Dio, Appianus, Plutarch. Cicero.

4 Kalendas Januarii Hirtio et Pansa Coss. anno 710. dum M. Antonius Brutum Mutinæ obsidebat, Senatus consulto factum est, ut Cæsar Octavianus, qui privato consilio pro Republica arma contra Antonium sumpserat, pro Prætore bellum gereret, Senator esset, et sententiam loco prætorio diceret, quantâmque pecuniam militibus earum legionum, quæ Antonium reliquissent, parta victoria pollicitus esset, tanta publicè daretur, et ut Cæsar unà cum Hirtio et Pansa Coss. cum exercitu illo quem haberet, bellum administraret. Antonio hoste à Senatu judicato, Hirtius ad bellum profectus, eúmque paucis pòst diebus Pansa consequutus est. Cæsar atque Hirtius Bononiâ in potestatem redactâ, propiùs admotis castris Brutum de suo adventu atque auxilio certiorem faciunt. Præliis aliquot secundis ferocior factus Antonius, relictis qui Cæsaris et Hirtii castra oppugnarent, clam in Pansam advenientem Bononiam versus 17 Kalend. Maii contendit, ac tum prosperè eo vulnerato pugnavit. Audita re, Hirtius redeunti, ut victori securiùs et dissolutius in castra sua, Antonio se obtulit, ac fusis ejus copiis Pansæ cladem correxit. Ex ea re Consules, et Cæsar, *Imperatores* à Senatu et militibus appellati sunt, quamvis Pansa malè, Cæsar omnino ne pugnâsset

quidem. Dio, Appian. Cicero, Sueton, alii.

5 Paucis diebus postquam Pansam Antonius, Hirtius Antonium vicisset, ad Mutinam summo prælio pugnatum est, in quo fugatus, & castris atque exercitu exutus Antonius ad M. Lepidum proconsulem in ulteriorem Galliam cum paucis profugit. Hirtius post victoriam in inimicorum castris saucius obiit: Pansa Bononiæ itidem ex vulnere mortuus est. Bruto & Mutina obsidione liberatis, solus Cæsar incolumis gloriosissima victoria potitus est: atque cùm de Decimo Bruto ut patris percussore pœnas sumere potuisset, ipsum incolumem dimisit. Senatus autem omnia in contumeliam Cæsaris, & ut eam quoque deprimeret, Bruto veluti victori contra Antonium, quæ Cæsari tribuenda essent, decrevit. Quare Cæsar tot injuriis irritatus, cùm sentiret quoque metu moto, favere Senatum Pompeianis partibus, séque tali ipsorum voluntate conterendum nisi obsisteret, adhæc Ciceronem censuisse, quod ipse Cæsar ornandus & tollendus esset, cùm *aliud diceret, aliud intelligeret*, nonnulli se puerum contumeliosè vocâssent, causam Optimatium sine cunctatione deseruit. Tum inter eum & Antonium per commercia Epistolarum conditionum facta mentio, cúmque effecisset, ut milites inter se Jurejurando sancirent, cum nullo exercitu, qui C. Cæsaris fuisset, bellum se gesturos quadringentos milites Romam ad Senatum misit, qui consulatum sibi nomine exercitûs deposcerunt: cùm quidem cunctante Senatu, Cornelius Centurio princeps legationis, rejecto sagulo, ostendens gladii capulum, non

Suetonius. Paterculus. Brutus epist. 20. lib. 11.

non dubitâsset in curia dicere, *Hic faciet, si non feceritis vos.* Cicero subjecit, *Si ita petieritis consulatum eum accipiet.* militibus re infecta ad Octavianum reversis, Antonium & Lepidum in Italiam accersivit, atque ipse legiones hostiliter ad urbem admovit. C. autem Cæsar Octavianus Consul statim factus est pridie Natalis sui 10 Kalend. Octob. cùm postridiè 10 annos impleret, cum Q. Pedio collega Consul legem tulit de quæstione in eos habenda, quorum operâ pater occisus esset. Perrogavit autem Q. Pedius collega: unde lex *Pedia* nominatur, eaque omnibus qui Julium Cæsarem interfecerant, aqua & igni interdixit, postulatíque ea lege M. Brutus, C. Cassius, D. Brutus, & alii. *Suetonius. Dio.lib.46. Suet.Dio. Appian. Plut. Paterc. Liv. Paterc. Suet.*

6 Decimus Brutus cum quatuor veteranis legionibus, & sex tironum, quos contra Antonium ex Senatus consulto ducebat, fame & inopiâ coactus, statuit ad Brutum et Cassium in Macedoniam fugere: legiones tædio & difficultate itineris ejus quod proposuerat, deterritæ sex tironum ad Cæsarem; quatuor veteranæ ad Antonium deficiunt: ipse cùm peteret Aquileiam captus, & à Capeno Sequano, qui illi Galliæ parti præerat, jussu Antonii trucidatus est, capútque Antonio missum. Ita decimus Brutus parricidii etiam pœnas Cæsari dedit, sesqui anno post Cæsarem peremptum; & paulò pòst Minucius Basillus etiam percussorum unus, à servis suis, quos per iram castigaverat, trucidatus est.

ARGUMENTUM CAP. V. LIB. IV.

Cum Antonius, Lepidus, Cæsar, se Reip. constituendæ causa Triumviros in quinquennium renunciassent, proscriptione ac cæde inimicorum civium, Respublica convulsa est, laceratáque. Ciceronis caput jussu Antonii præcisum inter duas manus pro rostris positum est.

COMMENTARIUS.

Cùm Cæsar consulatum per vim occupâsset, omníque studio moliretur, ut patris percussores ulcisceretur, & ipsius opes, quàm ut solus hoc posset, essent infirmiores. M. Antonium & Lepidum validissimis copiis instructos sibi fœdere conjunxit. Congressus horum trium occultus in triduum fuit in agro, ut Dio Bononiensi, ut Appianus Mutinensi, & flumine circumfuso, ibíque populi Romani imperium quasi possessionem aliquam inter se partiti sunt: ut Cæsar utramq; Lybiã cum Sicilia & Sardinia; Lepidus Hispanias, & Galliam Narbonensem; Antonius reliquas haberet Gallias: ut ipsi Triumviri essent Reipublicæ constituendæ cum summo imperio in quinquennium: Magistratus nec Senatu, nec populo consulto, quibus ipsi vellent, mandarent: Lepidum in D. Bruti occisi locum in insequentem annum Consulem creant, eúmque Romam ac reliquam Italiam tueri jubent. Antonius & Cæsar bello Cassium & Brutum prosequerentur: proscriptionem ac cædem civium inimicorum ederent, quod illi Urbem

Appian. de bell. civil. lib. 4.

Urbem paulò pòst ingressi, exequuti sunt. Præmium autem percussoribus proscriptorum ingenuis, quiq; caput proscripti ad Triumviros referrent, constituerunt centena millia HS. Servis dimidium ejus, & jus civitatis: & totidem indicibus eorum, qui proscriptos celassent aut protexissent.

1 Maximam contentionem Ciceronis proscriptio præbuit, cùm Antonius nullam conditionem acciperet, nisi priùs ille interficeretur; Lepidus Antonio assentiretur, & Cæsar utriq; repugnaret: tandem tamen tertio die Cæsar consensit, fuítque permutatio ita facta, Ciceronem Cæsar, L. Paulum fratrem Lepidus, L. Cæsarem avunculum suum Antonius proscribi permitteret.

2 Lucium Cæsarem Antonii avunculum proscriptum ejus soror Julia, Antonii mater non dissimulanter apud se habuit, & centurionibus hanc diu reveritis, ut matrem Imperatoris, tandem irrumpentibus ad ejus cædem, mater Antonii ad forum properans, ad ejus pedes accidit, vitámque ejus deprecata est; Antoniúsque plebiscito per Plancium Consulem rogato, ut pœnæ eximeretur, effecit. Hoc odium Antonius avunculo suo reposuit, quia hostis ab ipso in Senatu judicatus erat.

3 L. Paulus Lepidi frater proscriptus centurionibus eum reverenter, ut Imperatoris sui fratrem, elabi conniventibus, securus ad Brutum navigavit, post cujus obitum se Miletum contulit, unde ne pace quidem facta, quamvis revocatus, redire voluit. Ita Appian. etsi Dio hunc Paulum Aimilium postea censorem fuisse anno 731 cum L. Munatio Planco scribat, tamen in eo deceptus videtur, *lib.* 54. 1.

 quia

quia Lepidus Censor, L. filius, Marci nepos in Capitolinis tabulis: at Lepidus Triumvir, Marci filius, Quincti nepos in iisdem scribitur; quod facilè prodit, istos fratres non fuisse.

4 Cicero sub adventum Triumvirorum Urbe cesserat, fugeratq; in Tusculanum suum; cognita verò proscriptione, inde transversis itineribus in Formianum, ut ab Cajeta navim conscensurus proficiscitur: unde aliquoties in altum provectus, cùm modò venti adversi retulissent, modò ipse jactationem navis pati non posset: tædium tandem eum & fugæ & vitæ cœpit, regressusq; ad superiorem villam, quæ paulò plus mille passibus abest à mari, *Moriar*, inquit, *in patria sæpe servata*: Cùm servi ejus etiam prodigiis terrerentur, & percussorum venientium timore, eum partim vi, partim precibus lectica exceptum ad mare deferebant: sed Cicero cùm percussores ad suam cædem accurrere sentiret, lecticam deponere, & quod sors iniqua cogeret, quietos pati jussit, prominenti ex lectica, præbentique immotam cervicem, caput à Popilio Lænate (quem ipse parricidii reum à manifesta morte patrocinio suo eripuerat) præcisum est: nec satis stolidæ crudelitati militum fuit; manus quoque scripsisse aliquid in Antonium exprobrantes præciderunt. Caput & manus Ciceronis ipse Lænas Antonio comitia in foro habenti eminus ostendit, quo ille maximè lætatus, Tribunum militum coronavit, & HS. decies pro maximo præmio dedit. Fulvia uxor Antonii, caput antequam auferretur, in manus sumpsit, atque atrocibus verbis illudens & conspuens, genibus suis imposuit, & linguam ex ore extractam, acubus, quibus ad capitis ornamentum utebatur,

compunxit,

compunxit, additis multis iisque execrandis opprobriis. Jussu autem Antonii pro rostris loco præ aliis conspicuo caput ejus positum est, ut inde in ipsum verba faciens auditus fuerat, ibi caput ejus inter duas manus conspiceretur. Sed vix attollentes lachrymis oculos homines intueri trucidata ejus membra poterant: cæterorum enim cædes *privatos* luctus moverant, illa una *communem*. Cicero occisus est 7 Idus Decembris anno 710; vixit annos 63. menses 11. dies quinque. Cætera apud Fabricium Marcoduranum fidelissimum Ciceronis vitæ scriptorem leges, & in Sebastiani Corrade Quæstura.

ARGUMENTUM CAP. VI. LIB. IV.

Republicâ utcunque per Triumviros ordinatâ, M. Antonius et Cæsar Octavianus in Graeciam contra Brutum & Cassium proficiscuntur. Fit prælium in campis Philippicis, ibi Cassius sibi errore, dum suos fugere qui vicerant, opinatur, caput præsecari jubet: Brutus etiam post paucos dies altero prælio victus, exorato Stratone ut se gladio confoderet, vitam finivit.

COMMENTARIUS.

Brutus & Cassius, Asia & Græcia in potestatem suam redactis in Macedoniam ut ibi bellum gererent trajecerunt: nec ita multo pòst Imperator Cæsar, & M. Antonius cum ingenti exercitu advenerunt, atq; ad Urbem Philippos (unde hoc bellum *Philippense* dicitur) castra è regione hostiũ posuerũt. Ibi pug-

natum

natum est acerrimo prælio, sed vario eventu & dubio Marte, ita ut Brutus Cæsarem, *Antonius* Cassium (uterque eorum dextrum cornu regebat) pepulerint, & castra utrinque ab iis, qui vicerunt, expugnata sint. Cassius cùm Brutum, quem in acie cecidisse metuebat, cum equitatu redeuntem longè prospexisset, irrumpentes hostes esse suspicatus, sibi Pindari liberti sui manu caput præsecari jussit. Post paucos dies M. Brutus altero prælio victus rebúsque desperatis vitam & ipse, cùm ageret trigesimum septimum annum, finivit, atque ipsius latus gladio hausit Strato, Bruto exorante, ut hoc sibi extremum officium præstaret. Eodem tempore manus sibi intulerunt Principum Romanorum circiter 40. Catonis filius in prælio cecidit. Q. Hortensius jussu Antonii Triumviri ad fratris sui C. Antonii sepulchrum (quem Brutus opera Hortensii in ultionem Ciceronis interfici jusserat) jugulatus est: qui Antonius cædem fratris sui potiùs in Hortensii culpam, quàm in Bruti mandata referebat.

1 L. Junius Brutus Tarquinium Superbum regno ut tyrannum expulit, atque cum M. Brutus genus paternum ad eundem referret (multi tamen Cæsaris ex Serviliæ Catonis sororis adulterio filium potius esse opinabantur) variis convitiis, & dicteriis, ut qui Cæsarem dominantem degenerans à majoribus suis pateretur, irritatus, impetum sumpsit occidendi Cæsaris, ut libertatem Reipublicæ assereret, conspirantibus Cassio & Decimo Bruto. Cæde perpetrata, cum ipsi quoque ut tyrannicidæ, laudis & gloriæ præmia peterent, cum Cæsaris interempti contumelia, *Antonius* Consul intercessit, metuens

eps, si Cæsar ut tyrannus damnaretur, quod cadaver ejus in Tiberim projiceretur, acta ejus cum magno Antonii discrimine rescin. derentur, & bona publicarentur. Prolato igitur Cæsaris cadavere, & populo, qui ob legatum Cæsaris inescabatur, ad commiserationem commoto, Antonius omnia pacis consilia & istam percussorum spem perturbavit, uti latiùs à nobis capite tertio præcedenti, expositum est.

2 *Patricidii* vocabulo, auxesi invidiosa, pro homicidio utitur, eo sensu, ut quem ex Senatus consulto *Patrem patriæ* superiori anno cognominaverant, eundem in Senatu occiderint. Percussores itaque Cæsaris ex vocabuli notatione Patricidæ sunt, & cædes ejus patricidium propriè diceretur. Testatur etiam Suetonius placuisse populo, ut Idus Martiæ *Patricidium* dicerentur, nimirum quia ii patrem patriæ eo die in Senatu occidissent, quos ipse hostes paulò ante servaverat.

3 Diximus jam capite tertio ἀμνηστίαν Atheniensium exemplo & consensu etiam Antonii fuisse decretam, sed ab eodem mox abolitam, simulátque amoto metu securus ad ingenium redire poterat.

4 Cum irritata plebs ad percussorum domos facibus contendisset, M.Brutus & Cassius urbem reliquerunt, & Antium atq; Lanuvium profecti, diu ibi otiosi fuerunt, quia ambitiosum putabant, cum nondum prætura urbana defuncti essent, in provincias C.Cassio Syria, Bruto Macedonia à Cæsare decreta erat) navigare. Sextili tamen mense, Brutum Italia cessisse, ex Cicerone manifestum est. *Philip.1. Epist.7. Lib.16. ad Attic.*

5 Philippos urbem Macedoniæ intelligit, ubi hoc prælium commissum est; unde & hoc

hoc bellum, ut diximus, *Philippense* vocatur, cum antea eadem urbs Dathos diceretur. *Arenam* translatitiè vocat campos Philippicos, in quibus depugnatum est: quia locus ubi gladiatores committebantur, arena ideo inspergebatur, ut ne ipsi sanguinis sui dum digladiantur, lubricitate lapsarent. *Assuetas cadaverum pabulo volucres* ambagibus verborum pro vulturibus dixit, quia vultures præsagio quodam naturali, biduo aut triduo convolare eo solent, ubi cadavera sunt futura, ut Plinius & Ælianus testantur; quod ad magnitudinem copiarum attinet, Appianus utrinque undeviginti legiones conficit; adhæc Antonii & Cæsaris equitatum 13 M. Bruti & Cassii 2000.

6 Scribit Plutarchus, Brutum minimi somni fuisse, & animo planè ob ingens quod moliebatur bellum impedito, noctes egisse magna ex parte insomnes. Cùm esset postridie copias ex Asia in Europam transportaturus, concubia jam nocte omnibus altissimo silentio sopitis, atque ipso tenui admodum lumine utente cogitanti, & curis anxio spectrum quoddam intrare videbatur, terribili & monstrosa imagine: auso percunctari, *Quisnam hominum aut deorum esset, aut quid sibi vellet?* respondit imago, *Tuus, O Brute, malus sum genius, apud Philippos iterum me videbis*: tum ille imperterritus, *videbo*, inquit. Cum Brutus ista Cassio, qui Epicureus erat, de Spectro referret, dicebat ille ludibrium esse ex vi imaginatrice conceptum ab eo, cujus sensus curarum æstu fatigati, ita mentem exagitarent, ut tales imaginationes conciperet. Verùm idem spectrum, sed mutum, se Bruto in Philippis obtulit, pridie quã ultimum

ultimo prælio Brutus superaretur.

7 Medicum hunc Artorium vocant Plutarchus & Paterculus, Cæsar ex valetudine imbecilliore in castris suis decumbebat, sed ea medici denunciatione admonitus, in aciem se recepit, quæ res ipsi saluti fuit: nam hostes lecticam ejus vacuam pilis jaculísque confoderunt, asseverantes Bruto cui gladios cruentatos ostendebant, ipsum quoque Cæsarem à se confectum esse. Antonius fertur primo congressu se subtraxisse, & ad paludes recessisse: sed cum cornu suorum vicisset, iterum in prælium irruisse, ita ut victoriæ laus penes Antonium fuerit. *Plutarch. in Bruto.*

8 Dio recitâsse Brutum Herculis quoddam dictum refert tali sensu verborum: *O infelix virtus! itane, cùm nihil quam nomen esses, ego te tanquam rem aliquam exercui, cùm tu fortunæ servieris?* hoc & Alciatus in Emblematis ita expressit. *Lib. 47.*

Jamjam stricturus moribunda in pectora ferrum,
Audaci hos Brutus protulit ore sonos:
Infelix virtus, & solis provida verbis,
Fortunam in rebus cur sequeris dominam.

Certè etiam vix reperias, quos aut fortuna pronior obsecuta fuerit, aut veluti fatigata maturiùs iterum deseruit, quàm Cassium & Brutum.

9 Titinnium misit speculatum Cassius, atque cùm eum Bruti equites ut victores, mutuis amplexibus exciperent, iísque officiis ejus reditum remorarentur, Cassius & ipsum ab hostibus interceptum suspicatus, equitesque Bruti qui gratulabundi cum Titinnio ad se contenderent, esse hostes qui irruerent, opinatus, lacerna caput circumdedit, extentamque cervicem interritus Pindaro (quem ad

hujusmodi

hujusmodi necessitatem jam à Crassiana clade secum ducebat) præbuit. Deciderat Cassii caput, cùm Titinnius advenit nuntians Brutum esse victorem, qui cùm Imperatorem prostratum esse videret, *sequar*, inquit, *eum quem mea occidit tarditas*; strictóque gladio se confodit, ita Patercul. Plutarch. alii.

10 Brutus & Cassius eo animo in hostem se ituros mutua fide ante prælium receperant, ut aut vincerent, aut a victore sibi deinceps non metuerent: intelligebant enim quòd mortem sibi, nisi Deus ipsorum res secundaret, consciscerent.

ARGUMENTUM CAP. VII. LIB. IV.

L. *Antonius Triumviri Antonii frater cum Fulvia eius uxore bellum Cæsari concitant. L. Antonius* Perusiæ (*unde hoc bellum* Perusinum *dictum est*) *se mœnibus includit, & à Cæsare ad deditionem fame compulsus, incolumis dimittitur.*

COMMENTARIUS.

L. Antonius Consul Fulviæ consilio usus, modò apud veteranos Cæsarem criminatus, modò eos qui agros amiserant (quos veteranis in castris Philippicis Cæsar, & Antonius promissos dederant) ad arma conciens magnum conflaverat exercitum. Ex altera parte Fulvia Antonii Triumviri uxor, nihil muliebre præter corpus gerens, omnia armis tumultúque miscebat, eaque Prænesti belli sedem delegerat. Cùm verò legatis de pace ultro citróque missis nihil proficeretur, Cæsar

in

in Nursinos & Sentinares exercitum duxit. L. Antonius urbem hostiliter invasit, M. Lepido, qui custodiæ Urbis cum exercitu præerat, profligato. Cæsar Sentinaribus obsidendis Q. Salvidieno permissis, Romam accurrens, Antonium ejecit, & in Galliam contendentem in itinere intercepit, atq; Perusiæ se includentem diu obsedit, tandem aliquoties erumpere conantem, sed repulsum, fame ad deditionem coegit, sed veniam petenti dedit, & bellum sine prælio confectum est, Calvino & Ballione Coss. 713. Dio, Appian. Sueton. & alii.

1 Cùm Fulvia intelligeret Antonium Cleopatræ amoribus irretitum captúmque, usa Manlii consilio, sperabat eum motu Italico in Italiam à Cleopatra avelli & revocari posse. Cùm ipsa, devicto L. Antonio in Asiam cum prolibus et Julia Antonii matre ad Antonium navigaret, Antonius, fraude intellectâ, eam morbo se Sicyone ex zelotypia affligentem et contabescentem neglexit, ipse cum ducentis navibus contra Cæsarem in Italiam navigat, Sipuntum occupat, Brundusium invadit, et Cæsarem bello lacessit: sed arma mox utrinque posita sunt, et ex militum intercessione pax composita, atq; Octavia Cæsaris soror Antonio collocata est. Ambo, quòd alter alteri reconciliatus esset, cum triumphali veste in urbem invecti sunt. Suetonius, Dio, Plutarchus, Fasti Capitolini.

ARGUMENTUM CAP. VIII. LIB. IV.

SEx. Pompeius cum Siciliam & Sardiniam classibus teneret, latrociniis commercia impediebat,

impediebat, ita ut Romæ fame laboraretur. Cæsar insana tempestate & aliquot naufragiis vexatus, tandem Pompeium profligat, qui cum Asiam ad rebellandum sollicitaret, à Titio Antonii legato Meleti interfectus est.

COMMENTARIUS.

Sex. Pompeius ex Senatus consulto ab Hispania in Italiam revocatus est, ipsique ex ærario patrimonium restitutum, & classis cōmissa erat. Sed Triumviris crudeliter comminantibus, cum undique proscriptos & quoscunque fugitivos reciperet, sine ulla ullius loci possessione in mari prædabatur Messanā quoque Siciliæ, & deinde totam insulam occupat. A. Pompeium Bythinicum Prætorem occîdit, Q. Salvidienum Cæsaris legatum navali prælio superat, interea dum bellum à Cæsare & Antonio in Cassium & Brutum paratur. Quibus devictis, cùm Pompeius maritimas annonæ subvectiones classe infesta arceret, Romanósque per aliquot annos opprimeret cum eo postulatam à populo Romano pacem Cæsar & Antonius circa Misenum fecerunt, ita ut ille Siciliam, Sardiniam & Achaiam per quinquennium haberet, maria à piratis liberaret, commeatū in urbē mitteret. Cùm verò Sextus iterū latrociniis commercia impediret, nec pacem ex conditione præstaret, Cæsar necessarium contra eum suscepit bellum, duobúsque præliis ancipiti admodùm Marte cum eo pugnavit, graviterq; Cæsarem eo tempore fortuna concussit, quippe majorem partem classis circa Veliam Palinurique promontorium adorta vis Africi laceravit. Proximus inde annus in comparanda classe consumptus

consumptus est. Anno demum sequenti vario eventu navalibus præliis pugnatum est, ita ut duarum classium, Cæsaris altera, cui Agrippa præerat, vinceret; altera, quam Cæsar ducebat, deleretur, expositíque in terra milites ferè à Pompeio oppressi sint. Victus deinde Pompeius Messanam profugit, inde Corcyram, & cùm in Cephaleniam nullo prosequente appulisset, ad Antonium respicere cœpit.

1 Cùm Sex. Pompeius ex fuga in Samum insulam delatus esset, & de Antonii clade à Parthis accepta intelligeret, ratus se Antonii imperium ad se facilè translaturum, ad auxilia & societatem varios reges & populos solicitare cœpit: sed cùm inter ducem, et supplicem tumultuatur, et nunc dignitatem retinet, nunc vitam precatur, à Titio Antonii legato victus, et Mileti jugulatus est, cùm ageret annum quadragesimum. Cæsar etiam post Pompeii fugam, Lepidum Triumvirum, quem ex Africa in auxilium evocaverat, superbientem viginti legionum fiducia, summásque sibi partes terrore ac minis vindicantem, spoliavit exercitu, supplicémque, concessa vita, et abrogato Triumviratûs honore, Circeiis in perpetuum relegavit. Suetonius, Dio, Paterculus, Appianus, alii.

ARGUMENTUM CAP. IX. LIB. IV.

Ventidius Bassus, Antonii legatus Labienum Parthorum Imperatorem, Pacorumque regis Orodis filium occidi, & Syriam recipit; atquea ea victoria

Crassi

Crassi & Saxæ cladem à Parthis acceptam iisdem reponit.

COMMENTARIUS.

T. Labienus Titi filius à Bruto & Cassio missus erat ad Orodem Parthorum regem: ut eum in societatem armorum solicitaret, sed cùm illos ab Antonio Cæsare devictos intelligeret, ipse regem impulit, quòd in Asiam cum exercitu mitteretur, usurus, & opportunitate temporis, & victoriæ occasione: interea dum Antonius, Cleopatræ amoribus dementatus, socordia contabesceret, Cæsar L. Antonii & Fulviæ bello & domestico, & laborioso destineretur. Irrupit itaque ipse in Syriam cum Pacoro Orodis filio, victòque Decidio Saxa Antonii legato, universam eam provinciam et Phœniciam, Ciliciam, et Palæstinam occupat, et *Imperator Parthorum* salutatur. M. Antonius tot cladibus ab amore et ebrietate expergefactus, Ventidium Bassum contra Parthos mittit, qui eos nimia victoriæ fiduca ferocientes, altero etiam prælio victos, Syria, et Tauro monte, Labieno, et Phranapate præcipuis Parthorum ducibus occisis, expulit, et Palæstinam recepit. Sequenti deinde anno ingentem Parthorum stragem dedit in agro Cyrestico, Pacoro regis filio occiso, cujus caput, ut manibus Crassi parentaret, et Syriam in eum propensissimam ejus clade ad deditionem compelleret, oppidatim circumferri jussit.

1 Ventidius Bassus bello sociali à Pompeio, Strabone, expugnata *A*sculo captus erat, et in triumphum ductus; qui obscuro etiam

etiam loco natus, victum sordidè quærebat comparandis mulis & vehiculis, quibus magistratus qui provincias sortiti forent, proficiscerentur. Hic cum Cæsari in Gallia ob diligentiam & industriam probatus esset, ab eodem in amicorum numero receptus, ad tribunatum plebis præturam & consulatum promotus est, primùsque de Parthis triumphum duxit, anno 715.

2 Orontes Syriæ fluvius ex Antilabano defluens juxta Seleuciam & Syriacum mare defluit. Euphrates fluvius in Armenia majore ortus, vario alvei fluxu inter Mesopotamiam & Syriam delabitur: hinc ab ortu in Septentrionem sinuoso alveo sese insinuans, Babyloniam claudit, mox juxta Apamiam cum Tygri confusus, tandem in Sinum Persicum duobus ostiis excurrit; Appian. & Dio in Cyrrhestica Syriæ hoc prælio Pacorum à Ventidio superatum scribunt, dum Parthorum audaciam simulato etiam metu usque adeò accendit, ut castris ejus prærupto in loco positis succederent, quos cum subita eruptione invasisset, eos deturbat, profligat, occidit. Cyrrhestica à Ptolomæo inter flexum Singæ fluvii & Euphratis describitur.

3 Frontinus hoc stratagema lib. 2. ita recitat: *Ventidius adversùs Parthos non antè milites deduxit, quàm illi quingentis non amplius passibus abessent, atque ita procursione subita adeò suos admonuit, ut sagittas quibus ex longinquo usus est, cominus congressus eluderet: quo consilio, quia quandam fiduciæ etiam speciem ostentaverat, celeriter barbaros debellavit.*

ARGU-

ARGUMENTUM CAP. X. LIB. IV.

M. Antonius nulla justa de causa in Parthos movet: mens ejus, amoribus Cleopatræ adhuc implicita, omnia boni Imperatoris consilia corrumpit, quippe tempestivius ad eam reditum accelerans. Quare exercitu ejus, dum se turpiter recicipere coactus est, varia clade ad tertiam usque partem attrito, Parthorumque insultu lacerato, tandem fœda fuga per Armeniam in Syriam revertitur, & se Cleopatræ amplexibus recreat.

COMMENTARIUS.

Phraates Parthorum rex patrem suum Orodem, aqua intercute laborantem, ex aconito, quod ad perniciem ei miscuerat, casu in salutem conversum, cùm vis morbi per alvum dejiceretur, usus sceleris compendio præfocavit, & regnum parricidio occupatum crudelissimè vexavit. Ob quam tyrannidem primates Parthorum, & Monæses primæ nobilitatis transfugerunt, qui ab Antonio magnificè & liberaliter exceptus erat, revocatúmque à rege suo volentem benignè dimiserat, ut Phraaten spe pacis deceptum, imparatiorem invaderet. Accendebat & Antonii consilia Artuasdes Armeniæ rex, qui belli societatem, ut regem Medorum hostem suum ulcisceretur, offerebat; quo fœdere deceptus Antonius, cum insidiatore versutissimo consilia sua communicabat, ejúsque calliditate in calamitatem trahebatur,

tur. Armenius enim ipsius exercitum à Zeugmate in Mediam per montanos flexus, & viarum perplexitatem, ad quingenta passuum millia, ut æstatem eundo extraheret, circumduxerat, magnâque fraude se primâ Antonianorum calamitate, domum abruptâ necessitudine cum suo exercitu 16000 equitum contulit; quam injuriam Antonius temporum necessitati subserviens, ad tertiam usque æstatem dissimulavit. Tum Artuasden arte captum, catenis, ne quid honori regio deesset, aureis vinctum, Alexandriæ in triumphum duxit, regnóque exuit; ejus caput perditis ad Actium rebus, Cleopatra dono regi Medorum misit, ut eum in novam belli societatem contra Cæsarem victorem pertraheret. Appianus, Dio, Suetonius, Paterculus, Strabo, alii.

1 Araxes Armeniæ majoris fluvius in monte Abo, cum Euphrate oritur, quorum fontes sex millia passuum distant. Euphrates ab occasu, Araxes ab ortu sunt, qui placido cursu variísque flexibus defluens, donec inter anfractus cautium impetum collegerit, tum præcipiti pernicitate rapidus, altero alveo cum Cyro confusus, altero in Caspium mare defluit. Pomponius Mela, Ptol. Strabo, lib. 12.

2 Antonius in Mediam properans, Oppium Statianum cum duabus legionibus & impedimentis subsequi jubet, Ipse Praaspa in Mediæ regione validissimam urbem & præsidio firmatam frustra oppugnat. Artuasdes Medus, qui cum Parthis auxilio suis accurrerat, ab Antonio in Statianum se convertit, quem cum decem millibus militum opprimit & occidit, capto Polemone Ponti

rege;

rege, qui suam vitam redimere coactus est, Artuasdes Armenus paulò pòst, ut desertor, se cum suis in regnum recipit. Antonius magna cum ignominia, Phraatorum obsidionem solvere coactus, spe pacis, sed fallacis, deceptus est.

3 Antonius post confectam cum Partho pactionem copias suas per eam, qua venerat, viam, hoc est, per campos apertos & ariditate squalentes reducturus erat, ita ut eas Parthorum equitatui objicere videretur. Itaque Mardus, qui Parthorum mores longa consuetudine callebat, Antonium admonet, fictam esse illam Phraatis & infidam pacem ut militem patentibus in campis pellectum undique equitatu circumfusum opprimeret, iter se aliud per loca culta, & commeatibus abundantia, compendiosiùs ostensurum: & ut fidem faceret, se vinciendum, donec promissa præstitisset, obtulit. Progressus itaque eo duce per triduum erat Antonii exercitus: quum admonet Mardus, ut contra subitam vim hostium (quam mox futuram, vestigiis aliquot se deprehendere indicat,) suos expeditos in aciem collocaret: parebat admonitioni Antonius, cùm subitò emicans Parthus, parata vi Antonianorum profligatus est. Atque sæpiùs equitatus Parthicus pari clade inter proficiscendum repressus, fatigabatur, quousque quinta die Flavius Gallus impetu temerario in hostem multo cum discrimine irrupit, atque dum carptim laboranti subsidia mittuntur, ea quoque ut imbecilliora, ab hoste cæsa sunt, donec Antonius tota vi cum exercitu procurrens, cæteros manifesto periculo eriperet. Cæsa sunt tria millia Romanorum, quinque millia sauci-

ta. Antonius miserè se afflictans, saucios circumcursando consolabatur, & vicissim pietas & benevolentia militum Antonii animum confirmabat.

4 Parthi ex præcedentis diei victoria ferociores, collecto 40 millium equitatu, contemptiùs insultabant Romanis ut victis, & ad prædæ paratæ direptionem venientes, sed fortiter ab Antonianis submoti sunt, quousq; iterum ut per declivitatem quandam tardiùs digredientes sagittis configerent, undique circumfunderentur, tum gravis armaturæ milites, receptis in medium velitibus, in sinistro genu subsederunt, elatisq; super capita clypeis, se suósque ab hostium sagittis, in clypeorum convexitatem lubricitate delabentibus, protexerunt.

5 Testudinem intelligit, quæ ita fit: Impedimentis & *levis armaturæ* militibus equitibúsque in medium receptis, *gravis armaturæ* pedites, qui oblongis, & in morem tubi convexis utuntur clypeis, undique extrema claudunt, clypeósque hostibus objiciunt. Cæteri qui lata gestant scuta in medio conserti, ea supra se & reliquos extollunt, ut densitate ordinum à telis desuper labentibus protegantur. Hinc *testudini* nomen factum, à ista, qua testudo animal se protegit, similitudine. Hujus usus est & in urbium oppugnatione, & quando à sagittariis circumfusus est, ut hoc loco, exercitus.

6 Romani ita testudine protecti subsidentes, opinionem hosti præbuerant, veluti confecti vulneribus concidissent, qui positis arcubus, contos sumpserunt, atque accurrerunt: Romani magno multóque armorum fragore se mutuo cohortati, prosilierunt, at-

que primos pilis exceptos confodiunt, et universos in fugam conjiciunt.

7 Hoc accidit in trajiciendo quodam fluvio, quem limitem prosequendi Romanos Parthi constituerant, sextóque die antequam ad Araxem fluvium perveniretur: tunc enim laudata Romanorum virtute Parthi octies et decies victi, laxatis arcubus abierunt.

8 Cùm *A*ntoniani à frumentatione Parthorum perpetua insultatione arcerentur, tanta fama in castris laboratum est, quòd duæ libræ panis triticei ducentis sestertiis venîrent; hordeaceus panis pari argenti pondere venderetur. Conversi itaque ad herbas et radices edendas, inciderunt in quandam herbam, quæ manducata insaniam et mortem adferebat: nam qui eam edissent, saxa moliebantur, lapidésque movebant (tanquam magnopere seriam rem agerent) tandem bilem evomentes (quia vino carebant, quod unicum huic malo remedium erat) moriebantur. Fluvium illum aquam frigidam et pellucidam, sed salsam et venenosam habuisse, nam bibentibus statim tormina ventris ciebat, et sitim exasperabat, scribunt Plutarch. et Appian.

9 Hoc accidit tumultu militari, trepidatione nocturna per totum exercitum, quòd hostes irrupisse putarent, coorto; argentum enim aurúmque habentes occiderunt, spoliaveruntque, denique *A*ntonii etiam impedimenta aggressi, pocula et mensas pretiosas disciderunt, et inter se distribuerunt. *A*ntonius in tanta consternatione quendam stipatorum nomine *Rhamnum*, juramento sibi adstrinxit, ut jussus statim ipsum confoderet, et caput amputaret, ne vivus in hostium

ſtium poteſtatem veniret, & ne mortui truncus à reliquorum cadaveribus ſecerni poſſet.

ARGUMENTUM CAP. XI. LIB. IV.

Antonius Cleopatræ amoribus dementatus ad viliſſimi mancipii obſequia ſe dimittit, & in regem barbarum degenerat. Amoris impotentia, & opum licentia victus, Cleopatræ Romanum imperium promittit. Eâ contumeliâ irritatus Populus Romanus, bellum Cleopatræ per Fecialem indicit. Antonius cum Cleopatra totum Orientem contra Cæſarem, Gæſar Occidentem contra Antonium armat. Pugnatur prælio navali ad Actium, fugiens Cleopatra, ſecum in fugam Antonium rapit. Cæſar victor poſt annum in Ægyptum profectus, Antonium aliquot præliis debellat: ille ſibi manus infert, & Cleopatra ſibi necem aſpidis irritatæ morſu conſciſcit.

COMMENTARIUS.

Inimicitiæ inter Antonium & Cæſarem cœperant Autronio, et Voleatio Coſſ. anno 720; eruperunt Domitio et Sotio Coſſ. 721 Antonius Cæſarem criminabatur, quòd Lepidum Triumviratu exuiſſet, quód militem ejus et Sext. Pompeii, quem communem eſſe oportebat, ſolus occupaſſet, atque militis etiam illius, quem in Italia utriſque communi conſcripſerat, partem repetebat. Cæſar autem Antonio crimini dabat, quòd Ægyptum ſine ſorte obtinebat, & Sext.

Pompeium, cui ipse sponte ignovisset, intermerat, & Artuasdem Armeniæ regem fraude circumventum in vincula cum magna populi Romani infamia conjecisset, partemq; spoliorum reposcebat. Vitio etiam vertebat, Cleopatram pro uxore habitam in sororis suæ contumeliam, & liberos ex ea susceptos esse *Reges* salutatos, in primis quod Cæsarionem Cleopatræ filium, ex C. Cæsare nominâsset, atque ad genus Cæsaris traduxisset. Atque cum neque in Urbem venire vellet, neque finito Triumviratus tempore imperium deponere, bellúmque moliretur, quod Urbi Italiæque inferret, ingentibus copiis, tam navalibus, quàm terrestribus ob hoc contractis, remissóque Octaviæ sorori Cæsaris repudio, omnium odia in se accendit Cæsar in Epirum cum exercitu trajecit, se tertiùm & M. Messala Coss. anno 722. Bellum hoc *Actiacum* dicitur, quia ad Actium Epiri promontorium juxta Ambracium sinum gestum sit, de quo Horatius eleganter Ode 37. libri primi.

1 Leucas insula est, & in ea civitas cognomine Neritum, ultra Actium in ortum sita, & Cephalleniæ insulæ opposita: quæ cum olim cervici trium stadiorum continenti adhæreret, à Corinthis, quorum colonia fuerat, perfosso Isthmo, insula facta est. Sic Thucyd. Strabo, Plinius. Istam insulam (ut Paterculus scribit) in ore & oculis Antonianæ classis, M. Agrippa expugnavit, itidem Patras, in quibus Antonius hyemaverat, et mox Corinthum. Leucate petra est excelsa, è Leucade in mare & Cephalleniam prominens.

2 Ambracia urbs est Epiri, quæ sinui maximo,

maximo, cui propinqua est, nomen dedit. Hujus fauces, quæ quatuor stadia patent (Florus cornua vocat) ab oriente habent Actium oppidum et nobile Apollinis Actii templum, ab occasu Nicopolin Augusti monumentum, quod ob victoriam condidit, qua eo loci contra Antonium et Cleopatram potitus est.

3 Ut huic loco lucem adferamus aliquam, ea, quæ nos cum Bayfio ex Plinio observavimus, de remigum ordinibus, sic habent. Lib. 32. Quinqueremis Caii (de qua Plinius) remigum quadringentorum remis impellebatur. Utrumque ergo latus navis ducentos remiges habebat, quos si per quinque distribuemus (unde nomen est *quinqueremi*) quadraginta remiges, singula sedilia occupabunt, & ea sedilia ordines remigum aut remorum dicuntur. Navibus itaque nomen non erat à remorum quibus impellebantur, multitudine, sed ab ordinum numero, qui in alterutro latere sedilibus suis distinguebatur. Sic novenis remorum ordinibus dicebantur instructæ naves, quarum tabulati latera in novem sedilia distributa erant, & singulis ordinibus remigum numerus ex Imperatoris jussu imponebatur, vel pro arte gubernatorum, vel scientia remigum, vel mole navium. Turribus etiam à prora & puppi fuisse Antonii naves instructas, ut in mari velut è muris pugnarent, ex Virgil. lib. 8. & Dione lib. 50. constat.

4 Antonius aliquot præliis navalibus à Cæsare victus, equitatu ejus à Stalitio Tauro fuso fugatóque, ad hæc fidissimi cujusque amici ad Cæsarem ob odium Cleopatræ defectione, Cleopatra autem aliquot prodigiis

digiis consternatâ, commeatúque ob Cæsaris classem & exercitum intercluso, prælio rem committendam eo consilio censuerunt, ut inter præliandum fuga Antonius & ipsa elaberentur: & hinc velut in rebus deploratis Antonium jussisse, ut vela in naves suas deportarentur, tanquam ad fugam, non ad pugnam se pararet, Plutarchus scribit. Et hîc iterum Antonii consilia Cleopatræ auctoritate sunt corrupta, qui cùm fidissimum militem haberet, maluerit navali pugna, in qua Cæsaris copiæ ob bellum cum Sext. Pompeio gestum, exercitatissimæ erant, quàm terrestri, in qua firmissimus erat, decernere. Antonii milites ab Imperatore suo deserti diu fideliter & constanter pugnârunt, & desperata victoria in mortem dimicabant. Cæsar verbis eos mulcebat, clamitans, & ostendens Antonium fugisse: quærebat *pro quo*, & *cum quo* pugnarent, qui ægrè tandem cessere victoriam, & vitam veniamque Cæsar citiùs promisit, quàm illis ut ea precaretur, persuasum est. Canidius qui terrestribus Antonii copiis præerat, nocte fuga elapsus, cùm suos deseruisset, ipsi se Cæsaris clementiæ permiserunt. Victus est Antonius ad Actium à Cæsare ante diem 4 Nonas Sept. anno 722. à quo die Cæsaris Octaviani imperium incipit.

5 Cæsar Antonium & Cleopatram victos, in Ægyptum fugientes, aliis persequendos dedit, ipse in Urbem ad res urbanas, ne quis motus gravior nasceretur, ordinandas revertitur, ac post 30 dies cùm in Græciam ad bellum trajecisset, postero anno ambos Alexandriæ obsedit. Antonius in ultima rerum desperatione, ubi pacisci cum Cæsare non

non potuit (petebat enim ut sibi privato Athenis vivere liceret, Cleopatræ filiis regnum Ægypti daretur) falso rumore occisæ Cleopatræ perculsus, se interemit anno ætatis tertio, vel, ut alii, sexto & quinquagesimo. Plutarch. Dio, Sueton. alii.

6 Cleopatra obstupenda molitione fugam in Oceanum instituebat: namque classem ex Ægyptiaco mari in sinum Arabicum per Isthmum illum, quo Asiæ Ægyptus per 37 millia passuum adhæret, transferre moliebatur, atque ita effugere bellum & servitutem. Sed cùm Arabes aliquot naves incendissent, & Antonius nondum desperaret, ab incœpto destitit.

7 Cornelius Gallus Cæsaris legatus Parætonium, est is portus ad 8 millia passuum patens, & oppidum ejusdem nominis in Cyriniaca, occupaverat, ejecto Antonii præsidio, Antonius eò properat, confisus se aut militem corrupturum, aut vi potiturum Parætonio, sed id frustrà fuit; namq; cùm Antonius ad murum accederet, ut milites alloquio ad se pelliceret, tum Cornelius Gallus classicum canere jussit, ut sensum aurium obtunderet, et subita vi erumpens, Antoniũ profligavit, classemq; ejus afflixit. Dio, lib. 51.

8 Peleusium urbs est Ægypti, Arabiæ Petreæ proxima, & ad extremum Nili ab ortu ostium sita, quod ab urbe vicina *Pelusiacum* dicitur. Illud præsidio firmatum Cleopatra per proditionem Cæsari tradidisse creditur, ut jam tum ejus animum hoc officio sibi demereretur.

9 Quo genere mortis Cleopatra sit extincta, admodum est incertum: nullum enim veneni manifesti vestigium in corpore apparuit

paruit: duas tantùm cicatrices esse repertas, exiles & obscuras, quales aspidis lacessitæ morsu, relinqui dicuntur: quibus adductum Cæsarem expressam fictámque ejus imaginem in triumphum deportasse, cui aspis affixa adhæreret, scribit Plutarchus; Et quòd aspidis veneno afflicti, somno in mortem solvuntur Periit autem Cleopatra anno ætatis suæ tricesimo nono.

ARGUMENTUM CAP: XII. LIB. IV.

Cæsar Octavianus gentem quæ cis, intra, ultra Alpes in Septentrionem & ortum, itidem eam quæ Danubii fontes & utramque ejus ripam usque ad ostia ejus incolit, edomat, Germaniæ jugum impositum, Quinctilii Vari & trium legionum cæde excussit. In meridie Lybiam, Marmaricam, & Garamantes subegit: in occasu Hispaniæ citerioris populos Astures, & Cautabros per quinquennium cum laboribus imperata facere coegit. Secutus deinde totum orbem felicitatem & amplitudinem Augusti. Bellis civilibus post vicesimum annum finitis, pacatisque gentibus omnibus, ipse Janum Geminum post Numam regem tertiùm clausit.

COMMENTARIUS.

Ut Augustum totius orbis victorem demonstraret per partes colligit, Geographicam distributionem secutus, & quatuor terræ tractus victoria ejus edomitos recenset. Quà enim ab Italia orbis in Septentrionem & ortum vergit, Salassos, Japudes, Noricos, Pannonios,

nonios, Mysios, Dacos, Thraces, Sarmatas, Europæos devicit: quà in occasum æstivum & septentrionem, Germanos; atque in occasum ipsum, Astures, & Cantabros, Hispaniæ populos: quà in meridiem, Africam, Gætuliam, Marmaricam; atque in ortum, Armeniam, Parthiam, Indiam sponte ejus imperio cessisse colligit. Sed rerum gestarum seriem, etiam temporis ratione neglecta confundit.

1 De Rætis & Vindelicis Florum loqui satis constat, qui per Tiberium & Drusum fratres, Cæsaris privignos, una æstate M. Druso & L. Pisone Coss. edomiti sunt. Rætia à Vindelicia ab ortu Lyco amne, Vindelicia à Norico Aeno flumine terminatur. Rætia ab occasu fontibus Danubii & Rheni clauditur, ut Vindelicia Lyco: sed utraque Danubio à septentrione, à meridie Alpibus, Græcis, Pœnis, Ocra in Vindelicis Breuni, in Rætis Suanitæ à Ptol. censentur, Sennones à Suabone inter Suevos. Istarum gentium usq; adeò immania fuisse in Romanos odia Strabo testatur, ut si quo illorum oppido aut vico potita esset, non solùm cædibus grassaretur in impuberes, sed etiam cùm vates suos consuluisset de sexu gravidæ, si *masculum* utero geri respondissent, ipsam quoque prægnantem conficeret. Ut eam crudelitatem Augustus ulcisceretur, Drusum contra eos misit, qui prælio apud Tridentinas Alpes fusos ab Italia submovit, atque cum in vicinam Galliam incurrissent, Tiberium quoque Drusi fratrem contra eos misit, qui multis urbium & castellorũ expugnationibus, variis quoq; præliis dissipatos aggressi, plurimo eorum cum sanguine perdomuerunt. Ne autem gens po-

pulosissima (Noticos etiam eodem tempore debellatos Strabo testatur) bellum denuo moveret, bellicosissimam & robustissimam inde deduxerint, relicta invalidissima, ut agrum coleret. Feritatem quam mulieribus istarum gentium Florus adscribit in parvulos filios, eam Orosius tribuit furori Cheruscorum, Suevorum, Sicambrorum, lib. 6.

2 Illyrii, hoc est, Dalmatæ, Liburni, Japudes, cum finitimos aliquamdiu latrociniis infestarent, nec vectigalia persolverent, & Cæsare bello, quod contra Sex. Pompeium gerebat, impedito, arma sumpserunt. Cæsar ut militem suum laboribus confirmaret, in Japudes movit (Japudes Illyriis adscribunt Ptol. & Strab nunc Stiriam vocant) atque eos qui citra montes haud procul à mari habitabant, haud difficulter ad deditionem compulit: qui verò ultra montes, difficillimè. Etenim cum Metulum oppidum suum præsidio trium millium communissent, multos sæpe Romanorum impetus retulerunt, multas machinas incenderunt, & Cæsar à lignea quadam turri in murum per pontem conscendere conatus, ponte ob multitudinem prægravato collabente, dextro crure, & utroque brachio afflictus est: tamen ille suos confirmavit, & exercitum advocavit, nihil oppugnationem remittens. Barbari de pace se agere velle simulantes, præsidium in arce acceptum nocte trucidarunt, & ædibus incensis, alii se, alii uxores etiam & liberos occiderunt, ut nihil prædæ inde ad Cæsarem pervenerit, cum etiam captivi haud ita multò pòst sibi manus intulissent, Sex. Pompeio, & L. Cornificio Coss. anno 718.

3 Pannonicum bellum cœpisse anno 734.

Marco

Marco Vinucio & M. Agrippa 4. Coss. ex Kalend. Julii suffectis, Paterculus scribit, quod magnum atróxque, & quàm vicinum Italiæ imminebat: sed si Dionem sequemur annis 14. priùs cœptum est, cum Cæsar domitis Japudibus, in eos quoque arma, sed non hostilia, convertisset. Verùm cùm ab iis, quando ad Urbem Scisciam accessisset, afflictus esset, populari eorum agros jussit, & Scisciam à terra fluviísque Colope & Savo obsedit: sed eorum pertinacia facta est, cùm intellexissent de suorum clade (qui cæsi à Cæsare erant) & se ejus clementiæ permiserunt, reliquaq; Pannonia pacem accepit. Ipse Cæsar relicto Fusio Gemino, cum parte exercitus Romam rediit. Pannoniis iterum rebellantibus, Fusius à Scíscia exturbatus est: sed ille præliis aliquot fœliciter gestis, iterum eosdem imperata facere coegit. Atq; cùm Pannonii frequentiùs rebellâssent, à M. Agrippa repressi, & tandem à Tiberio perdomiti sunt, Qu. Ælio Tuberone, & F. Maximo Coss. Pannonia duplex est, superior, modò *Austria*; inferior, modò *Hungaria* dicitur. Lib. 49.

4 Quisnam iste fuerit Vibius, propter Annales Romanorum hîc vel incuria majorum vel injuria temporum labefactatos, ambigi potest: & sunt qui Fusium Geminum ex auctoritate Dionis scribendum putént.

5 Gabinium per Dalmatiam ad Julium Cæsarem quindecim cohortes, & mille equites in Macedoniam ducentem, Dalmatæ sylvis & insidiis impeditum oppresserunt. Eam cladem Cæsar Julius Pompeii Magno bello impeditus, ulcisci non potuit: sed victori Cæsari, ut ultionis occasionem præverterent, Lib. 49.

Romana

pulosissima (Noticos etiam eodem tempore debellatos Strabo testatur) bellum denuo moveret, bellicosissimam & robustissimam inde deduxerint, relicta invalidissima, ut agrum coleret. Feritatem quam mulieribus istarum gentium Florus adscribit in parvulos filios, eam Orosius tribuit furori Cheruscorum, Suevorum, Sicambrorum, lib.6.

2 Illyrii, hoc est, Dalmatæ, Liburni, Japudes, cum finitimos aliquamdiu latrociniis infestarent, nec vectigalia persolverent, & Cæsare bello, quod contra Sex. Pompeium gerebat, impedito, arma sumpserunt. Cæsar ut militem suum laboribus confirmaret, in Japudes movit (Japudes Illyriis adscribunt Ptol. & Strab nunc Stiriam vocant) atque eos qui citra montes haud procul à mari habitabant, haud difficulter ad deditionem compulit: qui verò ultra montes, difficillimè. Etenim cum Metulum oppidum suum præsidio trium millium communissent, multos sæpe Romanorum impetus retulerunt, multas machinas incenderunt, & Cæsar à lignea quadam turri in murum per pontem conscendere conatus, ponte ob multitudinem prægravato collabente, dextro crure, & utroque brachio afflictus est: tamen ille suos confirmavit, & exercitum advocavit, nihil oppugnationem remittens. Barbari de pace se agere velle simulantes, præsidium in arce acceptum nocte trucidarunt, & ædibus incensis, alii se, alii uxores etiam & liberos occiderunt, ut nihil prædæ inde ad Cæsarem pervenerit, cum etiam captivi haud ita multò pòst sibi manus intulissent, Sex; Pompeio, & L. Cornificio Coss. anno 718.

3 Pannonicum bellum cœpisse anno 734.

Marco

Marco Vinucio & M. Agrippa 4. Coss. ex Kalend. Julii suffectis, Paterculus scribit, quod magnum atróxque, & quàm vicinum Italiæ imminebat: sed si Dionem sequemur annis 14. priùs cœptum est, cum Cæsar domitis Japudibus, in eos quoque arma, sed non hostilia, convertisset. Verùm cùm ab iis, quando ad Urbem Scisciam accessisset, afflictus esset, populari eorum agros jussit, & Scisciam à terra fluviísque Colope & Savo obsedit: sed eorum pertinacia facta est, cùm intellexissent de suorum clade (qui cæsi à Cæsare erant) & se ejus clementiæ permiserunt, reliquaq; Pannonia pacem accepit. Ipse Cæsar relicto Fusio Gemino, cum parte exercitus Romam rediit. Pannoniis iterum rebellantibus, Fusius à Scifcia exturbatus est: sed ille præliis aliquot fœliciter gestis, iterum eosdem imperata facere coegit. Atq; cùm Pannonii frequentiùs rebellâssent, à M. Agrippa repressi, & tandem à Tiberio perdomiti sunt, Qu. Ælio Tuberone, & F. Maximo Coss. Pannonia duplex est, superior, modò *Austria*; inferior, modò *Hungaria* dicitur. Lib. 49.

4 Quisnam iste fuerit Vibius, propter Annales Romanorum hîc vel incuria majorum vel injuria temporum labefactatos, ambigi potest: & sunt qui Fusium Geminum ex auctoritate Dionis scribendum putént.

5 Gabinium per Dalmatiam ad Julium Cæsarem quindecim cohortes, & mille equites in Macedoniam ducentem, Dalmatæ sylvis & insidiis impeditum oppresserunt. Eam cladem Cæsar Julius Pompeii Magno bello impeditus, ulcisci non potuit: sed victori Cæsari, ut ultionis occasionem præverterent, Lib. 49.

Romam reverso, pacis conditiones obtulerunt, & vectigales facti sunt. Cæsare in Senatu occiso, iterum per decennium pro libertate arma sumunt, & Atinium à Cæsare præfectum expellunt. Ad eos edomandos in Dalmatiam profectus Octavianus, iisdem insidiis ex Sylvarum & viarum perplexitate ab iis tentatus est, sed infœlici successu: ipse eos velut indagine captos oppressit, & profligavit, fugâque in Setoviam urbem delatos obsidione clausit: ibi cùm Dalmatarum exercitus in urbem irrumpere conatur, profligatus est. In eo prælio Cæsar in genu ex lapidis jactu saucius, aliquot diebus decubuit: tandem Dalmatas imperata facere coegit, datis obsidibus, atque tributum hactenus à Julii Cæsaris tempore debitum persolvere, anno 620.

6 L. Marcius Censorinus de Macedonia triumphavit, ut est in Capitolinis, anno 714. quo anno etiam Consul fuit cum Calvisio Sabino: nec quidquam præterea de rebus ab eodem gestis invenire potui. Observo autem ab Appiano in Illyrico scriptum esse, Martium Figulum Consulem (fuit is cum L. Cæsare consul anno 689) Delminium Dalmatarum urbem incendio delevisse. Forsan Florus noster eo respexit, ut scriptum ejus est tumultuarium, *detruncaverat* enim, pro *exciderat*, ad tempus præteritum respiciens dixit: estq; in eo verbo egregia translatio: ut enim homine capite truncato, sensuum omnium & motuum præsidium avulsum est, ita & Dalmatarum populo, excisa Delminio regia urbe, vis omnis ablata. Equidem in Strabone observo, Delminium urbem, unde genti nomen est, amplissimam à Nasica, nescio quo

Lib. 7.

quo, in angustias fuisse redactam.

7 C. Asinius Pollio Consul cum Cn. Domitio fuit anno 713. & de Parthinis triumphâsse legitur anno 714. Parthini sunt Illyrii populi super Apoloniam & Dyrrachium in Epiro. Asinium de Dalmatis triumphasse Horatius testatur, cum ita cecinit. *Strab. l. 7.* *lib. 2. Od. 1*

Et consulenti Pollio Curia,
Cui laurus æternos honores,
Dalmatico peperit triumpho.

Porphyrion ibidem cum Salonâ Dalmatiæ urbe maritima capta triumphasse, & Servius in expositione Pollionis Virgiliani scribit, Asinium Pollionem ductorem Germanici exercitus, cùm post captas Salonas Dalmatiæ urbem primo meruisset lauream, postquam Consulatum adeptus esset, eodem anno suscepisse filium, quem à capta civitate *Saloninum* vocavit.

8 M. Licinius Crassus Consul fuit cum Cæsare 3 anno 729; ipsum de Thracis & Gætis triũphasse Capitolini triumphi testantur, qui in Macedoniam missus Mysios bis devicit. Itidem Bastarnas Scythas, qui Mysiam invaserant, ac regem eorum Deldonem interfecit. Cætera Dio. Mysii superiores cis & ultra Danubium habitabant; inferiores Macedoniæ à Meridie, Danubio à Septentrione & Dacis finitimi erant.

2 Bulogæses Thrax Bessorum rex (habitabant autem illi ad Aemum Thraciæ montẽ) sociis quibusdam aliis per cæremonias & superstitionem callidam sibi adjunctis, defectione facta, Rhascyporum Cotys filium victũ

interfecit,

interfecit, & patruum ejus Rhymetalcen exercitu exutum in Thraciæ Chersonesum compulit. Eo motu, & quòd Silatæ Macedoniam populationibus infestarent, excitus L. Piso exercitum duxit in Bessos, cum quibus malè pugnavit: sed altero prælio eam
Plutarch. cladem magna victoria correxit, eósque partim expugnationibus, partim acie imperata intra triennium facere coegit. L. Piso Consul fuit cum M. Druso Libone, anno 738. Idem Tiberio principe, præfecturam Urbis computatione tridui à Tiberio sibi demeruit, ut Plin. auctor est.

10 Dacia à Septentrione Sarmatia Europæa includitur, meridiem Danubius prætendit, ortum Cyras fluvius, occasum Jazyges Metanastæ claudunt. Ea regio partim Transilvania, Wallachia, & Moldavia nunc dicitur. Dacos Getis esse à Ponto in occasum proximos ad Istrum Strabo scribit, esseq; populum montarium. Contra quos Cor. Lentulus ab Augusto missus, tres eorum duces cum magnis copiis delevit: citeriorem ripam præsidiis munivit, satis victoriarum putans, posse illos prohibere. Daco, scribit Dio, ad
Lib. 7. Cæsarem legatos ante bellum Actiacum misisse, & cùm nihil eorum quæ peterent impetrassent, ad Ant. inclinâsse societatem, obque intestina bella ipsi Antonio nihil usui fuisse. Sed in eos, cum Sitam regem gentis Dentheletarum in Thracia, oculis captum bello peterent, M. Crassum movisse, repulsos insecutum, & Segestriam expugnasse invenio.
724 Nec hactenus hujus rei gestæ historia plenior, nec qui fuerit ille ex Lentulorum Familia (multi enim hoc tempore Lentuli consulares fuerunt) de quo Florus narrat, mihi

satis

satis constare potuit. Eadem oblivione apud reliquos qui extant scriptores, bellum à Lentulo cum Sarmatis gestum, video sepultum esse. C Lucium cum Rhymetalci regi, populi Rom. socio, auxilium ferret, contra Sarmatas bellum gessisse, victósque ultra Istrum submovisse Dio scribit lib. 54. Sarmatæ modò sunt Moscovitæ, Lituani, Russi. Sarmatas tamen à Tiberio domitos scribit Euseb.

11 Sicambri, Usipetes, & Tenchteri Germaniæ gentes, cum quosdam Romanos in suo territorio deprehensos in crucem egissent, Rhenóque transmisso Galliam popularentur; equitatum Romanum contra se missum per insidias circumvenerunt, & cum fugientibus instarent, usque ad Lollium Galliæ Proconsulem delati, eum quoque profligarunt, amissâ quintæ legionis aquila, quæ clades ipsum quoque Cæsarem ab urbe in Galliam extraxit. Cura deinde atque onus belli Germanici delegata est Druso Neroni, qui Cæsaris privignus, Tiberii frater erat. *Dio. 54. Patercul.* 738

12 Julius Cæsar bis facto super Rhenum ponte, in Germaniam trajecit: semel ut ipse scribit l. 4. haud longè à Colonia; iterum in Trevitorum finibus, quod lib. 6. scribit.

13 Drusum Consulem cum Quinctilio Crispino anno 744, annum agentem tricesimum, ex fractura equo super crus ejus collapso, tricesimo die quàm id acciderat, inter Salam & Rhenum fluvios mortuum esse, ex Epitoma Livii, Paterculo, & Strabone colligo. Et hucusque ab Urbe condita Livii historiam fuisse productam, cujus vel incuria hominum, vel injuria temporum vix quarta pars, eáque mutila & mendis fœdata superest. Dio scribit morbo consumptū, ostentóq; cum populando *Lib. 7.* *Lib. 55.*

pulando ad Albim uſque perveniſſet, quem trajicere moliebatur, conſternatum. Corpus ejus à Tiberio Nerone fratre, qui nuncio valetudinis ejus evocatus raptim accurrerat, Romam pervectum eſt, & in Auguſti tumulo conditum. Druſum Conſulem cum filiis Germanicum à Senatu appellatum, ibidem Dio ſcribit, quod cognomen ei primò Senatus à provincia impoſuerit.

Lib. 17. Antiquit. 14 P. Quinctilius Varus Conſul cum Tiberio Nerone fuit anno 740. hunc Syriæ fuiſſe præfectum Joſephus teſtatur. *A*djicit Paterculus, cum fuiſſe pecuniæ uſq; adeò ſtudioſum, ut Syriam ipſe rapinis ditatus pauperem reliquerit, quam ipſe pauper divitem ingreſſus erat. De hujus morte Virgilium, ut eam impotentiùs ferentem, Horatius Ode 24 libri primi conſolatur. Auguſtus uſque adeò ea clade conſternatus fuit, ut Suetonius recenſet, quòd per continuos aliquot menſes, barba capilloque ſummiſſo, caput interdum foribus illideret, vociferans, *Quinctili Vare redde legiones.* Verùm *conventus agere*, eſt in loco deſignato ad certum diem provincialibus jus dicere, quod *forum agere*, Cicero dicit. *Auſus*, inquit, &c. quare *auſum* dicit conventum agere? quia nullo exemplo hoc Varus fecit. Imperium etiam tantùm, hoc eſt, belli gerendi poteſtatem, nullam juriſdictionem habebat. Germania enim in provinciæ formam redacta erat: verùm ante provinciam ordinatam juriſdictio non mandebatur.

15 *A*rminius (quem Hermannum nonnulli ſcribendum contendunt) Cheruſcorum Princeps erat, filius Segemeri, qui militarat cum Romanis, & equeſtri ordine & jure ci-

vitatis

vitatis erat donatus; segnitia & secordia Vari usus est in consilii sui de Germania liberanda occasionem. Ipsum tunc annum egisse vicesimum sextum ex Tacito colligitur, qui cum septem & triginta annos vitæ, duodecimum Imperii sui explevisse scribit; cum dolo propinquorum occideretur Norbana & Flacco Coss. anno 772.

16 Segestis Cheruscorum regis filiam, nomine *Thuaneldam*, alii desponsatam Arminius rapuerat; hinc gener invisus erat. Quare Segestes conjurationis conscius extremo convivio, post quod insidiis Romanos sunt adorti, Varo rebellionem & insidias ab Arminio parari indicat; suasitq; Varo, ut se & Arminium & cæteros proceres in vinculis haberet: nihil ausuram plebem sine ducibus; interim ipsi tempus fore, quo de criminationibus suis & de innoxiis cognosceret: sed fatum, quod hominum consilia, cum cladem aliquam struit, corrumpit, & mentem & animum Vari socordia & segnitia perstrinxerat. *Tacit. l. 1. Paterculus*

17 Video Florum nostrum alios annales sequutum, quàm Paterculum huic seculo æqualem, aut Tacitum, aut Dionem: qui, ut rem in pauca conferam, ferè ita tradunt: pertractos esse ex insidiis Romanos in Teutoburgensem saltum inter Luppiam & Rhenum, ibique paludibus, et sylvis impeditos, undique insultantibus Germanis oppressos esse, Varum ab hostibus vulneratum, et desperatis rebus mortem sibi conscivisse.

18 Clades Cannensis, qua Annibal ad Cannas Paulum Aimilium magna cum calamitate P.R. ex Varronis Consulis temeritate ferè obtrivit, incidit in diem quartum Nonas Quinctileis, Pauli Aimilii casus et Vari

satis

satis iniquè comparantur: Paulus enim Varronis stoliditatem sequi coactus, cùm fortiter pugnâsset, ex funda graviter ictus, mori maluit, quàm ut cladis suorum, aut temeritatis Varronianæ accusator superesset; Varus & culpam suæ infelicitatis ex securitate et socordia, quæ frequentissima ad calamitatem sunt initia sustinet.

19 Musulamios vocat Ptolomæus μυσουλάμιοι, Numidísque magis meridionales collocat, versùs *Africæ* solitudines, et sub Audon monte ad Amasagam flumen, Mauritaniæ Cæsariensis terminum. Tacitus testatur de ea gente ter triumphali insignia esse acquisita; à tribus Romanorum ducibus; et à P. Dolabella, cæso Tacfarinate hostium duce, eam gentem fuisse devictam.

20 Gætulia supra Africam minorem in meridiem extenditur: regio tota montosa, ab Atlantico Oceano in Orientem procurrit, et in septentrionem nonnihil se versùs Syrteis inflectit.

21 Cn. Corneium Lentulum Cossum, cum L. Culpurnio Consulem fuisse an. 752. in Annalibus consulum scribitur, et postea *Gætulicum* esse appellatum, nimirū à devictis Gætulis. Tacitus etiam eundem triumphalia de Gætulis insignia accepisse testatur. De hujus belli causa et re gesta altum apud alios silentiū est: ut etiā bellorum in Africa tempore Augusti gestorum, quæ tamen post M. Lepidum à Cæsare exercitu et potestate exutū, cujus provincia in Triumviratu fuerat, nunquam quievisse videtur. Statilius enim Taurus à Cæsare in Africam missus, de ea triumphavit ann. 719. Iterum L. Autronius Proc. ann. 714. Tertium Triumphum duxit ex Africa L. Sempronius *Atratinus*

Atracinus anno 718. Quartus L. Cornelius Balbus de Garamantibus Africæ populis, triumphavit anno 734. de quibus Plin. lib. 5. Solinus & Strabo scribunt, quòd ad Garamantas (habitabant autem ultra Gætulos meridiem versus à fontibus Bagradæ fluminis usque ad Nubam paludem,) iter inexplicabile antehac fuisse, latronibus gentis ejus puteos, qui non altè fodiendi sunt, si locorum notitia adsit, arenis operientibus. Balbus hic Gadibus oriundus, cum patruo L. Corn. Balbo, jure Quiritium donatus, & primus peregrinorum fuit, qui accessit ad Gloriam triumphalem.

22 Marmarica ab Occasu Cyrenaca terminatur, ab Ortu Ægypto, à Septentrione Ægyptiaco mari, à Meridie Libya deserta, & Æthiopia. De rebus ea gestis, & ducibus Romanorum, nihil apud alios reperi. Lego apud Dionem, Æthiopes, qui supra Ægyptum sunt, duce Candace regina, usque ad Elephantinem populationibus grassatos, sed à C. Petronio repulsos, & Tanapen regiam, tum alias urbes ipsorum occupasse & diruisse. Cùm Petronius propter arenam & æstum cum suis pedem referret, præsidium quoddam ipsius iterum ab Æthiopibus expugnatum, ipsóque reverso liberatum, & Candacem reginam ad pacis conditiones coactam.

23. 24. C. & L. Cæsaris erant Augusti nepotes, nati ex M. Agrippa & Julia ejus filia. Caius quidem M. Apuleio et P. Silio Coss. anno 733. Lucius verò C. Furnio et C. Silano Coss. ann. 726. Utrumque Augustus hoc eodem anno adoptavit, teste Dione, tenerósque adhuc ad Reipubl. curam admovit,

admovit, & Consules designatos circum provincias & exercitus dimisit. C. Cæsarem Consulem a populo creatum, annos 14. natum veteres tituli testantur: sed nec tum iniisse magistratum puto, neque cum Consul iterum esset designatus cum L. Paulo post quinquennium. Lucium Hispaniam petentem Massiliæ ex morbo periisse, annum fermè ante Gaii fratris sui mortem, ut Paterculus scribit: sed ut Sueton. numerat, intra octodecim menses. Verùm cum triennio post ipsorum obitum Tiberius ab Augusto, Sex. Aëlio Cato, C. Sentio Saturnino Coss. adoptatus sit, manifestè colligitur Caium anno V.C. 754. Lucium 752. periisse.

25 Augustum contra Astures et Cantabros (qui hodie *Biscaini* sunt, quique nomen Oceanó Cantabrico dederunt) profectus est, teste Dione, cum nonum Consulatum ipse cum M. Junio Silano cepisset anno 728. at Suetonins auctor est, Augustum octavum iniisse consulatum Tarracone, collega T. Statilio Tauro, et ibidem quoque hunc nonum cepisse cum M. Silano. Oportuit itaque Augustum in Hispaniam, quàm Dio scribit, tempestiviùs profectum fuisse, et rem deinceps per legatos ejus gestam esse, cùm Orosius hoc bellum per quinquennium extendat.

26 Vaccæi Mediterranei sunt Hispaniæ Tarraconensis populi cis Durium flumen, ubi nunc urbes Palentia, Vallis, Oletana, inter quas olim Segesama, ut Ptolemæus, aut Segesta, ut ex Polybio Strabo recitat, numeratur, modò *Tordesillas* dicta. Autrigones populi supra Cantabros versus Pyrenæum habitabant, montosa admodum et prærupta regioné

regione circa Iberi fontes, ubi nunc Bervi-
dica cæteræque urbes. Sub iis in meridiem
et occasum Murbogi habitabant (ubi nunc
Burgos oppidum situm est) inter Vaccæos
et Cantabros. Sintne itaque Murbogi
reponendi pro Curgoniis (quorum no-
men obscurum est) eruditi lectoris judicio
permittimus. Nec minus aliena vox est,
quæ mox sequitur, *Belgica:* mihi si con-
jectare in tanto Annalium silentio liceat,
Vellica scribendum putarem: eam namque
in Cantabris Ptolom. recenset, Vindio
monti vicinam, quam modò *victoriam* vocant.
De Aracillo non habeo nunc quidem quod
afferam. Astures fuisse eos, qui nunc in
Legionis regno ab Astorga urbe utrinque
in Septentrionem usque ad littora Oceani
Cantabrici habitant, loca ex Ptolomæo
conferenti satis apertum est. Edulius mons
est, qui vulgò *Roncevallis* dicitur.

27 Cantabros ex more toxicum, quod ex
herba apio simillima componunt, semper,
ne quid inviti patiantur, in promptu ha- *Lib. 3.*
bere Strabo quoque testatur. Eosdem mor-
ti se etiam pro iis, in quos sunt propensi,
devovere, et immolandos præbere scribit:
quo more etiam pro Augusti salute Sextum
Pacuvium se devovisse Dio scribit. Itidem
bello Cantabrico à matribus filios ne in ho-
stium potestatem vivi venirent, interemptos
Strabo tradit. Quendam etiam puerulum
parentes et fratres suos, cum vinculis essent
adstricti, jussu patris universos gladio con-
fecisse. Itidem mulierem quandam captivos
necessitudine sibi junctos trucidâsse. Aliquot
etiam cum captivi ipsi in crucem agerentur,

lætitiæ,

lætitiæ carmina cecinisse. Quæ ideo hîc referenda putabant, ut intelligatur, cùm quàm efferata gente *Augusto* bellum fuerit.

28 *Augustus* ex morbo Tarracone decumbens, C. Antistium veterem contra *Astures* cum exercitu misit, quos ipse locorum difficultate impeditus debellare non potuit. *Astures* confidebant se præruptis saxis & præpeditis viis satis munitos, qua socordia decepti C. Antistium contemptiùs excipiunt, & malè pugnarunt: ipsos profligatos prosequitur *Antistius*, multa eorum oppida expugnat, gentémque variis cladibus fractam imperata facere coegit. Dio. Lib. 55.

29 Cùm Astures propter Carisii ferociam & superbiam anno 732. rebellassent, Cantabros etiam in societatem defectionis traxerunt. C. Furnium Cæsaris legatum, ut hominem belli cum ipsis gerendi ignarum contemnunt, quod ipsis calamitatis initium fuit: nam Furnius conjunctis cum Carisio copiis, acie congredi ausos fundit, fugatque. Cantabrorum pars ferocissima, ne rebus ita perditis, viva in hostium potestate veniret, veneno, igne, ferro semetipsum et suos confecit, *Astures* ab oppugnatione oppidi cujusdam profligati, prælio etiam victi, armis positis perdomiti sunt.

30 M. Vispanius Agrippa *Augusti* gener erat, qui contra Cantabros hac de causa rebelles exercitum duxit. Cantabri qui superioribus bellis capti, et sub corona venditi erant, dominos suos singuli interfecerant, domum fuga delapsi, multos ad defectionis societatem pertrahunt: castellis aliquot occupatis et munitis, præsidia Romanorum oppugnant; Contra eos profectus *Agrippa* militem

militem suum habuit contumaciorem, vel quia ut emeritus justè missionem flagitabat? vel quia Cantabrorum ferocia, quam expertus esset, torpescebat, quem cùm ad obedientiam promovisset, cum hoste ex desperatione, & militari etiam scientia acerrimè pugnante, parum fœliciter congressus est: tandem cum suos ignominia notatos acuisset, Cantabros ferè omnes, qui militari ætate essent, concîdit, reliquos exarmavit, & ex montibus in plana deduxit, anno 734. Triumphum ipsi hujus victoriæ causa à Senatu ex *Augusti* voluntate decretum, magna cum animi moderatione neglexit.

31 Corona pro signo captivis venalibus imponebant, quos jure belli milites cepissent, & idcirco dicebantur *sub coronis venire.* Ita Cælius apud Gellium. Hinc Livius frequenter, *Oppidum captum, cives sub corona venierunt,* & Cæsar, *Omni Senatu necato, reliquos sub corona vendidit.* *Lib. 7. c. 41.*

32 T. Carisium, Lanciam, quæ maxima Asturiæ urbs erat, desertam, post *Antistii* victoriam occupasse Dio scribit, multaq; alia armis expugnasse. Lanciam quoque inter *Asturiæ* urbes Ptolomæus recenset. Orosius eandem historiam prosequitur lib. 6. Brigæcinorum hoc in tractu miminit quoq; Ptolomæus.

33 *Augustus* hoc bello confecto, emeritos missione donavit, & iis condere urbem in Lusitania jussit, de suo nomine *Augustam*, ab ipsorum missione *Emeritam* cognominatam. Ita etiam in Hispania multæ passim urbes conditæ sunt, ab Augusto nominatæ: ut eas de montibus deducti Astures, & Cantabri incolerent, in Asturibus

Augusta

Augusta Asturica, nunc *Astorga*; in Pelendonibus Augustobriga, quasi dicas Augusti oppidum (ut enim Germanis *Burgum*, ita prisca Hispanorum lingua *Briga* oppidum vocatur.) Sic in Sedetanis Cæsar Augusta (nunc Saragossa) condita est. Vid. Plin. Ptol. Strab. Melam. alios.

34 Cur *ab alio Sole?* an qui Indi ab ipso solis ortu, & extremo oriente, venerant in occasum extremum? Augustum namque Tarracone in Hispania, quæ ultima terrarum versùs occasum veteribus credebatur, legatio Indica & Scythica cum suæ gentis muneribus adoravit, teste Orosio.

35 Jani Gemini templum ab Augusto tertiùm fuisse clausum anno 728. postquam primùm à Numa, iterum post bellum Punicum primum anno 518, pace toto imperio parta, clausa fuisset, constanter omnes testantur Annales. Desunt itaque hîc in Flori recensione anni octo & viginti. Dio scribit, ab Augusto bis Jani templum fuisse clausum, semel post Actiacam victoriam anno 728, iterum postquam ob bellum Cantabricum, & Germanicum fuisset reseratum, gentibus iis devictis clausum esse anno 730.

36 Augustum *Dictatoris* nomen nunquam tulisse, in Annalibus veterum testatissimum est; vel ut invidiam nominis devitaret, vel quia *Dictatoria* potestas Antonià lege abrogata erat. Dictaturam namque, quam pertinaciter ei populus Romanus anno 731 offerebat, tam constanter repulit, ut cum populus eam magna vi etiam offerret, ipse genu nixus, dejecta ab humero toga, nudo pectore deprecatus sit. Paterculus, Sueton. Dio, Fasti Capitolini, alii. Nam ipse longè majorem auctoritatem

auctoritatem exercebat sub Imperatoris praenomine, & Tribuniciæ potestatis titulo, quem Dictaturâ perpetuâ abdicata ex A. D. V. Kal. Julii accepit, sapientérque invidiam nominis exosi & tyrannici declinavit.

37 Julius Cæsar Divi filius, ante diem 16 Kalend. Febr. Augustus sententia Munatii Planci à Senatu cæterisque civibus dictus est, se septimum & M. Vipsanio Agrippa Coss. ann. 726, ut Censorinus testatur. Ovidius tamen primo Fastorum hoc Idibus Januarii factum scribit. Augustus appellatus est, non quòd propriam aliquam eo nomine potestatem augeret, sed quòd dignitatis splendorem illustraret: Augusta enim religiosa loca, & in quibus auguratò aliquid consecratur, dicuntur, vel ab augendo, vel ab avium gestu. Suetonius, Eutropius, Dio, alii.

FINIS

COMMENTARIORUM
In L. JULIUM FLORUM *per*
Iohannem Stadium.

SERIES CAPITUM, VNA CUM TITULIS ANNEXIS.

LIB. I.

LIB. II.

LIB. III.

LIB. IV.

FINIS.

INDEX NOMINUM, MAXIME VERO RERUM SINGULARIUM, Flori Epitome descriptarum: adnotato pagellarum numero.

A.

Byrsa,

Con-

Duilius

Fulvia

Janus

N

Nu-

Pompeius

Q

Scipio

INDEX.

V.

X.

FINIS.

INDEX. POSTERIOR, RERUM SINGULARIUM, A STADIO IN FLORI Epitoma observatarum, adhibito duplici Charactere: litera Notæ, figura Paginæ numerum, indicat.

Tibur

FINIS.

C

Ad

Ann
ante
natū
Chri
stum

123

122

118
117

114

88

79

77

EXCERPTIONES CHRONOLOGICÆ AD FLORUM;

Ad librorum & capitum singulorum loca ita concinnatæ, ut prior Cifra librum, altera caput tibi ostendat.

Anni ante natũ Christum.		*Anni ante urbé conditam.*	
	Italiæ cultores primi Aborigines fuere, quorum rex Saturnus: post hunc tertio loco Faunus, sub quo		
1230	Evander in Italiam venit. 1.1	480	Gedeon, Israelis judex, moritur.
1221		471	Æetas Ponticis gentibus imperat. 3.5
1181		431	Troja capta.
1179	Æneas in Italiam venit. 1.1 Lavinium conditur. 1.1	429	Agamemnon occiditur. Jephtha, Ebzan, Edon, Abdon, Israëlem judicant.
1149	Alba condita. 1.1	399	
882		132	Dido Carthaginem condit. 2.15
793	Amulius Numitorem regno pellit. 1.1	43	
776	Romulus nascitur. 1.1	26	Usias rex Judæ. Zacharias, Sal-

Anni ante nat. Chr.		*Anni ab Urb. cond.*	
			lum, Menahem reges Israelis.
752	Amulium deturbat.	2	Ezechias rex nascitur.
750	Roma condita. l. 1. cujus ita primus rex Romulus regnat per annos 37.	*Anni ab ur. cond.*	Micha propheta.
747	Raptus Sabinarum	3	
746	Spolia opima prima. l. 1	4	
743	Sabini ex hostibus Romæ cives fiunt. l. 1	7	Pekah rex Israelis incurrit in Judæam, Hierosolyma obsidetur.
721	Romulus Vejentes vincit. l. 1	29	Salmanassar expugnat Samariam.
713	Romulus moritur. l. 1	37	
712	Numa Pompilius secundus rex Romanorum pacificè regnat per annos 43. l. 2	38	Nahum propheta. Ezechias, Manasses, reges Judæ.
669	Tullius Hostilius tertius rex Romanorum regnat per annos 32. l. 3	81	
664	Pugna Tergeminorum. l. 3	86	Tarentum
962	Alba diruta. l. 3	88	

An-

Anni ante nat. Chr.

637 Ancus Martius quartus rex Romanorum regnat per annos 24.

624 Ostia condita.

613 Tarquinius Priscus quintus rex Romanorum regnat per ann. 38.

599 Tusci vincuntur. l. 5.

575 Servius Tullius sextus rex Romanorum regnat per ann. XLIV. l. 6.

563 Census instituitur. l. 6.

531 Tarquinius Superbus rex Romanorum ultimus regnat per annos *xxv*. l. 7.

524 Suessa Pometia capitur. l. 7

Gabii

Anni ab urb. cond.

106 Tarentus conditur l. 18

Ammon rex Ju-
113 dæ.

126

Josia rex Judæ.

137 Josias moritur, succedunt filii.

Nebuchadnezar Hierosolymam venit.

151 Daniel interpretatur Nebuchadnezaris somnium.

Jeremias vaticinatur.

162 Galli in Italiam veniunt. l. 13

175 Ezekiel vaticinatur.

187

Jechonias olim rex Judæ carcere liberatur.

219 Cyrus Judæos restituit.

Templum reficitur.

226

Anni ante nat. Christ.		Anni ab urb. cond.	
519		231	Septem Persæ regnum Magis eripiunt. 3.5
515	Gabii urbs capitur. 1.7	233	Darius rex Persaru[m] Haggæus & Zacharias vaticinantur.
514	Capitolium conditum. 1.7	236	Babylon opera Zopyri capitur,
506	Imperium regibus abrogatur, quum durasset annos 254.	244	
	Consulatus origo. 1.9		Bellum Ionicum geritur.
	Brutus filios securi percutit. 1.9		
	Porsena Romam obsidet. 1.10		
	Horatius, Mucius, Clœlia clarent. 1.10		
	Brutus & Aruns Tarquinius mutuis vulneribus cadunt. 1.10		Pythagoras moritur.
493	Postumius Dictator Latinos vincit. 1.11	257	
491	Plebs secedit in sacrum montē. 1.23	259	
490	Corioli capiuntur. unde Coriolanus. 1.13	260	

Anni ante nat. Chr.		*Anni ab urb. cond.*	
489		261	Darius exercitum mittit contra Athenienses. 2.8
488	Coriolanus exulat. 1.22	262	
482	Spurius Cassius interficitur ob affectatum regnum. 1.26	268	
481		269	Xerxes montem Athon perfodit. 2.8
476	Fabii privatum bellum cum Vejentibus gerunt. 1.12	274	
470	Volerone duce fracti Coss. fasces. 1.22	280	
468	Appii exercitus non vult vincere. 1.22	282	Artaxerxes rex Persarum. Esras Hierosolymam venit.
448	Decemviri creantur. 1.24	302	
446	Decemviratus tollitur. 1.24	304	Nehemias Hierosolymam venit. Herodotus Historiam scribit.
425	Spolia opima secunda. 1.12	325	Thucydides historiam scribit.
410	P. Posthumius Albus trib. mil. consulari potestate, lapidatur à militibus. 1.22	340	Bellum Siculum cum Atheniensibus. Dionysius major Siciliæ tyrannus.
401	Veii obsessi. 1.12	249	

Stipendia Artaxer-

Anni ante nat. Chr.		Anni ab urb. cond.	
	Stipendia incipiunt. l. 12		
399	Hiematur sub pellibus. l. 12	351	Artaxerxes Mnemon rex Persarum.
392	Falisci Camillo se dedunt. l. 12	358	
	Fidenæ conflagrant. l. 12		
391	Veii capti. l. 12	359	Plato philosophatur.
386	Camillus exulat. l. 12	364	
385	Roma capta. l. 13	365	Pax tota Græcia.
384	Camillus finitimos vincit. l. 13	366	Xenophon Historiam scribit.
379	M. Manlius de saxo Tarpeio dejicitur. l. 26	371	Aristoteles nascitur.
362	C. Licinius Stolo senatui consortium consulatus extorquet l. 26	388	
355	Galli vincuntur ad Anienem. l. 13 inde Torquatus.	395	Philippus M. rex Macedoniæ.
343	Galli vincuntur in agro Pomptino, l. 13. inde Corvini.	407	Templum Dianæ Ephesi conflagratur, dum Alexander nascitur. Dionysius Corinthi.
337	Campani concedunt in ditionem Romanorum. l. 16 Unde	413	

Anni ante nat. Chr.		Anni ab urb. cond.	
	Unde natum bellum Samniticum, quod duravit annis circiter 50.		
334	Manlius filium contra imperium pugnantem occidit. 1.14	416	Alexander M. rex Macedoniæ.
332	Rostra nomen accipiunt ex spoliis Antiatibus. 1.11	148	Darius Persarum rex interficitur. Hierosolyma capitur à Ptolemæo. Agathocles Siciliæ tyrannus.
317	Clades Claudina. 1.16	433	Theophrastus philosophatur.
316	Papyrius Samnitibus jugum reponit. 1.16	434	
307		443	Lysimachia condita. 2.8
305	Saltus Ciminius penetratus. 1.17	445	Demetrius Poliorcetes rex Asiæ.
293	Decius Mus se devovet. 1.17	457	Demetrius Poliorcetes rex Macedoniæ.
288	Curius Sabinos vincit. 1.15. Hoc anno bello Samnitico finis impositus, cùm durasset annis 50. 1.16	462	Pyrrhus rex Macedoniæ.

Anni ante nat. Chr.		*Anni ab urb. cond.*	
284	Plebs secedit in Janiculum. 1.25	466	Ptolemæus Philadelphus rex Ægypti.
281	Dolabella Gallos vincit. 1.13	469	Regnum Tuscorum finitum.
279	Bellum Tarentinum. 1. 18	471	
278	Pyrrhus Tarentinis auxilio venit. 1. 18. Pugnat cum Romanis ad Heracleam 1. 18	472	Ptolemæus Ceraunus rex Macedoniæ.
276	Iterum ad Asculum. 1.18	474	Galli in Asiam veniunt, unde Gallogræcia.
273	Postremo in Arusinis campis. 1.18 Fabricius censor Rufinum notat. 1. 18.	477	Aratus Phænomena scribit. Sacra Biblia translata per LXX interpretes.
266	Picentes vincuntur. 1.19	484	
264	Sallentini vincuntur. 1. 20	486	
263	Volsiniensium servi puniuntur. 1. 21 Hoc modo Italia facta Romanorum. 2.1	487	
262	Romani in Siciliam navigant. 2.2	488	

Unde

Anni ante nat. Chr.		*Anni ab urb. cond.*	
	Unde natum bellum Punicum primũ, quod duravit ann. circiter 24.		*Antigonus* rex Macedoniæ Gallos vincit. Nicomedia conditur. Zeno Stoicus moritur.
258	C. Duillius Nepos Coss. Pœnos navali prælio superat. 2. 2	492	Antiochus Theos rex Syriæ.
	Cn. Cornelius Scipio Asina Cos. capitur à Pœnis. 2. 2		
257	L. Cornelius Scipio Cos. in Sardinia & Corsica Pœnos vincit. 2. 2	493	Ptolemæus Philadelphus cum Antiocho bellum gerit.
256	A. Atilius Calatinus Coss. in Sicilia Pœnos vincit. 2. 2	494	
	M. *A*tilius Regulus Cos. bellum in Africam transfert. 2. 2	495	
253	Xanthippus Regulum vincit. 2. 2	497	*A*ntigonus *A*thenas capit.
248	L. Cæcilius Metellus procos. Pœnos cædit. 2. 2	502	*A*ratus Sicyonius dux *A*chæorum.
	Regulus pacem cum Pœnis dissuadet. 2. 2		
247	P. Claudius Pulcher Coss. classem amittit. 2. 2	506	Ptolemæus Evergates rex Ægypti.
243	M. Fabius Buteo Cos. Pœnos cædit. 2. 2	507	

C. Lucius

Anni ante nat. Chr.		*Anni ab urb. cond.*	
239	C. Lutatius Catulus Cos. primo bello punico finem imponit. 2. 2. Duravit autem annis 24	511	Attalus Pe menum regnum c stituit. Arsaces Parth regnum constitu
235	Q. Fulvius Flaccus Cos. Ligures vincit. 2. 3	515	Annibal patri j rat ad aram, se ho stem pop. Rom. fu turum. 2.
233	Janus clausus. 2. 3	517	
232	Ligures Romanis bellum faciunt. 2.3	518	
228	Teutana Legationem Rom. violat. 2. 5	522	
227	Illyrii vincuntur. 2. 5	523	Demetrius re Macedoniæ, Philippi pater, moritur.
226		524	Carthago Hispana conditur, de qua 2.
225	Saguntus fœdere Romanorum & Pœnorum in libertatem excipitur. 2. 6	525	
223	L. Æmilius Pappus Cos. Gallos vincit. 2. 4	527	Seleucus & Antiochus fratres Syriæ reges, moriuntur.
221	C. Flaminius Nepos Cos. Gallos vincit 2. 4	529	Antiochus Tutor Macedoniæ rex, Spartam occupat.

M. Claudius phi

Anni ante nat. Chr.

220 M. Claudius Marcellus Cos. de Viridomaro Gallo opima refert. 2.4

217 Saguntus deleta. 2. 6

Romani legatione Carthaginem missa, dedi postulant Annibalem. 2. 6

216 Annibal Alpes transit. 2, 6. unde bellum Punicum secundum, quod duravit annis circiter XVI.

Cn. Scipio in Hispaniam mittitur. 2. 6. & 2. 17.

P. Cornelius Scipio, post Africanus, prætextatus adhuc, patrem servat. 2.6

215 Annibal Sempronium vincit. 2. 6

Et C. Flaminium Neptem Cos. II. 2. 6

P. Scipio procos. in Hispaniam venit. 2. 6. & 2. 17

Q. Fabius Maximus dictator Annibalem cunctando macerat, 2.6

Anni ab urb. cond.

530 Philippus rex Macedoniæ penultimus.

533 Philippus cum Ætolis bellum gerit.

Antiochus cum Ptolemæo.

Philippus Peloponnesum occupat.

534 Attalus cum Gallis contra Achæum pugnat.

Carthaginensium classis ad recuperandam Siciliam missa vincitur.

Hiero rex Syracusanus Romanos juvat.

535 Cn. Scipio in Hispania classem Carthaginensium capit, & Mandonium Hispaniæ regulum vincit.

Antiochus vincitur à Ptolemæo.

Philippus urbes aliquot Pœonum occupat, & cum Illyriis bellum gerit.

Antio-

Anni ante nat. Chr.		Anni ab Vrb. cond.	
214	Clades Cannensis 2. 6 Annibal Capuam occupat. 2. 6 Ad Nolam vincitur à Marcello. 2. 6	536	Antiochus Achæum bello persequitur. Asdrubal in Hispania Garpesios vin[cit]. Prusias rex Bithyniæ Gallos cædit.
213	Iterum Sardi vincuntur à T.Manlio, ut alii: sive ut noster, à Graccho. 2. 6 Philippus legatos de societate mittit ad Annibalem. 2.7 Scipiones Asdrubalem vincunt. 2. 7	537	Antiochus Achæum Sardibus obsidet. Hiero rex Siciliæ moritur. Hieronymus rex Siciliæ cum Carthaginensibus fœdus iniit.
212	Trib. Sempronius Gracchus procos. Pœnos in Leucania cædit. 2.6 Marcellus Annibalem ad Nolam tertiò vincit. 2.6 Marcellus in Siciliam mittitur. 2. 6	538	Hieronymus rex Siciliæ interficitur. Saguntus restituitur. Philippus Aratum veneno tollit. Achæus occiditur ab Antiocho.
210	Syracusæ captæ. 2.6 Scipiones cæsi. 2.6	540	Annibal Tarentum occupat. Centenium & Fulvium vincit.
209	Annibal cum exercitu Romam contendit. 2.6	541	Antiochus Ptolemæi præfectos ex Syria pellit.

Anni ante nat. Chr.		Anni ab urbe cond.	
	Capua recipitur. 2.6.		Valerius Lævinus contra Philippum res gerit. 2.7
	P. Cornelius Scipio, mox Africanus, cum proconsulari imperio in Hispaniam mittitur. 2.6.		
208	Ærario deficiente privati opes suas reip. conferunt. 2.6.	542	Lævinus Cos. Siciliam provinciam facit. Scipio Carthaginem novam uno die expugnat. 2. 6. & 2. 17.
207	Fabius Tarentum recipit. 2.6	543	Philippus cum Romanis variâ fortunâ bellum gerit.
206	Attalus cum Romanis contra Philippum bellum gerit. 2.7	544	Marcellus Coss. in insidiis Annibalis interficitur. Philopœmen Machanidam Lacedæmoniorum tyrannum occidit.
205	Asdrubal occiditur. 2. 6	545	Scipio Hannonem Pœnorum ducem capit.
202	Scipio in Africam trajicit. 2.6	548	Ptolemæus Epiphanes rex Ægypti. Scipio Syphacis castra incendit.
200	Annibal Italia decedit, 2. 6	550	Vermina Syphacis filius vincitur.

Car-

Anni ante nat. Christ.		Anni ab Urb. cond.	
	Vincitur à Scipione. 2. 6. & ita finitur bellum Punicum secundum, postquam duraverat annis circiter 16.		Carthagine pacem petunt, impetrant à Sc ne.
199	Scipio vocatur Africanus. 2.6	551	Philippus ma prælio vincitur Attalo & Rhod 2.
	Athenienses à Romanis auxilium petunt adversùs Philippum. 2. 7		
198	Philippus in sepulchra & templa Atheniensium sævit, 2. 7	552	Plautus poeta m ritur.
196	T. Quinctius Flaminius Cos. Aoum penetrat. 2. 7	554	Cato prætor so tus provinciam Sa diniam, ab En ibidem Græcis liter instituitur.
195	Philippus vincitur ad Cynocephalas. 2. 7	555	Attalus rex Perg menus moritur, succedit Eumenes.
194	Quinctius Bœotos compescit. 2. 7	556	Antiochus Lysimachiam instaurat.
193	M. Portius Cato Celtiberos vincit. 2. 17	557	Annibal ad Antiochum venit. 2.
	Quinctius Nabin vincit. 2. 7		Græcorum libertas in Numeis proclamatur. 2.
190	Antiochus in Græciam trajicit. 2. 8	560	Philopœmen cum Nabide bellum gerit.

...ante nat. Chr.		*Anni ab urb. cond.*	
	Man. *Acilius* Glabrio Cos. Antiochũ pellit. 2. 8	561	P. Cornelius Scipio Nasica Cos. Bojos vincit.
38	Æmilius Regillus prætor classem Antiochi vincit. 2. 8	562	*Antiochus* vincitur à Scipione. 2.8
37	M. Fulvius Nobilior Cos. *Ambraciam* obsidet. 2. 9	563	Cn. Manlius Vulso Cos. Gallogræcos vincit. 2.11 Bononia Colonia deducta.
185	Cn. Manlio negatur triumphus. 2.1	565	*Africanus* accusatur Romæ. Antiochus occiditur. Succedit Seleucus.
179	Perseus cum Philippo patre in Hæmum montem ascendit. 2. 12	571	Fulvius Flaccus prætor Celtiberos vincit.
178	*A.* Posthumius Albinus Cos. Ligures exarmat. 2. 3	572	Ptolemæus Epiphanes moritur, succedit Ptolemæus Philometor.
177	Tib. Sempronius Gracchus Celtiberos vincit. 2. 17	573	Philippus rex Macedoniæ moritur, succedit Perses.
176	M. Manlius Vulso Cos. castris exuitur ab Histris. 2.10	574	Vestæ ignis extinctus.
175	C. Clodius Pulcher Cos. rem gerit contra Histros. 2. 10	575	Gracchus Sardos vincit. Seleucus moritur, succedit *Antiochus* Epiphanes.

Afri- Sa-

Anni ante nat. Chr.

168 Africani filius Africanum minorem adoptat. 2. 15

167 Q. Marcius Philippus Cos. II. Macedoniam irrumpit. 2. 12

166 Anicius prætor Gentium vincit. 2. 13

L. Æmilius Paulus Cos. II. Persem vincit. 2.12

164 L. Æmilius Persen in triumpho ducit. 2.11

157 M. Fulvius Nobilior procos. Ligures domat. 2.12

154 C. Marcius Figulus Coss. II. Dalmatas vincit. 4.12

150 Carthaginenses exercitum contra fœdus comparant. 2. 15

Anni ab Urb. cond.

582 Salondicus Hispanici co[...] opprimitur. 2.[...]

Antiochus Æ[...] inhiat.

583 Ennius Poeta [...]ritur.

Antiochus A[...]andriam obsidet.

584 Popilius leg[...] ad Antiochum.

Antiochus Hie[...]solymam occupat.

Polybius in Itali[...] venit.

586 Judas Macchab[...]us legem defendit.

Antiochus m[...]tur. Succedit An[...]chus ejus filius [...] Lysiâ.

593 Terentius p[...] moritur.

Judas Macchabæ[...] interficitur. Succed[...] Jonathas.

596 Jonathas & Simo[...] Amaræos per insidi[...] cædunt.

Jonathas pa[...] facit cum Bacchide.

600 Demetrius occid[...]tur. Succedit v[...] Alexander.

Anni ante nat. Chr.		Anni ab Urb. cond.	
			Andriscus Pseudophilippus captus Romam deducitur.
149	L. Licinius Lucullus Cos. in Hispania res gerit. 2. 17.	601	P. Cornelius Scipio Æmilianus singulari certamine hostem superat. 2.17
147	Bellum Punicum tertium incipit. 2.15 Carthago obsidetur 2.15	603	*Andriscus* custodiam elapsus occupat Macedoniam. Cato Censorius moritur.
146	Q. Cæcilius Metellus Andriscum vincit. 2.14	604	Prusias Bithyniæ rex à filio Nicomede interficitur. Masinissa moritur.
145	Scipio contra *II.* Cos. factus, obsidionem Carthaginis urget. 2.15	605	Critolaus legatos Romanorum violat. 2. 16
144	Metellus Achæos vincit. 2.16 Triumphat de *Andrisco.* 2. 14 Carthago diruitur. 2. 15 Corinthus diruitur. 2. 16 Q. Fabius	609	Metellus appellatur Macedonicus. 2. 17. Viriatus in Lusitania duces Romanos cædit. 2.17 *Alexander* Syriæ rex interficitur. Succedit ei Demetrius. Ptolemæus Philometer moritur ex vulnere. Succedit Ptolemæus Physcon. Jona

Anni ante nat. Chr.		Anni ab Urb. cond.	
143	Q. Fabius Maximus Æmilianus Cos. contra Viriatum mittitur. 2. 17	607	Jonathas Demetrio auxilium mittit contra Antiochenos.
			Tryphon Demetrium pellit.
			Jonathas occiditur. Succedit Simon. Simon cum Demetrio fœdus init.
141	Q. Cæcilius Metellus Macedonicus res in Hispania gerit. 2. 17	609	Simon arcem Sionis capit.
			Tryphon, Antiocho pupillo necato, Syriæ regnum invadit.
139	Q. Pompeius Rufus Cos. turpe fœdus cum Numantinis init. 2. 18	611	
138	Viriatus à suis interficitur. 2. 17	612	Antiochus Sedetes ejecto Tryphone Syriam occupat.
136	Dec. Junius Brutus Cos. in Hispania res gerit. 2. 17	614	Tryphon interficitur.
135	C. Hostilius Mancinus Cos. turpe fœdus cum Numantinis init. 2. 18	615	Johannes Hircanus Simonis filius Cendeboum vincit.
			Brutus Gallæcos vincit. 2. 17
133	Eunus servile bellum concitat. 3. 19	617	Simon Ethnarches Judæorum occiditur.
	Hypsæus prætor à servis vincitur. 3. 19		Antiochus Hierosolymam obsidet.
	P. Cor.		C. Ful.

ante nat. Chr.	Anni ab urb. cond.	
P. Cornelius Scipio Africanus Cos. II. contra Numantinos mittitur. 2. 18	618	C. Fulvius Flaccus cos. contra servos in Siciliam mittitur.
Tib. Sempronius Gracch. II. seditiosas promulgat. 3. 14	619	L. Calpurnius Piso Frugi servos vincit.
Numantia diruitur. 2. 18 M. Perperna prætor ovans de servis Urbem ingreditur. 3. 19.	620	P. Cornelius Scipio Africanus triumphat de Numantinis 2. 18
Aristonicus Asiam occupat. 2. 20 P. Licinius Crassus Mucianus cos. ab Aristonico capitur. 2. 20. M. Perperna Cos. Aristonicum vincit capitque. 2. 20	621	Census actus Romæ. Censa civium Romanorũ .313823 præter pupillos & viduas. Antiochus Sedetes occiditur.
Man. Aquilius cos. reliquias Asiatici belli conficit. 2. 20.	623	Ptolemæus Sorori filium, quem ex ea sustulerat, membratim concisum mittit. Alexander Zebina, Syriæ regnum invadit.
Massilienses queruntur de Salyis. 3. 2 M. Fulvius Flaccus Cos. contra Salyos proficiscitur. 2. 3	627	Antiochus Gryphus regnum Syriæ vindicat. Alexander Zebina interficitur. Polybius moritur.

C. Grac-

Y Aquæ

Anni ante nat. Chri.

121 C. Gracchus seditiosas leges fert. 3. 15

Q. Cæcilius Metellus Cos. adversus Baleares mittitur. 3. 8

119 Cn. Domitius Ahenobarbus procos. Allobroges vincit. 3. 2.

118 Q. Fabius Maximus Æmilianus procos. Bituitum vincit. 3. 2

113 Iugurtha fratribus insidias struit. 3. 1

112 C. Porcius Cato Cos. vincitur à Scordiscis. 3. 4

111 Didius Thraces vincit. 3. 4

110 Iugurtha fratrem Adherbalem necat. 3. 1

M. Livius Drusus Cos. Scordiscos vincit. 3. 4

109 L. Calpurnius Bestia cos. contra Jugurtham mittitur. 3. 1

Anni ab urb. cond.

629 Aquæ Sextia[…] rum mentio. 3. condiræ.

Carthago colon[…] deducta.

631 C. Gracchus [...] terficitur. 3. […]

632 Antiochus Cy[…] cenus fratri de reg[…] controversiam mo[…]

Ptolemæus Phy[…] con moritur.

637 M. Æmilius Sca[…] rus Cos. Ligu[…] vincit.

638 Antiochus Cy[…] cenus à fratre Gry[…] vincitur.

639 Cimbri vagan[…] 3. 13

640 Antiochus Cy[…] cenas exercitu re[…] rato Grypum vin[…]

641 Magna pars U[…] conflagrat, una c[…] æde Magna Ma[…]

Ju-

ante nat. Chr.	*Anni ab urbe cond.*	
Jugurtha Romam venit. 3. 1	642	M. Minutius Cos. in Thracia res gerit. 3. 4
A. Posthumii Albini exercitus corrumpitur à Jugurth. 3. 1		Samaria exscinditur à Johanne Hyrcano.
Q. Cæcilius Metellus Cos. contra Jugurtham proficiscitur 3. 1	643	M. Junius Silanus Cos. vincitur à Cimbris. 3. 3
Metellus Thalam capit. 3. 1	644	
C. Marius Cos. Capsam capit. 3. 1 Jugurtham & Bocchum reges vincit. 3. 1	645	Metellus triumphat ex Numidia, & appellatur Numidicus. L. Cassius Longinus Cos. vincitur & occiditur à Cimbris. Pompeius Magnus nascitur.
Bocchus Iugurtham Syllæ tradit. 3. 1 Marius Iugurtham in triumpho ducit. 3. 1	647	Cn. Mallius Cos. & Q. Servilius Cæpio procos. vincuntur à Cimbris. 3. 3 Johannes Hyrcanus pontifex moritur. Succedit Aristobulus, qui pontificatum in regnum commutat.
C. Marius Cos. II. adversus Cimbros movet. 3. 3	648	Aristobulus Judæorum rex moritur, succedit Alexander.

 C. Lucil-

Anni ante nat. Chr.		Anni ab urb. cond.	
101	Lucius Licinius Lucullus castris exuitur à servis. 3. 19	649	C. Lucilius Satyrarum scriptor moritur.
100	C. Marius Cos. IV. Theutones cædit. 3.3.	650	Archias poëta Romam venit.
99	Man. Aquilius Cos. cum servis debellat. 3. 19 C. Marius Cos. V. Cimbros cædit. 3. 3	651	
98	C. Marius Cos. VI. Saturninum fovet. 3. 16. Metellus Numidicus exulat. 3. 16	652	Saturninus occiditur. 3. 16 C. Julius Cæsar nascitur. Ptolemæus Lathurus à matre regno pellitur. Alexandrum Judæum vincit.
92	P. Rutilius damnatur repetundarum 3. 17	658	Antiochus Cyziceni filius Seleucum regno Syriæ exuit. Antiochus Seleuci frater occiditur.
90	M. Livius Drusus II. fert. 3.17	660	Alexander rex Judæorum VI. M. eorundem occidit.
89	Interficitur. 3.17	661	Alexander rex Judæorum, L. M. eorumdem occidit.
88	Bellum Sociale exoritur. 3.18	662	Alexander rex Ægypti matrem occidit.

P. Al

[An]ni ante nat. Chr.		Anni ab urb. cond.	
	P. Rutilius Lupus cos. vincitur ab Italis 3.28		Alexander rex Judæorum, Pharisæorum seditionibus premitur.
87	L. Sylla vincit Samnites. 3. 18	663	Demetrius Eucærus capitur à Parthis
86	Bellum civile Marianum oritur. 3.21	664	Cives Romani in Asia jussu Mithridatis occiduntur. 3.5
85	L.Cornelius Cinna Cos. Urbe pellitur. 3.21	665	C.Marius cos. VII. moritur. 3. 21.
	Marius & socii Urbem occupant. 3. 21.		Cicero Miloni Rhodio rhetori dat operam.
84	Sylla Mithridaticos vincit. 3. 5	666	Athenæ captæ. 3.5
			C. Sallustius Crispus Hist. Romanæ princeps nascitur.
81	Sylla redit in Italiam contra Marianos. 3.5. & 3. 21	669	Templum Delphicum incenditur à Thracibus.
			Capitolium conflagrat.
80	C. Marius Marii filius Cos. opprimitur. 3. 21	670	L. Licinius Murena bellum Mithridaticum renovat.
	Pontius Telesinus opprimitur. 3. 21		Sylla Tribunorum potestatem minuit.
			Ptolemæus Lathurus moritur.
			Succedit Ptolomæus Auletes.

Anni ante nat. Chr.

77 Ap. Claudius Pulcher Cos. in Thracia res gerit. 3.4

P. Servilius Vatia Cos. Isauros vincit. 3. 6

76 M. Æmilius Lepidus Cos. civile bellum movet. 3. 23

75 Cn. Pompeius contra Sertorium mittitur. 3. 22

74 C. Scribonius Curio Cos. in Thracia res gerit. 3. 4

72 M. *Antonius* vincitur à Cretensibus. 3. 7

71 L. Licinius Lucullus Mithradatem vincit, ad Cyzicum. 3. 5

Spartacus cum gladiatoribus bellum po. Ro. facit. 3. 20

70 Cn. Cornelius Lentulus Clodianus Cos. vincitur à Spartaco. 3.20

Sertorius

Anni ab urbe cond.

673 Cicero Athen navigat, *Antioch* philosopho opera daturus.

Sylla sponte di ctaturam deponit.

674 Alexander re Judæorum moritu Succedit uxor Al xandra.

675 Cicero è Græci Romam redit.

676 Capitolium resti tuitur.

Cicero Quæstu ram petit.

Nicomedes Bi thyniæ rex moritur hærede relicto po Ro.

678 Sertorius cum Mi thradate fœdus init 3. 22

679 *Ariovistus* Ger manorum rex in Galliam transit.

Pompeius prospere res gerit contra Ser torium. 3. 22

680 Lucullus Mithri datem in Pontum fugat.

Mi

...ante nat. Chr.	Anni ab Urb. cond.	
Sertorius interficitur à suis. 3. 22	681	Mithridates in Armeniam fugit.
C. Cassius Varus procos. vincitur à Spartaco. 3. 20		Virgilius nascitur. Alexandra Judæorum regina moritur, filius ejus minor Aristobulus fratre dejecto succedit.
Q. Cæcilius Metellus in Cretam mittitur. 3. 7	684	Lucullus Nisibin capit. Triarius Mithridatem vincit.
Pompeio bellum piraticum decernitur. 3. 6	685	Mithridates Triarium ingenti clade afficit. Cicero præturam petit.
Pompeius contra Mithridatem proficiscitur. 3. 5 M. Terentius Varro triumphat de Thracibus. 3. 4	686	Pompeius Mithridatem nocturno prælio vincit. 3. 5 Lucullus ob magnificentiam & luxuriam Xerxes togatus appellatur.
Pompeius in Iberos, Albanos, &c. movet. 3. 5	687	Hyrcanus Aristobulum fratrem obsidet Hierosolymis.
Proficiscitur in Syriam. 3. 5	688	Cicero consulatum petit.
Pompeius Hierosolymitanum templum intrat. 3. 5 Catilinæ conjuratio discutitur. 4. 1	689	Mithridates moritur. 3. 5 Augustus Cæsar nascitur. Julius Cæsar fit Pontifex maxim.

Anni ante nat. Chr.		Anni ab Urb. cond.	
			Lucullus triumphat.
60	Metellus Creticus appellatur. 3.7	690	P. Clodius uxorem Cæsaris violat. Helvetii de invadenda Gallia deliberant. 3.1[illegible]
57	Julia Cæsaris filia Pompeio nubit. 4.2	693	Messala Corvinus orator nascitur. Titus Livius nascitur.
56	Cæsar Helvetios & Ariovistum vincit. 3.10	694	Cicero exulat. Clodius Pompejum insidiis petit.
55	Item Belgas. 3.10	695	Cicero redit.
54	Et Venetos. 3.10	996	Orationem habet pro Sextio, &c.
53	Rhenum transit. 3.10 In Britanniam trajicit. 3.10	697	Gabinius Ptolemæum regno pulsum restituit. Alexander Aristobuli filius Judæam subigere tentat frustrâ.
52	M. Crassus in Parthos movet. 3.11 Cæsar iterum in Britanniam trajicit. 3.10	698	Gabinius Nabathæos vincit. Romam reversus accusatur primùm à Cicerone, mox defenditur, damnatur tamen.
51	M. Crassus interficitur. 3.11 Julia Pompeii conjux moritur. 4.2	699	Cassius superstites cladis Crassianæ in Syria colligit. 3.11.

Cæsar La-

Anni ante nat. Chr.		Anni ab urb. cond.	
	Cæsar ponte facto Rhenum penetrat. 3. 10.		Labienus Cæsaris legatus Treviros vincit. Cicero creatur Augur. Clodius occiditur à Milone.
50	Cæsar media hieme in Galliam redit, 3. 10 Cæsari conceditur absenti petere consulatum. 4. 2	700	Lucretius poeta per furorem manus sibi infert. Cicero libros scribit de finibus;
49	Cæsar consulatum more majorum petere jubetur. 4.2	701	Cicero in provinciam Ciliciam proficiscitur. Censa civium capita 320000.
47	Cæsar Brundisii Pompeium obsidet. 4. 2	703	Scribonius Curio Siciliam occupat pro Cæsare. 4. 2 Occiditur in Africa. 4. 2
46	Cæsar Pompeium vincit.	704	M. Cælius & Milo occiduntur.
45	Et Ægyptios. 4. 2	705	Cicero Cæsari obviam progreditur.
44	Item Jubam regem, & Scipionem. 4. 2. Cæsar triumphat. 4. 2 Creatur Dictator perpetuus. 4. 2	706	Cicero orationes habet ad Cæsarem pro M. Marcello, & Q. Ligario. Herodes Galilææ præficitur ab Antipatro patre.

Anni ante nat. Chr.		Anni ab Urb. cond.	
43	Cæsar ad Mundam Pompeii liberos vincit. 4. 2	707	C. Canninius in paucas horas Cos. fit.
42	Interficitur: 4. 2 Amnestia decernitur. 4. 7	708	Octavius Romam venit. Sex. Pompeius bona paterna repetit; 4. 3
41	Brutus & Cassius in provincias suas abeunt. 4. 7 Cæsar Octavianus Antonium ab obsidione Mutinæ repellit. 4. 4 Triumviratus Cæsaris, Antonii, & Lepidi. 4. 6 Cicero occiditur. 4. 6	709	G. Trebonius unus ex percussoribus Cæsaris à Dolabella interficitur. Cassius Judæam spoliat. Ovidius nascitur. Antipater Herodis pater interficitur.
40	Cassius & Brutus pereunt. 4. 7	710	Sextus Pompeius Siciliam occupat. 4. 8
39	L. Antonius Cos. obsidetur ab Augusto Perusiæ. 4. 5	711	Pacorus Hierosolymam occupat. Antigonus patruo Hyrcano auriculas præcidit, ne receptum haberet ad pontificatum.
36	Ventidius Pacorum occidit. 4. 9 Bellum cum Sex. Pompeio exoritur. 4. 8	714	Asinius Pollio Dalmatas vincit. 4. 12 Augustus Liviam ducit.

Herod

Anni ante nat. Chr.		Anni ab Urb. cond.	
			Herodes Hierosolymam capit. M. Vipsanius Agrippa Gallos vincit.
34	Pompeius Siciliâ pellitur. 4. 8 Antonius rem malè gerit in Parthos. 4. 10	716	Lepidus triumvir ab Augusto omni potentiâ exuitur. Hyrcanus, qui hactenus apud Parthos commoratus erat ad Herodem venit.
33	Sex. Pompeius occiditur. 4. 8	717	Pannonii vincuntur. 4. 12
32	Octavius vulneratur in Illyriis. 4. 12.	718	*Antonius Artavasdem* Armeniæ regem dolo irretitum capit. Sallustius moritur.
30	Bellum civile inter Cæsarem & Antonium. 4. 11	720	Herodes cum Arabibus bellum gerit. Atticus amicus Ciceronis moritur.
29	Pugna Actiaca 4. 11	721	Agrippa Bogudem Mauritaniæ regem occidit.
28	Antonius & Cleopatra se perimunt. 3. 11	722	Catullus poeta moritur. Ægyptus provincia facta per Equites Rom. administratur.
27	M. Crassus Mysos vincit. 3. 12 Octavius	723	Augustus triumphat. Senatum purgat. Herodes

Anni ante nat. Chr.

25 Octavius appellatur Augustus. 3.12

24 Augustus Cantabros bello petit. 4. 12

His post quinquennium perdomitis, tota denique pacatur Hispania, cùm in ea dimicatum esset Romanis per ann. 200 circiter. 2.17

23 C. Antistius Cantabros vincit. 4. 12

Templum Jani clauditur. 4. 12

20 Cantabri semetipsos perimunt. 4.12

17 Indorum legatio ad Augustum venit. 4.12

Parthi signa reddunt. 4. 12

13 Drusus Rhætos vincit. 4. 12

9 L. Piso Thracas vincit. 4.12

Drusus

Anni ab Urb. cond.

725 Herodes Mariamnem conjugem suam occidit.

726 Cornelius Gallus poeta, præses Ægypti mortem sibi consciscit.

Herodes Alexandram socrum interficit.

727 Terentius Varro Salassos vincit.

M. Vinicius Germanos superat.

730 Pantheon ab Agrippa ædificatur.

Virgilius moritur.

733 Herodes templum instaurat.

Augustus Caium & Lucium nepotes adoptat.

Horatius carmen sæculare scribit.

737 Cyzicenis libertas redditur.

Drusus Frisios subigit.

741 Drusus Rheno & Lupia transmissis, ad Visurgim usque procedit.

Cla.

Anni ante nat. Chr.		Anni ab urb. cond.	
8	Drusus Cattos & Sicambros superat. 4. 12.	742	Claudius imperator nascitur.
			Tiberius Juliam Augusti filiam uxorem ducit.
7	Drusus mortuus Germanici cognomine honestatur. 4. 12.	743	Tiberius Dalmatas & Pannonios subigit.
			Herodes filios suos interficit.
		750	Jesus Christus nascitur. Herodes moritur.
4	C. Julius Cæsar Cos. vulneratur in Armenia. 4. 12	752	Tiberius ex secessu Rhodiensi Romam redit.
3	Lucius Cæsar moritur. 4. 12	753	Asconius Pædianus floret.
	Cn. Cornelius Lentulus Cossus Gætulos vincit. 4. 12		Athenodorus philosophus Stoicus floret.
			Tiberius in Germania res gerit.
10	Quinctilius Varus occiditur à Germanis. 4. 12	760	Pannonii rebellant ducibus Baronibus,

Epi-

Epilogus Chronologiæ.

Atque hæc Chronologica ex accuratissimis temporum & annalium scriptoribus adjecimus: ut essent unde quæ prius, quæve posteriùs eorum quæ ab hoc auctore memorantur, gesta sint, citra laborem cognosceres. Addidimus autem ex alienis quoque historiis, sacris præcipuè, notissima quæque, ut ad aliquod instar synchronismi memoria certiùs confirmaretur. Ea quidem quæ eodem tempore eveniunt, statim è numerorum suorum regione, alia inter id spatium, quo gesta sunt, annorum numero non accuratè signato. Tempora autem ipsa ad annos ante natum Salvatorem, item ab Urbe condita retulimus: qui tamen aliquot ferè mensibus discrepant, quin & ipse conditæ Urbis annus controvertitur. Sed hæc non utique magnum, & in hoc proposito, quo rerum apices non exquirimus impedimentum adferent. Sicut nec istud, quod æra Christiana non planè respondet receptæ consuetudini.

Finis Chronologiæ.

AD FLORUM
VARIARUM LECTIONUM LIBELLUS.

Collectus ex notis Gruteri, Salmasii, Vineti, & Editionibus.

Notæ citatarum Editionum abbreviatæ sic legendæ.

LB. codex Lugd. Batavorum editus 1638.
Naz. Nazarianus codex, qui &
Pal.pr. Palatinus primus Manuscriptus.
Pal.sec. Palatinus secundus Manuscriptus.
Pal. tert. Palatinus tertius Manuscriptus.
Pall. Palatini.
Ms. Manuscriptus.
Mss. Manuscripti.
O. Omnes.
Jorn. Jornandes, & ejus manuscripti.
I. Impressi.
e.v. aut *v. e.* Editio vetus, vetus Editio, qua usus est Gruterus.
q. I. quidam Impressi.
al. alii.

Ciphra prior paginam, proxima lineam paginæ indicant.

PROOEMIUM.

7.2 Usque Cæs. *LB* in Cæs.
7.9 Ita latè, *Pal.sec.* ita enim ubique *tert.* & *e.v.* ita

ita enim latè ubique nam tot labor. *Naz.* quod in labor *videantur Pall.* viderentur

7. 15 quum præc. hoc quoque sicut cætera operæ *Naz.* quum si præc. hoc quoque operæ

7. 18 obrumpit LB abrumpit

7. 21 in admirationem *LB* ad admirationem *al.* admirationum

8. 5 ipsam matrem suam *Naz.* ipsam ann. ipsa

8. 4 250 *Naz. & alter Pal.* 400 *alter* 200

8. 9 250 *alter pal.* 101

8. 10 hoc *v. e.* huic

8. 14 Juventa *Naz.* Juventas *Pal. sec.* Juventus

8. 15 & quasi quædam *LB* & quædam *pal. terti* & *omittit.*

8. 16 sunt non multo *LB* haud multo *v. e.* haud non multo *al.* aut non multo

8. 19 movet *Naz.* movit

LIBER PRIMUS.
CAP. I.

8. 12 *à fin.* à Marte LB Marte

8. 11 *à fin.* hoc de se Vestæ sac. grav. conf. est *LB* hoc de se sac. grav. conf.

8. 7 *à fin.* Tiberinus *q.* I. Tyberius

8. 7 *à fin.* amnem *Pal.* agmen

8. 6, 7 *à fin.* vagitum sequuta, ubera admovit *LB* secuta vagitum uber admovit. I. vag. seq. ubera adm.

8. *ult.* jam bis septima *v. e.* jam septimus. *Pall. & Mss. O.* jam septima

9. 9 Palatinum *Mss.* Palatium

Ibid. prior *Jorn.* prius

9. 10 vidit *LB* videt

9. 12 sanguini & prædæ *LB* sanguini & præ- dæ

9. 21 Tuscique *pal.* Tuscorumque

9. 22 quid

9. 32 quid & transm. *LB* quid etiam transm. q. I. quid transm. *al.*
9. 31 præda *Naz.* prædæ
9. 32 & hæc statim *pal. sec. ac tert.* & statim
10. 1 quam *q. I.* quæ
10. 5 aditu *LB* foro
10. 6 ut fœdam *Pall.* ut *omittunt.*
10. 7 hic templum est *LB* hinc templum & St. q. I. hic templum esto inquit, & St.
10. 15 ut juventus *LB* juventus
Ibid. divisa *MSS.* dispersa
10. 16 & in armis *LB* & armis
Ibid. ad subita *Naz.* ut ad subita
Ibid. bella *LB* belli
10. 19 repente *Pall. O.* quum rep.
10. 21 Capræ *LB* Capreæ
10. 25 cui mox Julius q. I. cui rei mox Jul. *al.* cui Jul. mox
10. 31 Quirinum in cœlo vocari placitum diis, ita gentium R. p. *q. I.* gentium imperio R. *v. e.* Quir: cœlo vocari placitum diis ita *&c. Pal. pr.* vocaris placitum, distat. gent. *&c. sec.* placitum & omnium gent. *&c. tert.* Quir. cœlo voc. placitum, & ut gent.

Cap. II.

10. 4 *af.* succedit q. I. successit
11. 2 cæterosque per sac. *Naz.* cæteraq; per sac. *v. e.* cæteraque sac.
11. 8 similitudinem *LB* simulacrum

Cap. 3.

11. 16 *à fin.* exercita *q. I.* exercitata
11, 12, 13 *à fin.* Curatiisque *Naz.* Curiatisque *pal. sec. & tert. &* q. I. Curiatiisque
11. 10 *à fin.* commissa *LB* permissa
11. 6 *à fin.* virtutem *pal.* virtutes
11. 4, 3 *à fin.* sic (rarum alias decus) unius *v. e.* sic rerum unius *al.* sic (crarum) unius

12, 4 in

12. 4 in fide mansit Alb. LB in fide Albanus
12. 5,6 missi in aux: ex fœd. *Naz.* & *Jorn.* misit in aux. & fœd.
12. 7,8 inclinare socios *Naz.* subinclin. soc. *Pal.* inclin. se soc. *al.* inclin: se suos
12. 12 Suffetium *al.* Suffectum LB Fufetium
12. 13 currus *pal.* currus, funes *al.* funus
Ibid. distrahit *pal.* distrahitur *q.* I. distraxit
12. 15 prius cum LB quum prius
12. 16 Romam *Naz.* Romanum

Cap. IV.

12. 13 *af.* nepos ex filia LB nepos Pompo
12. 11 *af.* interfluentem *Jorn.* ir fluentem

Cap. V.

12. 4 *af.* accidit *Naz.* & *Jorn.* accepit
12. 2 *af.* oriundus *q.* I. oriundum
13. 2 quamvis LB quatenus
Ibid. Nevius LB Navius *pal.* O Nævius
13. 3 prohiberet LB prohibebat, vir *Naz.* prohibebatur
13. 9,10 auguratus *v.e.* auguriatus
13. 14 inde quod *pal. sec.* & *tert.* & *q.* I. indeq;
Ibid. inde quod a.c.q. e. triumphatur, togæ p. t. palmatæ *q.* I. indeque a. c. quatuor equis togæ pictæ tunicæque palmatem

Cap. VI.

13. 14 *af.* nam ob exim. *LB* nam ex.
13. 9 *af.* quasi ad tempus *Naz.* qu. tempus *Jorn.* quasi non temp. *al.* quasi in tempus
13. 3 *af.* curiis *Jorn.* decuriis
13. 2 *af.* in tabulas *q.* I. in tabulis
Ibid. ac sic *I.O.* ac si

Cap. VII.

14. 11,12 quæ crud: grav: *LB* sup: quæ crud: grav: est bonis *q.* I. sup: quam crud. grav. est bonos
14. 12 sævitiam *Naz.* sævitii jam *q.* I. sævitiam jam

14. 19 Gra-

14. 19 Gabiis *Naz.* Gabios *Pal. sec.* à Gabiis
Ibid. recepto *Naz.* receptos
14. 22 decussit *LB* excutiens
14. 23 (quæ superbia:) sic respondit, Tamen, *Jorn.* ea superbia sic respondit ut senserat. Tamen
14. 24 Tamen *v. e.* Tum
14. 30 horrendum *Pall.* horrentius *Jorn.* horrendius
Ibid. sedem LB ædem
14. 33 pulcherrimum *Jorn.* pulcherrimam

Cap. VIII.

15. 13 talem res LB ita res
15. 22 noſceret LB noſſet *Pal. sec. ac tert.* noſcet

Cap. IX.

16. 15 Valerius *Naz. & Jorn.* Horatius
16. 16 summo LB ex summo
16. 18 pro libera conc: *q. Mſſ.* pro concione plana LB pro conc.
16. 28 pop Rom. LB pop.
16. 31 tum gloria *q.* I. tum pro gl:
16. 33 quippe cum LB quippe cui
Ibid. gleba nulla, sed *Naz.* gl: nulla sit *q.* I. gl: n. esset, sed
16. 34 hostile *q.* I. *omittunt.*
17. 1, 2 correptis *q.* I. coruptis
Ibid. redegerunt *q.* I, redigeret

Cap. X.

17. 21 *af.* quæ nisi *Naz.* qui nisi
Ibid. forent *Pal.* foret
17. 14 *af.* frustratum c.p.e. ictum tuetur *LB* frustrato c.p. e. ictu tenetur
17. 13 *af.* injicit *Pal.* inicit
17. 12 *af.* geminat *Pal.* ingeminat
17. 11 *af.* virum *q.* I. vix
17. 8 *af.* viri *Jorn.* in viris
Ibid. sed ne quis sexus *Naz.* sed ne quid sexus

Jorn.

Jorn. Sed ne ſexus alter *al.* & ne ſexus alter
18. 1 expiravit *Jorn.* expiavit

Cap. XI.

18. 26 *af.* ſignum *Pall.* O dignum
18. 22 *af.* ea demum LB ea denique *Pal. tert.* eademque *q. I.*
18. 18 *af.* dubitarit *LB* dubitavit
18. 16 plane *q. I.* ſane
18. 12 *af.* Algidum *Jorn.* Alſium
18. 10 *af.* Veiis *LB* Verulis
Ibid. *af.* ſed tr. *q.* I. ſi tr.
18. 6 *af.* Taphræ LB Carræ *q.* I. Capreæ
19. 1 nomini induerit. *q.* I. nomen ind. *Naz.* nomini induceret
19. 3 Mænius *q. I.* mœnibus
19. 5 fuere roſtr. *Naz.* fuere ſolæ roſtr.
19. 6 bellum *Mſ. omittit.*
19. 9 L. Quinct. *Pall. & e. v.* T. Quinct.
19. 11 Minutii *Mſſ.* Manlii *al.* Manilii *al.* Mamilii *al.* Mamilii *al.* Mamulii *Jorn.* Mallii.
19. 19 fides num *LB* fidem num *Pal. pr. & ſec.* fide num *tert.*

Cap. XII.

19. 11 ab Etr. fuere Vei LB ab Etr. Veii
19. 7 *af.* trecenti & ſex *LB* trecenti
19. 6 *af.* ſignatur *v. e.* ſignatum *LB* ſignata
20. 6 Eam namque vir *q. I.* eam namque Furius Camillus vir
20. 7 ſciebat eſſe ver. vict. *LB* ſciebat vict. *q. I.* ſciebat eſſe vict.
20. 8 pararetur *al* paretur *LB* pareretur
20. 13 Vejentium *Naz.* vel
20. 18 urbe non remeare *LB* urbe remearet
20. 23 ut ejus *LB* cujus
20. 25 tunc Vejentes fuere; nunc *Naz.* tunc vel fuere, nunc *Pal. ſec.* tunc, nunc

Cap. 13.

10. 2 *af.* virtutis *Pal.sec.* virtus LB virtutum
11. 1 illatam *Pal sec. omittit. Naz.* illatumam
11. 5 obhoc LB adhoc *Pal.tert. & e. v.* adhæc
11. 6 perinde ac arm. LB perinde armis
11. 9,10 cum cingerentur omn. Oc. *LB* & cingente omnia Oc.
11. 14 Clusium oppidum obs. *al.* Clusium Tusciæ urbem obs. *LB* Clus. obsid.
11. 17 movent exinde *LB* exinde
11. 20 Cremeræ LB temere
11. 24 Tum igitur, aut nunquam *pal. sec.* tunc igitur haud unquam
11. 25 Jamprimum *q. I.* Jampridem *al.* Quamprimum
11. 33 religiosissimi *Pal. sec. & tert. & e. v.* religiosissimum
11.34 terra *tert.* tecta LB terræ
12. 1 Albinius *Pal.sec.ac tert.* Albinus *q.I.* Lucius Albinus
12. 8 Jovem *Naz. omittit.*
12. 16 sellis LB suis
12. 20 totam urbem *v. e.* totam denique urb.
12. 21 man: solo ex: LB manib. exæquant
12. 24 Tandem *Naz. & q.I.* Tamen
12. 36 recessum *Pal.sec. & e.v.* reditum
13. 1 victis *q.* I. victos
13. 5 ipso *q.*I. pro ipso
13. 11 & lustrata *v.e.* sed lustr. *al.* & illustr.
13. 22 in pontino *LB* Pomptino
13. 24 insequente Gallo sacro alite *q.* I. insidente galeæ satyrla alite *LB* insidente galeæ sacra alite
13. 25 nec non tamen *LB* tandem *pal.sec. ac tert.* tamen *Jorn. & q.* I. nec non tandem
13. 22 qui *LB* quæ

CAP.

Cap. XIV.

23. 3 *af*. Mure *Pal.sec.& tert. & e. v.* Murena
23. 2,1 *af*. imperii & magistratuum infensos. *LB* imp: inf.
24. 2 atq; jam amplius. *Pal.pr*. apud quam amp.

Cap. XVI.

24. 8 *af*. sed quod est sp. *Pal.pr*. sed eo sp.
25. 2 cæterisque *LB* cererisque *Mss*. venerisque
25. 6 amict. *Jorn*. amici
25. 1 omnium *Jorn*. cunctorum
Ibid. Vesuvius *v. e*. Vesevus
25. 13 numerata *Jorn*. numeranda
Ibid. eis reg. *LB* his region. *Jorn*. & his reg:
25. 15 quæras *LB* quæris
25. 16 arg: armis,discol.vest.v. a. armatam *Naz*. arg.armatam misit disc.vest. v. a. ambitum
25. 17 si insidiarum fall. *LB* si fallac.
25. 25 urbium *Ms*. montium
25. 26 ipso Samnio *LB* ipsa Samnio
25. 30 furcas LB furculas
25. 31 Clauso *Naz*. Clauso enim
26. 5 subjectis *LB* strictis
26. 7 furit. LB fuit *Pal*. agit. *al*. adiit

Cap. XVII.

26. 23 *af*.populus R.cum *Naz*.populo R.cum *pal. sec*.pop.R.bellum cum *tert*. P.Ro:bellum cum
26. 21 *af*. omnibus *q*. I. omn, fuit
26. 16 *af*. A latere Etruriæ infesta. LB late per Etruriam infesta. *Naz*. A llatere Ethr.infestam *Pal.sec.et tert.& q. I.* A latere Ethruria infesta
26.14,15 *af*.Ciminius *Naz. & pal. tert. & v. e*. Geminius *sec*. Germinius *q*. I. Ceminus
26. 7 *af*. refert. Tum sic Fab. *LB* refert totum

iter

iter *Naz.& pal.tert. & e.v.* refertum iter *sec.&* *q.* I. *Jorn.* præfert rutum iter
16. 3 *af.* suo more *LB* suo jure
16. 1 *af.* mitterentur *Naz.& Jorn,* jacerentur

Cap. 18.

17.20 *af.* Tarentus etiam *LB* Tarentus *q.* I. Tarjam
17.16 *af.* mirabili *Ms.* mirabilis
Ibid. Adriatici *LB* Hadriatici *pal. sec.* Adriaci
17.13 *af.* dimittit *pal.sec.ac.tert. & e.v.* mittit
17. 12 *af.* urbis *LB* majus
17. 12 *af.* quum remigantes litori Romanas classes videt. *LB* ad remigantem littori Romanam classem inde vident *Naz.* ad remigantes litore Romanas classes vid. *pal.sec.* cum navigantes litore Romanas classes vident
17.7 *af.* autem *LB* enim
17.6 *af.* Romani? ne satis; aderat I. *O.* Romani nec satis norunt, aderat
17. 3 ex hinc *Naz. & Jorn.* & hinc
18.9 Farentanæ *LB* Frentanæ *Mss.* Ferentaneæ
18.10 Obsidius *Mss.* Opsidius *q.* I *omittunt.*
18. 12 Actum *q.* I. Factum
18.15 colore *LB* odore
18. 21 Minucius *Ms.* Numicius
18. 22 proboscide abscissa. *q.* I. promuscide abscisa
18. 26 nec alius, *LB* nec ante:
Ibid. cladi *Pal.sec.* cladis
18. 28 humero saucius in armis suis *Naz.* humeros augius sin armi suis *Pal.sec.* humero saucius inermis suis *tert.* in castris suis
18. 31 & tunc *LB* sed tunc
Ibid. toti victoriæ *LB* ad totam victoriam *Naz.* tota victoria *Pal.sec.* in totam victoriam

28. 36 per.

28. 36 percurrens *v. e.* currens
28. 37 vindicaret *q. I.* vindicatura
29. 13 deinde *Naz.* dein
Ibid. annixus *Naz.* adnisus *Pal. tert.* amissus
29. 14 ut in amic. recip. *Pal. tert.* ut facto fœdere in amic. populi Romani recip.
29. 16 probavit LB adprobavit
29. 17 alia *q. I.* alias
29. 21 obrutos *Mss.* obruptos LB obtritos
29. 33 Qui autem *q. I.* Quis autem
30. 1 regum esse confessum *al.* regnum Deum confiterentur LB reg. confess.
30. 2 quum *Pal. O.* & *e. v.* quod
30. 3 afferentem *Pal. tert.* asserentem LB offerentem
30. 11 virtute, militia *Naz.* virtutem illi tum, *statimque mutatum* virtutem *in* virtutum *Pal. tert.* & *e. v.* virtute militum
30. 15 deditionem *q. I.* dedicationem LB ditionem
30. 25 & tanta adeo de op. LB sed tanta de op. *q. I.* & tanta de op.
30. 27 enim ullus *al.* enim alius LB enim temere ullus
30. 29 nisi pecora. *Naz.* nisi quasi pecora

Cap. XIX.

31. 3 Qui enim *q. I.* quid enim

Cap. XX.

31. 11 regionis *Pal. pr. ac tert.* regionibus
Ibid. inclyto *al.* cum inclito LB incluto
31. 12 M. Atilio *Naz.* Masilio *al.* Artilio *al.* Attilio *Forn.* Vatilio

Cap. XXII.

31. 2 *af.* ac ferbuit *Naz.* & adferbuit *v. e.* ac viruit *al.* ac fremuit
Ibid. Ita quæ inerat, quædam *q. I.* Itaque inerat quædam *al.* Itaque quædam

32. 6 Va-

6 Valerone. *Mss.* Val. Nerone. *al.* Valerio Nerone. LB Volerone
10 agros. *Pal.* hortos
17 obsessit in c.u. consuluit. LB in capta urbe consenuit
19 de æquo. LB æquo

Cap. XXIV.

1 Secundam in urbe med: dec. *q. I.* Secundum in urbe dec:

Cap. XXV.

12 *af.* excitavit. *q. I.* incitavit
11 dignitas. *Pal. sec. q. I.* indignitas
il. plebeii. *Naz.* plebes. *Pal. sec. & tert.* plebs.

Cap. XXVI.

7 *af.* ut plebeii quoque mag: *pal. pr. ac sec.* ut plebes quoque mag: *v.c.* ut plebis q. m. *al.* ut plebeii mag.
5 *af.* Stoloni, qui quod uxor ejus. LB Stoloni. hæc quodam. *q. I.* Stolo quodam.
af. sonum, ignotum p.s.e a s.f.i. irrisa. *q. I.* sonum irrisa *intermediis omissis.*
5 tum natalium. *Pal. tert.* natal. *v. e.* nunc natal.
11 Sp. Cassium, agraria lege, Mælium largitione suspectum. *q. I.* Cassium largitione agraria lege suspectum
14 Spurio quidem suppl. *v e.* Mælio suppl.
17 Ahala. *q. I.* Hala

LIBER SECUNDUS.

Cap. I.

1 juventas. *q. I.* juventa. *al.* juventus
3 Ita, *q. I.* Itaque
8 bellis victoriisque. *q. I.* bellum, victorisque

Cap. II.

16 *af.* populus cum LB populus quum *al.* O. populus Rom. quum.

35. 21 *af.* abſciſſam. *LB* abſciſam
35. 19 *af.* mari jun: *LB* mole. *Naz.* mare & nec mole. *Pal. ſec. & tert. & Mſſ. & q. I.* mare.
35. 18. *af.* jungenda. *Naz.* jungendum. *Pal.* jungendam
Ibid. jung: & ad: *q. I.* jung. ad:
Ibid. cont: ſuam. *LB* ſuum
35. 13 *af.* autem. *q. I.* enim
35. ~~6 *af.*~~ terreſtris. *LB* terreſter
35. 3 *af.* fretum. *q.* I. fretum tum
36. 12 fama. *LB* forma
36. 15 illis plus nauticæ artis. *LB* illis nauticæ artes
36. 18 aliæ. *Jorn.* validæ
36. 21 & fug. *Jorn.* aut fug.
36. 25 *Præ. q. I.* pro
36. 27 tanta vict. *Pal. O.* tanta hujus vict.
36. 29 Cor. Aſina. *LB Aſina* Corn.
36. 33 Drepano. *LB* Drepanis
Ibid. Eryce. *Naz.* Eryco. *Pal.* Eryca
36. 35 Camarienſium. *Mſſ.* Cameriens:
37. 9 in Sard. *LB* Sardiniam
37. 10 Corſicam. *q. Mſſ.* Choſſuram
37. 11 ubi & ſic Caralæ. *Naz.* Olbiæ hic Baleriæ. *Pal. ſec.* ubi & hic Baleriæ. *tert. & v. e.* ubi & hic halenœ. *q. I.* ubi & hic Caralæ. *Jorn.* Olbiam. ibinteriæ. *Mſſ.* Balariæ. *al.* Balearis
37. 15 Punici. *Pal. tert. & v. e.* Punico.
37. 17 Mannio. *Naz.* Nautrio. *Pall. & q. Mſſ.* Naurio. *Jorn.* Natio. *q. Mſſ.* Nannio
37. 20 Mox ventis. Mox dein deventis, *ſuperſcriptumque,* Denique. *Pal. ſec. ac tert. & q.* mox de ventis
37. 26 hominibus, ſed *q. I.* hominibus, mod ſed
37. 33 cecidiſſet. *& Mſſ. O. & Jorn.* cepiſſet
37 *ult.* obſidiones. *LB* obſidio

38. 1

3 essent. q. 1. deessent
10 calamitati. LB calamitatis
13 ne commut. *Naz*, & *Jorn*. nec commut.
15 ut ne amplius ea insula concitaretur. LB nec amplius eam insulam concitarent. *Naz*, ne a. e. i. concitarent. *superscriptumque vo*, *quam voluisset legi* vocitarent. q. 1. ut ne amplius ea insula concitaretur
18 Si gregem. *Naz*. (*sed à secunda manu*) *in reliqui. pal.* & *c.v.* ac si gregem
19 Publio. LB Appio
36 Quantus ô tum. q. 1. Quamvis Octavo
5,6 intercepta t. victoria. LB interceptam victoriam
1 promontoriis *q.1. omittunt.*
Illisæ fluitarent. LB frustrarentur. *Naz.* frustrarentur. *q 1. omittunt. al. præferunt* allisa.
Lutatio *q. 1. omittunt.*
11 Ægates. q. 1. Egates
17 castrensis q 1. castrensi

CAP. III.

1 *af*. Bellum Liguisticum. *Naz*. Bel. Liguri *pal. sec. ac tert.* de bello Ligurico
7 nec non & Illyrici. LB nec non & Illyrii q. nechon Ill.
ita. *al.* itaque. LB utrique
11 Tutum. LB Tuti
14,15 eluderent saltu, viis, latebris Deceates, Oxybii, Euburiates, Ingauni tandem. LB eluderent Salyi, Deceates, Oxybii, Euberiates, Ingauni tandem. *Naz*. eluderet saltus, decate sexubile buriatas, incognitas tandem. eluderet saltus detrate buriates sexule: incognitas tandem. q. 1. eluderet saltus Deciates oxubii, euburiates incognitas tandem. *al.* eluderent Salyi, Deceates, Oxybii, Euburiates: incognitas &c. *Mss*. eluderet saltus buriates deciale

deciale loxubile incognitas t.

Cap. IV.

40. 12 *af*. experimento *Jorn*. experimentum
40. 8 *af*. simile nivibus. *Mss*. & *q.I*. simile c[...]
nivibus
40. 6 *af*. eunt. *q.Mss*. exeunt
40. 5 *af*.Britomaro. *q.Mss*. Britannico
40. 4 *af*. baltheo. LB baltea. *q.Mss*. balteo
40.*ult*. Astrionico. LB Ariovisto. *Pal.pr*.Ariovi[...]
sec.Arnovito. *tert*.& *e.v*. Ariojusto.*Iorn*. Ari[...]
bisto. *q.I*. Ariovico
41. 4 Viridomaro. *Mss*. Virdomaro
41. 7,8 opima. LB arma

Cap. V.

41. 10 Titiumque. *Mss*. Ticimumque
41. 11 Adriatici. LB Adriani
41. 12 Teuta. *al*.Teuca. *LB* Teutana
41. 15 nec gladio. *Pal.pr*.& *sec*.& *e.v*.ne glad[...]

Cap. VI.

41. 8 *af*. quadriennis. *LB* quadriennii.-Jo[...]
quadriennium
41. 2 *af*. sit pop. qui vicerat. L B sit populus q[...]
vicit. *Pal.tert*.& *e.v*. sit victor populus.
Ib. Pudebat. *al*.at urebat.*al*.aut pudeb. LB ure[...]
41. 1. *af*. ablato mari, raptis insulis. LB abla[...]
mare, captæ insulæ. *v. e*. ablatu mare, c[...]
ablatum mare, raptæ insulæ
42. 2 ultionem.*Pal.sec*.ac *tert*.& *e.v*.in ultion[...]
42. 3 Morabatur. *Pal.tert*, & *q. I*. remorab[...]
Ibid, in caussam. LB in caussa
42. 4 deleta. *Naz*. delecta
42. 16 ferro & igne, versa. LB ferro, versa
42. 23 bellum affero & pacem, utrum eligi[...]
cumque succlamatum esset, utrum vellet da[...]
Bellum igitur. *al*. bellum affero & pacem[...]
trum elig tis utrum placet, sumite. Qu[...]
succlamatum esset &c. LB bellum pacem[...]

por[...]

porto: utrum eligitis? Succlamantibus bellum. Bellum igitur. *Mß*. Lipsii b.p.p.u.e. cumq; succlamatum esset; utrum vellet daret, bellũ igitur.
26,27 media cura. LB mediam curam.
37 Romanis. *Pal. sec. & Mß. omittunt.*
Saguntino igne. *Naz.* sagu. in igne, *moxque emendatum*, Saguntinum igne
32 quadraginta. *Jorn.* sexaginta
6 secundum. *q. l.* secum
15 torrente Gello. LB torrente Vergelli. *Jorn.*
4. l. torrente Vergello. *al.* torrente Vergilii. *al.* more Vergelii.
31 crederet. *v. e.* credet
in bullis, cingulis, atque annulis. LB in bulsingulisque annulis
in eligendis, *LB* in deligend. *q. l.* intelligend.
25 pepulit è Camp. LB pepulit in Campania.
Pal. sec. repulit à Camp. *tert.* pepulit à Camp.
perpulit in Camp. *q. l.* pepulit & Camp.
29 Nam hucusque tot. m. c.s.l.d.f.d.s.R. *Pal.*
haec omnia omittit.
35 hostes. *Jorn.* hostis
36,37 volitarent &c. facerent. *Jorn.* volitaret facerent
34 diversa. LB divisa
11,12 quid nisi hactenus &c. parc. LB nisi hactenus &c. parceretur
13 illi. *Naz.* illic
17 mortis. LB morti
19,20 spem tot. *LB* pene totam. *q. l.* spem pene tot.
34 facilius. *LB* felicius (culis
8 saltem oculis. *Pall. O. Mß. et q. l.* saltem vel o-
15 Tarentus. *Naz.* idē Tarent. *q. l.* Tarentinus
19 inde. *Pall. O.* ille
in Romam. *LB* Romam
31 administratione. LB admiratione

 47, 22, 23

47.22,23. ultimos metus. *Naz. à manu correctric.* ultimas metas.
48. 34, 35. non à cœlo, sed ab urbis ipsius mœ[nibus] & Cap. vider. *LB.* neque cœlo, sed ab urbis ipsi[us] mœnibus & Capitolio ferri videretur.
48. 37. adortam, *al.* adhortam. *Jorn.* adorna[tam.] *LB.* adoratam.
48. 4. insederat. *q. Mss.* insiderat.
48. 7. emptor. *LB.* sector.
48. 10. ab Hispania *Asdr.* LB. Asdrubal:
48. 16. ultimo It. angulo. *q. I.* ultimos It. [an]gulos.
48. 18. id est, in ipsas *q. I.* & in ipsas.
48. 19. Tanto, id est, omni, qua *q. I.* tanto ...
48. 22. inopinantérque. *Jorn.* inopinatumque ... inopinantémq;.
49. 6. incubantem. *v. e.* incumbentem.
49, 9. ducum maximi. *Naz.* duc. max. duces. *Pal.* *sec. ac tert. & e. v.* ducum clarissimi duces.
49. 16. potuisse. *q. I.* posse.

CAP. VII.

49. 11. *as. Syria. q. Mss.* Asia.
49. 10. *as.* quodam: *v. e. omittit.*
49. 4. *as.* expectatione. LB. spectatione.
50. 14. quibus à mari. LB. qui navibus à ma[ri.]
50. 21. mortem. *Jorn. & q.* I. morem.
50. 22. Chaonum *Pall. & v. e.* Achaonum.
50, 23. Pindumque amnem. LB. Aoumque am[nem.] *Pal. pr.* Dumque omnem *sec. ac tert.* ... Indumque amnem. *v. e.* Nidumque amnem. *Jorn.* Savum amnem.
50, 24. & ipsa. LB. id est, ipsa.
50. 26. ausus *v. e. omittit.*
50. 32. Lacedæmona, *Hal. te t.* Lacedæmon[iam.] *q. I.* Lacedæmoniam.

CAP. VIII.

1.8 illic. *Pal. sec. & tert. & e. v. omittunt.*
1.37 si Asiæ. *LB.* id est, si *Asiæ*, *Ms.* id est, si se *Asiæ*.
1.6,7 max. regum conventus, fortiter indicto bello. L B. maximus regum, contentus fortiter indixisse bellum.
1.23 nuncio. q. I. initio
ibid. Tam L B. Tum
1.27 Statim & è vestigio. *q. Mss.* statim & ex vest. *q.* I. statim è vest, *al.* statim & è vestigio
1.30 Regillo. *Mss.* Regillio.
1.31 à remigantibus. LB. adrem. *Pal. tert. & q.* I. adremigant.
1.33. Themistoclem. *Pall. O. & v. e. ac q. I.* Alcibiadem.
3.4. consederat. *q. Mss.* considerat.
3.11. felicitate. q. I. facilitate.

CAP. IX.

3.16. *af.* Syriaco. LB. Syriatico.
ibid. ut debebat. *Pal. pr. & sec.* & debebat.

CAP. X.

3.2 *af.* & initia. *Pal. sec. ac tert. & e. v. omittunt* &.
4.6 Æpulo. LB. *Apulo. Pal. tert. Apullo.*
4.7 & capitis errore lapsaret. *Naz.* & cap. & jactaret errore lapsaret, *superscriptumque deinde*, & cap. jactatus errore lapsaret.

CAP. XI.

4.24 *af.* an fuisset cupidus triumph. Manlius, in eos. *Pal. sec.* an fuisset cupidior tr. M. an eos. LB. an fuissent, an cupidus triumphi Manlius eos
4.21 *af.* non approbavit Senatus. LB. *omittit* Senatus
4.19 *af.* mixta & adulterata est rel. LB. mixta,

mixta & adulteratæ rel.

54.18 *af.* quibus. *LB* qui

54.10 *af.* quos Tolostobogii, Tectosagæque. *LB* quos Tolostobogi Tectosagique jam insederant. *Pal. sec.* Solos Tologiorum tectos sagaciam insederant. *tert.* Solostogiorum tecto sagacia insederant. *v.c.* solo stologiorum recto sagaciani insederant. *q. I.* solo stologiorum tectosagiam insederant. *Jorn.* Colosob. egit Olympum tectos agimagaba insederant

54.9 *af.* utrinque. LB utrique

54,6 *af.* offocandas. *Pal. sec. & q. I.* effocandas *Jorn.* oftucandas

54.5 *af.* Orgiagontis regis uxor. *Jorn.* Orgiacontis uxor

Cap. XII.

55.23,24 *af.* viribus Thracum disciplinam Mac. temperavere. *al.* tentavere. *LB* vir. Thracum ferociam Thracum disciplina Macedonum temperaverunt

55.23 *af.* de summo. LB summo

55. 14 *af.* Astrudem. *Pal. sec. ac tert.* Astumidam *Mss.* Astundem. *v. e.* Astundam

55.12 *af.* invia, accessit; regemque. *Pal. sec.* invia accessit; regemque. *q. I.* invia, accessit via regémque

55.5 *af.* depressa. *LB* deprensa

55.4 *af.* alia minatus, alia irr. *Pal. sec. ac tert. & e. v.* alias eminatus, alias irr. *al.* alias minatus, alias irr.

55.3 *af.* eo. *LB* adeo

56. 10 recepit. *Mss. Lipsii*, receperat

56.11 conviviis. *q. I.* in conviviis

56. 22 perceperat. *Pal. sec. & q. I.* præceperat

Cap. XIII.

57.1 Scodram. *LB* Scordam. *Pal. tert. & e.v.* Lescordam. *al.* Loscordam

Cap.

Cap. XIV.

57.3 *af*. in malis. *pal. sec.* & *q*. I. in malis suis

Cap. XV.

58.1, a exig. fuit. LB exiguum

58.2 patratum. *pal. sec.* paratum. *tert.* & *e. v.* peractum

58.5 maximo ev. LB maximum ev.

58.13 territaret. *Pal. sec. ac tert.* & *e. v.* territabat

59.4 officinis. *pal. sec. ac tert.* officinas

59. *ult.* urbs. *Mss. omittunt.*

60.6 triumphis. LB triumphus

Cap. XVI.

60.18 *af*. cui tum maxime. LB tum maxime

60.17 *af*. Macedonia. LB Macedoniam. *pal. sec.* & *q*. I. Macedoniæ

60.12 *af*. fato rerum. LB fata rerum! *pal. sec.* & *tert.* ô fata rerum!

61.21 peruistis. LB permistis. *q. Mss.* mistis

61.4 venæ *q*. I. *omittunt.*

Cap. XVII.

62.9 provinciam. *v. e.* urbem

62.18 cui ex Macedonia cognomen, meruerat Celtibericus fieri, cum & Contrebiam memor: cepis: exemp. & Vertubrigis maj. glor. LB qui ex Macedonia cognomen meruit, cum & Contrebiam memorabili cepisset exemplo, & Nertobriges maj. *Pal. sec.* qui ex Maced. cogn. meruerat, & Celtibericus fieri, cum & Trebiam memor. cep: exemplo, & Nersobriis maj. *tert.* qui ex Maced: cognom. meruerat, & Celtiberius filius; cum Celtiberiam memor cep. exemp. & Nertobrigibus maj. *q*. I. cui ex Maced. cogn. meruerat Celtibericus fieri, cum & Contrebiam memor. cep. ex & Nertobrigis ma. *al.* qui ex Maced. cogn. meruerat & Celt. fieri, cum & Cont. mem. cep. ex. & Versobrigis maj.

62.23 quum à rege fuisset. LB quum rex fuisset.

62.24 Decimus. *q. I.* Decius
62.37 si succeßisset. LB res cessisset. *Pal. sec.& tert.& q. I.* recessisset. *al.* recedisset
Ibid. Solundicus. LB. Salondicus. *Mss.*Solondi-cus
63. 14 internecionem. LB internicionem
63. 15 insignia. *v. el* Insignita
63. 17 eum. *LB* etiam
63. 18 Servilio Cæpione. *LB* Pompilio. *Pal.sec. & e.v.* Popilio. *tert.* Cæpione. *q. I.* Servilio

Cap. XVIII.

63. 5 *af.* flumen Durium sita. *Pal. sec.* flumen Sylata. *tert & Mss.* flumen situata. *e.v.* flumen sublata. *al.* flumen Durium situata.
64. 3,4 Segidenses. LB Segutenses. *q. Mss. & I.* Sedigenses
64. 9 acceptum. *Naz.* receptum
64. 10 Megara viro. *Pall. O.* Megari victo
64. 14 Mancinum aggreßi sunt, huncq; *LB* Man-cinum, hunc
65. 8 cæliæ LB. celiæ
65. 9 indigenæ. LB indigenam. *Pal.tert.*indige-neam. *q. Mss.* indigena
65. 13 orantes. *Naz.* orante occideret ubi. *Pal.sec.* occideret ubi. *Pal.tert..*occideret. Sed ubi
65. 20,21 Itaque etiam ex depl. LB. Itaque de-plorato exitu
65. 25 Macte esse fort. L B Macte fort.
65. 26 civitatem asseruit, quum. LB civitatem asseruit cum

Cap. XIX.

66. 3 fæcula. LB seculi
66. 19 manibus. *v. e.* amittit
66. 21 quæ etsi involuta inter. LB quæ etsi jun-cta inter. *Naz.* quæ si i. i
66. 24,25 priusquam ut cœp. justa illa memora-bimus ut & pia cum ext. gent. bella magn. *LB*

priusque,

priusque, ut c.i. illa memorabimus, & pia cum c.g b. ut magn. *al.* priusque, ut cœpimus, justa illa & pia cum exteris gentibus bella memorabimus, ut magn.

CAP. XX.

67.4 insimul. *Naz.* insemel

67.13 amiserit pop. Romanus an. LB. amiserit an

67. 18 cecidit ex. *Pall. O. & e. v.* cæde ex. q.I. cædit ex.

67. 21 in exitium. *Naz.* exitium. *Pal. tert.* in exitum

LIBER TERTIUS.

CAP. I.

68. 4,5 Numidia. *q.*I. Numida

68. 5 fuit in Jug. *q.*I. fuit Jug.

68. 7 citra q. I. contra

69. 3 Numidiam. *q.* I. Numidam

69. 4 immittitur. *q.* I. mittitur

Ibid. peritus. *q.* I. præmonitus

69. 9 Massinam. LB. Massivam. *Mss.* Massilinam q. I. Masinissam

69.16,17 quod prius. *Naz.* quod primus. *Pal. sec.* quem prius. *q.* I. quem quod prius

69. 21 jam simulata quasi vera fuga. *Pal. tert. & e.v.* jamque quasi v. f. *q.* I. jam quasi simulata vera fuga. *al.* tam simulata quam v.f. LB. jam s.q.v.

69. 23. popul. non contentus. *Pal. pr.* popul. contemptus. *sec. & tert. itemque v. e.* popul. contentus.

69.26 thesauróque. *Pal. O.* thesauròsque

69. 37 inditam. *q.*I. editam

70. 6,7 accessione fieret timet. *al.* accessionem fieri timet. LB. accessio fieri timet. *al.* accessionem timet

70. 13 ut vidit. LB. vidit

Cap.

Cap. II.

70.14 *af.* sævitum. *pall. O. & e.v.* venientem
70. 13 *af.* perinde. *q. I.* pervicaci
Ibid. ingenio. *pal. sec.* ingenium. LB ingenia
70.5 *af.* Varus vict. *LB* Varusque vict. *Naz. & q. I.* Variusque vict. *pal. sec.* Varus quoque vict.
70.4 *af.* testis. *pal. tert.* testis est
Ibid. Isaraque. *pal. pr. & sec. & q. I.* Isaura. *Pal. tert.* Isata. *v.e.* Isauria
Ibid. Vindelicus. *Pal. tert.* Vendelicus
Ibid. amnis. *LB* amnes
71. 1 Bituitus. *Pal. pr.* Bisulsus. *sec. ac tert.* bis victus. *q.* I. bis visus
71.7 erexere. *q. I.* extruxere

Cap. III.

71.18 *af.* remigrarent *LB* remigarent
71.9 *af.* Silanus *q.* I. Syllanus
71. 6 *af.* Marius *pal. sec.* M. Marius
Ibid. illi *q.* I. illo
71. 8 quo, fides num. LB quo, fidem numinum *Pal. O. & e.v. aliæque,* qua, fide numinum. *Pal. pr.* quasi de numinum
72. 12 aucta *q.* I. acta
72. 19 Theutobocchus *pall.* Teutobochus
72. 20 transilire *q.* I. transire
72. 23 super *Pal. sec. & tert.* & *e.v.* inter
Ibid. ipsa *pal. O. & e.v.* sua
72. 28 Athesim *LB* Atesim *Pal. pr. ac tert.* Ad hostes in. *pal. sec.* At hostes in
73. 1, 2 est. Jam diem. *Naz.* est; venere illi quam & in barbaris multa vestigia, diem
73. 4 Caudium *LB* Raudium *pal. tert.* Kandium *q.* I. Claudium
Ibid. procurrere *q.* I. concurrere
73 5 mill: inde 140 cec. h.t.m. *LB* millia inde sexaginta ceciderunt; hinc trecentis minus

Pal.pr.adoram,ut & Mss. pro sexaginta *habent* XL. *pal. tert.* hinc tercentis minus, *v. e.* mil. inde LX. ceciderunt, hinc treceriti minus. *al.* mill. inde ad sex. ceciderunt: hinc tertio minus

73. 19 perinde speciosa. *pal. tert. & e. v.* perinde speciosior *q.* I. perinde plus speciosa

73. 26 Beleus *LB* Boiorix *Pal.pr.ac sec. & Mss.* Beleris

73. 28 in subsid *LB* subsidio

74. 2,3 quidque insign. *LB* quid insignius

Cap. IV.

74. 27 *af.* si diis *pal. tert. & q.* I. sic diis

74. 18 *af.* sanguinem humanum *q.* I. sanguine humano

74. 17 *af.* hujusce modi *LB* cujusque modi. *q.*I. cujusmodi *al.* ejusmodi *al.* & hujusmodi

74. 10 *af.* simili prodigio *LB* simile prodigio

74. 4 *af.* dum perfidum *LB* per perfidum *pal.sec. ac tert. & q.*I. perfidum *al.* per perstrictum

Cap. V.

74. 23 *af.* Atheas *LB* Æetas *Pal. pr.* Aëtas *sec. ac tert. item Mss. Bongarsii & e. v.* Ethas *Mss.* Etbas

75. 20 *af.* septendecim *LB* decem & septem *Pal. O. Mss. & e: v.* quatuordecim

75. 14,15 *af.* animis *q.* I. animus

75. 8 *af.* ostendebant *LB* ostentabant

75. 37 deinde *Naz.* inde

76. 1 cunctanter *q.* I. constanter

76. 4 edicto, quum omnes *Naz.* ed. ut o.

76. 11 pro nob. firmius stetit cæteris. *al.* pro nob. firmius stetit. Cæterum *LB* pro nobis stetit, cæterum

76. 20 compulit. Mox *q.* I. compulit, sic illos quoque ante, mox

Ibid. subruto. *q.* I. subrupto

76. 21 mu-

76.21 muris, postquam. *Pall. O. & e. v.* muris munitum, postquam
76.28 ipsum. *Naz.* ipsam
76.29 debellatum. *Naz.* debellata. *q.* I. debellatum etiam
77.2 captam. LB raptam
77.16 pistrix. *Naz.* Istrix
77.18 regem, & ex fame. LB regem fames, & ex fame. *Naz.* regem ex fame
77.20 Æsapus. *q.* I. Esopus. *al.* Asopus
77.23 moraretur. *Pal. O. & e. v.* morarentur
77.24 felicior. *q.* I. infelicior
77.32 malis. *Pal.* magis
Ibid. augebatur. *q.* I. angebatur
78.7 quanta felicitas. *Pal. sec. & tert.* quantas felicitates
78.18 Siciliæ. *q.* I. Ciliciæ
78.20 mox sub Pyræi portu. *LB* mox subruto Pyræi portu
78.23 tantum. *Pal.* tamen
78.27 rebelles. *Pal. O.* rebellis
78.30 in ipso. LB ipso
78.32 stellas. LB stellis
78.35 Arthocen. *Pal. pr. & sec.* Adartocen. *tert. Mß. & e. v.* Adarthochem
79.6 quid. *Naz.* quod
79.7 Hierosolyma. LB Hierosolymam
79.10 uti cœlo. LB vitem cœlo. *Naz.* uti scœlo
79.12 quia. *Pal. sec.* qui
Ibid. renuebat. LB. renovabat

CAP. VI.

79.4 *af.* Pyræeum & *Mß. & pal. O. præter tert.* omittunt
79.3 *af.* quem LB. quod
79.37 myoparonas. *q.* I. & myaparonas
80.13 ille quoque ante felix, dignus nunc vict. *q.* li

q. 1. sic felix ille & dign. vict.
10.15 facta. *Pal. sec. & q. 1.* factus
10.22 Gratilius. *q. 1.* Gratillius
10.22,23 Ligustinum. LB Ligusticum
10.29 Ponticum & Pamphylium Metellus, Asiat. *LB* Ponticum; Pamphylium Metellus; Asiat.
10.31 portam. *q. 1.* portum
10.32 obsorvavit. *Pal. tert. & q. 1.* observavit
11.3 ad primum. *q. 1.* primum
11.7 alias. *Naz.* alia
11.9,10 idque prospectum. *Pal. sec.* idque repertum, *tertio superscriptum*, idque re perspectum
11.12 agris. *Pal. tert.* agris quasi aquis. *e. v.* aquis
11.15 mirere. *Pal. O.* mirer

CAP. VII.

1.1 Cydonam. *LB* Cydoneam
1.7 irrisus. LB inclitus. *Naz. & q. 1.* irritus
1.8,9 victisque &c. *Pal. tert. & e. v. totam istam periodum omittunt*
1.9 & Panare Cydonæ. LB & Panare Cydoneæ. *Pal.* Panace, Gydoce

CAP. IX.

13.6 regebat. Sed. *Naz. & q. 1.* regebat, &

CAP. X.

13.16 *af.* reliqua. *Pal. sec. & e. v.* reliquias. *Pal. tert.* reliquas
13.8 *af.* sedes. *Pal. O. & e. v.* sedem
13. *af.* pastor. *q. 1.* pastorum
13.2 *af.* longe. LB longeque
14.4 in fugam. *q. 1.* in fuga
14.15 Morini. LB Marini. *Mss. & q. 1.* mora
14.17 Induciomarus. *Mss.* Inductiomarus. *q. 1.* Indutiomarus
14.23 Cottam. *Pal.* Lucium Cottam
14.30 Sequani. LB Hædui. *Pal. pr.* Hæcavi *sec.* Heccani

Hecani. *q.Mſſ.* Eccani. *al.* heccavi. *al.*hæc avi
84.31 Arioviſti regis ſup. LB Arioviſti ſup.
84.37 in principiis. *v. e.* principibus
85.5,6 teſtudine. *q.* I. veluti teſt.
85.8 Monapii. LB Tencteri. *q.* I. Centenari *al.* centenarii
85.9 ultro *q.*I. ultra
85.9,10 Moſam LB Moſulam. *Pal. O. & Mſſ. e.v.* Maſſiliam. *Sed Pal. tert. à prima manu,* Moſellam
85.20 qui *q.* I. quum
85.22 hic & Romanis P*al.tert.* Ro. hic *pr. & ſec.* hic Romanus
85.25 Britanniam petit. In Brit. transfert. LB. Britanniam tranſit
85.33 auct. cop. LB auct. admodum copiis
85.34 eoſdémque *q.* I. eos denique
85.35 ſequutus in ſylvas. *Pal. ſec.& e. v.* ſequutus inſulas P*al.tert.* ſequutus ſilvas
85.36 Cavelanis *pal. O. & q. Mſſ.* Cavelianis *Mſſ.* Cavelianum LB Callidonianis *al.* Caſſivelanum
86.7 Biturigas *Mß.* Bituricas *q.* I. Byturigas
Ibid. Carnutas *Mß.* Carnuitas
86.9 etiam quaſi terrore *Pal.tert. & e.v.* nomine atque terrore etiam quaſi. *q.* I. nomine & quaſi terrore. *al.* terrori
86.10 Vercingentorix *q.Mſſ.*Vergirgentoris *al.* Vergingetorix *q.* I. Vergingetoris
86.11 comitialibus. *Pal.pr.& tert. & e.v.* conciliabulis P*al. ſec.* concilialibus
86.16 feliciſſimæ. *pal.pr.* feliciſſime
Ibid. temeritatis? *pal O.* temeritatis
86.19 emerſus I. *O.* emenſus
Ibid. ex *LB* & ex
86.22,23 Avaricum. *Mſſ. O.* Alvaricum

86.27,28

86. 27,28 octoginta millia muro. *Naz.* cum milite muro
86. 28,29 defenderent. *Pal. sec. & tert.* defenderit
86. 31 ingentique l. q. l. ingenti quasi l.
86. 37 tum & phaleras. *Naz.* cum & phal. *Pal. sec. & tert. omittunt* tum &

Cap. XI.

86. 28 *af.* Adversa. *LB* Adversis
86. 19 18. *af.* fœd: cum Syllaque. *LB* fœderum Syllaque
Ibid. Regiis. *q. I.* Regis
87. 11 *af.* Mazaræ. *LB* Mezeræ
87. 6 *af.* sericeísque. *q. I.* sericisque
88. 13 uteretur. *LB* ureretur

Cap. XII.

88. 9 *af.* ut claritate. *pal. pr. & e. v.* & celeritate *pal. sec.* in claritate
89. 4 in Italia sua. *q. I.* Italia sua
89. 13 luxus, *LB* luxu
89. 16 ut regnare de jud: leg: divisus. *LB* Unde regnaret. i. l. divulsus *Pal. sec. ac tert. et q. I.* Unde regnare i. l. jussus. *Naz.* Unde i. l. divulsus
89. 26 vitia. *q.* I. usi ea
89. 28 potestas. *LB* tempestas
89. 31,32 Cat. hostem patr. *LB* Catil. patriæ

Cap. XIII.

90. 2 caussas. *q.* I. caussa
90. 11,12 ageret. *pal. sec. & tert.* ageretur
90. 18,19 in exitium suum merces erat. *q. I.* exitium suum recesserat
90. 27 ætate *Lipsii Mss. omittit.*

Cap. XIV.

91. 5 miseratus est. *Mss. &* I. *O. addunt*, ne pop. Rom. gentium victor, orbisque possessor, laribus ac sociis suis exularet
91. 17 triumvir. *pal. tert. & e. v.* triumviratus

Cap.

CAP. XV.

91.2.*af*.tribunatu,plebe secunda volitaret abrog. a.l. suis Min. tribuno, fretus. *Pal. tert.* & *e.v.* tribunatu fretus *omissis intermediis.*

Ibid. abrogare. *LB.* obrogare

92.3. pulsus. *Pal. pr. à secunda manu, item tert.* & *e.v.* depulsus

CAP. XVI.

92.21 *af.* A. Nonic. *LB.* Annio *Naz.*Anio

92.17 *af.*adoptat. *LB.* adoptabat

92.13 *af*,ver. sua jur. *LB.* ver. jur.

92.37. inde,Capitolium. *q.I.* inde in Cap.

93.3. degressus, *q. I.* digressus

93.4. fact. receptus in curiam aggressus est.*Pal. tert.* fact. rec. in cur. regressus est. *v.e.* fact. in curiam aggressus est. *al.* fact. receptus in curiam est.

CAP. XVII.

93.22 *af.*nec *LB.* ne

Ibid. illius. *e.v.* illa

93.19 *af.* C. Gracchus diviser. *LB.*Gracchi. *al. O:* Caii Gracchi

93.16 *af.* fortunásque patrum, vitásque princ. *LB.* fortunásque principum

93.14 peculabantur. I. pecularentur

93.35 elegit. *Pal.tert.* & *e. v.* abegit. *al.* eligit. *al.* egit. *Pal.* delegit

94. 9 & in ora. *LB.* in ora.

CAP. XVIII.

94.17 bellum quod adversus socios gestum est, sociale. *LB.* Sociale

94.9 *af.* jus civitatis, quam *q. I.* Tusciæ civitates, quas

95.5 Popedius Marsos, & Latinos Afranius, Umbros totus Senatus & Consules Samnium Lucaniámque. *q.* I. Pop. Marsos & etiam Latinos. Afranius Umbros, tot: Sen: & con-

consules Samnium, Lucan.
95. 10. Corfinio. q. Mss. confinio.
95. 24. reseratæ. Pal. pr. reserat. sec. Roserata; tert. Reserata. Mss. res erat à
Ibid. Nuceriæ. LB. Nuceria. Pal. tert. Luceria.
95. 25. Picentes. LB. Picentia. q. I. Pimentia al. Picentii
Ibid. cædibus, ferro. Mss. cædibúsque ferro

CAP. XIX.

96. 19. af. latifundiis. Mss. & q. I. latefundis.
Ibid. civ. Latinorum. LB. civ. Romanorum. Naz. civ. Romanorum Latinorum.
96. 13. af. Illud quoque in ult. bell. dedecus, capta. LB. quin illud quoque (ultimum belli dedecus) capta, al. Quin illud q. in ult. bell. dedecus castra
97. 2. fugitivarios retrahi. q. I. fugitivos distrahi
97. 9. de servis. LB. servi. q. I. à servis
97. 27, 28. metu voluntariam. Naz. metu ac voluntariam. *extrema litera punctis notata, quasi delenda.* Pal. sec. ac tert. & q. I. metu voluntatium
97. 30, 31. circa depreh. Pal. O. item v. e. & al. circa ad depreh.

CAP. XX.

98. 9. af. triginta. q I. septuaginta
Ibid. haud. al. O. aut
98. 10. viris. Pall. sec. ludis
98. 11 ad vexillum & ad aux. voc. LB. ad vex. vocatis. Naz. ad vexillum, ad auxilium voc. v. e. ad aux. voc.
98. 13, 14. jam vindicare vol. Pal. pr. *à recentiori manu.* quin jam vind. v. e. jam vindicari vol. al. jam vindicari etiam vol.
Ibid. harena. al. O. ara.
98. 17. virgineis. LB. virigineis. Mss. vitineis. Pal. vixinis al. vixineis

98. 18 in

98.8 in uno. *LB* invio
98. 20 Thoram. *LB* Coram. *Mſ.* Choram
98. 31 ille de. *v.e.* ille ſed de
99. 5 cecidit. *LB* perececidit
99. 13 Bruttium. *Naz.* Brittium
Ibid. incluſi. *LB* cluſi. *Pal.ſec.ac tert.* clauſi. *q. I.* occluſi

Cap. XXI.

99. 11 *aſ.* jam ut ipſe. *q.* I. ut jam ipſe
100. 1 majore. *LB* magis
100. 14,15 infundit. *LB* infudit
Ibid. ſubito. *LB* conſulto
100, 19 Pœnos quoque, Gallos. *Pal. tert.* Pœnos quæque Gallos
100. 21. Tum, *Pal.pr.&* *q. I.* Cum
100. 24 exemit. *Naz.* eximit.
101. 11 in princ. *LB* ad principium
101. 15 Cæſar & Fimbria. *Pal. ſec.* Cæſar à funebria. *tert.* Cæſi à Fimbria
101. 16 trucidantur. *Pal.tert.* trucidatur
101. 23 Anchatius. *q. I.* Arcarius.
101. 29 & Norbano Quinto. *I. O.* Norbanoque
102. 1 & ſtatim. *q. I.* & ibi ſtatim
102. 9 namque. Q. Muc. Sc. *LB* Nam Q. Mucius Scau. *Pal.pr.* & *q.* I. nam cum Muc. Sc. *Pal.ſec.* nam Q. Sc.
102. 17. nec idem tamen cædum qui bello finis *Pal ſec.* nec id tam. quidem cæd. finis fuit, q.I. nec i.t. c. q. belli finis
102. 20 apud Sacr. *Pal. pr.* nec apud Sacr. *ſec.* ſed apud Sacr.
102. 33 Prætoris, atque Venuleii. *Pal.pr: et tert.* prætorios atque Venuleios. *ſec.* Prætoris atque Venuleios
102. 35 laceratum; LB laniatum; *Pall. O.* lancinatum

103. 5 Flu.

103. 5 Fluentia. LB Florentia
103. 9 sic. *v.e.* sed

Cap. XXII.

103.18,17 *af.* & jam *Africæ*, jam Bal. *q.I.* & in *Africa* jam & Bal.
103.14 *af.* ubi viro. *LB* viro
103. 2 *af.* demicaverunt. LB domaverunt. *Pal. sec. ac tert.* domuerunt
104.1 & Thorius. *Mss.* & *Pal.O. item e. v.* ethotius. *q. I.* & cohortes
Ibid. Herculeii. *Pal.pr.* Hirtuleii
104. 11. Osca, Termes, Tutia. *Pal.* Osca, Termestudia *aut* Oscater Mestudia. *q. I.* ostater mestudia

Cap. XXIII.

105. 5,6 insederant. *q. I.* consederant
105. 8 Etruriam. *q. I.* in Etr.
105. 10 temere alias. *q. I.* tenuere aliis

LIBER QUARTUS.

Cap. I.

105. 7 *af.* videretur optasse. Quibus (O nefas) sociis. *q. I.* vid. opt. quibus nefas sociis. *al.* videtur optasse. Quæ omnia quibus (O nefas!) soc.
105. 4 *af.* Autronii. *q. I.* Antonii
105. 2 *af.* cum maximè. *q. I.* tunc maximè
106. 10 parricidii innocens. *v.e.* & *al.* in patriciis inn. *al.* patricii nominis. *Pall. O.* patriciis innocens. *Naz. ab eadem manu correctus* patricius innocens
106. 11 in præs. patricidam. LB in præs. par. in præ reum. *al.* in præs. parricidam reum
106. 24 Vulturii. L B Vulturcii. *q. Mss.* Volturcii
106. 36 quem quisque. *LB* quem quis

Cap. II.

105. 25 *af.* se præcluserat. *q. I.* præclusa erat. *al.* præcluserat. *LB* præluserat

107. 20 *af.* & inflamm. *q. I.* & cum inflamm.
107. 11,12 *af.* Tarchondimotus, Cothus. *Mss.* Tarchon, Dimotus, Corinthus. *q. I.* Tarchon, Dimotus Corinthius
107. *ult.* remigravit. *LB* regyravit. *pal. sec.* regnavit
108. 5 calamitatis. *v. e.* necessitatis
Ibid. eadem quæ omnium, nimia fel. *Naz.* eadémque omnium, fel. *q. I.* eadémque omn. nimia fel
108. 15 Hic. *LB* Hinc
108. 18 auctiores. *pal. sec. ac tert. & q. Mss.* altiores. *q. I.* authores
Ibid. & jam. *LB* ecce jam
109. 2. tanta. *LB* tanti
109. 5 idémque Pomp. *LB* id est, Pompeius *pal. sec.* i. Pomp.
109. 7,8 Tribuni. *LB* tribuni plebis. *pal. O. & q. I.* tribus
109. 12 dimissurum. *LB* remittere
109. 23 erat bellum sine sanguine. *pal. sec.* erat sine sanguine. *tert.* erat sine sanguine bellum
109. 23 potuisset, & ceperat. *q. I.* ut cœperat potuisset
109. 31 quia *pal. O. & q. I.* quod quia
109. 36 habuit. *LB* habet
110. 6 cædere. *LB* rumpere
110. 17 prohibet. *LB* prohibetur
110. 19 pugna. *LB* pugnæ
110. 33 Corcyræo. *LB* Correctico. *pal. sec.* Corritico. *Mss.* currictio. *pal. tert.* curictio. *al.* Cretico. *al.* Erictico
110. 34 repente castra leg. *LB* repente legatus
110. 35 & Libro. *q. I.* & omittunt
110. 36 utrinque. *LB* utrumque
111. 1 à Basillo. *LB.* à Basilo. *pal. pr.* Ablasio *sec.* ab Asylo. *tert.* ab Basilic. *q. I.* à Basilio

111. 14, 15

111. 14, 15 Varo. q. 1. Varrone
111. 19 debitum par fortuna flagitante, sedem. *Naz. à correctrice manu*, debitam pari fortuna flagitante sedem
111. 21 moratus. LB moratur
111. 29 extat ad trep. *Naz.* extat trep. *& ab ea dem manu superscriptum* excitat trep.
Ibid. gubernat. *Pal.* gubernat *Amiclatem*
111. 31 undique omnibus cop. LB undique copiis
111. 36 quæ erant sed. mil. val. obducta *LB.* quæ sed mil. val. obduxerat
112. 4 eruptionem. *Naz.* eruptione
112. 6, 7 viginti. *v. e.* quadraginta
112. 6 scuto. *Naz.* scutum
112. 12 terreret. L B tereret
112. 20 populus Romanus. *LB.* populi Romani
112. 21 hinc & illinc. *LB* hinc vel illinc. *Pal. pr.* hinc belli illinc. *tert.* hinc illic
112. 24 examina, insignes interdum LB. examina in signis, interdiu
112. 27 circumsonare. *Pal. O.* circumsonat
112. 28 pullo amiculo. *LB* pullo
Ibid. conspectus est. *LB* conspectus
112. 33 repertus. *Pal.* repens
112. *ult.* equitum. *Pal.* equitatuum
113. 3 contenderent. *Naz. & q.* 1. contenderet
113. 22 dignitatis. q. 1. dignitati
113. 24 fugeret pulsus Larissa in des. *al.* fugeret, pulsus Hearis in des. *al.* fugeret pulsus, in des. *pro* Hedris. *in pal. sec. est.* Hesdris. *LB* fugeret; ut una navicula Lesbon applicaretur, pulsus Hedris in deserto
113. 27 Pelusiaco. *LB* Pelusio
113. 32 atqui. *LB* atquin [*sic Mss. nam*]
114. 2 tanti viri. *q. 1.* clarissimi viri
114. 17 depulsus. *pal.* delapsus

114.11 Tandem. *Pal.* O. Tum. *q. I.* Tamen
114.22 in belli ac perf. *LB* debellata perf.
114.26 diversi per mare transfugio. *LB* diversa per mare & terras fuga
115.30 super mensas. *Pal. &* *q. I.* superque mensas
115.36 Utiquam. *q. I.* uti causa
116.13 Thessaliam, tanto. *I.* Thessaliam fuit, tanto
116.22 civicum. *q. I.* civium
116.26 vergentia. *q. I.* urgentia
116.32 inter hos. *q. I.* in hos
116.34 Munda. *in q. vert. correctum.* Numidia
117.1 respectu. *Naz.* respectus. *Pal.* respectum
117.3 continuationem. *Pal.* conjurationem
117.8 ingens. *v. e. omittit*
117.9 convenissent. *LB* convenisset
117.12 *antep.* quod etsi nondum. *Pal.* quod si nondum
117.19 agitasse. *Pal. & Mss.* cogitasse
117.21 nisi cohortes. *Pal. pr. & sec. c. v. & al.* nisi quod coh.
117.24 speciem. *q. I.* spem
117.26 in fug. *q. I.* in *omittunt.*
117.27 hostes *LB* hostis
117.32 Mundæ. *LB* Mundam. *Mss.* Munda
117.33 ex congestis. *Naz.* ex *omittit*
117.37 Victoriam. *q. I. omittunt.*
118.3 Cesennius. *LB* Cesonius. *I.* Cenonius
118.4 pugnantem (adeo nondum desperabat) *q. I.* pugnantem nondum desperantem
118.5 interfecit. *Pal. & q. I.* interficit
118.10 Alterum. *LB* Altera
118.33 Pharnacia. *q. Mss.* Pharnacis
118.14, 15 & bis subactam. *Naz. & q. I.* & his sub. *Pal. sec. ac tert.* & hic bis sub. *q. I.* & hic sub

118. 16 Thap,

118.16 Thapsus *LB* Thapsos *q.* I. thapsos
118.19 reliqua [*Quæ sequuntur in hoc cap. desunt Mss.*]
118.22 generum *LB* generos *Naz.* & *q.*I. generosum

Cap. III.

119. 20 quod *q.* I. *omittunt*.
119. 18 sæculi *q.* I. secundi
119. 14 dum *q.* I. dux
119. *ult.* Cons. imp. jam *LB* consulibus, imperium Romanum *q.* I. communes, imperator Rom.

Cap. IV.

120.17, 16 *af.* ipse plane & convic. Cæs. dig. & furtis hæred. lac. *LB* videret, ipse plenæ ex commilitio Cæsaris dignitatis, lacerare furtis hæreditatem, ipsum insectari probris cunctis artibus cooptationem Juliæ gentis inhibere non desineret: denique *Pal. sec.* & *Mss.* videret se plene ex c. C. dignitatis, lac: furiis hæreditatem, i. i. probris, et cunctis art. quum adoptationem Jul. g. i. n. desineret, denique & *ita q. I. nisi quod* quum inh. n. desineret: denique al. videret ipse plenæ ex c. C. dignitatem lacer. furiis hæreditatem, i. i. probris, &c. a. coopt. I. g. cum inh. n. desineret. Denique
120.13 *af.* deprim. *LB* opprimendum *Naz.* depremendum
120.10 *af.* Decimum *q.* I. Dacium *al.* Decium

Cap. V.

q. I. est Cap. VIII. In *nostra est* Cap. VII.
124.3 alias Antonii *q.* I. alias L. Ant. *al.* aliter Ant.
124.4 ingenium, Fulvia *q. I. omittunt.*
124.7 jam non privatis *q. I.* jam privatus

Cap. VI.

121.5 voto LB nota *Pal. O.* vota

121. 14 bono *q.* l. *omittunt.*
121. 17 senatorum. Exitus *q.* l. senatorum exitus
121. 19 fug. pro q. quis non pro ind.i.ing. Cum *&c.* *LB* fugientium, pro quibus quis pro dignitate rei ingemiscat, quum An: L. Cæsar a. vunc: suum Lep. L. Paul. fratrem suum proscrips. *q.* l. fugientium, pro indignitatem rei: immiscatur Cæsarem av: suum, *&c.* *al.* quis proinde rei non ing. *al.* fugientium, *&c.* quum Antonius concedente Cæsare av. suum *&c.*

Cap. VII.

122. 7 confugerant *LB* confugerunt
122. 14 concesserunt *Pal. O. et q.* l. concesserant
122. 17 rep. *Pa.* resp.
122. 22 insederant. *q.* l. insider aut
Ibid. imminentia cladis destinatæ emendatum in *Naz.* eminentis cl. destinata
122. 34 hoc dixit, & *Naz.* hoc & *q.* l. ohe dixit, &
123. 14 quod moriens efflavit, non in re sed in verbo *q.* l. ubi oriens efflavit non residet in verbo *Pal.* sed & in verbo
123. 19 evadit *al.* evasit
123. 22 renunciaret. *Naz.* enuntiaret
123. 28 confodiendum *v. e. omittit.*
123. 33 piissimarúmque *Naz.* pietatissimaiúmq; *Mss. et q.* l. pientissimarúmque

Cap. VIII.

124. 11 *af.* hic secum piratas navales agitabat *Naz.* hic se pirata navalis agitaret, *statimque emendatum*, agitarat. *Pal. sec.* hic cum se pyrrhatas navales agitaret *tert.* hic cum pyrrhatas navales agitaret *q.* l. hic secum pyratas navales agitarat
124. 5 *af.* velis *v. e. omittit.*

Ibid.

id. petit Pal. sec. petens
4. 3,2 af. percussore Pal. sec. & tert. percussoribus
5. 7 nondum q. 1. nonum
5. 9 mora q. 1. in ora
5. 11 vicus Pal. unus
5. 13 terrore sui sæculum q. 1. terræ sæc.

Cap. IX.

5. 18 af. adfulsit Pal. sec. fluxit tert. affluxit q. 1. fulsit al. affulsit
5. 17 af. dub. & erum q. 1. & omittunt.
5. 15 af. (quo furor scelerum! LB) q. 1. qui furor scelerum (quis furor scelerum!)
5. 14 af. Pacoro q. 1. pacato
5. 13 af. dissipant Naz. disputant
5. 12 af. Saxa Pal. sec. & Mss. Xaxa q. 1. Gasca
5. 9 af. specie q. 1. spem
5. 6 af. equitatum toto inter Or: & Euph: sinu Pal. sec. & c. v. equitatum inter Or: & Euphr. sinu Pal. tert. equitatum toto inter Or: & Euphr. situm
5. ult. adsumpto LB absumpto q. 1. assumpto
6. 4 Pensavimus Pal. piavimus

Cap. X.

6. 16 af. integrata q. 1. integra
6. 12 af. legi q. 1. labi
6. 10 af. conditione LB indictione
id. quoque ex arte ducis esset, obrepere Pal. sec. quoque præriperet q. 1. quoque arte ducis præriperet
6. 18 af. Gens e. v. & q. al. Quæ gens
6. 2 af. sequuta pal. facta
7. 2 sorte LB forte
7. 9 fama gentium Pal. sec. gentium fama
7. 11 hostibus, clades e. v. hostibus excepta cl. q. 1. host. accepta cl.

127.12 tum quibusd. *Naz.* & q. I. cum quib.
127.13 jam ab *q.* I. quum jam ab
127.14 hauriebatur: quum noxiæ etiam dulcis fieret. *Naz.* hauriebatur noxiæ & dulces fiere. *Mss.* hauriebatur. quum noxiæ etiam dulcis fieret
127. 17 subita *e. v. omittit.*
127. 19 *pen.* ejus *q.*I. *omittunt.*
127. 22 perfugit in Syriam. ibi *q.* I. profugit in Syriam, ibique *al.* profugit in Syriam, ubi

Cap. XI.

127. 8 *af.* per ambitum *q.* I. ambitu
127. 7 *af.* luxu *q.* I. & luxu
Ibid. et libid. *Naz.* vel libid.
128. 3 fascium *q.* I. facium
Ibid. in monstrum illud *Pal. O.* & *q. I.* ut monstrum illud *al.* in monstrum istud
128. 6 acinacis LB acinaces *Naz.* & *q.* I. ac in acie *al.* et in acie *Mss.* & *q. I.* acinace
128. 12 Leucaten *Pal. O.* Leucadam *Ms.* & *q.* I. Leucatem *al.* Leucarem
128. 16 simul tum rostris *q.* I. simul cum rostris
128. 30 ferebatur. Arabumque *Naz.* ferebat Arabumque *Pal. sec.* ferebat Arabum
128. 35 se *Naz.* & *Jorn. omittunt.*
128. 37 præparata *Pal. sec.* & *tert.* & *Mss.* parata *v.e.* aperta
129. 6 principis *Pal. sec.* Cæsaris *tert.* principi
129. 11 recipit. ibi *Pal. tert.* & *e. v.* recepit. ibi *al.* recipit. ubi
129. 12 cultus *q.*I. cultu
129. 15 soluta *q.*I. soluta est

Cap. 12.

129. 16. *af.* diversis *q.* I. diversi
129. 11 *af.* Norici *Naz.* Noricis
129. 10 *af.* Mysii *Naz.* Mysis, & *correctum* Mœsis *LB* Mysi

Ibid. Sarmatæ *Naz.* Sarmates

129. 9 *af.* Noricis animos dabant Alpes atque nives *Naz.* Noricos animos Alpes & in nives

129. 8 *af.* quo *Pal. sec. & q. I.* quod

129. 7 *af.* Brenuos, Senones *tert.* Breunos, Scennos *Pal. sec.* Berenos, Scennos *tert.* Brennos, Sennos *Mss.* Brennones, Sceni & Scenni

129. 4 *af.* callidarum *Naz.* Albidarum

129. 2 *af.* humo *Naz.* humano

130. 152 & quædam quasi claustra *Naz. & q. I.* & q. q. cl: *tert.* ad quædam claustra *LB* ad quæd.

130. 4 pontem imp. *LB* pontes imperavit *Pal. sec. & ed. vet.* pontes & aquis imp. *tert.* pontem & aquis imp.

130. 7, 8 Illyricus multitudine pontem succedisset *Naz.* lubricus multitudine puti succedisset statimque emendatum, multitudine sputi succidisset *Pal. sec.* lubr. mult. pons succidisset. *Jorn.* subruptus mult. pons succidisset

130. 9 speciosior sangu. *Pal. pr.* spec. e sang. *sec. & tert.* speciosiore sangu.

130. 11, 12 duobus saltibus, ac tribus fluviis, Dravo, Savo, Histroque vallabantur. *Pal. pr. & sec.* d. s. a. t. f. Dr. Savóque vallantur *tert.* d. s. a. t. f. Dranoyo Sanochistio vallantur. *Jorn.* duobus atribus fluviis Drao Savoque vallantur

130. 14 Urbium *Pal. pr. & q. Mss.* Vinnium *sec.* Vimuum *tert.* Mumium *Jorn.* Duennium *q. Mss. & I.* Urbium

130. 16 Marcius *q. Mss. & I.* Martius *al.* Manius

130. 21 quasi *v. e. omittit.*

130. 25 Vibio *Pal. pr.* Ubio *sec. & tert.* Jubio

130. 26 repurgare *q. I.* repugnare

 130. 27

130. 27 acquirit *LB* anquirit *Naz.* adquirit
130. 28 Mysii *in Naz. correctum*, Mœsi. LB Mysi
130. 33 inquiunt, fiet si. *Pal. pr. à manu prima* inquiet, fiet, si *sec. & q. I.* inquiunt, si
131. 3 Domitius *Pal. pr. ac sec. & q. I.* Chonidius *tert.* Conidius *Mß.* Domidius *al.* Donidius *v. e.* Candidus
131. 5 foculum *q. I.* poculum
131. 7 Ante hos Thracum maximus populus desciverat ille Barb. *Naz.* Anteasse regum maxime dicitur desciverant ille Barb. *Pal. sec. & tert.* Apud hos maximè Thracum &c. LB A. H. T. maximè pop.
131. 15 junxerat *Pal. O.* vinxerat
Ibid. decurrere *Pal. sec. e. v. & al.* discurrere
131. 29 trajecto ponte Rheno *Pal. pr. & q.* transvectum pontem Rheno *sec.* transvecto ponte Rheno *tert.* transacto ponte Rheno *q. I.* trajecto ponte Rheni
131. 35 Tenchtheros *q. I.* cæteros
Ibid. percucurrit *I.* percurrit
Ibid. Cattos *q. I.* tactos
131. 5, 6 in antecessum pact. dividerent LB in antecessum pact. diviserint *Naz.* in antecessum pact. div. *q. I.* in antecessus pact. div.
132. 13 Visurgim *q. I.* insurgiam
Ibid. Nam per Rheni quidem ripam *pal. pr. ac tert.* nam in Rh. q. ripa *q. I.* nam *omittunt*
132. 15 Bonnam & Geldubam cum. LB Bonnam & Gesoniam cum *pal. pr.* Bonam & Gesoriacum *sec. & tert.* Bonam & Gesoniam cum *Mß. & e. v.* Bonnam & Genosiam cum *al.* Bonam & Genosiam cum *al.* Bononiam & Gesoriacum

132. 16 invisum q. I. invium
132. 17 Hyrcinium q. I. hircinium
132. 23 alteri sen. LB alias, senatus al. aliter sen. al. alias alteri sen.
132. 26 gaudium fuit LB gaudium
132. 29 suscipiebant al. susceperant LB suspiciebant
132. 33 in castris jus dicebat Naz. in castos se direxerat q I. in castris se direxerat
132. 34 barbarorum, & lictoris q. I. & barbarorum & lictoris
132. 36 oblitos Pal. obsitos
ibid. cernerent al. cemerent LB moererent Naz. ererent Pal. sec. ac tert. & e. v. merent
133. 1 Arminio Pal. O. & Mss. item v. e. Armenio
133. 14 unum principem, ducum conjur. q. I. unum ducum conjur: LB unum principum conj.
133. 7 ille (ô securitas!) ad v. e. ille ad secures & ad
133. 10 Cani ensem q. I. Canensem
133. 14 intolerabilius LB intolerantius
133. 20 humi Naz. humani
133. 29 Musulanios Mss. Musulanos al. Misulamos
133. 31 cognomen LB nomen
133. 33 Furnio LB Curinio Naz. Quirinio. pal. tert. item Mss. Lipsii & Jorn. Quirino q. I. Turnio
134 1 Massiliæ Naz. & v. e. Massime Pal. sec. & tert. maxime
134. 2 Lycia LB Cyria q. I. Lyciæ
134. 8 multo LB inulto
134. 9 Domnes Mss. Donnes al. Dones q. I. dominationis
134. 10 Artaxatis Mss. Ariaratis al. Artaxates

al. Arſaces. *q.I.* Ariaratis

134. 13 ſtricto ferro cruentat v.i.tempus. *LB* ſtri-ctus ac recreatus ex vulnere in tempus *Naz.* ſtrictos ac recreatos ex v. i. t. *Pal. ſec.ac tert.* ſtricto inde recreatur ex v.i.tempore *Mſſ.* ſtri-ctus ſurrecreatus ex v. i. tempore *v. c.* ſtricto ſarte cruentus ex v. i. tempore *al.* ſtricto ferro cruentus ex v.i. tempus

134.16 immiſit etiam Cæſ. *LB* immiſit ſuperſtiti etiamnum Cæſ. *Mſſ.* imm.ſup.etiamno Cæſ. *q.I.*

134. 17 pacata erat *LB* pacata

134.22 prior *LB* pejor

134.23 alior *q.I.* alterior

134. 26, 27 Curgonios *Naz.* Curmogos. *Pal. tert.* Curinogos *Mſſ.* Gurgonios

134.30 Ipſe venit Segiſamā *LB* ipſe venit Sage-ſamam, caſtra poſuit *Naz.* ipſe venit, ſegis ſamam caſtra impoſuit. *ſed illud in mox punctis ſubnotatum. Pal. ſec.* Ipſe venit, ſecus Annam caſtra poſuit *tert.* ipſe venit, ſecus Aniam ca-ſtra poſuit

134. 32 inde jam *LB* in diem *q. I.* indiam

134. 37 ſub mœn: Vellicæ. *LB* ſub mœn. Belgi-cæ *al.* ſub hoſtibus mœn. Belgicæ

131. 1 quem *Naz.* quæ

135. 3 crediderant *Naz.* crediderat

Ibid. Arracillum *Mſſ.* Aracillum *al.* Arachillum *q.I.* atracillum

135.11 taxes *q.I.* taxis

Ibid. præcepere *Naz.* præcipere *Pal. ſec.* præri-puere *tert.& q. I.* percepere *Mſſ.* præripere

135. 13 Antiſtium *Mß.* Anteſtium

135.19 & jam Cæſar *al.* & Cæſar *LB* ſed jam Cæſar

135. 22 nec tenuere ſuos ut barbaris impares: ſed *LB* nec temere ſumptus, ut barbaris impes, ſed *Pal.tert. Mſ. Lipſii.* nec temere ſumpta, ut

bar-

barbaris, spes: sed *al.* nec timuere sumptus ut barbaris impares et *al.* nec temere subtus, ut barbaris impares: et *al.* nec temere sumptus ut barbaris impare et *Mss.* nec timere sumptus ut barbaris impares

135.23 Asturam *Pal.pr.Mss.* & *e. v.* Scuram *sec.* *tert.* scurram *q.*I. Sturam

135.28,29 Brigæcini *LB* Trigæcini *Mss.* & *q.*I. Drigecini *Pal.pr.*& *sec.*Drigæcini *tert.* Driegicini

135.30,31 oppressit *Naz.* oppressi sed *q.*I.oppressisset

135.33 Lancia *Pal.tert.* Lautia

*ibid.*ubi adeo *Naz.*ubi tum loci adeo *q.* I. ubi loci adeo

136. 4 promptiore, tum *q.* I. promptiore et cum *al.* pomptior et cum

136.7 ingentis esse consilii illud observari cœpit natura *Naz.* Bigentis esse consilium illud observari caput consilio. natura *q.* I. ingentis esse consilium i. o. caput. Natura

136.9 Chrysochollæ *LB* Chrusochollæ *Mss.* Chrysocolæ

136.16 Taurum *Naz.* & *Pal. tert.* Ecyrum *sec.* Scitum *v.e.* Tigrim *al.* Eurum

136. 17 illi *q.*I. nili

136. 19 victoriam gentium populi R. *LB* victorem gentium populum R.

136. 20 reverebantur *q.*I. revertebantur

136. 27,28 ab alio v. sole *LB* ab alio ven: cœlo *Pal.tert.* ab illo v. c.

136. 32 Cæsar *q.* I. Caius

136. 34,35 reclusum *q.* I. seclausum *LB* se clusum

FINIS.

barbaris, [illegible] nec timere [illegible] ut
barbaris imparetes et [illegible], nec temere sublatus, ut
barbaris imparetes [illegible], nec temere [illegible] ut
barbaris [illegible] nec [illegible] ut
[illegible]

115, [illegible] Suevum [illegible].
[illegible]

115, 8, [illegible] L. [illegible] Alf. [illegible]
Dragonum [illegible] Dragonum [illegible] Dri-
gionum

115, 10, 12 [illegible] Nat. [illegible] l. opper-
[illegible]

115, [illegible]
[illegible] adeo [illegible]
[illegible]

116, [illegible] promptiores, [illegible] promptiore et cum
[illegible] et cum
116, 5, ingentis esse [illegible] observat [illegible]
[illegible] ingentis [illegible]
[illegible]
[illegible]
116, 9, [illegible]
[illegible]
116, 16 [illegible] Nat. [illegible] Beyman [illegible]
[illegible] Florum
116, 17 [illegible]
116, [illegible]
[illegible]
116, 20 [illegible]
116, 22, [illegible] ab [illegible]
[illegible] ab illo [illegible]
116, [illegible] Caius
116, [illegible]
[illegible]

LVCIVS AMPELIVS

EX

Bibliotheca

Cl. SALMASII.

LECTORI.

Roganti Typographo an aliquid haberem ad manum, quo auctior & ornatior fieret hæc, quam in minore forma parabat, Editio Flori, respondi, habere me plenos ad eum auctorem Commentarios, pro Notis, quas olim in Germania, pene puer, curaveram. Sed, quod justam, suamque Editionem, ii poscerent, grandioresq; forent quam ut appendicis loco esse possent; nec quidquam ex illis decerpi paterer quod eorum desiderio satisfaceret: aliud quærendum dixi. Sumpto itaque ad cogitandum spatio, subiit tandem commodè Lucio Floro Lucium Ampelium posse adjungi, quem ante viginti annos, & quod excurrit, descripseram ex Codice antiquissimo, Francisci Jureti, viri, dum viveret, doctissimi, & quod pluris faciendum, integerrimi, mihique amicissimi. Propter affinitatem, inquam, argumenti, quia multa de Romanis attingit negotiis, & propter styli concinnitatem, verumque adeo plurimarum, quas aliunde non liceat sumere, novitatem, visus est idoneus qui Floro comes adderetur, atque in ejus comitatu lucem publicam, quam hactenus non vidit, usurparet. Quis ille fuerit, quo tempore vixerit, juxta me scire dicam cum ignarissimis, si mihi eripias eum esse quem suspicor, cujus meminit Sidonius Apollinaris in Excusatorio ad Felicem, his versibus,

Sed ne tu mihi comparare tentes,
Quos multo minor ipse plus adoro,
Paulinum, Ampeliumque, Symmachumque,
Messalam ingenii satis profundi.

Recenset in sequentibus plures qui circa illam ætatem fuere, viros ingenio, doctrina, & eloquentia celebres

bres: sed cur ille Ampelius hic noster non erit? Dices, Quæ ratio nos cogit ita cogitare, præter idem nomen? Certe alia etiam sunt, quæ hanc suspicionem augeant. Eo ævo vixisse constat quo Cæsares Augusti adhuc in Occidente imperitabant. Ita *enim ipse scribit eo capite, quo tangit quas commutationes status populi Romani habuerit:* donec exortis bellis civilibus inter Cæsarē & Pompeium, & oppressa per vim libertate sub unius Cæsaris potestatem redacta sunt omnia. Ex eo perpetua Cæsarum dictatura dominatur. *Doctum præterea hominem fuisse, ac disertum politumq́ue, ut erat eorum temporum captus, nec indignum testimonio illo & elogia* Sidonii, *apparet ex ipso hoc ejus, quod damus, scripto:* Notavit porro Sirmondus *ad eum Apollinaris de Ampelio locum, se olim à P. Pithæo audivisse, L. Ampelii ad Marinum fragmenta quædam prolixioris operis extare Divione in Bibliotheca S. Benigni, & præfationem etiam sibi ostendisse. Codex Jureti quo usus sum nescio an ex Bibliotheca S. Benigni Divionensis fuerit; & potest fieri ut ita sit, qui sciam multos ex ea Bibliotheca libros aliquando utendos accepisse eundem clarissimum Juretum. Exemplar tamen illud vetus non ad* Marinum, *sed ad* Macrinum *habuit inscriptum, quod præfationis vocem huic Ampelii opusculo præfixem est,* ἐπιστολίδιον. *An fragmentum sit majoris operis, cujus hæc Epitome videatur esse, ne id quidem possum affirmare. Verisimilius tamen, si conjecturæ locus sit, arbitrarer, non aliud opus prolixius auctorem fuisse meditatum cum id vulgavit. Mos quippe fuit eruditorum illius sæculi quo literæ jam in barbariam ibant, ejusmodi doctrinarum & historiarum sectari & affectare compendia. Quibus tum vacabat evolvere integra, Veterum scripta; ut pauci admodum numero erant qui id possent, cum id ipsos paucissimos esse scirent, quos cura legendi & discendi tangeret, quæ fusissimè ab antiquis tractata fuerant, ipsi contrahebant, quia fastidio sui temporis, vel potius*

quentia rem se gratam facere intelligebant. Lectores quippe sua non aliter habuissent. ut autem præcipuus est finis eorum qui aliquid literis mandant quod victurum opinentur, famam apud populum, qua docti videantur, mereri, idque unam aucupantur, totum id pendere cum cernerent à gustu & judicio lectorum, satisfacere eis conabantur. Alia via id obtineri non poterat, quam ut scriberetur quod legere aliquis dignaretur. nam pro captu legentium, ut fata libri habent, ita & librorum auctores. Hinc desidia nata est scribentium ex ignavia studentium. Imperitia deinde ex eodem fonte ebulliit. Qui docti eo tempore videri volebant, & qui id nomen ex merito habere etiam poterant, cum antiquos scriptores jacere viderent, ob grandiora operum volumina, quæ reliquerant, remedium aliquod ex necessitate quæsierunt quo illos vulgo traderent noscendos, seque eadem opera notos in vulgus darent. Nec uno modo omnes in eo negotio versati sunt, ut id quod captabant consequerentur. Quidem ipsos auctores in Epitomen redigerunt, ipsis auctorum verbis servatis, aut paulùm immutatis. Alii breviaria quædam proprio stilo confecerunt, ex variis scriptoribus excerpendo quod in rem videretur. Nonnulli quasi centones consarcinarunt ex pluribus scriptoribus qui rem eandem tractabant, alia ab his, alia ab illis sumendo, et corpus unum hinc inde collectis alienis membris, aut membrorum particulis condiderunt. Ita Digesta contexuit Tribonianus, ex plurimis Jurisconsultorum commentariis et scriptis. Alii per locos communes digesserunt quicquid præclari in auctoribus occurrebat, & sub certos ac generales titulos, quæ ex variis defloraverant, congesserunt. Hoc modo universam historiam Græcanicam concerpsit Constantinus Porphyrogeneta. Cujus laboris beneficio aliquot fragmenta Polybii, ac Nicolai Damasceni, & aliorum, nobis, tanquam ex incendio erepta, servata sunt in duobus titulis, quos ab injuria temporum vindicavit eruditorum curiositas, uno περὶ

πρεσβειῶν,

πρεσβειῶν, altero περὶ ἀρετῆς καὶ κακίας. Quartum & eorum genus fuit, qui ad privatum studiorum usum, inter legendum laudabilia loca ad oram notabant, quæ ὡραῖα & χρήσιμα Græci Critici appellant, eaque etiam interdum, ut firmius memoriæ inhærerent, describebant. Nec insignes tantùm sententias pleri in adversaria sua referre soliti, sed etiam ut iidem Critici loquuntur, ὅλα τὰ καταβάτα, si historiam aliquam egregiam continerent, aut luculentam alicuius loci, rei, aut personæ descriptionem. Quinimo, & consueverant multi studiosi, si quem auctorem legerent, retento lectionis ordine, quicquid ex eo judicarent excerpendum, in codicem suum regerere, & sibi servare. Unde factum ut hæc in bibliothecis privatorum reperta sæpe à librariis pro integris auctorum operibus descripta fuerint, ac ad posteritatem, aliis subinde ea excipientibus ac describentibus, propagata. Ita conservatus est elegantium nequitiarum curiosis Petronius Arbiter. Quod enim ex ejus Satyrico habemus, mera excerpta sunt alicujus studiosi, qui, quæ ad gustum suum in illo auctore invenerat, eodem quo opus legebat ordine, Adversariis suis commendavit ac commisit. Qui putant, à Monachis sic eviratum esse, vehementer errant. Qualis hæc castratio foret, quæ resectis à reliquo corpore membris, vel potius ipso corpore adjecto, solas pudendas partes reliquisse videatur? Certè quæ desiderantur, vix videri possunt salaciora ac nequiora fuisse his quæ relicta sunt. Imo ista nullam procacitatis & protervitatis ὑπερβολὴν, vel ipsis lenonibus usurpandam reliquam faciunt. Sed his excerptorum concinnatoribus facilè ignoscendum, si quid ea causa detrimenti passa est Resp. literaria. Non enim hoc propositum videntur habuisse, ut excerpta quæ ad usum suum exscripserant, posteris legenda loco auctorum ipsorum substituerent. De reliquis, quibus apparet hanc animi mentem fuisse, ut pro auctoribus legerentur quos compilaverant aut abbreviaverant, videndum, an omnino

ino bi extra culpam. Non nemo certè eos accusat, re-que peragit illius incuriæ quæ tot præclaros nobis ab-lidit scriptores. Ego verò Epitomatores, & omnes e-jusmodi Breviariorum compositores, & compilatores autonum, non adeò literis censeo nocuisse ut autumant nulli. Quod enim ita existimant, eos in causa fu-isse, cur ipsis auctoribus, quos abbreviarunt, & ex-cerpserunt, careamus, ego in alia sum sententia. Ea so-cordia fuit illorum temporum, quibus barbari literarum & Romanorum orbem inundare cæperunt, ut nisi exti-tissent qui nobis has tanquam ex naufragio tabulas ser-varunt, certum sit, nihil prorsus ex illorum monumentis ad nos fuisse perventurum. Atqui præstat hæc qua-licunque nos habere, quam nihil Malo certè, quod ad me attinet, sic eos majore sui parte esse deperditos, quam si toti funditus periissent. Qui reliquias sanctorum corporum consectantur, ac studiosè religioséque eas re-quirunt, satis habent si vel uno ossiculo potiri queant. Beatiores certe se judicarent si totum corpus alicunde nancisci possent. Hoc cum non liceat, saltem eo, quod licet, contenti sunt. Ita ergo nos affectos esse oportet erga illas veterum reliquias scriptorum, quæ nobis re-manserunt, gratiamque illis habere, nisi maximè ingra-ti velimus esse, per quos eæ hoc qualicunque modo ad nos salvæ fuere transmissæ. Hoc autem Ampelii opus ex eorum genere est quæ à plerisque tum solebant con-scribi & edi. Non Epitome est, non fragmentum lon-gioris Operis, sed veluti collectaneum rerum toto Orbe memorabilium, ex variis auctoribus brevitate summa, sed qualem in omnibus ea tempora expetebant, compila-tum. Memorialem eum se librum scripsisse in paucis il-lis verbis quæ vice præfatiunculæ præfixit, profitetur. Quos libros Memoriales ea ætas vocaverit, non latet viros doctos qui versati sunt in monumentis illius ævi. Non dissimili genio etsi dissimili argumento scriptus Theodori Manlii liber de rerum natura, causisq; natu-ralibus, de astris, & aliis ejusmodi, qui adhuc in Biblio-

thecis

thecis extat, manu exaratus & pedestri sermone co[m-] situs. Is est Theodorus Manlius cujus consulatum ce[le-] bravit carmine Claudianus, ut et opus ipsum. Inde occa[-] sionem arripuit vir quidã doctissimus, transcribere ill[ud] Manilio, sive Manlius sit, cujus hodie Astronomic[a] habemus, ut idem sit Manlius ille Claudiano lauda[tus.] Nos alibi pluribus pugnavimus rationibus, & qui[dem] invictissimis, non posse ita esse, cum tot argume[nta] sint quibus probari queat eum Manilium vixisse [sub] Augusto. Exemplar porro unde Ampelium descripsi[mus] imperito librario vitiosissimè scriptum fuisse indica[re] hic debeo, ne, qui tam multas adhuc superesse in [e] mendas animadverterit, nihil à nobis, quoad emend[a-] tionem, præstitum esse arguere possit. Non pauciora [in] illo codice errata fuere quàm verba. Quæ potuer[unt] sine magno negotio & citra nimiam libertatem castig[a-] ri, ea correximus omnia. Plurima tamen etiam reliqui[-] mus quæ facillimum erat restituere, et mutari tutò po[-] terant; sed intacta ideo prætermisimus, quia tantu[m] nobis licere noluimus, & non tanti visa sunt nonnul[la] eorum, ut scripturam veterum sollicitandam putaremus. Fatendum est, & non pauca haberi quæ sine ope me[-] lioris Codicis vix à quoquam possint emendari. Eoru[m] vero, quæ ex conjectura in contextu emendavimus, & quæ inemendata reliquimus, in Notis aliquando corri[-] gendorum, ratio reddetur, cùm edentur. Edentur autem propediem, Deo juvante, unà cum Commentariis Flori pridem ad editionem paratis, quibus illas adjun[-] gere decrevimus; ut nunc ipsi Floro hunc auctorem comitem damus.

LUCIUS

LUCIUS AMPELIUS MACRINO SUO SAL.

VOlenti tibi omnia nosse scripsi hunc Librum memorialem, ut noris, quid sit mundus, quid elementa, quid orbis terrarum ferat, vel quid genus humanum peregerit.

De Mundo.

MUndus, est universitas rerum in quo omnia sunt, & extra quem nihil, qui Græcè dicitur κόσμος. Elementa mundi IV. Ignis, ex quo est cœlum. Aqua, ex qua mare oceanum. Aer, ex quo venti & tempestates. Terra, quam propter formam ejus *orbem terrarum* appellamus. Cœli regiones sunt quatuor: oriens, occidens, meridies, septentrio. Cœlum dividitur in circulos quinque: Arcticum & Antarcticum, qui ob nimiam vim frigoris inhabitabiles sunt: Æquinoctialem, cui subjacet regio quæ *catacecaumene* dicitur; neque incolitur, ob nimiam vim ardoris: Brumalem & Solstitialem, sub quibus habitatur; sunt enim temperatissimi, per quos obliquus circulus vadit, cum XII signis, in quibus Sol annuum conficit cursum.

De duodecim Signis.

SIgna sunt in cœlo duodecim. Aries, beneficio Liberi, quòd, is cum exercitum in Indiam per Libyam duceret per loca sicca & arenosa, cum aquæ inopia esset, & exercitus ejus siti affligeretur, aries eis aquam demonstravit, & ob id à Libero Jovis *Ammon* est appellatus, eiq; fanum magnificum fecit, ad eum locũ ubi aquam invenit. Quod abest ab Æ ypto & Alexandria millia passuum novem. Ob eam rem à Jove

petiit,

petiit, ut in sidera reciperetur. Alii putant, eũ esse qui Hellen & Phryxum vexerit. Taurus, beneficio Jovis quem Jupiter à Neptuno fratre per gratiam abduxit, qui sensum humanum figura Tauri continebat, isque Jovis jussu Europam Agenoris filiam, Sidonia adludens decepit, & eam Cretam deportavit. Ob eam rem Jupiter in sideribus eum dignatus est immortali memoria. Gemini, qui *Samothraces* nominantur esse, quorum argumentũ nefas est pronunciare præter eos qui in his præsto sunt. Alii Castorem & Pollucẽ dicunt, quod hi principes mare tutũ a prædonibus præstitissent. Sunt qui dicunt Herculẽ & Theseũ, quod similia athla sint adepti. Cancer, Carcinus receptus beneficio Junonis, quòd ejus jussu cum Hercules missus esset ad Hydram Lernæã, quam nos *Excetram* dicimus, interficiendam. Carcinus ingressus, Herculis pedes & crura lanians, incommodiorem faciebat eum quam ipsa Excerta. Idque malum Hercules difficillimum habuit, Carcinumq; Cancrum ob id factum Juno sideribus est dignata. Leo, Leon, qui educatus est Nemeæ, Junonis consilio ad Herculis interitum missus, in terra Argiva diu spelunca latitavit, quem Hercules dicitur interfecisse cũ Molorcho hospite suo, cujus clavam ei tributam tum principio est adeptus qua Leonẽ interfecit, ejusq; pellem postea pro tegumento habuit. Ob id factum Junoni odio esse cœpit, Leonemq; cœlesti dignitate est honorata. Virgo, quam nos Justitiam dicimus, fuit cum hominibus: sed postquam homines malefacere cœperunt, Jovis eam inter signa posuit. Sunt qui Erigonã Icarii filiam Atheniensẽ dicunt, cujus patri Liber vinum dedit ut hominibus ad suavitatẽ daret. Quibus dedit, ebriati sunt, & lapidibus eum occiderunt. Canis, qui cum illo erat vidit hominem occisum, & cum ululatu ad Erigonã rediit, quem ut mæstum & singularem videt, sollicita proficiscitur cum eo. Venẽre ad locum ubi Icarus jacebat. Vidit corpus patris. Magna lamentatione in

Hymetro

netto monte sepelivit. Ipsa vero se suspendit la- .Canis ad pedes ejus discumbens diutius,& sine mentis deficiens,post aquam anhelans in puteum rojecit.Tum Liber à Jove petit,quod suo imperio terent,ut inter siderū cursus poneretur Virgo. I- us autē Arcturus nominatus est,cujus stella cum itur continuas tempestates facit.CanisCanicula: ra quā Græci Zygon appellant, virile nomen est tus. Is omni clementiæ justitia *Mochos* dictus; primus dicitur libræ pondus hominibus invenis- quæ utilissima mortalibus æstimantur, ideoq; in rum stellarum receptus est, & Libra est dictus. pius,qui dicitur ad perniciem Orionis in insula o in monte Pelenæo voluntate Dianæ natus. n autem dum venatur, visa Diana,stuprare eam it. Illa Scorpionem subjecit, qui eum ita priva- . Jupiter & Scorpionem & Orionem inter sidera pit.Sagittarius Crotopi filius,nutricius Musarū, Musæ semper dilexerunt eum quod plausu & lu- sagittarum eas evocaret. Alii Chironem dicunt, d justus & pius, doctus, hospitalis fuerit. Ab eo culapius medicinam, Achilles cytharam, & alia lta.Capricornus, cui nomen Pan. Quo tempore thon speluncas incolens in monte Tauri,Ægyptū fectus est ad bellum,Pan se in capræ figuram con- it. Igitur dii immortales postquam Pythonem a pœna affecerunt Pana astrorum memoria de- verunt. Aquarius, qui putatur esse Ganymedes, itur Deucalion Thessalus, qui maximo cataclys- o cum uxore Pyrrha solus evasit, & hic pietatis sa inter sidera locatus est.Pisces, ideo pisces,quia llo Gigantum Venus perturbata in piscem se nsfiguravit.Nam dicitur & in Euphrate fluvio o- n piscis in ora fluminis columba adsedisse dies imos,& exclusisse deam benignam,& misericor- m hominibus ad bonam vitam. Utrique memoriæ sa pisces inter sidera locati.

De

De Sideribus.

PRæter duodecim ſigna potentiſſima ſidera in cœlo. Septentriones duo, major & minor, qui nunquam merguntur, ideóque navium curſus regunt, quorum alter Cynoſura dicitur. Bootes, idem Arctorus. Orion, qui magnitudine ſua dimidiam cœli obtinet partem. Pleiades, qui Latinè Vergiliæ dicuntur. Hyades, quæ à nobis Succulæ dicuntur, quarum ortus & occaſus à nautis & ab agricolis obſervantur. Canicula, cujus vis præcipuè Solſtitio eſt. Stellæ potentiſſimæ in cœlo ſunt ſeptem, Saturnus, Sol, Luna, Mars, Mercurius Jupiter, Venus: quæ à Græcis Planetæ, à nobis Erraticæ dicuntur, quia ad arbitrium ſuum vagantur, & motu ſuo hominum fata moderantur. Item adverſo curſu contra cœlum feruntur.

Quibus partibus ſedeant XII ſigna duodecim ventorum.

ARies, in Africum. Taurus in Circium. Gemini, in Aquilonem. Cancer in Septentrionem. Leo, in Thraſciam. Virgo, in Argeſten. Libra, in Zephyron. Scorpius, in Africum. Sagittarius, in Auſtrum & Africum. Capricornus, in Auſtrum. Aquarius, in Eurum & Notum. Piſces, in Eurum.

De Ventis.

VEnti fiunt ex aëris motu & inclinatione. Sunt autem generales quatuor. Eurus, idem Apeliotes, idem Vulturnus, ab oriente. Ab occidente, Zephyrus, idem Corus, idem Favonius, Aquilo, Boreas, Aparcias idem, à ſeptentrione. Notus, idem Libs & Auſter, & Africus, à meridie. Hi ſunt quatuor generales. Cæteri ſpeciales adſcribuntur. Ut Japyx Zephyro, qui ab Japygio Apuliæ promontorio flat. Leuconotus Noto, cùm ſerenior flat. Caurus Aquiloni, cum vehementior Gallias perflat. Item Eteſiæ, qui ſtatis diebus flant per æſtatem.

De

De orbe terrarum.

Rbis terrarum qui sub cœlo est, quatuor regionibus incolitur. Una pars ejus est in qua nos habimus. Altera huic contraria, quam qui incolunt ...tur *Antichthones*. Quarum inferiores duæ ex ...ario harum sitæ, quas qui incolunt vocantur ...podes. Orbis terrarum quem nos colimus in ...partes dividitur, totidémque nomina. Asia, quæ inter Tanain & Nilum. Libya, quæ est inter ...n & Gaditanum sinum. Europa, quæ est inter ...um & Tanain. In Asia clarissimæ gentes, Indi, ...Persæ, Medi, Parthi, Arabes, Bithyni, Phry... Cappadoces, Cilices, Syri, Libyi. In Europa ...issimæ gentes, Scythæ, Sarmatæ, Germani, Daci, ...Thraces, Macedones, Dalmatæ, Pannoni, ...nici, Græci, Itali, Galli, Spani. In Libya gen... clarissimæ Æthiopes, Mauri, Numidæ, Pœni, ...li, Garamantes, Nasamones, Ægyptus. Cla...mi montes in orbe terrarum; Caucasus, in Scy... Emodus, in India. Libanus, in Syria. Olym... in Macedonia. Hymettus, in Attica. Taygetes, Lacedæmonia. Cytheron Eleon in Bœotia. ...assus, & Acroceraunia in Epiro. Mænalus, in ...dia. Apennius, in Italia. Eryx, in Sicilia. Al... inter Galliam & Italiam. Pyrenæus, inter Gal... & Spaniam. Athlas, in Africa. Calpe, in freto ...ani. Clarissima flumina in orbe terrarum: In... Ganges, Hydaspes in India. Araxes, in Ar...ia. Thermodon & Phasis, in Colchide. Tanais Scythia. Strimon & Hebrus in Thracia. Sper... in Thessalia. Hermolus & Pactolus, auriferi. ...ander & Castrus, in Lydia. Cydnus, in Cili... Orontes, in Syria. Simois & Xanthus, in Phry... Eurotas, in Lacedæmone. Alpheus, in Elide. ...don in Arcadia. Achelous & Inachus in Epiro, ...us & Danubius qui idem Ister cognominatur, in ...se. Eridanus & Tiberinus, in Italia. Timavus, in

in Illyrico. Rhodanus, in Gallia. Iberus & Betis, in Hispania. Bagrada, in Numidia. Triton, in Getulia. Nilus, in Ægypto. Tigris & Euphrates, in Parthia. Rhenus, in Germania. Clarissimæ insulæ in mari nostro undecim: Sicilia, Sardinio, Creta, Cypros, Euboea, Lesbos, Rhodos, duo Baleares, Eubusus, Corsica, Gades. In oceano ad orientem, Taprobane. Ad occidentem Britannia. Ad septentrionem Thyle. Ad meridiem, insulæ Fortunatæ. Præter has in Ægæo mari, Cyclades duodecim: Delos, Gyaros, Myconos, Andros, Paros, Pharos, Tenedos, Cythnos, Melos, Naxos, Donusa. Præter has Sporades innumerabiles; cæterùm celeberrimæ, Ægina, Salamina, Coos, Chios, Lemnos, Samothracia. In Ionio Echinades, Strophades, Ithaca, Cephalenia, Zacynthos. In Adriatico Ciriteæ circiter mille. In Siculo Æoliæ VIII. In Gallico Stœchades tres. In Syrtibus Cercina, et Menynx, & Girrha.

De Marium ambitu.

MAre quo cingimur universum vocatur *Oceanum*. Hoc quatuor regionibus irrumpit in terras. A septentrione, vocatur Caspium. Ab oriente, Persicum. A meridie, Arabicum, idem Rubrum et Erythræum. Ad occasum, Magnum mare, idem Athlanticum, quod commerciis totius generis humani peragitur. Hoc intrat in fretum Gaditanum inter duos montes clarissimos Abinnam et Calpen, ob impositas Herculis columnas. Dein latissime simul longissime fusum medium terrarum orbem inundat, & nomina adquirit. Balearicum, quod Hispaniam adluit. Gallicum, quod Gallias tangit. Ligusticum, quod Liguribus infunditur. Tuscum, Tyrrhenum, idem inferum, quod dextum Italiæ latus circuit: Hadriaticum, idem superum, quod sinistrum Italiæ latus circuit. Siculum, in quo Sicilia. Creticum, in quo insula est Creta. Ionium et Ægæum, quæ Achaiam, eandem Peloponneson, simul ambiunt; ut interveniente Isthmo

o pene insulam faciunt. Myrtoum & Icarium, quæ hærent Ægæo mari, illud à Myrtilo, hoc ab Icaro gnominata. Euxinum, Ponticum, quod ingenti Scythis infunditur. Hellesponticum fauce transsum, inter duas celeberrimas urbes. Seston Asiæ. bydon Europæ. Tanaiticum, quo Asia alluitur. gyptium ab Ægypto, Lybicum à Lybia cognomitur. Syrticum, à duabus Syrtibus, reciprocis æstibus orquetur.

Miracula Mundi.

Miracula quæ in terris sunt. Ab Apollonia Athamantia millia passus quinque, in monte Nymro, ibi ignis est, & de terra exit flamma. In sylva Pa. symphonia in oppidum auditur: item sub eo monin campo lacus aquæ pleni, unde pix exit, & bitumẽ. m manibus supplodas pix altè attollitur, & quasi ab a bullescit. Ambraciæ in Epiro in pariete sunt pictæ stor, & Pollux, & Helena, manu Autochthonis, & mo invenire potest quis pinxerit. Arcis in Epiro qd aton appellatur: ibi pons magnus columnatus du, quem Medea ædificari imperasse fertur. Ibi picta t gubernacula Argonautarum, quæ cœpta navis; ibi is templum Hyphonis, unde est ad inferos descen. ad tollendas sortes. In quo loco dicunt duo qui denderunt Jovem ipsum videre Leucade mons; unde Sappho dejecit propter virum. In summo monte fam est Apollinis, ubi sacra fiunt. Et cum homo inde siluit, statim excipitur lintribus. Sicyone in Achaia, foro ædes Apollonis est. In ea sunt posita Agamẽmnis clypeus & Machæra Ulyssis Chlamys & Throtam, Teucri sagittæ, & arcus Adrasti arca quã depo, in qua quid sit ignoratur, sed & olla ærea in qua lias coctus dicitur. Itẽ Palãedis cithara. Marti autẽ oq; corium remi Argonautarũ, & gubernaculi bra, calculus quem Minerva sortita est. De Orestæ vice una proci parasiti palla pendet; quam si quis litu afflaverit, tota patefit. Penelope tela. Ibi de terra

ra oleum ſcaturit. Argis Inachiæ Junonis templum magnificè ornatum, quòd *Aſylum* vocant. Olympiæ templum Jovis nobile; ubi Athletæ initiantur. Corintho balenæ coſta eſt magna ſecundum mare, quam homo complecti non poteſt. Eodem in loco fanum eſt Veneris, in quo vas marmoreum Laidos. Bœotiæ lacus ſacer, ubi Amphiaraus devoratus in eo lacu eſt. Urceus fictilis fractus pendet, teſta inter ſe compoſita, unde autem pendeat, non apparet, niſi à vento moveatur. Athenis Minervæ ædes nobilis, cujus ad ſiniſtram Clypeus oppoſitus quem digito tangit. In quò Clypeo medio Dædali eſt imago ita collocata, quam ſi quis imaginem è clypeo velit tollere, perit totum opus, ſolvitur enim ſignum. Ipſa autem dea habet haſtam de gramine. Ilio lapis quadratus, ubi Caſſandra fuit alligata, quem ſi ante tangas aut fricueris, lac demittit, ex altera autem parte ſimiliter ſi frices, ac ſi ſanguinem remittit. Juxta autem mare qui locus Rhœte vocatur, ibi eſt Achillis & Patrocli vultus, & flumen Scamandras. Epheſo Dianæ fanum nobiliſſimum maximum pulcherrimúmque orbis terrarum. Introitu dextra ſiniſtra poſtes marmorei monolithi longi cubitus 20, quæ ſuper templum aſcenſu ſunt 140 millia Samo in templo Junonis Scyphus factus ex hedera, cujus capit ſoras 4. Arietina magna, cornibus miræ magnitudinis contortis. Pergamo ara marmorea magna, alta pedes 40. cum maximis ſculpturis. Continet autem gigantomachiam. Rhodo ſignum Danæ marmoreum pulcherrimum quod ſtat ſub divo cœlo, nec cum pluvia aqua tangitur. Argyro eſt fanum Veneris ſuper mare, ibi eſt lucerna ſuper candelabrũ poſita, lucens ad mare ſub divo cœli, quam neque ventus aſpergit, nec pluvia extinguit. Sed & Herculis ædes antiqua, ibi columna pendet cavea ferrea rotunda, in qua concluſa Sibylla dicitur. Ibi jacent oſſa balenæ, quaſi lapides quadrati Marmeſiæ apud Sipilium columnæ ſunt 4, inter has columnas eſt victoria ferrea pendens ſine aliquo

vinculo

inculo in aëre ludens. Sed quoties ventus aut pluvia fuerit non movet. Ædis Dianæ Epheso, quam constituit Amazon. Ibi & sepulchrum Icari stertentis quasi dormiat, miræ magnitudinis, ex orichalco et ferro. Rhodo Colossi signum Solis altum super columna marmorea cum quadriga. Columna verò habet cubitos centum. Cypro signum Jovis Olympii æreum, factum ex auro, quem fecit Phidias in cubitis centum quinquaginta, & lata cubitis sexaginta. Domus illic Cyri regis ædificata lapidibus candidis & nigellis, auro vinctis: ubi sunt columnæ diversis coloribus, & innumerabiles lanceæ ferreæ, fenestræ ex argento, & tegulæ ex lapide præsino. Murus intùs medio Babyloniæ quem Memnon ædificavit lapide cocto, id est, calce & sulfure, ferro intermixtus ut sint juncturæ. Latitudo ejus cubitis 30, altus cubitis 130, cingitur millia passuum 30. Hunc cœpit Simiramis, filius ejus perfecit. Pyramides in Ægypto quas ædificavit. Agartus oppidum, ibi est Nilus fluvius ære factus plexibilis in cubitis 300, cujus facies smaragdo limpido brachia ex ebore magno, cujus aspectu & bestiæ terrentur. Athenis signum Jovis Olympii, Alexandriæ flumen Nilum maximè colunt.

Quot fuere Joves, vel alii in loco Dii Deæque.

JOves fuere tres. Primus in Arcadia Ætheris filius, cui etiam Ætherius cognomen fuit. Hic primū Solem procreavit. Secundus abinde in Arcadia, qui Saturnius cognominatur, qui ex Proserpina Liberū patrem procreavit primum victorum. Tertius Cretæ Saturni & Opis filius optimus maximusq; est appellatus. Martes fuere duo. Primus ex Enoposte, ut eum Homerus ait, & noster est Mars Leucarpis, & aliter Marseni. Secundus ex Jove & Junone. Soles fuere quinq;. Primus Jovis filius. Secundus Hyperionis. Tertius Nini filius, cui Ægyptus est consecrata. Quartus qui Rhodi natus est, cujus etiā Zemintus est filius. Quintus

tus Colchi filius, ex quo Circe & Medea & Phaëton nati sunt. Vulcani fuere quatuor. Primus Crio & Joppe natus. Secundus Nili filius. Tertius Saturni & Junonis. Quartus in Sicilia Meletis filius. Mercurii IV. Primus Cœli & Diei filius. Secundus Jovis & Croniæ filius vel Proserpinæ. Tertius Croni filius et Maiæ, qui est invẽtor lyræ. Quartus Quilleni filius; qui Ægyptiis literas, & numerum dixit. Apollines quinq;. Primus Vulcani & Minervæ. Secundus ex Corybante. Tertius Jovis filius ex Latona. Quartus Sileni filius in Arcadia. Quintus Ammonis filius in Libya natus. Dianæ 3. Prima Jovis vel Croni filia ex Proserpina, quæ est Liberi soror. Secunda Jovis & Latonæ, Apollinis soror. Tertia, quæ vocatur Ops, de Glauco. Æsculapii tres. Primus Apollo dictus, Vulcani filius. Secundus Lai filius. Tertius Aristeti & Alcippei filius. Veneres 4. Prima Hacdeli & Diei filia. Secunda quæ ex spuma nata esse dicitur, & Aeris, et Oceani filia. Tertia quæ Vulcano nupsit, quæ cũ Marte se miscuit. Unde Cupido natus esse dicitur. Quarta Cypri & Syriæ filia, quam Adon habuit. Minervæ quinq;. Prima Vulcani filia; unde Athenaĩũ est civitas. Secunda Nili filia, quam Ægyptii colunt. Tertia Jovis filia, quæ in fecillis rebus se exercuit. Quarta Solis filia, quadrigas junxit. Quinta Pallantis et Titanidos filia. Hæc patrem occidit, pro suæ virginitatis observatione, qui ejus cupidus fuit. Unde & Pallas dicta est. Liberi quinq;. Primus ex Jove & Proserpina. Hic agricola et inventor vini. Cujus soror Ceres. Secundus Liber ex Merone, & Flora, cujus nomine fluvius est Granicus. Tertius de Cabito, qui regnavit in Asia. Quartus ex Saturno & Semela, dicũt. Quintus Nili & Hesionæ filius. Hercules sex. Primus Jovis & Ætheris filius. Secundus Nili filius, quem principẽ colunt Ægyptii. Tertiũ conditorem loci sui Hellenes dicunt. Quartus Croni filius, & Cartheres, quẽ Carthaginenses colunt, unde Carthago dicta est. Quintus Joab filius, qui cum rege Medorum pugnavit.

Sextus

[..]tus Jovis filius ex Alcemena: qui Atlanta docuit.

De Imperiis.

[I]mperia ab ineunte ævi memoria fuerunt ſeptem. Primi rerum potiti ſunt Aſſyrii, deinde Medi, poſtea [Pe]rſæ, tum Lacedæmones, dein Athenienſes, poſt hos [d]e Macedones: ſic deinde Romani.

Reges Aſſyriorum.

NInus Rex, qui primus exercitu prope totam *Aſi*am ſub ſe redegit, & clariſſimam urbem nomi[ni]s ſui condidit Ninon. Belus rex Jovis filius, cujus [po]ſteri primùm *Aſiæ* regnaverunt: per Ægyptum Li[by]æ per Darium Europæ, Semiramis, Circetis nym[ph]æ filia à columbis educta, uxor Nini regis. Cu[ju]s poſt mortem Regnum Nini ampliavit; armis In[di]am quoque parum proſpera expeditione tentavit. [H]æc urbem pulcherrimam omnium, quæ unquam [fu]erunt, Babylonæ conſtituit, ſupra flumen Euphra[te]m. Sardanapalus, qui ob nimias delicias & luxuriam [pe]rdito regno, ne in poteſtatem hoſtium veniret, cum [c]olletis ſuis venenum bibit, & igni ſubjecto cum re[g]ia ſua conflagravit.

Reges Medorum.

ARſaces, primus rex, qui everſas *Aſſyriorum* opes luxuria Sardanapali tranſtulit, eoſq; juſtiſſimè rexit. [A]ſtyages, vir fortis & juſtus, qui per inſidias victus à [C]yro eſt, & diſſolutum eſt Mediæ regnum.

Reges Perſarum.

CYrus rex fortiſſimus, qui majore parte *Aſiæ* ſubacta Europam quoque irrupiſſet, ni à Tomyre [S]cytharum regina victus oppreſſuſq, eſſet. Cambyſes, [fi]lius æque Cyri, qui cum 70 millia hominum ſub[e]giſſet in Ægypto & regem ejus *A*maſin, Æthiopiam profectus, magna parte militum per famem amiſſa, ir[ri]tus rediit. Urbem tamen ibi condidit Meroën. Is qui *A*pin ſacrum bovem interfici juſſerat, ira deorũ [e]x equo præceps ſuper gladium ſuum ruit, extinctuſque eſt. Darius rex unus ex ſeptem Perſis hinnitu e-

qui regnum adsecutus, cum 270 millibus Europam transivit. Victus ab Atheniensibus ducenta millia apud Pseudomarathona decessit Xerxes, Darii filius, cùm recessisset pater ejus, aliquantis navibus armatis militibus in Europam transivit. Contabulato Hellesponto & forato Atho monte, nequidquam aliud egit, quam ut Athenas incideret mari. Victus à Lacedæmoniis & Atheniensibus, in Asiam rediit, ibique suorum fraude interfectus est.

Duces & Reges Lacedæmoniorum.

EUrystenes & Procles gemini, qui genus ab Heraclidis deducentes primis, parte regna regnaverunt. Lycurgus Legumlator, cui Lacedæmonii principes Græciæ per annos septem invisi fuerunt. Theopompus & Polydorus reges, qui Messenium bellum 20 annis gesserunt. Othryades vir bellator, qui Messenio bello quo centeni, id est, quinquageni, concertaverunt, & trophæum suo sanguine scripsit, tertiusque Messenio bello, ex oraculo Apollinis, dux ab Atheniensibus per ludibrium missus, pertæsus vota, militum animos concitavit, ut tam diuturnum prœlium victoria consummarent. Leonidas dux Persico bello qui cum trecentis Lacedæmoniis apud Thermopylas totam vim Persici belli morte sua ac suorum obtinuit. Pausanias, qui Persico bello Mardonium præfectum Xerxis cum pedestribus copiis apud Asopum Bœotiæ flumen debellavit: mox proditionis à rege suspectus idem Mardonius, ideoq; accusatus in asylū Minervæ confugit, & ibi fame confectus est. Leander dux, qui dominantem toto mari classem Atticā apud Ægæos primus oppressit, et victis Atheniensibus 30 tyrannos imposuit. Xanthippus, vir Lacedæmoniorum fortissimus, qui bello Punico primus Carthaginensibus dux missus Regulū cepit. Agesilaus, cujus inventum est in hostili, quam in sua terra, pugnare; ideoque in Asiam missus, vastata ea, cum jam Regi immineret, revocatus Athenienses apud Crotonem vicit. Postea apud Corinthios flevit,

quod

ód decem millia Græcorum occisa cognovisset,nec oluit Corinthum delegare cùm posset.

Clarissimi Reges & Duces Atheniensium.

Ecrops rex, qui urbem condidit Athenas, & ex suo nomine Cecropidas appellavit cives. Idem fa- lose,quia indigena fuit,ab inguinibus serpens fuisse rratur. Erichthonius rex,qui mysteria Eleusinæ con tuit. Celeus cum Euboleo sacerdote filiabus virgi- ibus ministris,Treptolemo frugum præfecto;qui fa- e laborantem Græciam circumlato frumento resti- it.Pandion rex,qui filias suas Procnen & Philome- m Thraciæ regibus tradidit,ut barbaras sibi gentes finitate sociaret.Theseus Ægæi filius,qui Minotau- m interfecit. Demophontes, ejus filius, qui cum ræcis Ilium expugnavit. Codrus rex,qui pro salute victoria patriæ secundùm oraculum Apollinis,bello eloponnesio se devovet. Pisistratus, vir fortis, & sa- iens, qui adversùs principes populari causa tyranni- m invasit,eamque justissimè administravit. Armo- ius & Aristogeiton, homines plebii, qui Hippian & Hipparchum Pisistrati filios sævè dominantes facta onjuratione oppresserunt,ideoque ut conservatoribus divini honores eis sunt constituti. Miltiades dux, qui 10 millia militum Persarum Darii regis, præfectis Date & Tisapherne , in saltu Marathonio superavit, Aristides Dicæos.qui hoc agnomen moribus est con- sequutus,ob id ipsum exilio multatus est.Cimon dux, qui Persico bello Xerxis copias pedestres simul atque navales, in ipsa Asia apud Eurymedonta flumen uno die vicit. Alcibiades dux,vir genere,copia,opibus,illu stris;qui propter detruncatos nocte Mercurios reus fa- ctus ad Lacedæmonios confugit Peloponnesi bello, & cùm fecisset eos superiores,adflictorum civium mi- sertus,rediit in patriam, & dux creatus, iterum victo- res Athenienses fecit.Thrasybulus,qui triginta Magi- stratus Lacedæmonios tyrannidis dominatione sævi- entes facta conjuratione adflixit,& libertatem Athe-

nienſibus reddidit. Conon dux, qui omnes Lacedæmoniorum copias apud Cnidum inſulam cepit, & imperium maris Athenis reſtituit. Dion, qui octo onerariis navibus Dionyſiũ regem Siciliæ centum roſtratas habentem, dum in Italiam abeſt, regno expulit, occupatis Syracuſis. Hiphicrates, rei militaris peritiſſimus, qui arma habiliore pondere & modo fecit. Phocion, qui vir bonus cognominatus eſt, neque ulla pecunia à Philippo potuit ſollicitari ut ad eum deſcederet, qui admonentibus amicis, *ut liberis ſuis conſuleret*; *Si boni*, inquit, *erunt, hic agellus eis ſufficiet*; *ſi mali, nihil.* Chabrias dux, qui gladiatoria arte pugnare militem docuit; Cypron & Naxon, & omnes Aſiaticas inſulas Athenis junxit, & circa Thion navali bello occidi maluit, quàm abjectis armis enatare. Demetrius Phalereus vir bonus exiſtimatus, ideoq; ob inſignem juſtitiam ſtatuis 300 eſt honoratus, quas ei pro libertate poſuerunt in facie publica.

Reges Macedonum.

PHilippus, Amyntæ filius, primus Macedonum obtinuit Thraciam, redegitq; in ſuam poteſtatem, & cum tranſire in Aſiam vellet, ſub ipſo belli apparatu in theatro à Pauſania eſt interfectus. Alexander, Philippi & Olympiadis filius, ex urbe Pella Macedoniæ cum 40 millibus militum in Aſiam tranſiſſet, Darium regem Perſarum primùm apud Granicum flumen, tum apud Iſſum Ciliciæ, tertio apud Arbela, tribus præliis, triginta peditum legionũ, equitum bis mille falcatorum curruũ vicit Mox regem Indo ũ, & omnes Aſiæ gentes ſub poteſtate ſua redegit, et nobiliſſimas urbes Aſiæ cepit, Sarbactran, Suſam, Babyloniã, ubi etiam defunctus, dubium vinolentiâ an veneno, cum tamen prius & Africam peragraſſet uſq; ad Jovem Ammonem, & Oceanum primus omnium navigaſſet. Philippus, qui poſt Alexandrum Macedonem ſeptimo gradu Macedoniæ regnavit, invictus in Græciam cùm ſævè dominaretur, à Sulpicio conſule in Phocide victus eſt, mox à

Flami-

Flaminio in Macedonia, Thessalia apud Cynocephalas, ubi dato obside filio Demetrio regni parte multatus est. Perses Philippus, Philippi filius, cum maximis copiis Macedoniis esset, & cum impetum in Græciam fecisset, cum inanibus elephantorum simulachris à Marco consule apud Scyriam paludem victus præcipitatis in mare thesauris, profugit; mox ab Æmilio Paulo tota Macedonia fugatus, Samothraciam confugit, in asylum: unde data fide cum se Paulo commisisset, ante currum ejus in triumphum productus, mox libera custodia in Abano cõsenuit. Pseudophilippus, vir plebeius & degener, cum ex similitudine formæ Philippi filium se persuasisset, & Macedonas in bellum excitasset, inter initia tumultus comprehensus, sub custodia missus est Romã, ubi cum ex custodia aufugisset, concitata rursus Macedonia, Thraciam bello recepit. In arce regni paludatus jus dixit: mox à Cæci filio Metello ingenti prælio victus, cum profugisset in Thraciam à regibus deditus, & in triumphum deportatus.

Reges & Duces Romanorum.

ROmulus, qui urbem condidit. Numa Pompilius, qui sacra constituit. Tullus Hostilius, qui Albam diruit. Ancus Marcius, qui leges plurimas tulit, & Hostiam coloniam constituit. Servius Tullius, qui primum censum egit. Priscus Tarquinius, qui insignibus magistratus adornavit. Tarquinius Superbus, qui ob nimiam superbiam regno pulsus est.

Clarissimi duces Romanorum.

BRutus, qui pro libertate publica liberos suos interfecit. Valerius Publicola, qui propter eandem libertatem adversus Tarquinios bellum exercuit. Idem jus libertatis dando populum ampliavit. Manlius Torquatus, qui ad confirmandam castrorum disciplinam filium suum interfecit. Quintius Concinnatus, idem Serranus cui aranti dictatura delata est. Camillus, qui Senonum gente deleta Gallorum, incensam ab eis urbem restituit. Fabii duo: quorum alter una pugna Etruscos

 truscos

truſcos, Samnitas, Umbros, Gallóſque ſubegit, Libertinos è tribubus repurgavit, ideóque *Maximus* cognominatus: alter Fabius Hannibalem mora fregit, ex quo *Cunctator* eſt cognominatus. Papirius Curſor; hic Samnites, qui Romanos ſub jugum pugnando miſerant, victos ignominia pari affecit, & à velocitate *Curſor* eſt appellatus. Curius, cum in foco rapas torreret, offerentibus, *Malo*, inquit, *in fictilibus meis & aurum habentibus imperare.* Fabricius Luſcinus, qui Cornelium Rufinum conſularem virum ſenatu amovit luxuriæ & avaritiæ damnatum, quod decem pondo argenti poſſideret. Claudius Marcellus, qui Annibalem primus in Campania prœlio vicit, idemq; docuit, in bello quomodo equites ſine fuga cederent. Scipiones duo, quorum alter prior, Africanus, qui Annibalem & in eo Africam debellavit; alter Scipio Numantinus, qui Carthaginem & Numantiam diruendo, in hac Africam, in illa Hiſpaniam fregit. Quintus Nero, qui Annibale in Apulia relicto, venientem ab Hiſpania Haſdrubalem excepit, copiáſque ejus uno die apud Metaurum flumen devicit, qui ſeſe cum Annibale junxiſſet, dubitari non poteſt, paria eis præſtaturum non fuiſſe. Paulus, qui cum Macedoniam viciſſet, & Græciā liberaſſet, & opulentiſſimum triumphum reportaſſet, in ipſos triumphi dies amiſſis duobus liberis, pro concione dixit, *gratias ſe agere fortunæ, quòd in ſuam potius domum, quam in remp. ſæviſſet.* Duo Metelli: quorum alter Macedonicus, devictis Macedonibus; qui Contrebiam inexpugnabilem Hiſpaniæ civitatem, juſſis teſtamenta ſcribere, & vetitis redire niſi viciſſent militibus, occupavit: alter Numidicus, victa Numidia; qui cum pernitioſas reip. leges ferret Apuleius tribunus plebis, totuſq; ſenatus in eas juraſſet, *maluit in exilium ire, quàm jurare.* Hujus filius, *Pius* cognominatus eſt, quod patrem in exilium ſequutus eſt. Caius Marius, qui in Africa Numidis, in Gallia Cimbris Teutonibúſque ſuperatis à caliga pervenit

uſque

usque septimum consulatum. Sylla, qui bello civili victoria perpotitus, Romanum primus invasit imperium, solusq; deposuit. Sertorius, qui proscriptus à Sylla cum in exilium profugisset quam brevissimo tempore prope totam Hispaniā redegit in suam potestatem, & ubique adversante fortuna insuperabilis fuit. Lucullus qui Asiaticæ provinciæ spoliis maximas opes est consequutus, & ædificiorum, tabellarumque pictarum studiosissimus fuit. Pompeios, qui Armenios sub rege Tigrane, Ponticos sub rege Mithridate, Cilicas toto mari dominantes, infra quadragesimum diem vicit, & magnam partem Asiæ inter oceanum Caspium Rubrumque victoriis suis triumphisq; peragravit. Caius Cæsar, qui Gallias Germaniasque subegit, & primus Romanorum navigavit Oceanum: in quo Britanniam *invenit*, & *vicit*. Julius Cæsar Augustus, qui perpacatis omnibus provinciis exercitus toto orbe terrarum disposuit, & Romanorum imperium ordinavit. Post cujus consecrationem perpetua Cæsarum dictatura dominatur.

Romani, qui in Toga fuerunt illustres.

MAnius Agrippa, qui dissidentem populum senatui colligavit, atque conciliavit. Appius Cæcus qui pacem Pyrrhi diremit, ne populos qui suis parere noluerat sub externis regibus regeretur. Tiberius Gracchus qui Scipionē Asiaticum quamvis inimicum haberet, non est passus à tribunis in carcerem duci, quod diceret *nefas, ibi esse Scipionem ubi captivi illius adhuc alligati tenerentur.* Hic est Gracchorum pater, qui in tribunatu, cum agrariis legibus seditiones excitarent, interfecti sunt. Decimus Brutus Calæcius, qui Gracchum generum agrariis legibus Reip. statum turbantem cum Opimio consule oppressit. M. Brutus, qui Pompeii partes sequutus, mox à Cæsare restitutus, in mortem ejus conjuravit, quod affectare nomen regium videretur. Lucius Drusus, qui agrariis legibus promulgatis, summū pro eo favorem consequutus, ne pro-

missa

missa perficeret, per insidias à Philippo Cons. domi suæ interfectus est. Lutatius Catulus, qui Lepidum acta Syllæ rescindere volentem admoto exercitu Italiâ fugavit, & solus omnium sine sanguine bellum civile confecit. Cato Censorius, qui toties accusatus est, quoad vixit, nocentes accusare non destitit. Hic est omnium rerum peritissimus, &, ut Sallust. Crispo videtur, Romani generis disertissimus Cato. Cato Prætorius, qui bello civili partes Pompeii secutus mori maluit quàm superstes esse reip. servienti. Scaurus, qui vetuit filium in conspectũ suum venire, quia bello Cyprico deseruerat. Scipio Nasica, quia non ritè inauguratus consul videretur, consulatu se abdicavit, et domitis Dalmatis oblatum à Senatu triumphum repudiavit, statuasq; quas sibi quisq; in publico posuerat, in censura sua sustulit. Censuit in senatu tamen Carthaginem non esse delendam, propterea optimus judicatus. Cornelius Cethegus, qui fratrem suum Cethegum, quòd cum Catilina conjurasset, morte multandum censuit. Tullius Cicero, qui in consulatu suo Catilinæ conjurationem fortissimè oppressit.

Qui pro salute se obtulerunt.

Horatius trigeminus, qui adversus Curiatios Albanorũ; qui de summo imperio demicaverunt. Fabii qui trecenti, cum omnes patriciæ stirpis essent, bellum Vejens, particulariter sibi deposcerunt. Mucius Cordus, qui ignibus manus imposuit. Horatius Cocles, qui ponte rescisso Tiberis armatus transiit navitans. Trecenti sub Calpurnio Flamma contra Pœnos; qui in Siciliensi saltu, mortuo exercitu populum Romanum liberaverunt, ut plane 300 Lacedæmoniorum apud Thermopylas gloriam adæquarent. Duo Decii; quorum alter Latino bello, alter Samnitico diis manibus se devoverunt. Fulvius Pontifex; qui, urbe à Gallis Senonibus incensa, se aliosque senes diis manibus devovit. Regulus, qui tormenta Carthaginensium maluit, pati, quam ut inutilis pax cum eis fieret, aut ipse
juris

jurisjurandi fidem falleret. Curtius; qui se in hiatum terræ immisit, cum ex oraculo, quod optimum esset in urbe Romana, posceretur. Spurius posthumius; qui à Pontio Telesino Samnitum duce sub jugum missus cum exercitu, auctor fuit rumpendi fœderis, seque hostibus censuit esse dedendum. Gaius Metellus Pontifex, ardente templo Vestæ Palladium extulit, & oculos amisit.

Qui spolia opima retulerunt.

ROmulus de Acrone Ceniensium rege. Cossius Cornelius de Larthe Tolumnio Vejentium rege. Claudius Marcellus, de Virodomaro rege Gallorum.

Qui provocati ab hostibus manu contenderunt.

MAnlius Torquatus, qui Gallo torquem detraxit, eumque sibi circumdedit. Valerius Corvinus, qui à Gallo provocatus cum pugnaret, corvus galeam ejus insedit, & hostem perturbavit. Scipio Æmilianus cum esset legatus ab Lucullo imperatore apud Intercatiam Vaccæorum urbem, provocatorem barbarum occidit. Lucius Opimius sub Lutatio Catulo consule, in saltu Tridentino provocatorem Cimbrum interfecit.

Qui pro Romanis gentes superaverunt.

SCipio Africanus, Scipio Numantinus, Scipio Asiaticus, Mummius Achaicus, Servilius Isauricus, Brutus Callaicus, Paulus Macedonicus, Metellus Creticus, Cæsar Germanicus, Cæsar Dacicus.

Quot illustres Scipiones qui magnis rebus gestis cognominati sunt.

SCipio magnus Africanus, qui vicit Annibalem, Scipio minor Numantinus, qui Numantiam, & Carthaginem diruit. Scipio Asiaticus, qui de Antiocho triumphavit. Scipio Nasica, qui à Senatu vir optimus est judicatus. Scipio, qui occiso Pompeio partes restituit, & victus se interfecit.

Sed

Secessiones plebis.

SEcessiones plebis à patribus fuerunt quatuor. Prima secessio propter impotentiam fœnaratorum, cùm in montem plebs armata secessit. Secunda, propter impotentiam Decemvirum, cum interfecta filia sua Virginius Appium, & totam ejus factionem in Aventino monte circumvenit, effecítque ut abdicato magistratu accusati, atque damnati variis suppliciis punirentur. Tertia propter matrimonia plebei, ut ne patriciis nuberent, quam Canuleius concitavit in monte Janiculo. Quarta secessio in foro, propter magistratus, ut plebeii consules fierent, quam Sulpitius Stolo concitavit.

Seditiones.

SEditiones in urbe quatuor. Prima seditio, Tiberii Gracchi; quem de judicariis & agrariis legibus statum civitatis moventem, Scipio Nasica facta manu in Capitolio oppressit. Secunda seditio, Gracchi fratris ejus; quem ob similes largitiones novos motus excitantem Opimius consul cum Decimo Bruto Callæcio socero ejus, convocatis ad pileum servis, in Aventino monte oppressit. Tertia seditio, Apuleii Saturnini Tr: Pl. & Glauciæ consulis; quos comitia in campo cædibus perturbantes, Marius in Capitolium persequutus obsedit, & conficiendos fustibus saxisque curavit. Quarta seditio, fuit Livii Drusi, & Quinti Cæpionis, cum ille Senatus equestrem ordinem insideret. Præcipua tamen ad motus excitandos fuit causa, quod Drusus civitatem omnibus Italicis pollicebatur, sed tum à Philippo Consule in domo sua interfectus.

Qui adversus patriam nefaria iniere consilia.

COriolanus ob asperiorē annonam in exilium actus Volscorum exercitu admoto patriā expugnare voluit, sed Veturiæ matris precibus victus, tum ab exercitu suo confusus est. Marcus Melius frumentaria largitione cùm videretur, jussu Quintii Cincinati dictatoris

toris à magiſtro equitũ in noſtris occiſus eſt. Spurius, cum Agrariis legibus factione dominationem pararet. Manlius Capitolinus, cum pecunia conturbatores liberaret, ſuſpectus regni affectati de Tarpeio ſaxo præcipitatus eſt. Catilina cùm in cædem Senatus, in incendium urbis, direptionem ærarii conjuraſſet, & in id facinus Allobrogas ſollicitaſſet, à Cicerone in Senatu accuſatus, ab Antonio in Apulia debellatus eſt.

Qui Reges vel Duces cum Romanis bella gesserunt.

POpulus Romanus ſub Romulo pugnavit cum Sabinis, prius propter virgines raptas. Sub Tullio cum Albanis. Pontius Teleſinus, dux Samnitum; qui ad Caudinas furculas Romanos ſub jugum miſit. Pyrrhus Rex Epirotarum, qui pro Tarentinis bellum cum Romanis geſſit, vaſtataque Campania ad viceſimum ad urbem pervenit, mox à Curio & Fabricio victus in patriam conceſſit, & cum Achaiam armis ſub ſe redegiſſet, Macedoniam quoque Antigono regi eripuiſſet, dum Argos expugnat, occiſus eſt. Omnium Græcorum ſapientiſſimus, & militaris diſciplinæ peritiſſimus fuit. Annibal, qui novem annorum patrem in Hiſpaniam ſecutus, minor annorum quindecim imperator factus; triennio in Hiſpania vicit; & everſione Sagunti, rupto fœdere, per Pyreneum & Alpes in Italiam venit, Scipionem ad Ticinum, Tiberium Claudium apud Trebiam, Flaminium apud Thraſymenum, Paulum & Varronem apud Cannas, Gracchum in Lucania, Marcellum in Campania ſuperavit.

Status populi Romani quas commutationes habuerit.

POpulus Romanus primùm ſub regibus fuit. Deinde poſt ſuperbiam Tarquinii, & illatum Lucretiæ ſtuprum, expulſis regibus, tutelam ſui conſulibus tribuniſq; commiſit. Deinde tribunitiis ſeditionibus agitatus, abdicatis omnibus magiſtratibus, Decemviros, legum ferendarum & reip. conſtituendæ cauſa, paravit,

vit. Horum quoq; dominationem & libidinem detestatus, rursus ad consules rediit. Donec exortis bellis civilibus inter Cæsarem & Pompeium, & oppressa per vim libertate, sub unius Cæsaris potestatem redacta sunt omnia. Ex eo perpetua Cæsarum dictatura dominatur.

Initium Regni Mithridatis.

CYrus, rex Persarum primus, imperium Medis ademit. Duos filios reliquit, Cambysem & Smerden. Horum Cambyses, defuncto patre, quod major esset; Smerden in solio sedentem, capite cœlum pulsare per somnium videns, occidendum eum curavit ipse; & deinde revertens ab Æthiopia, rebus perfractis, cum in Ægyptum venisset, incolasq; ejus loci lætantes advertisset; ratus, illos adversis suis insultare, Apin in femine vulneravit, eodémque ictu occidit. Interim magus quidam Smerdes, Patibiatæ frater, abutens nomine et formæ similitudine, filium se Cyri professus regnum Persicum invaserat. Quod ubi Cambysi nuntiatum est, regredi in patriã maturans, oblitus est gladium quo Apin interfecerat, vaginæ reddere. Quod cum conaretur efficere, femen suum vulneravit, & eam partẽ qua Apin vulneraverat. Ex eodem vulnere in paucis diebus obiit. De cujus morte postquam certior nuncius ad Persas venit. Potanes Pedimam filiam suam, qua cum Smerdes consuetudinem habebat, edocuit, ut cum ille sopitus esset, utrum aures tectas comis haberet, periclitaretur. Sciebat enim, à Cyro Smerdi Mago ademptas aures. Ille falsum esse Smerden confirmavit. Tunc septẽ nobilissimi Persæ inter se conjuraverunt. Eorum nomina hæc sunt: Potanes, Hydanes, Aspatines, Saphernes, Megaboius, Gobies, Darius. Deinde, Mago Smerde interfecto, constituerunt, uti, excepto posthac Potane, ex illis regnaret cujus equus primus in loco, quem delegissent, hinnisset. Tunc Hiberes agaso Darii, equum domini ad locum prædictum duxit, illic alia equa ab suo initur. Tunc equus Darii magnũ hin-

binn.tum pedit. Ita Darius regnum obtinuit. A quo Artabanes originem ducit; quem conditorem regni Mithridatis fuisse, confirmat Sallustius Crispus.

Reges Parthorum.

SEleucus, Alexandri Macedonis amicus. Hujus post morté Abarrida, frater ejus, jussus Babylonem obtinere, finitimos sub se redegit, unde Nicanor est appellatus, & tres validissimas urbes constituit, Abarridam, Seleuciam, Laodiciam. Arsaces, forma & virtute præcipuus; cujus posteri Arsacidæ cognominati sunt; qui pacem cum Sylla imperatore fecit Orodes; qui fœdus cum Cn. Pompeio percussit, Crassum cum legionibus apud Carras funesta clade delevit. Pacorus; qui filium suum ejusdem nominis misit in Syriam; ut Romanas provincias popularetur, atque ipse à Ventidio legato Julii Cæsaris occisus est.

Reges Cappadociæ & Armeniæ.

TIgranes, qui jam scriptus est; qui tertio Punico bello perdomuit sub Mancino cons. & Scipione Æmiliano. Bellus, rex Armeniæ; qui cum impetum in Græciam fecisset, & Pythii Apollinis templum incendisset, tempestate & frigore exercitum amisit. Polycrates, rex Cappadociæ, qui somniavit Solem & Lunam uri; qui à præfecto Darii regis occisus est. Epaminon, ejus filius, rex; qui Thebas Græcorum pugnando vicit. Periander, Rex qui Corinthi regnavit, omnia terra & mari Romanis subjugavit. Timoleon qui Corinthi fratrem suum regnantem interfecit. Idem & Dionysium Siciliæ regem expulit, neque ipse ab offerentibus regnum accepit, sed arcem quoque demolitus est. Hic cum convitia mala audiret, ait, *Tota vita mea id egi, ut omnes liberi essemus.*

Reges Asiæ & Pergami.

EUmenes Carduenus Philippi Alexandri armiger bellicocissimus, sed parũ prosperâ fortunâ usus, adeò tamen terribilis, ut vivente eo nemo ausus sit Rex appellari. Antiochus jam scriptus est. Eumenes alius, qui

Roma-

Romanos Macedonico bello juvit cum milite suo. Attalus, qui pro Romanis sæpe pugnavit. Nam testamento suo populum Romanum hæredem fecit.

Reges Ponti & Bithyniæ.

PHarnaces, Rex Bithyniæ, filius Mithridatis; qui bello civili, quod in Pharsalica gestum est milite patris sui Syriam invasit, et adventu Cæsaris, antequā in congressum ejus veniret, ipso terrore nominis sui victus refugit in Pontum. Prusias rex amicus populi Romani; ad quem Annibal victo Antiocho confugit, et, cùm à rege exposceretur per legatos, veneno se liberavit. Nicomedes, socius et amicus populi Romani; in cujus amicitia prima ætate Cæsar fuit. Qui moriens testamento et ipse pop. Rom. hæredem dimisit.

Reges Alexandriæ.

POst mortem Alexandri Macedonis regnaverunt Alexandriæ Ægyptum octo Ptolemæi nomine, multi clarissimi viri. Ptolemæus Euergetes; qui Alexandrum apud Ozydacras objecto clipeo protexit. Ptolomæus, filius Philadelphi, literatissimus, qui plurimos libros Græcos scripsit Ptolemæus Soter, qui ingenti classe Rhodios vicit. Ptolomæus Tryphon, qui seditiosos in theatro sagittis occidit, alios flammis dedit. Hujus filius Cypris pro Romanis multa bella gessit, adversùs Garamantas et Indos Ptolemæus. Pupillus dictus, qui Pompeiū tutorem à Senatu accepit, donec pubesceret, et postea civili bello Pontino interfectus est.

Duces & reges Carthaginensium.

HAnno & Mago; qui Punico bello Corneliū Cons. apud Liparas ceperunt. Hamilcar, qui Boccor cognominatus est, primo Punico bello magnam partem Hispaniæ sub imperium Carthaginensium redegit, relictis filiis quatuor, Asdrubale, Annibale, Hamilcare, et Magone. Asdrubal, frater Annibalis, qui secundo Punico bello, cum ingentibus copiis ab Hispania veniens, antequam se fratri conjungeret, à Claudio Nerone expoliatus est.

Reges

Reges Numidiæ.

SYphax, quem Scipio Africanus victum in triumphũ traxit, regnoq; ejus imposuit Masinissam. Masinissa Rex; qui Scipionem adversùs Carthaginem et Syphacem equitatu adjuvit. Ab eo, inter præmia commilitii Numidiæ regno donatus est. Jugurtha, qui scriptus est.

Reges Mauritaniæ.

JUba rex, qui Curionem legatum Cæsaris oppressit: mox occiso Pompeio, Catonis & Scipionis partes firmare conatus, cum se in regiam recipisset, post magnificam cœnam interficiendum se dedit. Juba, rex literatissimus, qui Cæsaris Augusti jussu regnavit, & magnificentissimam urbem Cæsaream condidit.

Qui adversùs pop. Rom arma sumpserunt.

TAtius, rex Sabinorum, qui occupata arce Tarpeia in ipso foro cum Romulo decertavit, et interventu Sabinarum pacem cum Romulo fixit. Mettius Suffetius, rex Albanorum; qui contra fœdus, à Fidenatibus destitutus, et jussu Tulli Hostilii deligatus ad currum, et in adversa actis equis, laceratus est. Porsenna, rex Etruscorum; qui Romanos ad Janiculum obsedit, propterque Tarquinios Tiridates, qui à Corbulone Consulari viro victus & restitutus est.

Bella Civilia quot.

CIvilia bella quatuor mota sunt in urbe à Romãis. Civile bellum primum Sulpitius Tribunus excitavit, quod subscriptam provinciam Mithridaticam Sylla in Marium transferre noluisset. Secundum bellum Lepidus contra Catulum, ob metum Siciliæ expoliatæ. Tertium bellum Cæsar & Pompeius. Belli species magis, quàm causa fuit, negatus à Senatu Cæsari consulatus. Cæterum utriusq; æmulatio et cupiditas imperii occupandi. Nam, cum secundum mores legemq; majorum dimisso exercitu venire in urbem Cæsar deberet, et docere Senatum de rebus à se gestis, atque ita triumphum consequi; simulans, se gratiam timere Pompeii, negavit se missurum exercitum, nisi consula-

ribus

ribus comitiis ratio absentis sui posita fuisset. Quamobrem hostis à Senatu judicatus, statuit id bello vindicare. Ac sic non consulatum modo ac triumphum, sed totum P. Rom. imperium redegit in suam potestatem. Quartum bellum Cæs. August. adversùs complures duces; contra Pompeium juvenem bona paterna repetentem; mox adversùs Cassium & Brutum in ultionem interempti patris; deinceps adversùs Antonium & Cleopatram ultro bellum patriæ inferentes.

Quot genera bellorum.

BEllorum genera sunt tria. Gentile; quod cum externis geritur; ut Romani cum Latinis, Athenienses cum Lacedæmoniis. Servile; quod Romani adversùs fugitivos gesserunt, & contra duces eorum, Spartacum, Crixum, & Oenomaum. Civile; quo inter se certant, sicut Marius & Sylla, Cæsar & Pompeius, Augustus & Antonius.

Ordo belli Mariani.

INexplebilis honoris Marii cupiditas, decretam Syllæ Ponticã provinciam voluit eripere per rogationem Sulpicii Tribuni plebis, Sylla indignatus continuò ad exercitum perrexit, & eum urbi admovit, & in patriam ingressus, Capitolium occupavit. Quo terrore victus Senatus, Mario totique factioni ejus interdixit. Profecto deinde in Asiam Sylla, Marius exul cum profugisset, ac primum Minturnis in palude latuisset, tum conjectus in carcerẽ evasisset, interim Cinna & Octavius in urbe essent; ob hoc, occasione data, Marius redit, & se cum Cinna adjunxit, victis Octavianis partibus. Septies consul creatus sævissimis cædibus totam urbem funestavit: Sylla interim victo Mithradate in urbem reversus, prope totam Italiam in armis invenit sub juvene Mario Marii filio, sed omnes ejus copias partim in Etruria ad Sacriportum, partim ad Collinam portam prostravit; & reliquias adversariorum eorum, qui sese dediderant in villa publica trucidavit. Qui diffugerant, in tabula proscripsit, jure permisso ut interficerentur.

Ordo

Ordo belli inter Cæsarem & Pompeium.

CÆsar & Pompeius, & Crassus, inita societate, imperium Romanorum possidebant. Cæsar Gallicos, Crassus Syriacos exercitus habebat. Pompeius, horum viribus fretus, in Senatu dominabatur. Post Crassi mortem apud Parthos Musus Barbarus Asculanus, Quintus Lutatius Gatulus.

De bello Macedonico.

POpulus Romanus cum Macedonibus bellum ter gessit. Sub Flaminio consule regem eorum Philippum vicit. Sub Paulo Persen Philippi filium. Sub Metello Macedonico Pseudophilippum. Primi belli causa, quod de injuriis Macedonum Græci querebantur. Secundi, quod fœdus cum patre suo percussum ruperit Perses. Tertii, quod falso nomen regum Macedonum Pseudophilippus invasit.

De variis cladibus populi Romani.

ETrusco bello, cum Porsenna rex Janiculum obsedit. Gallico bello, cum Galli Senones, exercitu apud Alliam deleto, urbe incensa, Capitolium obsederunt. Tarentino bello, cum Pyrrhus ad vicesimum lapidem totam Campaniam populatus accesserat. Punico bello, cum Annibal Cannensi exercitu fuso ad tertium lapidem castra posuit. Cymbrico bello, cum Cymbri Tarentinas Alpes occupaverunt. Servili bello, cum Spartacus, Crixus, & Oenomaus gladiatores, populata prope Italia, cum ad incendendam urbem pergerent, in Lucania à Crasso, in Etruria à Pompeio Consule, opprimuntur.

De tribus Punicis bellis.

POpulus Romanus cũ Carthaginensibus demicavit. Primum Punicum bellum navalibus copiis gestum est. Causa motus prætendebatur duplex. Altera quod Carthaginenses Tarentinis adfuissent. Altera quod Mamertini adversus Pœnos auxilium poscerent. Cæterùm, reverà prœmiũ fuit Siciliæ & Sardiniæ possessio, fertilissimarũ insularum. Appius Claudius bellum in

in Siculo freto commisit; Manlius & Regulus in ipsa Africa profligaverunt. Duillius Consul apud Liparas insulas; Lutarius Catulus apud Ægates, mersis hostium classibus consummaverunt. Secundum Punicum bellũ longe omnium cruentissimum fuit. Causa, quod Annibal contra fœdus Saguntum evertisset. Prima clades hujus belli apud Listernum, vulnerato patre Scipione: quem Publius Scipio, nondum pubes, protexit ac liberavit. Secunda clades apud Trebiam, vulnerato Flacco Consule. Tertia apud Thrasymenum, vastato Flaminii exercitu. Quarta apud Canas, deletis duobus exercitibus Pauli Consulis morte, Terentii fuga Varronis. Postea verò quatuor duces Punici belli gloriam sibi vindicant. Fabius sive Cunctator, qui imminentẽ urbis excidiu Annibalem mora fregit. Marcellus, qui primus Annibali apud Nolam restitit, et inclinatam ejus aciem pene ictus cruciavit. Claudius Nero, qui venientem ab Hispania Asdrubalem cum ingentibus copiis, priusquam se Annibali jungeret, excepit et ingenti prælio vicit. Tertium Punicum bellum majoris gloriæ quã operis fuit. Nam, Manilio consule, inchoatum excidium Carthaginis Scipio Æmilianus consummavit: una cum Tigrane cum incensa Carthagine totius Africæ urbes in perpetuum repressit, qd contra fœderis pactionem Carthaginenses reparassent classes, et arma finitimis intulissent.

Usque imperium Trajani qui victi sunt, & per quos. CCIV.

PEr Flaminium consulẽ Macedonas vicit sub rege Perse bellantes. Per Scipiones Africanos, Carthaginenses. Per Paulum consulem Persen; in Syria vicit regem Antiochum. Per Scipionem Æmilianum Celtiberos, et Numantiam. Per eundem Scipionem Lusitaniam, et ducem Viriatum. Per Decium Brutum Galliam. Per Mummium Achaicum, et Corinthum, et Achæos. Per Fulvium Nobiliorem Æcholos, et Ambraciam. Per Marium Numidas et Jugurtham. Per eundem

dem Cymbros & Teuthones: per Syllam Ponticos & Mithridatem:per Lucullum item eosdem Ponticos & Mithradatem:item Cilicas pyratas,& Armenios cum rege Tigrane,& plurimas Asiaticas gentes.Sub hoc enim ad Indicum Oceanum, & rubrum mare usque pervenit.Per Caium Cæsarem Gallias et Germanias. Britanniam sub hoc duce non tantum vidit,sed etiam navigavit Oceanum.Per Cæsarem Augustum Dalmatas,Pannonios,Illyricos, Ægyptios,Germanos, Cantabros, totúmque orbem perpacavit, exceptis Indis, Parthis, Sarmatis, Scythis, Dacis; quòd eos fortuna Trajani principis triumphis reservavit.

De Comitiis.

COmitia dicuntur à *comitatu* et frequentia quod Patres et classes ad suffragia vocantur creandorum magistratuum vel sacerdotum causa.Comitiorum autem triplex ratio est. Hæc *curiata*,hæc *tributa*,hæc *centuriata* dicuntur,quia hæc per curias,et per tribus, et per centurias explicantur.Si translatitium sit,et solitum,de quo populus,curiatis transigitur.Si amplius, tributis. Si in summo discrimine est, tum miles ad suffragia vocatur, et Comitia centuriata dicuntur.

De Populi Romani Distributionibus.

ANtiquissima populi Romani distributio triplex est, quam Romulus fecit;in regem, in Senatum,in populum. Qui populus in tres tribus dividebatur; Titiensem,Lucerem,Ramnetem. Sequitur populi Romani distributio sub Servio Tullio rege; qui eum in tribus,classes,centurias divisit. Ab iteratione census, ut optimus et locupletissimus quisq; in suffragiis,id est, in populo Romano plurimum valeret.Et tertia divisio est in Patronos et clientelas,qua inferiores superiorum se fidei committebant.

De

De Rebuspublicis.

RErum publicarum tria genera sunt. Regium, optimatum, populare. Aut enim sub regum sunt potestate; ut Selucia Parthorum. Aut Senatus; ut Massilia Gallorum. Aut se ipsi regunt; ut Athenienses solebant. Est & quartum genus quod Romani commenti sunt; ut ex his tribus unum efficerent. Nam & regiam potestatem Consules habent, & penes Senatum Consilii publici summa est, & plebs habet suffragiorum potestatem.

FINIS.

Sphalmata sequentia, & siqua alia, sic corrigat Benevolus Lector.

Pag. 13 *lin.* 12. *lege* armis. *p.* 18. *l.* 29. petebantur. *p.* 19 *l.* 1. indueret. *p.* 22. *l.* 28. ab. *p.* 32. *l.* 2. Imperatorem. *l.* 9. voluntati *p.* 4. *l.* 17. sepsit. *p.* 42. *l.* 32. captivitate. *p.* 50. *l.* 22. antea. *p.* 57. *l.* 17. regiam. *p.* 62. *l. ult.* hastam. *p.* 70. *l.* 1. Ligurem. *p.* 71. *l.* 7. desuper.

---

n, opti

unt po-

Massilia

lebant.

ti sunt;

am po-

Consi-

giorum

---

corri-

r.*p.* 19

torem.

vitate.

lt. ha-
